Erich Hanke

yeraltı yaşamından anılar



EVRENSEL BASIM YAYIN

2. BASKI

1. Baskı: Evrensel Basım Yayın Mart 1990
2. Baskı: Ekim 1992

ISBN 975 - 7837 - 01 - 6

Kapak
Rudolf Bergander
(Heusfredens Komite 1952)
Baskı
Aydınlar Matbaası
Yönetim Yeri
Evrensel Basım Yayım
Piyerloti Caddesi No: 41-B/9
Çemberlitaş İst.
Tel: 517 82 37 - 516 27 53

Yeraltı Yaşamından Anılar

Eric Hanke

Çeviren
İmdat Ulusoy

EVRENSEL BASIM YAYIN

Oğullarım Heinz ve Dieter'e armağan

İLK SINAV

Gecenin önbirinde Berlin Emniyet Müdürlüğü merkezine teslim edilmek, hele bir de tutuklama nedeni Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'ne üye olma, silah kaçakçılığı, silah depolamaksa, insana hiç de güzel bir duygu vermiyor.

9 Kasım 1932 günü işten çıkmış anamın babamın evine dönerken üç polis memuru beni karşıladı. Bir kaç gün önce bölge yöneticimiz tutuklanmıştı; şimdi de beni yakalıyorlardı. Önce memurlar beni saat akşamın beşine doğru Berlin Fredersdorf Eyalet Konseyi dairesine sorgulamaya götürdüler.

"Ne zamandan beri Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'nin üyesisiniz? Sizin gurubunuzda başka kimler var? Silahları kimden alıyorsunuz? Bunları nereye gömdünüz?" Sorgu bu şekilde yaklaşık üç saat sürdü. Herşeyi kesinlikle reddettim. Yasaklanmış olan Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'nin gerçekten de üyesi değildim; ama Kuzey ve Güney Petershagen Antifaşist Eylem Komitesi Korunma Birliği yöneticisiydim. Bu komiteler komünist partisinin antifaşist eylem çağrısından sonra birçok kentte ve köyde kurulmuştu, amacı faşistleştirme politikasına ve Nazi çetelerinin terörüne karşı çıkmaktı. Çünkü, daha faşist diktatörlüğün kuruluşundan aylarca önce hergün SA ve SS'ler öncelikle bilinçli işçileri öldürüyorlardı.

1932 Haziranının ikinci yarısında SA,17 Alman antifaşistini ve 1932 Temmuzunda ise 86 antifaşisti öldürmüştü. 1933 Ocak ayının 8'inden 23'üne kadar faşistler 78 kez antifaşistlere, onların toplantılarına, lokallerine ve halkevlerine saldırmışlardı.

Artan terör -herşeyden önce SA çetelerinin silahlı terörü- işçi sınıfını ve onun bağlaşıklarını koruyabilmek için silahlı savunmayı ve faşist güçleri yok etmeye hazırlanmayı zorunlu kılıyordu. Bu yüzden silah sağlamak da gerekiyordu. Ekonomik kriz o yıl tepe noktasına erişti. Son Kasım 1932 seçimlerinin de kanıtladığı gibi, durumları dayanılmaz hale gelen gittikçe daha geniş halk çevreleri komünistlerin gösterdiği yoldan yürümek istiyorlardı. Finans kapital ise rotayı açık diktatörlük kurmaya yöneltiyorlardı.

Şimdi sorun şuydu: İşçi partilerinin birlik cephesini kurmayı, tüm antifaşistleri birleştirip demokratik hakları yeniden gerçekleştirmeyi ve genişletmeyi başarabilecek miyiz? Yoksa faşizm gelmeyi başaracak ve Almanya'yı yeni bir savaşın içine atabilecek mi?

Sorgulamanın sonunda polis memurları bana tutuklandığımı, bu yüzden de onlarla -"Alex"e, oradaki Emniyet Müdürlüğü merkezine- gitmem gerektiğini söylediler.

"Elinizde yazılı tutuklama emri var mı?" diye sordum.

"Hayır! Ama bunu her zaman alabiliriz elbet!"

"Alın öyleyse! Benim vaktim var!"

Memurlar bana zehirli bakışlarla bakıyorlardı. Ama Weimar Cumhuriyeti'nde ne kadar sınırlanmış da olsa henüz varolan burjuva demokratik özgürlükler, insanların tutuklanması için yazılı bir tutuklama emrinin bulunmasını gerekli kılıyordu. Ben de buna dayanıyordum. Sonunda bir memur arabaya atladı ve yola çıktı.

"Biz şimdi evimize en az iki saat daha geç döneceğiz. Bu yaptığınızı unutmayacağım!" dedi polis memurlarından biri.

"Sizin beni tutukladığınızı da ben unutmayacağım! Ama sizin iki saatlik vakit kaybınız benim için iki saat daha az hücre demek!"

"Sanıyor musunuz ki insanları hapse atmaktan zevk alıyoruz?" dedi öteki, "ama böyle siz komünistlerin istediği biçimde de olmaz!"

"Nasıl olur? Faşistlerle beraber mi? Halkın derdine onlar çare getiremez. Herkese herşeyi vaadediyorlar! Ama onların derdi gerçekte iddia ettikleri gibi ulusal sosyalizm değil. Onlar yalnızca bir azınlığın çıkarlarını güvenceye almaya çalışıyor. İşçi-

leri öldüren, sendika binalarına saldıranlar ancak finans kapitale hizmet edenlerdir."

İki memur düşünceli bana bakıyordu Sonunda üçüncüsü geldi, yazılı tutuklama emrini getirdi ve ben de Emniyet Müdürlüğü merkezine götürüldüm. Polis memurları beni kabul odasına soktular ve hemen ayrıldılar.

Oda ortasından bir engelle ikiye bölünmüştü. Bir yanda ben duruyordum, öte yanda masanın başında bir polis.

"Ceplerinizi boşaltın ve içindekileri masanın üzerine koyun! Herşeyi çıkarıp çıkarmadığınızı sonra kontrol edeceğim."

Elim meşin ceketimin sol cebine gitti, parmaklarıma bir parça kağıt değdi. Birden elektrikle çarpılmış gibi oldum. Kafamdan şimşek gibi "bu, bölge yöneticisinin imzaladığı, paraları ödenmiş tabancaların makbuzu" diye geçti. Elbette! Tümüyle unutmuştum bunu. Bu aldırmazlığımdan ötürü içimden kendi kendime sövüyordum. Neyse ki polis memurları bütün bu uzun sorgulamaya rağmen, belki de dikkatsizlikten, cebimin içinde ne var diye bakmamışlardı.

Polis, aramızdaki engelden üç metre kadar uzakta başka bir masanın başına gitti ve başladı benim "girişimle" ilgili bir belge hazırlamaya. Bu fırsattan yararlandım. Makbuzu cebimde parmaklarım arasında yuvarladım. Aynı zamanda sağ elimle ceketimin sol cebinden bir cüzdan çıkarttım.

Polis kimliğimi yazmaya başlamıştı.

"Adınız?"

"Erich Hanke!" Onu daha fazla meşgul edebilmek için konuşmaya hemen devam ettim, "13 Ocak 1911'de Berlin'de doğdum!"

O yazıyordu. Ben yeniden cebimden bir şeyler çektim çıkardım. Bu arada kağıt da iyice bir topak halini almıştı. Kağıdı parmaklarımın arasında iyice küçücük bir biiya halinde sıkıştırdım. Derin bir nefes aldım.

Polis sordu: "Adresiniz?"

"Petershagen, Ostbahn durağı, Ebereschen Sokağı 24 a."

Gözlerimi yere indirdim. Temiz değildi, ortalıkta birçok kağıt parçaları vardı. Allah vere de tam şimdi bir başka polis memuru içeri girmese diye düşündüm.

Polis yazmaya devam ediyordu. Ben kağıt topağını parmaklarımın arasından yere düşürdüm ve hemen ayağımı üstüne bastım. Yüreğimden bir taş düşmüş gibi oldu. Haydi, bu seferlik de kurtulmuştum!

Bu sırada ceplerimi tamamen boşaltmıştım. Polis ayağa kalk-

tı. Aramızdaki engelin bir yerinde bir geçiş vardı; geçişi yalnızca bir kapak kapatıyordu. Polis kapağı kaldırdı ve yanıma geldi. Sonra ceplerimi kontrol etti. Mendilimi geri verdi; bütün diğer şeyler üzerinde ismim yazılı olan bir kesekağıdına doldurudu. O sırada kapı açıldı.

"Tamam mı?" diye sordu üç polis memurundan biri.

"Şimdi" diye yanıt verdi polis.

Kesekağıdının içinde neler bulunduğunu tasdik ettikten sonra hücreler binasının bir bölümüne getirildim, bir başka polise teslim edildim.

O beni bir hücreye kapattı.

Hayatımın tutukevinde geçen bu ilk gecesini hatırlayamıyorum. Öyle sanıyorum ki ağır duvarcılık işinden ve ardından da sorgulamadan öyle yorulmuştum ki hemen uyuya kalmışım. Zaten o sıralarda sürekli yeterince uyumamış olarak dolaşıyordum.

Aylardan beri günde 4-5 saatten fazla uyuduğum olmuyordu. Mesleki işimden başka haftada iki kez spor yapıyordum ve diğer bütün akşamlar da parti işiyle doluydu. O zamanki keskinleşmiş koşullarda pazar günleri bile bir istisna değildi. Ve saat gece 10 ile 11 arasında eve geldiğim zamanda çoğ zaman en az bir iki saat kadar "Temel komünizm bilgileri üzerine kitaplar" okuyordum.

O zamanlar kafamı meşgul eden düzinelerce problem vardı: acıların, yoksulluğun, haksızlığın, sömürünün, baskının, ekonomik krizlerin, savaşların nedeni ve bunlardan kurtulmanın yolları. Tüm bu sorulara yanıt arıyordum. Bu yanıtları "Komünist Manifesto"da, "Komünizmin Temelleri"nde, "Ücretli Emek ve Sermaye"de, "Devlet ve Devrim"de, ve başka Marksist yapıtlarda buluyordum.

Genç organizmam bu kadar ağır yükü kaldırabiliyordu, belki de bunun nedeni tüm bunların dışında çok düzenli bir yaşam sürdürmemdi. İşçi spor hareketi içinde yetişmiş biri olarak, sigara içmeyi reddediyor ve çok seyrek alkol içiyordum.

Dar ve küçük hücremde kapatılmış olarak ertesi sabah durumumu gözden geçirdim: Belli ki yalnızca bölge yöneticisi ile ben tutuklanmıştık. Bu yoldaş kuşkusuz beni açığa çıkaracak hiçbir şey söylemiş olamazdı. Hemen sorguya çekileceğimi ümit ediyordum, böylece bundan emin olabilecektim. Zaten bundan sonraki üç gün içinde hakkımda dava açıp açmayacakları anlaşılacaktı. Çünkü yasaya göre tutuklu bir kimse 3 gün içinde ya serbest bırakılıyordu ya da bir tahkikat tutukevine nak-

lediliyordu.

Bu yasal koşullara uyulması "Weimar demokrasi"sinde hukukun işçi sınıfına ve emekçilere karşı ve büyük sermaye ve Junkerler'in (Almanya'daki toprak ağaları -çn) erkini güvence altına alan bir sınıf hukuku olduğu gerçeğini değiştirmiyordu.

Tutuklanmamdan sonraki ikinci günün sabahında yemek dağıtımı sırasında kısım nöbetçisinden kitap istedim. Öğleden sonra birşeyler getirdiler. İsimleri aklımda değil ama içindekiler heyecanlı ve ilginçti. Öğleden sonra, akşam ve ertesi gün büyük bir yoğunlukla okudum; ancak serbest saat ve yemek sırasında okumaya ara verdim.

Sorguya çekilmeyi boşuna bekledim. Gözlerim okumaktan yanmaya başlamıştı. Ama bana gerçek durumumu unuttu'an bu zevkli kafa işinden vazgeçmek istemiyor ve okumaya devam ediyordum. Sonunda yine de aklım kitaplardan ayrıldı. İnsan tutukevinde okuyamıyorsa ve başka da bir iş yapamıyorsa neyle meşgul olur? O zamanlar henüz bunun yanıtını bilmiyordum ve bu yüzden de kendimi çok mutsuz hissediyordum. Uzun sürecek bir tutukluluk hakkında hiçbir fikrim yoktu. Bir yıllık bir tutukluluk bana sonsuz bir süre gibi görünüyordu.

Halkın hakları ve mutluluğu için çalışan insanların özgürlüğünü elinden alan bu toplum düzeninden nefret ediyordum. Aynı zamanda yüreğimi bir kuşku da kemiriyordu: Ne işe yarıyor bu senin politik çalışman? Senin kendin için hiçte zorunlu değil. Senin işin, güzel bir evin, bahçen vardı. Özgürce ve kaygısız yaşayabilirdin! Aynı zamanda şöyle diyordum kendi kendime: Politik savaşa girmenin getirdiği sonuçlar vardır, bu iş kişisel özveri ister. Sen bugüne dek bunu yalnızca kitaplarda okudun, ya da sınıf düşmanının canavarlığını ancak başkalarının örneğinde gördün, ve kızdın buna. Şimdi ilk kez kendi yaşamında bu sorunla karşı karşıyasın. Şimdi yerini al! Talihin yaver gider de dava açılmadan salıverilirsen o zaman ne yapacaksın?

İnsanın kendi sınıfından bağımsız özel bir hayatı var mıdır? Toplumun orta yerinde bir Robinson gibi tek başına bir adada yaşamak mümkün mü?

Kuşkusuz ki değil! Egemen sınıfın politikası sana da vuruyor. Gerçi sen diğer 6 milyon gibi, işsiz değilsin, ama saat ücretlerinin 1,56'dan 1,03 Marka indirilmesi sana da vurdu. Öğrenimi zenginlerin kendi tekellerinde tutması da öyle. Bu yüzden yüksek öğrenim olanağı elde edemedin. Emperyalistlerin saldırgan politikası zorunlu olarak savaşa yöneliyor. Milyonlarca insan ölecek, Belki bunlardan biri de sensin.

Koyun gibi beni mezbahaya sürmelerine seyirci mi kalacağım? Hayır olmaz. Burdan bir çıktın mı, senin ne olduğunu görmeliler! Parti işini şimdiye kadar olduğundan daha iyi, daha sabırlı ve daha inatla yapacağım.

Üçüncü günün sabahı nihayet sorgulamaya alındım. Kimliğimin saptanmasından sonra hakim şöyle dedi: "Kısacası, inkar etmek boşuna! Sizin bölge destekçiniz her şeyi itiraf etti. Siz Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği üyesisiniz, birliğe silah sağladınız, silah depoları hazırladınız ve silah sakladınız, gömdünüz."

Eve dönebileceğim umudu tümüyle suya düşmüştü, ama yine de kesin bir sesle yanıt verdim: "Bu gerçek değil! Bu suçlamaların hiçbir temeli yok!"

Sorgu hakimi içimi görmek istermiş gibi gözlerini dikmişti bana. Kararlılıkla bakışlarına yanıt verdim. Bunun üzerine odadaki nöbetçiye döndü: "Bu adamı serbest bırakın!"

Olayların böyle dönüvermesi karşısında şaşırmıştım. Bütün sorgulama 10 dakika bile sürmemişti.

Dönüşte yoldaşlarım sevinçle karşıladılar beni. Ama yalnız dönmüştüm. Bölge destekçimiz tutuklu kalmıştı. Onu 3 yıl ağır hapse mahkûm ettiler.

20 Kasım 1932'de Antifaşist Eylem Ülke İşsizler Komitesi ve Ülke Birlik Komitesi, kent ve köy emekçilerini "Açlıktan ve soğuktan kurtuluş için" savaşıma çağırdı.

Kuzey ve Güney Petershagen, Eggersdorf, Fredersdorf ve Vogelsdorf bölge destekçileri toplantısı bu protesto eyleminin gerçekleştirilmesini hazırlamakla uğraşıyordu. Bu sırada yoldaşlar beni de yeni bölge destekçiliğine seçtiler.

Bundan sonraki haftalarda politik durum keskinleşti. Ücretlerin düşürülmesi, işsizlik parasının azaltılması, pahalılık ve kahverengi cinayet terörüne karşı (kahverengi terör: Nazi terörüne verilen ad -çn) yığın çıkışları güç kazandı.

Tekelci burjuvazi diktatörlüğe tırmanıyordu. Bu yüzden Hindenburg 30 Ocak 1933'de Hitler'i yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi.

Bizim destekçi bölgemizdeki yoldaşlar tehlikeyi anlamışlardı. Hemen yoldaşları ve Antifaşist Korunma Birliği üyelerini topladık. İki saatten kısa bir sürede Kuzey ve Güney Petershagen' dan 120 kadar adam hazırdı. Parti ve Korunma Birlikleri açıkça ortaya çıkınca ve halkı seferber edince daha fazla antifaşistin bize katılacağını hesap ediyorduk. Aynı zamanda iki yoldaşı Strausberg ilçe yönetimi ile bağlantı kurmaya gönderdim. Eylem orada da, ama gecikmeyle yürüyordu. Bir yoldaşla birlikte

bizim ilçemize ait olmayan Rüdersdorf ve Henningsdorf'a gittim. Şose yer yer öylesine buz tutmuştu ki bisikletlerimizden inip süre süre gitmek zorunda kalıyorduk. Yoldaşlara eriştiğimiz zaman yaklaşık 800 antifaşist küçük guruplar halinde çeşitli bölgelerde toplanmışlardı.

Bu bölgedeki yoldaşların iyi örgütlülüğü ve kararlılığı beni çok etkiledi. Faşist diktatörlüğün kurulmasını önlemek için kendi üzerlerine düşeni yapmak için Berlin'e yürüyüşe geçmek üzere bir tek sinyal bekliyorlardı. Aynı zamanda protesto yürüyüşleri öngörülmüştü. Yaşlı, tüm gücüyle savaşa katılamayan yoldaşlar ve kadın yoldaşlar kişisel konuşmalarla halkı seferber etmek ve aktifleştirmekte çalışacaklardı.

Almanya Komünist Partisi (AKP) Merkez Komitesi 30 Ocak 1933'de Hitler-Hugenberg-Papen hükümetine karşı politik genel grev çağrısı yaptı. Fakat komünistlerin ve antifaşist savaşa hazır olan o zamanki sosyaldemokratların gücü yetmiyordu. Sosyal Demokrat Parti'nin (SDP) ve sendikaların yöneticileri AKP'nin birlik cephesini kurmak üzere yaptığı yeni önerileri de reddettiler. Tüm antifaşistlerin birleşmesini ve genel grevi önlediler. Bu gerçekleşebilseydi faşist hükümeti istifaya zorlayabilecektik. İşçi sınıfının en bilinçli kesimi, onun öncüsü tek başına savaşa girseydi düşman onun kadrolarını onbinler halinde bir hamlede fiziksel olarak yoketmek, kökünü kazımak için aradığı fırsatı bulabilecekti.

Faşist diktatörlüğü önlemek mümkün olmadı. Alman işçi sınıfı bir mağlubiyet aldı. SA'lar, SS'ler ve artık faşistlerin egemen olduğu devlet aygıtı korkunç bir terör rejimi kurdular. Ve o güne kadarki savaşların en kanlısını hazırlamaya başladılar.

İlk darbe faşizme karşı en kararlı savaşcılara, Komünist Partisi'ne yönelmişti. Yalnızca 28 Şubat 1933'de onbinlerce komünist tutuklandı. Bunlar arasında komünist vekillerin , Komünist Partisi ve gençlik örgütünün il ve ilçe görevlilerinin önemli bir bölümü vardı. Bundan sonraki günlerde tutuklama dalgası daha alt örgüt birimlerindeki binlerce görevliyi ve parti üyelerini sardı.

Tüm demokratik temel haklar, örneğin kişisel özgürlük, özgürce düşüncesini açıklama ve örgütlenme, toplanma özgürlüğü, basın özgürlüğü, mektup, posta ve telefonun gizliliği kaldırıldı. 2 Mayıs 1933'de SA üyeleri sendika binalarını işgal ettiler. Sendikaların mallarına el koydular ve birçok görevliyi toplama kamplarına yolladılar 22 Haziran 1933'de yasaklama SDP'ni de içine aldı. SDP vekillerin vekilleri kaldırıldı ve bir hamlede

3.000 kadar görevlisi tutuklandı.

Bu gelişmede sağ sosyaldemokrat yöneticilerin suçu vardı. Onlar Komünist Partisi'nin ortak bir antifaşist cephe oluşturma çabalarını torpillemişlerdi. Birçok demagojik manevra ile, eylem birliğinin zorunluluğunu anlayan sosyaldemokrat yoldaşları partiden atma gibi baskı önlemleri ile taraftarlar yığınını ortak bir savaştan geri tutmuşlardı.

Faşist cinayet çeteleri canavarca her yana saldırıyordu. Onbinlerce insan hapishanelere, toplama kamplarına atılıyor, orada işkence görüyor ve binlercesi alçakça öldürülüyordu. Böyleçe her türlü antifaşist direnişi boğmak istiyorlardı.

Yığınsal tutuklamalar başladığı zaman ben parti yönetiminin direktiflerine uyarak tanıdıklarımın evinde saklandım. 3 hafta sonra annemin babamın yanına döndüm. Bu arada birçok yoldaşım SA tarafından alınıp götürülmüştü. Strausberg ilçe yönetimi tutuklanmıştı. Ve yerel guruplar arasında hemen hemen hiçbir bağ kalmamıştı.

Gerçi bizim evde birçok arama tarama yapılmıştı ama ustaca çalışırsam politik çalışmayı sürdürmek bana mümkün görünüyordu. Böylece Mart 1933 sonunda Berlin il yönetimi ile ilişki kurmayı başardım. Berlin Eyalet bölümünden bir yoldaş beni Strausberg'deki parti örgütünü yeniden kurmakla görevlendirdi.

Eski örgüt yönetmeni Altlandsberg'deki kent hapishanesindeydi. Onun hapsedilmemiş olan nişanlısından yerel guruplardaki yoldaşların adreslerini aldım. Gündüzleri duvarcı olarak çalışıyor, akşamları ise bisikletimle düzinelerce kilometre yol giderek tek tek parti örgütleri ile bağlantıları yeniden kurmaya çalışıyordum. Neuenhagen ilçesi Berlin'deki Buckow'a kadar uzandığından, tüm örgütü yeniden çalışabilir duruma getirebilmek büyük bir fizik çaba gerektiriyordu. Üstelik birçok yoldaş beni sadece ilçe konferanslarından tanıyorlardı. Haftalar boyunca üstümüzden terör dalgaları geçmişti. Şurada burada kimileri bu baskıya dayanamamıştı. Baskılar karşısında korkudan faşistlerin tarafına geçmişler, örneğin SA'ya üye olmuşlardı. Bu nedenle bazı yoldaşlar tamamen haklı olarak kuşkulu davranıyorlardı. Bu güvensizliği aşmak ek zaman ve ek güç gerektirecekti.

Ama Mayıs sonuna vardığımızda zorlukların en büyük kısmı aşılmış görünüyordu. Yerel guruplar arasında yeniden bağlar kurulmuş ve başlarına çalışabilir yönetimler getirilmişti.

İşte böylece 3 Haziran 1933 akşamı geldi, sanırım akşam 9'a doğruydu. Strausberg ilçesi veznedarı Arthur Hoffmann ile yaptığım bir görüşmeden, evime dönüyordum. İlçemizi yeniden ça-

lışabilir hale getirebilmiş olmanın sevinci geleceğe yönelik ciddi düşüncelerle karışıyordu.

Yolun büyük kısmını arkamda bırakmış ve bizim sokağa sapmıştım. Birdenbire düşüncelerim bıçakla kesilmişçesine durdu. 100 metre kadar uzakta anama babama ait arsanın önünde büyük bir polis otomobili duruyordu. Önce hızımı yavaşlattım. Sonra durumu açık görebilmek için yavaş yavaş yaklaştım. Bahçesinin kapısında duran ve olayları izleyen bir komşumuz bana seslendi: "Bay Hanke yine sizdeler! Gelin benim bahçe kapısına saklanın. Yoksa sizi görecekler!" Sözlerine uydum. Otomobilde yarım saat kadar önce ayrılmış olduğum Arthur ve evini buluşma yeri olarak kullanmış olduğumuz sempatizanı gördüm. Yanlarına bir de jandarma vermişlerdi. Komşum evde daha birçok polisin bulunduğunu söyledi. Belli ki beni de tutuklamak istiyorlardı. Bunun üzerine komşumuza veda ettim. Ve geri dönüp sokaktan çıkıp gittim. Yaşlı deneyimli bir yoldaş olan Heinz Achterkirchen'in evinde geceledim. Durumu birlikte gözden geçirdik. "Bu ilçede çalışmaya devam edemezsin" dedi. "Hem kendini hem başkalarını tehlikeye sokarsın".

Haftalar boyunca gücümün sınırında çalışarak katkıda bulunmuştum. Ve şimdi tam en büyük güçlükleri yendiğimi sandığım anda politik görevimi bırakmak zorunda mı kalacaktım? İçimde herşey böyle bir karara karşı koyuyordu ama yüreğim üzüntü dolu da olsa yoldaşımın ileri sürdüğü görüşleri kabul etmek zorundaydım. Heinz'ın üst yönetimden onay gelinceye kadar benim görevimi üzerine almayı kabul etmesi, karar vermemi biraz daha kolaylaştırdı. Bunun üzerine bütün bağlantılarımı ona teslim ettim ve planlanmış olan görüşmelerin saat ve yerlerini ona bildirdim.

YENİ GÖREVLER

Strausberg ilçesindeki çalışmama son verme kararını ancak Berlin il yönetimi onaylayabilirdi. Uzun bir süreden beri tanıdığım Maria Schafer yoldaş Pankow ilçe yönetimi üzerinden il yönetimi ile bağlantı kurdu.

Toplantıya politik yönetici Hans Jendretzki katıldı. Bana şöyle dedi: "Eyalet bölümünden yoldaşımız tutuklandı. İşkencede dayandı ve hiçbir şey söylemedi. Ama konspiratif çalışmadaki deneyim eksikliği yüzünden not defterinde bazı adresler bulunmuş. Herhalde sizin de adresleriniz oradaydı."

Bu kötü duruma karşın yine de durumun bu kadar açık ve belirgin olduğundan memnun olmuştum. "Öyleyse senin illegaliteye geçmeni onaylıyoruz" diye devam etti Hans. "Bizim sana önerimiz yurtdışına göçmen."

"Bu bana mutlak zorunlu görünmüyor. Kentin dışındaki bölgelerden geliyorum ve pek fazla tehlikeye düşmeden Berlin içinde pekala illegal çalışabilirim."

Hans benim bu görüşümü kabul etti. Daha önceden Maria Schafer yoldaş üzerinden bağlantı kurduğum Pankow ilçesinde çalışmam kararlaştırıldı. Böylece Blankenburg, Karow ve Buch bölgelerinin destekçiliği işine başladım. Ve 1933 Temmuzunun ortalarında da yoldaşlar beni Pankow ilçesinin ajit-prop. yöneticiliğine getirdiler.

Hayatım birden temelden değişmişti. Arandığım için ne bir işte çalışabiliyordum, ne de polise bildirimli bir evim vardı. Hüviyetimi gösteren belgeler de hiçbir işime yaramıyordu artık. O zamanlar sık sık, kısa aralıklarla yapılan sokak arama-taramalarında kolayca yakalanabilir ve faşistlerin eline düşebilirdim. Sahte belgelerim ise ne yazık ki yoktu. Ama üzerimize çığ gibi gelen bir yığın iş karşısında kendi özel durumumu düşünecek hiç vaktim olmuyordu. Her şeyden önce faşist terör altında ağır yaralar almış olan Pankow parti örgütünü yeniden aktifleştirmek gerekiyordu.

1 Ağustos'u o zamana kadar emperyalist savaşa karşı savaşım günü olarak geçirirdik. Çünkü 1. Dünya Savaşı 1 Ağustos 1914'de başlamıştı. Şimdi 1 Ağustos 1933 Komünist Partisi'nin gücünü ortaya koyma ve tüm antifaşistlere cinayet terörünün bizi savaşı kararlı bir şekilde sürdürmekten vazgeçirmeyeceğini gösterme günü olmalıydı.

Tüm yoldaşları, özellikle de Berlin'in banliyösündeki yoldaşları (bizim ilçe Pankow'dan Bernau'ya kadar uzanıyordu) bu büyük eylemin zorunluluğuna ikna etmek kolay değildi. Bunu faşistlerin misilleme eylemlerinin izleyeceğinden korkuyorlardı. Sonunda ilçe yönetiminin üyeleri tüm yoldaşların kaygılarını dağıtmayı başardı.

Şimdi bütün parti örgütü yoğun şekilde anti-savaş gününe hazırlanıyordu. Onbinlerce el ilanı posta kutularına atıldı. Üzerlerinde örneğin "emperyalist savaşa karşı savaş!", "Faşizm savaş demektir!" "Kahrolsun Faşizm! Savaşı Önleyin!", "Kendinize ve Çocuklarınıza Acıyın!" gibi belgiler yazılıydı. Yüzbinlerce bildiri ve kağıttan kesilmiş Sovyet yıldızları yoldaşlar tarafından bisikletler üzerinde trafik düğüm noktalarında havaya atılıyor

ve çok sayıda duvar ilanı yapıştırılıyordu.

1 Ağustostan önceki gece eylem başladı. Öyle planlı ve disiplinli geçti ki ardından hiçbir tutuklama olmadı.

Hepimizi çok güldüren bir olay genişçe bir çocuk gurubunun faaliyeti olmuştu. Bunlar havaya atılmış yüzlerce bildiriyi toplamışlar, Zepernick tren istasyonuna giderek orada yolculara elden dağıtmışlardı.

Yoldaşların korktukları misilleme önlemleri gerçekleşmedi. Her halde faşistler Pankow ve Bernau arasındaki parti örgütlerimizin yeniden aktifleştirilmiş olabileceğini tümüyle imkansız görüyorlardı. "Niederbarnimer Anzeiger" gazetesinde çıkan uzun bir makalede eylemimiz oldukça etraflı bir şekilde anlatılıyor ve sonuçta bunu Berlin kent bölgesinden görevlendirilmiş Komünist Partisi üyelerinin gerçekleştirmiş olduğu tespit ediliyordu.

Anti-savaş gününün böyle başarı ile geçmesi parti örgütümüzdeki yoldaşların kendine güvenini önemli şekilde artırdı ve aktivitelerini canlandırdı. Böylece konspirasyon kurallarına uyulması şartıyla illegalitenin ağır koşulları altında da partinin faaliyet yeteneğini kaybetmeyeceği ispatlanmış oluyordu.

Bu sırada konspiratif çalışmanın düzeltilmesi çok büyük önem taşıyordu. Profesyonel elemanları ve üyeleri devlet aygıtınca oldukça geniş şekilde tanınan bir devrimci yığın partisi ancak bu yeni koşullara kendini uyarlayabilirse savaş yeteneğini sürdürebilir. İllegal çalışma öyle örgütlenmeliydi ki partinin teröre ve tahribata karşın yığınlarla bağı kalsın, bu sırada parti kadroları korunsun ve ayakta kalsın ve tüm örgütün yönetimi güvence altında olsun.

Parti yasaklanmadan önce sokak hücrelerinde 100'den fazla üye vardı. Bunlar birbirlerini çok iyi tanırlar. Yığınsal tutuklamalara rağmen genellikle bunlar yine de güçlüydü. Bu nedenle Ağustos-Eylül-Ekim 1933 aylarında ilçe yönetimimiz sokak hücrelerini (Pankow'da büyük işyeri gruplarımız yoktu) 5'er kişilik gruplar halinde bölmeye başladı. Yalnızca 5'li grup içindeki yoldaşlar birbirlerini tanıyacaklar ve birbirleri ile bağ içinde olacaklardı. Gruplar birbirlerinden ayrı çalışacaklardı.

Bir kaç 5'li grup bir hücre oluşturuyordu. Ve bir kaç hücre de bir mahalle yöneticisine bağlanıyordu. Bunun ilçe yönetimi ile bağı vardı. İllegalitenin başlarında yaptığımız gibi 20-30 yoldaşın bir araya geldiği toplantılar bundan böyle yapılmayacaktı.

Bu önlemler sayesinde tutuklamalar önemli ölçüde azaltıldı

ve ilçe hücrelerin ve mahallelerin çalışma yeteneği daha iyi güvence altına alındı.

Yavaş yavaş birçok yoldaş faşist yığın örgütleri içinde de antifaşist çalışma yürütmenin ve bunu kamuflaj olarak kullanmanın gerekliliğini anladılar. Özellikle işçi sporcuları bunun zorunluluğunu daha faşist diktatörlüğün kuruluşunun hemen ardından görmüşlerdi. Büyük gruplar halinde yada teker teker burjuva spor birliklerine üye olmaya başladılar. Burada bir yandan sportif çalışmalarını sürdürürlerken, bir yandan örgütsel bağlılıklarını sağlıyor ve politik çalışma yürütebiliyorlardı. Spor örgütlerindeki çalışmanın sorumlusu olarak onların Pankow ilçe yöneticisi Walter Mickin yoldaşla bağım vardı. Walter daha sonra Dresden, Halle (Saale), Leipzig eyalet yöneticisi oldu ve bu görevindeyken tutuklandı.

Faşist spor örgütlerindeki olanaklardan yararlanma üzerine somut deneyim elde edebilmek için Aralık 1934'de legal bir spor klübünde örgütlenmiş olan bir grup antifaşist sporcunun gezisine katıldım. Yaklaşık 15 kadar erkek ve kız Berlin Stettiner İstasyonunda buluştu. Günlerce önce bunlar küçük gruplar halinde bölünmüş ve birbirlerinden bağımsız olarak hiç fire vermeden bir bildiri dağıtımı eylemi yapmışlardı. Trenle Mecklenburg'a gittik. Bir çiftçinin yanına yerleştik. Yürüyüşler yaptık, şarkı söyledik, oyun oynadık ve jimnaştik yaptık.

Pankow ilçesinden yoldaşlar (Tıpkı Komünist Partisi'nin başka illegal grupları gibi) mümkün olduğunca az bir riziko ile ajitasyon çalışması yapabilmek için durmadan yeni biçimler ve yöntemler buluyorlardı. Örneğin, Osram ampul fabrikasında çalışan bir yoldaş ampullerin üzerine damga vurulmakta kullanılan asiti bizim amaçlarımız için kullanmayı akıl etti. İki büyük damga hazırladı. Birinin üzerinde "AKP Yaşıyor" ötekinin üzerinde "Kahrolsun Faşizm" yazıyordu. Bunları aside batırarak Schönhauser Alle'deki hergün yüzlerce insanın önünden geçtiği mağaza vitrinlerinin camına bastırdı. Büyük sayıda bildiriyi halk arasında dağıtabilmek için kullanılan oldukça tehlikesiz bir yöntem şuydu: Yoldaşlar yabancı bir evin tavan arasına çıkıyorlardı. Pencereden dışarı bir tahta uzatıyorlardı. Pencerenin içinde kalan kısma destek olarak ikinci bir tahta ve bunun üzerinede suyla dolu bir kova konuyordu. Kovanın dibi delikti. Tahtanın pencereden dışarı uzanan kısmının üstüne ise 100-200 kadar bildiri konuyordu. Bu çoğunlukla en hareketli dört yol ağızlarında yapılıyordu. Kovanın içindeki su bitince tahtadaki denge bozuluyor tahta dışarı düşüyor ve bildiriler seçilmiş

olan dört yol ağzı üzerinde dağılıyorlardı. Tahtanın dengesi en az yirmi dakika sonra bozulduğundan yoldaşlar kolayca kaçabiliyorlardı.

Bizim ilçe yönetimimizde çok genç yoldaşlar vardı. Politik yönetmenimiz olan Alice (Marga Eliassohn) yirmialtı yaşındaydı. Örgüt yönetmenimiz Siggi (Siegmund Spieler) yirmibeş yaşındaydı ve ben ajitasyon sorumlusu yirmiiki yaşındaydım. Maria Schaeffer önce propagandadan sonra kadınlar arasında çalışmadan sorumluydu.

Marga Eliassohn güzel, hayat dolu ve zeki bir kadındı ve olağanüstü faaliyet gösteriyordu. Mükemmel bir insandı. Bende her zaman sanki tehlike onu hiç etkilemiyormuş gibi bir izlenim bırakıyordu. Konspirasyon kurallarını hızla öğrendi ve ülkemize özgü politik ve örgütsel görevleri bulup çıkarmayı mükemmel şekilde başardı. Çalışmanın olumlu örneklerini yakalıyor ve genelleştiriyor, olumsuzlukları değerlendiriyor ve toplanan deneyimleri örgütlere iletiyordu. Gazetemiz "Die Wahrheit" a büyük ilgi gösteriyor, bazen saatlerce bir gizli evde oturup, önümüzdeki bir makalenin içeriğini yazıyor ya da tartışıyorduk.

Marga'nın bana büyük bir eğilimi olduğu belliydi. Bunu hiçbir zaman açıklamadı ama sürekli olarak hissettim. Benim Maria ile bağlılığımı biliyordu ve bu belli ki onun, mesafeli davranmasına yol açıyordu. Maria beni tümüyle dolduruyordu. Ama eğer o benim hayatıma girmemiş olsaydı, kim bilir... Ama bu durumda Marga'ya ancak büyük bir saygı duyabiliyordum. Bu güzel genç kadının politik görevlerin ve konspirasyonun getirdiği zorunluluklar içinde kendisine uygun bir eş bulma olanağı hiçbir şekilde yoktu.

Örgüt yönetmenimiz Siegmund Spieler'den insan ve yoldaş olarak bir başka yerde söz edeceğim.

İşimizin sorumluluğu ve zorluğu gözönüne alınırsa Maria'nın dışında hiç birimizin örgütsel ve konspiratif çalışma konusunda deneyimi yeterli değildi. Bu yüzden defalarca yaşlı, deneyimli parti işçilerini yanımıza çekmeğe çalıştık. Ama bu girişimimiz her seferinde suya düştü. Bu yoldaşlar çok tanınıyorlardı, bu yüzden de özellikle tehlike altındaydılar. Ama buna karşılık Marga, Maria, Sigmund ve ben sınıf bilinci, cesaret, kararlılık, aktiflik ve özveri gibi özelliklere sahiptik. Bu özellikle illegalitenın ilk dönemlerinde deneyimdeki eksiklerimizi karşıladı ve görevlerimize hızla uyum sağlayacak şekilde gelişmemizi sağladı.

Mahalle yöneticilerimiz yaşlı, sınıf bilinçli işçilerdi. Gençliğimize rağmen bize saygı gösteriyor ve değer veriyorlardı. Üstelik

bölge danışmanımız Franz Mett ve -onun tutuklanmasından sonra da- Ernst Lange gibi deneyimli, tutarlı yoldaşlar bizi yönlendiriyorlardı.

Franz Mett uzun boylu, zayıf, yaklaşık 30 yaşlarındaydı ve dış görünüşünden işçi olduğu besbelliydi. Yüz hatları enerji ve irade doluydu. Marga, Siggi ve benimle birlikteki oturumlarda, -illegalitenin ilk aylarında böyle görece büyük toplantılar henüz yapılıyordu- ağır ağır, düşünerek ve biraz zorlukla konuşurdu. Sanki her kelimeyi ağzından mücadele ederek çıkarıyor gibi görünürdü. Onun herşey üzerinde konuşup az şey söylemek "yeteneği" yoktu. Her cümlesi derinliğine düşünülmüş, her kelimesi ağırlıklıydı. Çok alçak gönüllüydü, politik ve örgütsel çalışmada deneyimliydi. Emekçilerin karşılaştıkları zorluklarını, sorunlarını, düşüncelerini çok iyi biliyordu. Franz Mett iyi bir komünistti.

Günün birinde Prenzlauer Alle'de tesadüfen karşılaştık. Doğrudan doğruya işle ilgili olmayan hiçbir yoldaşla ilişki kurmama şeklindeki konspiratif kurala uyarak yanından geçip gitmek istedim. Ama o beni çağırdı. Bir yan yola saptık ve ilçe yönetimimizi ilgilendiren sorunları konuştuk. Görüşmemiz sırasında bir kaç kez beni tepeden tırnağa süzdü. Ve birden bire "Ama sen açsın Albert!" dedi.

Albert o zamanlar benim parti adımdı. Şaşırdım. Bunu nereden biliyordu? Kabul etmek istemedim ve konuşmamızı başka bir yöne yöneltmeye çalıştım. Bunun üzerine cebime bir sandviç paketi koydu ve ayrıldı.

Franz bir kaç ay sonra tutuklandı. Uzun yıllar süren tutukluluktan sonra salıverilince yeniden illegal çalışmaya başladı. 1944'de yeniden Gestapo'nun eline düştü. Ölüme mahkum oldu ve idam edildi.

Maria Schaeffer'de olağanüstü zeki, büyüleyici, hayat dolu, ve alçak gönüllü bir kadındı. Burjuva gençlik ve doğaseverler hareketinden gelerek (o zamanlar azımsanmayacak sayıda genç insanın yaptığı gibi) Komünist Partisi'ne girmişti.

Onu ilk kez 1932 yılında Petershagen'de ekonomi politik kursu verirken tanımıştım. Bundan önce 3 yıl boyunca Moskova'da Lenin Okulu'na gitmiş ve orada İtalyan bir yoldaşı sevmişti. Yıllarca birlikte okuduktan ve yaşadıktan sonra her ikisi için de ayrılık günü geldi. Gino ve Maria, her biri kendi ülkesindeki politik işinin başına döndü.

İtalya'da faşizm dehşet saçıyordu. Gino dokuz ay kadar illegal çalıştı. Sonra tutuklandı ve 17 yıl ağır hapis cezasına çarp-

tırıldı. Maria Gino ile bağlantısını ancak ailesi üzerinden sürdürebiliyordu. Ayda bir kez yazışıyorlardı.

Maria'nın üzüntüsü beni derinden etkilemişti. Ona yardımcı oluyordum ve eski öğretmenim Kannengiesser yoldaş eliyle İtalyanca mektuplarını çevirtiyordum. Buluştuğumuz zaman çalışma gücü ve savaş azmi kırılmayan bu sevilmeye değer insana yeni bir mutluluk vermeye çalışıyordum.

Maria politik gelişmesi ve olgunluğu açısından (herşeyden önce gittiği okuldan ötürü) benden ilerdeydi. Çok karmaşık sorunları duru, anlaşılır ve ilgi çekici biçimde açmayı ustaca başarıyordu. İlçe gazetemiz "Die Wahrheit"a yaptığı katkılar köklü ve içerikliydi. Onun Marksizm-Leninizm bilgisinde benden ilerde olması benim için ona yetişmek isteğiyle öğrenmemi hızlandırmakta itici bir etken oluyordu. Ve bana öyle geliyordu ki, bunu yavaş yavaş gerçekleştiriyordum da.

Birlikte yaşamımız en büyük eksikliklere ve çok yönlü yüklere rağmen son derece ahenkli idi. Aramızda en küçük bir anlaşmazlığın olduğunu hatırlamıyorum. Maria'yı seviyordum ve ona hayrandım. Benim dizginsiz enerjim ile onun dengeliliği ve düşünceliliği, aktiflik ve duygusallıkla birleşerek çok mutlu bir şekilde birbirini tamamlıyordu.

Konspiratif çalışmada Maria dikkatli, sakin ve akıllıca davranıyordu. Çok sinirli yoldaşları çoğu zaman tesadüfen aynı sokağa sapan başka insanlar heyecanlandırır Maria heyecanlanmazdı! O durumu düşünerek ve iyice sınayarak karar verirdi. Onu yalnızca bir kez huzursuz bir halde gördüm. O zamanlar Pankow' da Wettersee caddesinin Eschengraben köşesinde bir sempatizanın evinde kalıyorduk. Yalnızca Maria polise bildirimliydi. Bir akşam yatmıştık ki, birden bire kalktı ve perdenin arkasından sokağa baktı.

"Bir saatten fazla bir zamandır bir adam köşede duruyor ve bizim eve bakıyor" dedi; "Allah vere de Gestapo'dan olmasa!"

Bunun üzerine perdenin arkasından baktım. Ama bende daha çok delikanlı kız arkadaşını bekliyormuş izlenimi uyandı. Yine de Maria'ya sordum: "Daha önce izlenmediğinden emin misin?"

"Çok iyi kontrol etmiştim!"

Ben de kendi hesabıma ~~yani~~ şeyi söyleyebileceğim için, yanıtladım: "Yarın ve ondan sonra daha da dikkatli olalım ve böylece emin olmaya çalışalım!"

Bu sözlerimin Maria'nın huzursuzluğunu tümüyle ortadan kaldırmadığını görmüştüm. Ama o andaki koşullarda bana beklemek daha doğru göründü.

Ondan sonraki günlerde gördük. Kaygımız bu kez boşunaymış.

Maria mükemmel bir kadındı. Çok mütevazi olanaklarımıza rağmen güzel giysilerle kadın güzelliğini daha ortaya çıkarmayı başarıyordu. Yalnızca beni güldüren eski doğa dostları hareketinden miras kalma bazı görüşleri vardı. Örneğin ipek çorap ve hele hele şapka giymeyi başlangıçta kesinlikle reddediyordu. Ancak bu moda eşyalarının illegal kamuflaj bakımından yararlı olduğunu gördükten sonra, benim bu yoldaki isteklerime uymayı kabul etti.

Bu sırada Maria Berlin il yönetiminde kadın işlerinden sorumluydu. Ve komünist Enternasyonalin 7. Kongresine delege olarak önerilmişti. Bu gezi için kendisine bir şapka satın aldıktan sonra biraraya getirdiğimiz son kuruşları da alıp Spittelmarkt kahvesine gittik. Birinci kattan alanın manzarası çok güzeldi. Öğleden sonra unutulmaz saatler yaşadık. Şakalaştık, güldük ve Maria'ya doğa çocuğu olmaktan çıkıp şık bir hanım haline geldiği için takıldım. 1935 Temmuzunda, mutlu beraberlik günlerimizin ne kadar sayılı olduğunu bilmiyorduk.

GARBATTY FABRİKASI

Pankow ilçesinde pek fazla büyük fabrika yoktu. İlçe yönetiminin her üyesi bir ya da iki işletmeden sorumluydu.

Bana Garbatty sigara fabrikasını verdiler; burada daha çok kadınlar çalışıyordu. Fabrikada çalışanların sayısı yaklaşık 250 kadardı. Faşistlerin "erki almalarından" önce partimizin bu işletmede iyi çalışan bir hücresi vardı. Hücrenin bir de gazetesi vardı: "Garbatty'li Prolet". Bu hücre 1933 Martında tümüyle yok edildi. Üyeleri ya tutuklandı ya da işletmeden atıldı.

Uzun çabalar, soruşturmalar ve Pankow parti örgütünü çok iyi tanıyan Siegmund Spieler yoldaşın desteği sonunda, sempatizanımız olan bir işçi kadının bu işletmede hâlâ çalışmakta olduğunu öğrendim. Ama faşistlerin egemenliğinden bu yana politik tutumunun ne yönde geliştiği hakkında bir fikrimiz yoktu.

Garbatty fabrikasında politik çalışma ve yeni bir işyeri hücresinin kurulması görevini Ilse (Hilde Fenske)'ye verdim; Ilse'nin kocası bir öğretmendi ve yoldaştı. Hilde zeki, enerjik ve kararlı bir kadındı. İki çocuğu olmasına rağmen hemen büyük bir istek ve gayretle göreve sarıldı.

Hilde ve ben işletmeyle nasıl bir bağ kurabileceğimizi görüşmekle işe başladık. Onu eski sempatizanımızı hatırlamış olan yoldaşla tanıştırdım.

Paydos saatinden hemen önce Hilde ve diğer yoldaş işletmenin kapısının yakınlarında beklemeye başladılar. Yoldaş Hilde'ye sempatizan kadını gösterdi. Hilde işçi kadını izledi ve tramvay durağında konuşmayı başardı. Tartışma götürmez şekilde antifaşist görüşteydi. Önce başka kadınlarla bağ kurmaya cesaret edemedi ama fabrikada olup bitenler hakkında Hilde'ye sürekli haber vermeyi kabul etti. Onun objektif ve güvenilir enformasyonları sayesinde işletmedeki havayı değerlendirmemiz mümkün oldu.

Siggi'nin yardımı ile eski işletme gazetesi "Garbatty Prolet"in yöneticisini bulduk. Birlikte yeni bir işyeri gazetesi çıkarttık. İşyerindeki sorunları ele alıyordu. Gazeteyi Hilde iki kez 6'şar kopya olarak yazı makinesinde yazdı. Posta ile işletmede tanıdığımız ve antifaşist kadın işçinin bize adreslerini verdiği eski sempatizanlara yolladık. Bu işçi arkadaşımız bize gazetenin işçi kadınlar üzerindeki etkisini de izleyip bildirmeyi kabul etti. Rastlantı ona yardımcı oldu. Bir seferinde tuvalette iki işçi kadın arasındaki konuşmayı duymuş. Biri ötekine şöyle diyormuş: "Friedel haberin varmı, Garbatty Prolet yeniden çıkıyor!". Öteki sevinerek bunu doğrulamış, gazete onun da eline geçmişmiş.

Sempatizanımız yanlız olmadığını anlayınca savaşkanlığı arttı. Bu iki kadınla bağ kurdu. Ve kısa zaman sonra işletmede 6 antifaşist kadından oluşan bir grup doğdu. Garbatty'de koşullar son derece kötüydü ve bunun sonucunda da kadınlar arasında hoşnutsuzluk çok yüksekti. Hilde ile birlikte bu kötü koşulları ortaya koyan ve temelindeki nedenleri gösteren bir bildiri hazırladık. Hilde Fenske ve Frieda Husemann'ın büyük bir cesaret ve eşsiz bir yüreklilikle gerçekleştirdikleri bildiri dağıtımı eylemi işçilerin üzerinde çok büyük bir etki bıraktı. Garbatty fabrikası Pankow istasyonunun hemen yanında, Berlin caddesi üzerindeydi. Bu elverişli konum böylesi bir eylemi adeta davet eder gibiydi. Öğle yemeği paydosunda işçilerin büyük bir çoğunluğu demiryolu köprüsünün altında ve çevresinde oluyorlardı. Kadınlar gruplar halinde demiryolunun altında duruyor yada Berlin caddesi üzerinde bir aşağı bir yukarı yürüyorlardı. Aynı zamanda burada Hadlich caddesi İşbulma Kurumu'na gelenler ile banliyö trenine giden ya da tramvay bekleyenler de toplanıyordu.

Emin olabilmek için Hilde ve Frida bir kaç gün önceden bir "deneme yolculuğu" yaptılar; (Bildirilerin trenden atılması hariç)

tüm eylemi adım adım uyguladılar. Bu deneme onlara tüm eylemin hemen hemen hiçbir rizikosu olmadığını gösterdi.

Saptanan günde öğle yemeği arasında tam banliyö treni köprünün üzerinden geçerken birden boş bir köpek kompartmanının kapısı açıldı ve 300 bildiri köprü üzerinden "hava yoluyla" dört bir yana -illegal AKP'nin işçilere bir selamı olarak- yayıldı. Faşistler ne olup bittiğini anlayıncaya kadar Hilde ve Frieda çoktan Gesundbrunnen istasyonuna varmışlardı. İnip diğer yolcuların arasına karıştılar ve birbirlerinden ayrıldılar.

Bildirilerin pek çoğu fabrika işçileri dışındaki kimselerin eline geçmişti. Buna rağmen bildiri fabrikada bir bomba gibi patladı, işçilerin işletmeye karşı öfkesini daha da yükseltti.

İşyeri temsilciliği seçimi yaklaşınca faşist Emek Cephesi temsilcisine karşı partisiz ama sınıf bilinçli bir aday göstermeye karar verdik. Aynı zamanda işçiler üzerinde politik etkimizi artırmak için daha etkili ajitasyon yöntemleri arıyorduk.

Hilde günün birinde: "İşyerindeki her işçinin eline bir bildiri vermenin mutlaka bir yolu olmalı" dedi. Uzun uzun düşündükse de önce uygun bir çözüm bulamadık. Bir kaç gün sonra Hilde bir toplantıda şöyle dedi: "Ben yolunu buldum! Her bildiriyi bir zarfın içine koyar ağzını yapıştırırız. Ben küçük bir oyuncak dizgi kutusu alırım ve her zarfın üzerine şöyle bir cümle basarız: 'Geleceğini merak ediyorsan yıldızlara sor!' Bunu her kadın mutlaka bilmek ister!"

Bundan kısa süre sonra da gerçekten böyle yaptı. Ve "reklam kağıtları" tüm işçilere dağıtıldı. İşten eve dönmekte acele eden kadınlar bunu alıyor zarfın üzerine bakıyor, gülümsüyor ve sonra çantalarına koyuyorlardı. Tek tük zarfı açıp içindekini okuyanlar oldu, ama bunlar da yollarına devam ettiler, istasyona gittiler.

Bu yaratıcı eylem işletmenin sınırlarını aşan geniş ilgi topladı. Ve Garbatty fabrikasında partimize daha geniş sempati sağladı.

Şimdi işletme temsilcisi seçimine hazırlanıyorduk. Akıllıca çalışmalı ve grubu tehlikeye sokmamalı, yeni kazandığımız yoldaşların tutuklanmasına yol açmamalıydık. Bu yüzden ilçe yönetimi seçim toplantısı için ustaca formüle edilmiş bir sıra soru hazırladı, bunlar işçilerin çıkarları ile doğrudan doğruya ilgili sorunlardı ve bu yüzden de toplantıdaki işçilerin bu sorunları tartışacaklarını umuyorduk. Yoldaşlarımız bir çok kadın işçiyle yaptıkları ikili konuşmalarda partisiz adaya dikkati çekiyorlardı. Faşist Emek Cephesinin adayına karşı çıkmanın tutuklanmaya yol açabileceği tehlikesini gördükleri halde, bu işe hazırdılar.

Toplantı bizim sandığımızın çok üstünde etkimiz olduğunu gösterdi. Önce kimse söz almadı. Sonra bir kadın yoldaş işyerindeki sağlığa aykırı koşulların nasıl düzeltilebileceğini sordu ve hemen ardından canlı bir tartışma başladı. Faşistlerin gösterdiği aday işçilerce reddedildi, çünkü onun tutumu işletmede çalışanlara çıkarlarını savunacağı güvencesini vermiyordu. Hatta faşist SA üyesi kimi işçiler bile bizim adayımız olan işçi arkadaşı seçtiler.

Garbatty'deki başarımızı Hilde'nin yaratıcılığına ve girişimine borçluyduk ama aynı zamanda bunun temelinde işletmedeki durumu çok iyi bilmek, kötü koşulları politik bildirilerle teşhir etmek, faşistlerin maskesini düşürmek ve yayınlarımızın işçiler arasında dağıtımını iyi örgütlemek gibi belli etmenlerin bilinçli şekilde kullanılması da yatıyordu.

Partimiz böylece şunu gösterdi: Faşist terör koşullarında bile, hatta az sayıda yoldaşlada olsa başarılı şekilde faşizme karşı savaşılabilir ve ona karşı güçler harekete geçirilebilir.

PENCEREDEKİ YÜZ

Ajitasyon-propaganda yöneticisi olarak özellikle geniş bir zaman ayırdığım görev Pankow ilçe gazetesi "Die Wahrheit"ın çıkarılmasıydı. Bunu normal daktilo kağıtlarına teksir ediyorduk. Makaleleri genellikle ilçe yönetimi üyeleri yazardı. Aynı zamanda Berlin il yönetiminin enformasyon materyaline de dayanabiliyorduk. Bundan başka Marianne Lange yoldaş o zamanlar henüz gazetecilerden satın alınabilen ingiliz ve fransız burjuva gazetelerinden yazılar tercüme ediyordu.

Makaleler hazırlandığı zaman ben yazılar, başlıklar ve elimizdeki resim malzemesini sıralayarak bir taslak hazırlıyordum. Sonra bir kadın yoldaş teksir kalıpları üzerine makaleleri yazıyordu ve bir yoldaş ta benimle konuştuktan sonra, genellikle bir resim çiziyor ve büyük puntolu başlıkları teksir kalıplarına elle yazıyordu.

Bu çalışma biçimi benim için tümüyle yeniydi. Yine de canlı, ilgi çekici ve teknik bakımdan hatasız bir gazete çıkarmayı başardık. İlk deneyimleri bana Siggi öğretti. O bana tekniği gösterdi ve illegal "Die Wahrheit" gazetesinin ilk iki sayısı Trelleborger caddesinde onun yönlendirmesi altında teksir edildi.

Gazetenin hazırlanışı, paylaştırılması ve geniş dağıtımı çok büyük bir riziko ile oluyordu. Böylesi bir riziko ancak çok yüksek

bir etki sağlanıyorsa göze alınabilirdi.

Gazeteyi basacak bir evin bulunması olağanüstü zorluklar çıkardı. Aynı şekilde binlerce tabaka kağıt, boya ve teksir kalıplarının satın alınmasında tehlikeler vardı. Bütün bunlar faşistlerin illegal örgütümüzün izine düşmesini sağlayacak çıkış noktaları olabilirdi. Tehlikeyi azaltmak için çok sayıda kırtasiyeciden çoğunlukla azar azar, küçük paketler halinde kağıtları satın alıyorduk.

Teksir makinesini kullanmak ve malzemeyi sağlamaktan Willi Vogt ve Buch semtinden Emil takma adını taşıyan ve bana Siggi'nin tanıştırdığı bir kadın yoldaş sorumluydu.

Willi tipik bir işçiydi, görevlerini ona gösterdikten sonra büyük bir sükünet ve günlük bir işi yapmanın rahatlığı içinde görevini yerine getiriyordu. Schönhauser Alle 103 numarada bir kiracının yanında tek oda pansiyonda kalıyordu. Bu odayı, ev sahibi evde olmadığı zamanlar gazeteyi teksir etmekte kullanıyorduk.

Kadın yoldaş gazetenin son hazırlanış aşamasında iş nedeniyle bulunamıyordu. Bu yüzden gazeteyi Willi ile ben teksir ediyorduk.

"Die Wahrheit"ı ilk kez bastığımız zaman başımıza şöyle bir iş geldi: Akşam 9'dan sonra Willi'ye gitmiştim. Ev sahibi evi yeni terk etmişti ve bütün gece akrabalarının yanında kalacaktı. Böylece biz işe başladık.

Willi uzun yıllardan beri işsizdi. Haftada yalnızca 3 Mark 90 Fenik işsizlik yardımı alıyordu. Elektrik için ödeyecek parası yoktu. Bu yüzden elektriğini kesmişlerdi ve Willi bir gaz lambası ile yetinmek zorundaydı. Berlin'e özgü geniş odası bu yüzden sadece masa çevresinde teksir makinesine yetecek kadar ve çok zayıf ışıklandırılmıştı. Üstelik sinirlerimiz son derece gergindi. Her çıtırtıya dikkat ediyorduk. Sessizliği yalnızca, arasından kağıtların geçtiği silindirin sesi bozuyordu.

Birden büyük bir gürültü duyduk. Şaşkınlıkla gürültünün geldiği yana pencereye baktık. Pencerede bir yüz vardı. Odanın en karanlık köşesine çekildik. Ben yine cama baktım, yüz hâlâ oradaydı.

"Şimdi ne yapacağız?" dedi Willi.

"Evden kaçalım, mümkün olduğu kadar hızla."

Hızla ve sessizce merdivenlerden aşağı koştuk. Evden çıkınca Willi ile beraber Schönhauser Alle'yi boydan boya geçtik. Biraz uzaklaştıktan sonra bir evin önünde durduk. Gerilim içinde ne olacağını beklemeye başladık. Bir yandan da bütün gücümle kafamı zorluyor, düşünüyordum.

"Dış duvarda bir iskele yok mu?"

"Var, inşaat işçileri binaya sıva yapıyor."

"Ama Willi, geceleyin bir kişinin bu iskeleden üçüncü kata kadar tırmanması imkansız gibi bir şey!"

"Ben inşaat işçisi olduğum halde böyle bir şey yapmazdım." diye yanıt verdi.

"Belki yandaki evden bir komşu iskeleye çıkmıştır?"

"Pek olacak iş değil! Bunlar hep ihtiyar insanlar!"

"Ama ikimiz de yüzü gördük değil mi? Önce gürültü geldi sonra penceredeki yüz!"

Willi omuzlarını kaldırdı.

Ortaya çıkabilecek çeşitli sonuçları düşündük. Bizi yakalayamazlardı. Ama, belki de Willi yeraltına, illegaliteye geçmek zorunda kalacaktı. Ve şimdi bu kadar büyük ihtiyacımız olan teksir yerini de kaybetmiş olacaktık.

Böylece yarım saat kadar geçti. Sonra bir saat, bir buçuk, nihayet iki saat. Artık saat gecenin biri olmuştu. Hâlâ hiçbir şey olmuyordu!

"Ne dersin Willi, eve geri dönsek mi? Belki de gazeteyi basmaya devam edebiliriz."

"Pekala!"

Yavaş yavaş ve sessizce yeniden üç katı tırmandık. Ve sonunda Willi'nin odasına girdik. Gaz lambası hâlâ yanıyordu. Dikkatle pencereye yaklaştık. Camda insan başı büyüklüğünde bir kireç lekesi lambanın ışığında parlıyordu!

Belli ki, duvar sıva yapılırken camlar kireçle lekelenmişti. Ama bu, o zamana kadar bizim dikkatimizi çekmemişti. Tam çalıştığımız sırada, herhalde rüzgarın etkisi ile bir tahta sökülüp iskeleden düşünce korkuyla cama baktığımızda, orada insan yüzü gördüğümüzü sanmıştık. Yüreğimiz böyle birden ferahlayınca kahkahalarla gülmeye başladık. Ve sonra bütün gayretimizle gazetenin baskısını bitirdik. Bundan sonra haftalar boyunca yoldaşlar "penceredeki yüz"le alay ederek beni kızdırıp durdular.

WILLI İLE TERZİ

Birkaç ay boyunca Reichstag yangını davası (mahkeme 21 Eylül'den 23 Aralık 1933'e kadar sürdü) dikkatleri üzerinde topladı. Georgi Dimitrof'un yiğit tutumu bizim illegal savaşımıza da güç kattı.

Dimitrof yoldaş dava boyunca faşistleri bozguna uğrattı. Yü-

rekliliği, cesareti ve zeka üstünlüğü ile işkence ve ölüm tehdidine rağmen, komünistlerin Reichstag'ı ateşe verdikleri ve bir darbe hazırlamış oldukları iftirasını geri püskürttü. Sanık sandalyesini savcı kürsüsüne dönüştürdü. Faşistlerin, devrimci işçi hareketini kanlı bir terörle parçalayabilmeye bahane bulmak için bu yangını çıkardığını ispatladı. Komünistlerin işçi sınıfının ve diğer emekçilerin çıkarlarının sağlam savunucusu olduğunu gerçeklere dayanarak gösterdi. Sonuçta faşistler AKP'ne ve onun önderi Ernst Thaelmann'a karşı bir dava açma planlarından vazgeçmek zorunda kaldılar.

Tüm bunları Reichstag'ı ateşe veren gerçek suçluların maskesinin düşürülmesi, faşist barbarlığın teşhir edilmesi ve kamuoyunun Ernst Thaelmann'ı ve tüm diğer politik tutukluları kurtarmak için harekete geçirilmesi için parti çalışmamızda kullandık.

Partimizin politikasını açık şekilde ortaya koymak artık mümkün olmadığı için, illegal basınımızın önemi çok büyüktü. Gazetelerimiz okunuyor ve elden ele geçiyordu. Bir tek nüshanın birçok okuyucusu vardı.

Willi'nin evi bizim ihtiyaçlarımıza tam cevap vermiyordu. Bu yüzden başka bir güvenilir yer bulmaya çalışıyorduk. Sonunda Willi Pappelallee'de oturan bir terzi ustasını ikna etmeyi başardı. Terzinin evi arka avluya bakıyordu ama birinci kattaydı. Terziye birçok müşteri ellerinde paketlerle girip çıktığı için, göze batmıyorduk. Willi kısa zamanda ustayla yakın, kişisel bir dostluk kurdu. Ve ara sıra ona ütü işlerinde yardım etmeye de başladı.

Günün birinde kapı zili çaldı. Willi açtı. Kapıda üç Gestapo memuru vardı. Terziyi tutukladılar ve evi aramaya başladılar. Willi tüm gücüyle "acaba ne yapıp da tutuklanmaktan kurtulurum" diye düşünüyordu. Telaşlanmadan ceketini giydi, evin kapısını açtı, yavaş yavaş dışarı çıkan bir kaç basamaklık merdiveni indi. Gestapo memurları bunu görünce, birisi terzi ustasına sordu: "Bu da nereye gidiyor?"

"Herhalde sigara alacak."

Böylece Willi evden çıkmayı başardı. Bir komşu evin girişinde gizlendi ve daha neler olup biteceğini gözlemeye başladı. Bir sure sonra Gestapo terzi ustası ile birlikte çıktılar, bir otomobile bindiler ve gittiler.

Willi sükünetle düşününce "herhalde şüphelenecek şeyler bulunmadı ve tutuklama sadece bir ihbar sonucu oldu" diye dü-

şündü. Gestapo'nun birçok evde, binada muhbirleri vardı ve bu binada oturanları izliyorlardı.

Sonra Willi şunu da farketmişti: Gestapo giderken yanlarında ne teksir makinesi vardı, ne de kağıtlar; belli ki hiçbir şey bulamamışlardı. Bunların her ikiside -yarım kat yukarıda merdiven aralığındaki- tuvalette gizliydi. Ama bir daha gelir de daha iyi arama yaparlarsa mutlaka bulurlardı. Bunun üzerine Willi yeniden eve dönmeye karar verdi. O zaman Gestapo'nun odada bulunan yazılmış teksir kalıplarını da bulamadığını gördü. Hepsini toplayıp evden çıktı.

Ertesi gün gerçekten yeniden arama yaptılar. Ama terzi ustası aleyhinde kullanabilecekleri hiçbir delil bulamadılar. Ve böylece usta -Willi'nin akıllılığı ve soğukkanlılığı sayesinde- birkaç hafta sonra tutukevinden salıverildi.

TUZAKTAN KURTULUŞ

1933 Sonbaharında örgüt yöneticimiz Siggi ve ben bir görüşme için bir mahalle yöneticisi olan Arthur Trettin yoldaşa gitmiştik. Yoldaşın evi Geilart caddesi ile Brehme caddesi köşesindeki evin üçüncü katındaydı. Akşama doğru görüşmemiz sona erdiği zaman Siggi ve ben sokağa çıktık ve bir baktık ki tüm bina bloku abluka altına alınmış. Bu, o zamanlar sık sık yapılan çok sayıda SA ve polisin katıldığı alışılagelen operasyonlardan biriydi. Evin girişinden 30 metre kadar ötede ilk kontrol duruyordu: Sokağın her iki yanında birer tane SA üyesi gelip geçenin kimliğine bakıyor,ya bırakıyor yada polise tutuklatıyorlardı. Kararsızlığa düşmek yada durmak dikkati çekecekti. Çaresi yoktu, geçmek zorundaydık! Birinci kontrol noktasında bu sokakta oturan ama yanlarında kimlikleri bulunmayan kadın ve çocuklar SA üyesinin etrafını sarmışlardı. Dikkatini dağıtıyorlardı, böylece bizde dikkati çekmeden geçmeyi başardık.

O zamanlar kimliklerde resim yoktu. Kontrolde sakat-emekli kartı yada polis oturma bildirimi, işsizlerde işsizlik karnesi gösterilirdi. Kimileri o zamanlar çok seyrek rastlanan otomobil ehliyetini ya da pasaportlarını gösterirlerdi. Polis beni aradığı için benim durumum özellikle kritikti. Hatta SA'nın adamları yanlarında arananlar listesini bulundurmuyorlarsa bile durum böyleydi. Siggi etrafı sarılı olan bina blokunda oturuyordu, benim ise kağıtlarımda Berlin dışında olan Petershagen semti yazılıydı. Gerçi

daha önceden otomobil ehliyetime "Berlin'de" diye bir tamamlama ekletmiştim. Ama içinde bulunduğumuz durumda bunun yeterli olacağı çok kuşkuluydu.

Brehme caddesinin köşesini döndüğümüz ve ikinci kontrol noktasına geldiğimiz zaman, bunun da arkasında 4 ya da 5 kontrol noktası daha olduğunu farkettim. Hepsinde de SA'nın adamları duruyordu. Siggi sakat-emekli kimliğini gösterdi.

"Siz geçebilirsiniz!"

Ben, otomobil ehliyetini en uygunu bulmuştum. Ve onu gösterdim. SA bana yanında beklememi emretti. Siggi beni yalnız bırakıp bırakmamaya karar veremiyordu, ama benimle birlikte onun da tutuklanması tehlikesi vardı. Bir an içinde düşündüm, döndüm ve yavaş yavaş birinci kontrol noktasına yürüdüm. Durumu bir anda kavrayan Siggi'de aynı şeyi yaptı. SA nöbetçisi yolumuzu kesmedi. Öyle sanıyorum ki, içindeki sınıf duygusu bütünüyle yok olmamıştı da ondan. Çünkü, -Siggi'nin daha sonra bana anlattığına göre- 1933'den önce bu SA AKP üyesiymiş, parti yasaklandıktan sonra SA'ya geçmiş.

Zihnim hızla çalışıyordu: 40-50 metre sonra yine bir SA nöbetçişinin önünde duracaktık. Bu daha önce geçtiğimiz nöbetçiydi! Bu sırada onun etrafını sararak doğru dürüst kontrol yapmasını engellemiş olan kadın ve çocuklar artık orada değildi. Şimdi ne yapacaktık? Siggi ona da kimliğini gösterdi. Bunu kontrol ederken, benimkini de eline tutuşturdum. SA, Siggi'nin evinin kontrol ettikleri blokta olduğunu görmüştü.

"Siz geçebilirsiniz!"

Bir polis olsa herhalde her hüviyeti kılı kırk yararak inceleyecekti. Ama, SA nöbetçisi sadece göz ucuyla benim sakat-emekli kimliğime baktı ve sordu: "Ya siz?"

"Benim arkadaşım, benimle geliyor!" diyerek, Siggi benim yerime yanıt verdi.

Başarmıştık. Kontrolü geçip Trettin'in evine geri dönebilirdik. Ama henüz tehlikenin tümü savuşturulmamıştı. SA'lar her evi bodrumdan tavan arasına kadar didik didik arıyorlardı. Üstelik bir de silah deposu bulmuşlardı. Sarılan bölgede AKP'nin eski parti lokali de vardı. Burası Wanske yoldaşa aitti. Burada partinin materyalleri ve eşyaları gizliydi.

Kısa süre sonra geniş ölçüde tutuklamalar olduğunu da öğrendik. Bu yüzden bütün gücümüzle eğer evi ararlarsa nasıl davranacağımızı saptamaya uğraşıyorduk. Uzun uzun düşündükten sonra Siggi'ye kararlı şekilde şöyle dedim: "Sen evden çık ve kendini güvenceye al! İlçe yönetiminden bir yerine iki üyenin

tutuklanması bize bir yarar sağlamaz! Bir kişinin tutuklanması bile çok!"

Siggi'nin kendisiyle nasıl mücadele ettiğini görüyordum. Beni kaderimle baş başa bırakmayı içi götürmüyordu. Sonunda istemeye istemeye, Trettin yoldaşın da desteklediği önerime uymak zorunda kaldı.

Şimdi mahalle yöneticisini korumak sorunu kalmıştı. SA beni evinde bulursa, onun da tutuklanma tehlikesi vardı. Aklıma üçüncü katın üzerindeki tavan arası geldi. Orada saklanacaktım ve eğer tutuklanırsam gizlice eve girdiğimi söyleyecektim.

Trettin yoldaş önerimi kabul etti.

"Bu olabilir." dedi. "Çamaşırlığa giden kapının anahtarı evde olacak, karım dün çamaşır yıkamıştı."

"Bir maymuncuk var mı?" diye sordum.

Sonunda her ikisini de buldu. Maymuncuğu cebime soktum yakalanırsam iddiamı bununla ispatlayacaktım.

Yoldaş beni yukarı çıkarttıktan sonra, çamaşır kurnasının üzerine oturdum ve bakalım ne olacak diye beklemeye başladım. Sinirlerim son derece gerilmişti. Ara sıra bu evde oturan ama operasyona katılmayan SA'ların patırtılı ayak sesleri duyuluyordu, ağır çizmeleri ile merdivenleri inip çıkıyorlardı. Olayları yalnız pencereden seyretmek yerine sokakta yakından görmek istiyorlardı. Her seferinde "işte şimdi tamam" diye düşünüyordum: "Arama birliği geldi!"

Umutsuzca bir çıkar yol arıyordum. Birden gözüm tavanarası deliğine takıldı. Belki buradan kaçmak mümkün olurdu? Bacalardan birinin ardına gizlenebilirdim.

Kapağı açmaya çalıştım. Ama biraz oynatınca menteşeler korkunç bir ses verdi. Üzerine biraz su damlattım ve gürültü süresini kısaltmak için birdenbire ve bir hamlede açtım, dışarı baktım. Bir hayal kırıklığıyla daha karşılaştım: karşıdaki evlerin herbirinden görülebilirdim. Kendi kendime, "Şimdi dama çıkarsam, yukarıda mutlaka vurur, öldürürler" dedim.

Karanlığın, SA'lar gelmeden önce basmasını yürekten istiyordum. Ne kadar süre çamaşırlıkta oturduğumu bilmiyorum. Bu süre bana sonsuzluk gibi geldi. Her seferinde merdivenden çıkan çizmelerin patırtısı.

Nihayet güneş batmaya başladı. Ondan sonra da, artık dama çıkabileceğimi düşündüğüm an geldi. Tırmandım, dışarı çıktım ve büyük bir bacanın ardındaki girintiye uzandım. Damın penceresinden dışarı baksalar da beni göremeyeceklerdi. Yine uzun bir süre geçti. Şimdi dört yanımı mutlak bir karanlık sarmıştı.

Birden çamaşırlığın kapısının açıldığını duydum. Çıt çıkarmıyordum. Bir süre sonra hafif bir ses duydum. "Albert, Albert! Benim!"

Gelenin yoldaşım olduğundan emin oluncuya kadar sesimi çıkarmadım. Sonra, geriye çamaşırlığa indim ve birlikte aşağıya gittik. Trettin son üç evin arama dışında tutulduğunu söyledi. Herhalde karanlığın basması operasyon yöneticilerinin hevesini kaçırmıştı.

Oturduğum gizli eve giderken geçirdiğim bu sinir gerginliğinin sonuçlarını hissediyordum. Her an karanlıkta bir SA devriyesi ile karşı karşıya gelmeye hazırdım. Yüreğim sıkışarak gecenin sessizliğindeki her tıkırtıya kulak kabartıyordum.

Gece 11'e doğru Maria'nın yanına geldiğim zaman, onu gözyaşları içinde buldum. Öğleden sonra bir yoldaşla buluşmuş ve SA operasyonunu öğrenmişti. Geilart caddesinde bir toplantım olduğunu biliyordu. Ama konspirasyon nedeni ile buluşacağım yoldaşı ve evin adresini bilmiyordu.

Birbirimize mutlak bir güvenimiz olmasına rağmen bizim de aramızda şu ilke geçerliydi: Her yoldaş yalnızca kendi işi için mutlaka gerekli olanı bilmelidir.

Maria operasyonun boyutlarını ve koşulları daha yakından öğrenince, ne büyük bir tehlike geçirmiş olduğumu anlamıştı.

Her geçen saatle korkusu daha da artmıştı. Ve beni bir daha görme umudu gittikçe daha da azalmıştı.

Odaya girer girmez boynuma sarıldı ve hıçkırarak: "Ne korkunçtu! Yeniden dönmen ne büyük mutluluk!" dedi.

Her zaman kendisine hakim bir kadının duygularını böyle koyuvermesi yüreğime öyle derinlemesine dokunmuştu ki, söyleyecek söz bulamadım. Onu kollarımda tuttum, yüzündeki göz yaşlarını o sakinleşinceye, heyecanı geçinceye kadar öptüm.

NORDRİNG İLÇESİ

1933 Ekiminde Siggi ilçemizi terk etmek zorunda kaldı. Çok büyük tehlike altında olduğu için illegale geçmek zorundaydı. Bunun üzerine ben onun örgüt yöneticiliği görevine geçtim. Marga'yı da aldılar ve Berlin'in bir başka bölgesinde görevlendirdiler. Politik yönetici olarak Hans Bergmann yoldaş, ajitasyon-propaganda işi için de başka ilçeden bir yoldaş Pankow'a geldi. 1933 Aralığında bu ilçedeki görevim sona erdi. Geniş tutuklamalar sonunda (tutuklamalar kimi mahalleleri ve ilçe yönetimini

kapsıyordu) çok zayıflamış olan Nordring ilçesine politik yönetici olarak gönderildim. Yalnızca ajit-prop. yöneticisi (ona "gözlükçü" adını vermişlerdi) tutuklamalardan kurtulmuştu. O kopan bağları yeniden kurmaya ve parti örgütünün çalışmalarını ayakta tutmaya çabalıyordu. Ama tüm gücüyle içtenlikli bir yönetim kurmaya çalışacağına pratikte tüm görevleri kendi üzerine almıştı. Bunu yapmakla yalnızca kendini değil, kendisine bağlı olan tüm diğer insanları da tehlikeye sokuyordu. Üstelik kendisinin sinirsel durumu son derece kötüydü.

Genel durum hakkında bir fikir edinir edinmez, ilk işim onu derhal görevden ayırmak ve yurt dışına göndermek oldu. Benim yöneticim, bölge danışmanı Ernst Lange bu çözümü kabul etti. Bunun üzerine "gözlükçü"yü görevden çektik.

Ama daha önce benim Carla Schönburg ile bağlantımı kurdu. Carla 23 yaşlarında evli bir genç kadındı. Kocası da yoldaştı ama genellikle aktif değildi. Oysa ilçede aktif görev alacak yeteneği vardı. Onun görüşüne göre, faşizmin yıkılmasından sonra ortaya çıkacak görevlerin çözülebilmesi için bir kısım yoldaşın korunması gerekiyordu. Ve, bu nedenle,kendini koruyordu. İllegal savaşım koşullarında tutuklananların yerine geçecek yeni kadroların nasıl yetiştirileceği ve bugünün antifaşist savaşımı içinde yarının nasıl biçimlendirileceği sorunundan kaçıyordu. Sözün kısası korkaktı. O zamana kadar kendi korkaklığını gizlemek için ileri sürülen çeşit çeşit fikirleri çok iyi biliyordum.

Karısı ise enerjik, aktif ve partiye bağlı bir yoldaştı. Onun üzerinden varolan mahalle yöneticileri ile oldukça kısa bir zamanda bağ kurmak ve tutuklananların yerine yeni yoldaşlar kazanmak mümkün oldu.

Bundan başka Friedel Löwenstein yoldaşla karşılaştım. Daha önce bir ilçe yönetiminde çalışmış ama tutuklamalar sonucu parti bağı kopmuştu. Onu örgüt yöneticisi olarak, uzun süre spor hareketinde aktif çalışmış olan bir başka yoldaşı ajitasyon-propaganda yöneticisi olarak görevlendirdim.

Bölge danışmanı Ernst Lange yoldaşın onayıyla arkadaşım Willi Vogt'u Pankow ilçesinden getirmem sonucu teknik aygıtın kuruluşu daha da kolaylaştı. O kendi yerine geçecek bir yedeği daha önceden hazırlamıştı. Bundan başka Pankow'da kurye olarak çalışan -ve yine yerine bir yedek hazırlamış olan- Gustav Elter'i de yanıma aldım. Pankow'da iyi bir kadro politikası yürütmüş olmamız meyvalarını veriyordu.

Willi'nin yanına Luzie yoldaşı verdim. İkisi de ilçe gazetesi olan "Nordring"in teknik olarak hazırlanmasından sorumluydu-

lar. Luzie de Carla gibi çok cesur bir genç kadındı, 3-4 yaşlarında bir kızı vardı ve kocasından ayrı yaşıyordu. Onunla Carla aracılığıyla tanışmamız hafızama çakılı kaldı. Carla ile birlikte Luzie'nin evine gittik. Ev Daenen caddesindeydi. Aslında durum konspirasyon kurallarına hiç uymuyordu, ama zorunlu bir nedeni vardı. Luzie'nin bir oda ve bir mutfaktan oluşan evi bizim il yönetimi teknik aygıtından aldığımız illegal materyalin dağıtım yeri olarak kullanılıyordu. İlçedeki tutuklamaların sonunda Luzie gazete, bildiri, broşür ve benzerlerini dağıtamaz duruma gelmişti. Ama, materyali getiren kurye aygıtı çalışmasını azaltmadan sürdürüyordu. Luzie'ye geldiğimiz zaman mutfağında yaklaşık 3 metre küp hacminde illegal yayın yığılmıştı. Bunları gizleme olanağı olmadığı için sadece üstlerine bir örtü örtmüştü. Bunu görünce neredeyse dilim tutuldu. Ama bu korkusuz genç yoldaşa da hayran kaldım.

Parti örgütümüzün çalışmaları oldukça hızlı olarak yoluna girdiği için, bu birikmiş yayınları eritebilecektik. Mahallelerdeki yoldaşlar önce çok sayıda materyalin gelmesine sevindiler. Çünkü, uzun süredir yayına susamışlardı. Kısa süre sonra ise başka bir tepki ortaya çıktı. Bu kadar çok sayıdaki yayını sempatizanlar arasında dağıtmada zorluk çekiyorlardı.

DOST MU DÜŞMAN MI ?

Yöneticim Ernst Lange bir kesimin -yani Berlin parti örgütünün üçte birinin- sorumluluğunu almak zorundaydı. Ben onun yerine geçtim ve 1934 Nisanından 1935 Ocağına kadar üç ilçeyi kapsayan bir bölgenin danışmanı olarak sorumluluk aldım. Bu bölgeye, -bir kent ve bir kır ilçesine ayrılmış olan ve Bernau' ya kadar uzanan- Pankow ilçesi ve Nordring ilçesi dahildi.

Nordring ilçesinin durumu benim buradan ayrılmamı olanaklı kılıyordu. Parti örgütü çalışabilir durumdaydı. Çeşitli görevlerin başına yoldaşlar getirilmişti. O zamana kadar örgüt yöneticisi olan Friedel Löwenstein benim yerime politik yönetici oldu. Yeni örgüt yöneticisi olarak da iyi bir mahalle yöneticisini getirdik. Ernst'in onayı ile Nordring ilçesi teknik aygıtı başındaki Willi Vogt'u ve kurye Gustav Elter'i yanıma aldım. Her ikisinin yerine başka yoldaşlar güçlük çekilmeden getirilebiliyordu. Daenen caddesindeki genç korkusuz yoldaş Luzie, Willi'nin görevine geçti, kuryelik görevine da Gustav'ın yedeği olan yoldaş geldi.

Günün birinde bölgemdeki Kızıl Yardım örgütünün yöneticisi ile buluştum. Bu yoldaş Gormann caddesindeki iş bulma kuru-

munda bir grup antifaşistin yöneticisi olan bir işsiz tanıdığını ama bu işsizin parti ile bağı olmadığını anlattı. İllegal gazete ve başka materyallere ihtiyacı vardı. Grubu ile birlikte bu materyallerin dağıtımını üstüne almaya hazır olduğunu belirtiyordu.

Yoldaşımız bunun üzerine, bu yeni tanıdığını evine çağırdı ve kendisine istediği materyalleri verdi.

Bunu bana anlattığı zaman ben bir yandan konspirasyonu böylesi affedilmezcesine çiğnediği için çok kaygılandım. Öte yandan yeni bağlar kurmayı ve politik etki alanımızı genişletmeyi hepimiz istiyorduk. Yoldaşın anlatımındaki bazı noktalar beni biraz şaşırttı. Tek tek yoldaşların parti örgütü ile bağını kaybettiği, çalışma olanağını bir süre için kaybeden yoldaşları ve sempatizanları etrafında toplayarak çalışmaları sürdürdüğü durumlarla daha önce de karşılaşmıştım. Ama, antifaşist proleterlerden oluşan bir grup ve başında politik örgütsüz bir yönetici?... Yoksa bu sözümona grup bir tuzak ve yöneticisi de bir Gestapo ajanı mıydı?

Bu durumu mutlaka yöneticim Ernst ile görüşmeliydim. Bu buluşmamız için özel güvenlik önlemleri aldım. Çünkü, eğer işsiz "sahte" ise, Kızıl Yardım'dan yoldaşın buluşmaya gelirken ardında bir "izleyici" getirmiş olması tehlikesi vardı. Bu nedenle, Ernst'le ancak takip edilmediğimden emin olursam buluşabilirdim.

Kızıl Yardım'dan yoldaşla vedalaştıktan sonra gözetim altında olup olmadığımı iyice kontrol ettim. Tenha sokaklarda yürüdüm, buralarda karşıdan karşıya geçerken tüm sokağı boydan boya görebiliyordum. Ama tüm bunları yaparken beni izleyen biri -varsa- amacımı farketmemeliydi. Çünkü, heyecanlanan ve beceriksizce tutumları ile "izleyicilerini" farkettiklerini belli eden yoldaşlar hemen tutuklanıyorlardı. Gestapo bunların kaçmasını önlemeye çalışıyordu.

Emin olabilmek için caddeyi kontrol ettikten sonra belli aralıklarla iki kez başka başka mahallelerde birden fazla giriş ve çıkışı olan evlerden geçtim. Yerel durumu iyi tanımak ve belli bir deneyim sahibi olmak koşulu ile bu yöntem "izleyiciden" kurtulmayı oldukça kolay biçimde mümkün kılıyordu. Bir kaç kez değişik taşıtlara da bindikten sonra izlenmediğimden emin olmuştum. Şimdi Ernst'le buluşmaya gidebilirdim.

Ernst'de benim gibi kaygılıydı. İki seçenek vardı: bağı koparmak ya da sürdürmek.

Ernst'in eğilimi bu işsizle bağı kesmek ve Kızıl Yardım'dan yoldaşın derhal evinden çıkmasını sağlamak, sonra da olayların

nasıl gelişeceğini izlemekti. Eğer işsiz ajansa bu önlem Gestapo'nun örgütümüze daha da sarkmasını önleyecekti. Ama, bu grup gerçekten büyükçe bir antifaşistler grubuysa onları yalnız başına bırakmak politik açıdan zararlı olurdu. Üstelik olayların gelişmesini beklemek güvensizlik getirecekti ve politik çalışmamızı felce uğratacak şekilde etkileyecekti. Bu yüzden ben Ernst'in görüşüne katılmadım ve ona şu planı önerdim: "Bu antifaşist grup yöneticisi olan kişiyle buluşabilirim. O zamanda onun nasıl bir insan olduğunu anlayabilirim."

Ernst benim bu önerimi sevinçle karşılamadı.

"Eğer bu bir ajansa hem Kızıl Yardım'dan yoldaşı hem de seni, her ikinizi birden tutuklarlar!"

Ona Gestapo hemen bir tutuklamaya gitmek istemeyebilir." diye yanıt verdim. "Onun niyeti mutlaka örgütümüzün daha büyük bölümlerini ele geçirmektir. Belki de Gestapo ajanı kurduğu ilişkiyi henüz amirine anlatmamıştır. Belki de örgütümüz hakkında fazla bilgi edinip, daha iyi sonuçlarla gitmek isteyecektir. İki durumda da herhalde yalnız gelecektir. Eğer onun Gestapo'nun adamı olduğunu saptarsam, onda yeni ilişkiler kurma umudu uyandırırım, böylece benim hemen tutuklanmamı istemeyecektir. Ama, görüşmemizi izleyen bir iki kişi de getirmişse bunların takibinden kurtulmayı mutlaka başarırım.

Ernst benim kanıtlarıma tümüyle hayır diyemiyordu ama önerimi onaylamaya da hazır değildi. Sonuçta karar vermeyi bana bıraktı.

Kızıl Yardım'dan yoldaş beni bu işsizle buluşturdu. Bana buluşmamızın hemen ardından kendisinin izlenip izlenmediğini kontrol edeceğine, başka bir eve geçeceğine ve emin oluncaya kadar karısı ve çocuklarının bulunduğu eve gitmeyeceğine söz verdi.

Willi'yi yanıma destek olarak almıştım. Eğer silahlı bir Gestapo varsa, onunla eli boş olarak karşı karşıya kalmamak için yanına birde muşta almıştı. Buluşma yerinin yakınlarında duruyordu. Gestaponun adamının yanında başkasını getirip getirmediğine dikkat edecekti. Eğer görüştüğüm kişi beni hemen tutuklamaya kalkarsa, onu safdışı bırakmaya çalışacaktım. Willi'nin görevi ikinci bir Gestapo varsa onu devre dışı tutmaktı. Daha fazla sayıda faşistin geleceğini sanmıyorduk.

Willi gerektiğinde sürpriz yapma olanağından yararlanacaktı. Üstelik hareketli, yürekli ve güçlü bir inşaat işçisiydi. Bana düşen Gestapo ile -silah da çekse- başa çıkacağımdan kuşku duymuyordum. O zaman 23 yaşındaydım, -her ne kadar alçak gö-

nüllü bir yaşam sürdürüyorsam da- fiziksel durumum çok iyiydi ve geçmiş spor çalışmalarımda judo da öğrenmiştim.

İşsizle buluşmamızdan uzunca bir süre sonra Willi bize yetişti ve sokağın karşı tarafından bizi geçti. Bir eli pantolonunun sağ cebindeydi. Bununla. etrafta bir izleyici tespit edemediğini belirtmek istiyordu.

Konuştuğum kişi kuşkularımı dağıtamamıştı. İri, güçlü ve şişman bir adamdı. Sırtında "çoğunlukla polislerin giydiği türden boz bir giysi" vardı. Polisler bunu sokakta dikkati çekmemek için giyiyorlardı. Ama tabii bu gerçek bir değerlendirme için yeterli değildi. Konuşma için bir plan hazırlamıştım. Yürüyeceğimiz rotayı Willi ile birlikte daha önceden kararlaştırmıştık. Bu yol peşimizde olabilecek "izleyici"yi kontrol etmemizi sağlıyordu.

Önce Kızıl Yardım'dan yoldaşın bana anlattığı şeyleri tekrar anlattı. Sonra aldığı işsizlik yardımı konusunda, arkadaşlarının işsizlik süreleri konusunda, yaşam koşulları konusunda kendisine sorular sordum. Verdiği yanıtlar işsiz kalan bir kişinin sorunları konusunda pek bilgisi olmadığı izlenimini uyandırıyordu. Üstelik de, altı aydan beri işsiz olduğunu iddia ediyordu.

Sonra kendisine iç ve dış politik durum üzerine görüşlerimi anlatmaya başladım. İyimserlik ve zafere inanç dolu partili bir anlatım Gestapo ajanında olumsuz tepkilere yol açabilirdi. Bir yandan da dikkatle yüzünü izliyordum. Bana öyle geldi ki yüz hatlarında kuşku ve şaşkınlık vardı. Ama bu da konuştuğum adam hakkında bana kesin bir değerlendirme vermiyordu.

Beynim ateş gibi çalışıyordu. Birden aklıma partimizin merkezi aygıtından gelmiş olan bir bilgi geldi. Buna göre partimizden bir yoldaş eline Gestapo kataloğunu geçirmeyi başarmıştı. Konuşmalarımız ilerleyince kendisine bunu söyledim. Ve bazı yüksek rütbeli Gestapo memurlarının bunu öğrenince başka yere tayin isteğinde bulunduklarını anlattım.

Yüzündeki korkuyu çok açık şekilde görmüştüm. Hemen kendisini toplamaya çalışmasına rağmen şaşkınlığını gizleyememişti.

Bu durumda artık benim için herşey açıktı: Bu adam bir Gestapo ajanıydı!

Elbette ona hiçbir şey belli etmedim ve zararsız şekilde konuşmayı sürdürdüm. Ve kendisine grubuna son derece ilgi duyduğumuzu, sürekli ve düzenli illegal materyal vereceğimizi söyledim. Aramızdaki ilişki sürekli olarak kalacaktı. Bundan da öte benim üstümdeki yoldaşla da ilişkisini kuracaktım. Bu görüşme için ertesi güne randevu aldım.

Bu taktik manevra beni tutuklamasını önlemek içindi. Çünkü

yeni bağlar kurma vaadi Gestaponun tutuklama alanını önemli ölçüde büyütmesi olasılığını artırıyordu. Ayrılmamızdan sonra beni izlemeye de kalkışmadı. Kuşku yok ki vaadlerime inanmıştı.

Birkaç gün sonra bu "işsiz"in gerçekten Gestaponun hizmetinde olduğu kesinlikle doğrulandı. Nitekim, konuştuğumuz buluşmaya ben gitmeyince Kızıl Yardım'dan yoldaşı tutukladılar. Ondan örgütümüz hakkında bilgi almaya çalıştılar. Yoldaş, ailesinden ayrılma görevini yerine getirememişti. Herhalde benim verdiğim direktife rağmen ciddi tehlike altında olmadığını sanıyordu. İşkencede çözülmediğini ardından başka tutuklamalar olmamasından anladık.

SÖZLÜ KORO EYLEMİ

30 Haziran 1934'de "uzun bıçak gecesi" operasyonu ile SS, faşist rejimin 1000'den fazla taraftarını öldürttü. Bunların çoğunluğu SA üyeleriydi. Bunlar arasında SA kurmay başkanı Ernst Röhm de vardı. Yalnızca Berlin Lichterfelde kışlasında yüzlerce SA üyesi öldürüldü.

Bu olay herşeyden önce, Alman tekelleri arasında faşist diktatörlüğü kalıcılaştırma ve dünya egemenliğini ele geçirme konusunda fikir ayrılıkları bulunduğunu gösteriyordu. Bundan başka 30 Haziran olayları faşist yöneticiler arasında devlet aygıtı, ordu, ekonomi alanında etkili konumlar ele geçirmek için kıran kırana bir rekabetin sürmekte olduğunu gösteriyordu. Bazı Nazi yöneticileri halkın arasındaki, özellikle SA'nın küçükburjuva ve proleter unsurları arasında artan memnuniyetsizliği, bunların faşist yöneticiler erke gelmeden önce verdikleri sözlerin yerine getirilmesini talep etmelerini kendi kariyerleri için kullanabileceklerini sanmışlardı. Ve nihayet tekelci burjuvazi bu cinayetlerle rejim karşıtlarına korkutucu bir örnek vermek istiyordu. Faşistler bu eylemden aynı zamanda en nefret ettikleri antifaşistleri öldürmek için de yararlandılar.

Zor illegalite koşullarına rağmen partimiz hemen tepki gösterdi. Partinin üst düzeylerinden ilçelere ve işyerlerine kadar bildiriler ve gazetelerle faşist kamptaki bunalımın perde arkası ortaya çıkarılmaya ve bu durumun işçi sınıfı ve diğer emekçilerin çıkarları açısından nasıl değerlendirilebileceği gösterilmeye çalışıldı.

O zaman çıkmış ve bugün elimizde kalmış bir bildiride şöyle deniyor:

"Kahrolsun Hitler'in faşist gericiliği!
Hitler Gregor Strasser, Röhm, Schleiher ve başka SA yöneticilerini kurşuna dizdirdi. Sermayenin faşist diktatörlüğüne karşı yığınların dev nefreti, yükselen demokratik direniş, SA'daki aldatılmış emekçilerin memnuniyetsizliği ve isyanı faşist yönetimin tepesindeki karşıtlıkları kanlı çatışmalara kadar yükseltti. 30 Haziran'da patlayan silahların tetiğini devrimci güçlerin yükselişine korku ile bakan ve kimi Nazi yöneticilerinin sosyal demagojilerini Hitlerin kampındaki yığınların istenmeden radikalleşmesine yol açtığı için istemeyen Thyssen'lerin, Krupp'ların, büyük toprak sahiplerinin ve banka kodamanlarının emriyle Hitler çekti. 30 Haziran Hitler'in emriyle SA'daki, NSBO'daki (Nasyonal Sosyalist İşyeri Temsilcileri) NSDAP'deki (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) başkaldıran emekçilerin tasfiyesi ve kovuşturulması için halk yığınlarının daha ağır bir şekilde yağmalanmasının ve kanlı terörle karşı karşıya kalmasının bir başlangıcı olacaktır.

Ordu ve Koruyucu Polis'in makinalı tüfeklerinin namluları kapitalizmden nefret eden emekçi yığınlara yönelmiştir.

Hitler SA'daki emekçilere sosyalizm vaadetti, refah ve yükseliş vaadetti. Ama yükselen milyonerlerin hisse senetleri oldu. Vurguncuların emek vermeden kazandıkları dev gelirleri oldu. Hitler'in ve kahverengi gömlekli ağalarının refahı ve lüksü oldu. SA'daki emekçiler ise eskisinden de beter aç kaldılar. Hitler emekçi yığınlarını utanmazca aldattı.

Ücretler ve yan ödemeler ölçüsüzce düşürüldü. İş yasası, sömürücüleri mutlak efendiler haline getirdi. Yüzbinler iş bulma kaygısı ile çalışma kamplarına ve toprak ağalarının çiftliklerinde köleler haline getirildi. Enflasyon giderek yaklaşıyor.

Hitler en kara gericilik demektir. Hitler kapitalist kelle avcılarının uşağıdır ve o Almanya'yı bir kan denizinden geçirerek ekonomik felakete ve savaş macerasına sürüklüyor...

Hitler ve Göring'in ahlaktan bahsederek yaptıkları sahtekarlık onların şimdi SA'daki, NSBO'daki ve NSDAP'deki memnuniyetsiz emekçilerin yoğun takibine, yığınların ücretlerine ve yaşam koşullarına karşı büyük bir taarruza, emekçi halka karşı yeni kanlı saldırılara hazırlandıklarını gözlerden gizlemeye çalışıyor.

Ernst Thaelman'ın hayatı ve kahverengi gömlekli katillerin elinde bulunan tutukluların hayatı tehlikededir. Hitlerin canavarları hücrelerin kapısı önünde pusudadır.

Kentte ve köydeki işçiler, emekçiler! Kadınlar, erkekler ve gençler!

Hitlerin canavarca terörüne karşı Thaelman'ın serbest bırakılması için, tüm antifaşistlerin ve muhalif SA üyelerinin serbest bırakılması için yığınsal gösterilere ve yığınsal politik grevlere katılın.

İçinde bulunduğumuz durum tüm işçilerin, bütün diğer emekçi katmanlarla bağlaşıklık içinde savaş birliğini emrediyor.

Aldatılan SA üyeleri, devrimci işçilerle kucaklaşın! Silahlarınızın ellerinizden alınmasına karşı direnin! İşçilerle birlikte Gestapo'nun terörüne karşı savunmayı örgütleyin...

İşçiler! Tüm işyerlerinde, işsizlik parası bürolarında, konut bloklarında antifaşist birlik grupları ve ücret komisyonları oluşturun. İşletmelerin bütün bölümlerinde kendinize temsilciler seçin. Daha fazla ücret ve yan ödeme için grevlere, savaşımlara girişin!

Gençler, çalışma kamplarına gönderilmeye karşı direnin! İşçiler ve SA üyeleri, zorunlu çalışma kamplarında ve çiftliklerde köleler olarak angarya çalıştırılmaya karşı koyun! Tarım işçileri köyleri harekete geçirin!

Yaşasın Hitler diktatörlüğünü devirmek için Birlik Cephesi!

Kahrolsun faşist gericilik!

Almanya Komünist Partisi."

Faşistler kendi saldırgan amaçlarını barış demagojileri ile gizlemeye çalıştıklarından, partimiz onların bu demagojilerini açığa çıkarmak için büyük çabalara girişti. Üstelik faşist rejimin sona erdirilmesi ancak geniş bir antifaşist cephe ile olanaklı olabilirdi.

Bu yeni politik koşullarda illegal çalışmalarımızın temelini AKP

MK'nin 1 Ağustos 1934'de karara bağladığı "Hitler Diktatörlüğüne karşı savaşta emekçi yığınlarının birlik cephesini oluşturma" kararı oluşturuyordu. Bu karar, MK'nin diğer bütün materyalleri gibi illegal yollardan "ülke teknik" aygıtı ile Berlin'e ve çeşitli kanallardan özel ilişkilerle partinin en alt birimlerine kadar varmıştı. Belgede özellikle demokratık hak ve özgürlüklerin savunulması, özgür birlik sendikaları kurulması ve sosyal demokrasiye yeni bir yaklaşımın yaşama geçirilmesi vurgulanıyordu. Tüm parti örgütlerinden sosyaldemokrat gruplarla görüşmelere girişmeleri, birlikte savaş amaçları üzerine anlaşmalar yapmaları ve savaşım komiteleri kurmaları isteniyordu. Aynı şekilde SA'nın Hitler Gençliği, Alman Emek Cephesi ve diğer faşist örgütlerin muhalif çevreleri eylem birliğine kazanılmalıydılar. Sosyaldemokrat yoldaşlarla bağ kurmak kolay değildi. Berlin'de merkezi olarak yönetilen, sıkı bir şekilde örgütlenmiş bir sosyaldemokrat parti yoktu. Yasaklanmadan sonra parti bütünsel örgüt olmaktan çıkmıştı. Görevde yalnızca az sayıda zayıf gruplar vardı ve bunlar arasında ne ilişki vardı, ne de bunlar örgütlü politik iş yapabiliyorlardı.

Bana bağlı üç ilçedeki yoldaşlar hangi sosyaldemokrat yoldaşın aktif olduğunu oldukça iyi biliyorlardı. Pankow'in iki ilçesinde, köy ilçesinde ve kent ilçesinde gruplar bile oluşmamıştı. En iyisi akşamları toplanıp iskambil oynamaktan öteye geçmeyen, son derece gevşek ve en çok 3-4 kişilik ilişkilerden ibaretti.

Nordring ilçesinde iki grup vardı, bunların her birinde yaklaşık 15 kadar üye vardı. Bunlar arasında sağlam bir bağ vardı ama dışarıya yönelik politik faaliyet göstermiyorlardı. Sosyaldemokrat yoldaşlar çelişkili bir konumdaydılar. Duncker caddesinde bu gruplardan birinin yöneticisinin evinde onlarla birçok tartışmalarım oldu. Bu tartışmalarda faşizme karşı savaşımın gerekliliğini sözde kabul ediyorlardı. Ama pratik politik iş yapmaya hazır değildiler.

1934 yılının sonuna doğru bu yoldaşlar bana Prag parti yönetiminin Berlin SDP örgütünü yeniden kurmayı amaçladığını ve bunun için 10 yöre yöneticisi atamış olduğunu bildirdiler. Bu girişim başarısızlığa uğradı. 1935 Ocağına kadar bunlardan 8'i tutuklandı ve yeni yönetimler kurmaya partının politik, moral gücü besbelli ki yetmedi.

Bu girişim yenilgiye mahkumdu. Çünkü, bunların konspirasyon konusunda en ufak deneyimi yoktu. 2 yıllık illegal savaşım boyunca Devlet Gizli Polisi politik karşıtlarını yenebilmek için dev gibi aygıtı ile, sürekli daha ince yöntemler geliştirdi. Bizim Komü-

nist Partimiz buna rağmen bu savaşım sınavını başarıyla verdi. Bu iki yıllık illegalite boyunca (partimiz eski bilgilerine dayanarak) önemli konspiratif deneyim biriktirmiş ve her tutuklamadan sonra eski yoldaşların görevlerini yeni yoldaşlar üstlenmişti.

İllegal savaşım ağır kurbanlar istiyordu. Bu yüzden birçok sosyaldemokrat yönetici faşistler kendi ayaklarıyla kendi yıkımlarına yürüsünler deyip beklemek gerektiğini ileri sürüyorlardı. Oysa, aktif bir direniş savaşımına girişmekten vazgeçmek demek sonuçta milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi demekti.

Emekçilere, özellikle sosyaldemokrat yoldaşlara örgütlülüğün gücünü ve faşizme karşı açık eylemler bile yapmanın mümkün olduğunu göstermek gerekliydi. Bu yüzden Nordring ilçesinin bir "sözlü koro" eylemi ile dışa karşı daha açık ortaya çıkmayı önerdim. Pankow'un iki ilçesi iç yapılarından ötürü bana pek uygun görünmemişlerdi.

Önce mahallelerden buna itiraz geldi. Onlar böyle bir eylemin büyük kayıplar vermeden yapılmasının mümkün olmamasından korkuyorlardı. Ama iyice tartışınca, başta en karamsar olanlar bile bunun büyük bir ajitatif başarı olacağına ve tutuklamalara yol açmadan gerçekleştirilebileceğine ikna oldular. Nordring ilçesinin çeşitli mahallelerinde mümkün olduğunca küçük avluları olan ve köşede yer alan evleri seçtik, bu avlulara ki yandaki binalarla bitişiyordu. Buradan büyük bir yankı oluşacağını umuyorduk. Böylesi bir yankılanma zorunluydu. Çünkü, konuşma korosuna katılanların sayısı elbette sınırlı olacaktı. Mahallelerde seçme yoldaşlardan altılı gruplar kurduk. Bunlardan biri plastik bir cop ya da muşta ile silahlanmış olarak evin ön kapısını bekleyecekti. Onun görevi beklenmedik olaylar karşısında işe karışmaktı.

Her bir üye için geri çekilme yolu ayrıntılı olarak saptanmıştı. Eylem güneşin batmasından sonra başlayacaktı. Böylece pencerelerden yoldaşların yüzünün tanınması mümkün olmayacaktı. Ayrıca her grup kendi mahallesi yerine başka bir mahallede eylem yapacaktı.

Toplam olarak 6'şar yoldaştan beş grup kurduk. Hiçbir grup diğerinin yerini bilmiyordu. Hatta grubun içinde bile kendi eylem yapacakları yer eylemden önce bilinmiyordu. Grubun yöneticisi ve onun yedeği başlamadan yarım saat önce her biri diğer iki yoldaşla buluştular. Onlarla eylemi konuştular, geri çekiliş yollarını anlattılar ve yoldaşları eylem yerine getirdiler. Tüm gruplar, eylemlerini, tüm ilçede elifi elifine tam aynı anda yürüteceklerdi. Böylece SA'nın, polisin ve SS'in hareket olanakları daraltılıyordu.

Eylem tam planlandığı gibi oldu. 5 yoldaş avluya çıkıyor, altıncısı girişin yakınlarından bir yerde bekliyordu.

Sözlü koro eylemleri şu cümlelerle başlıyordu:

"Kahrolsun Faşizm!"

"Kahrolsun Faşizm - Yasaklansa da AKP Yaşıyor!"

Bu işçi beldesinde eylemin moral etkisi çok büyük oldu. Evlerde oturanlar pencerelere üşüştüler. Ama loşlukta birkaç kişinin bulanık siluetinden başka bir şey göremediler.

Sözlü korolarımız bunun üzerine sessizce avludan çekildi. Sokağa çıkar çıkmaz her yoldaş kendisi için saptanmış olan yoldan tehlikeli bölgeden uzaklaştı. Hiçbir tutuklama olmadı; hatta güvenlik için görevli yoldaşın işe karışmasını gerektirecek herhangi bir olay bile çıkmadı. Yoldaşların kendilerine güvenleri önemli ölçüde artmıştı. Sosyaldemokrat yoldaşlar üzerinde ise bunun kalıcı bir etkisini göremedik.

18 ARALIK 1934

Ben o zamanlar -her zamanki gibi bildirimsiz- Rastenburger caddesindeki Oelsner ailesinin yanında kalıyordum. Bu evi hemen hemen bir yıl boyunca değiştirmedim. Bu benim için büyük bir mutluluk sayılırdı. Geceyarısına kadar çalışmış, uyuyordum. Alfred Oelsner yoldaş beni saat 7.30'da sarsarak uyandırdı. "Hans -o zamanlar benim takma adım buydu- eve Gestapo geldi! Kapıcı ile konuştum bana bütün evleri aradıklarını söyledi".

Birden uyandım. Yataktan fırladım. Hızla giyindim ve ceplerimi araştırdım, kuşku uyandıracak bir şey var mı diye baktım. Gestapo beni Alfred'in evinde bulursa onun da tutuklanıp mahkum edileceği muhakkaktı. Oelsnerlerde yakalanmamak için gereken her şeyi yapmalıydım. Yine tavan arasına saklanmak bana saçma göründü; herhalde orayı da arayacaklardı. Kapıcı Alfred'e dört Gestapo'nun evde olduğunu söylemişti. Herhalde 2-3'ü evi ararken diğerleri kapıda bekliyorlardı. Merdivende onlara rastlamamak için dua ediyordum. Ama mutlaka bir Gestapo kapıda olmalıydı. O zaman duruma göre davranmaya karar verdim. 4. katta olan daireden çıktım. Sessizce -her zaman ayakkabımın altına lastik yapıştırıyordum- zemin kata kadar indim. Hiç kimseye rastlamadım. Sokak kapısı açıktı. Kapıyı bekleyen varsa ancak kapının yanında dışarda nöbet tutuyor olabilir diye düşündüm. Gerçekten de öyleydi. Dış kapıya açılan 15 metre kadar bir koridor vardı. Bundan hız almak için yararlandım. Ve

açık kapıdan dışarıya atladım. Arkamdan seslendiklerini duydum: "Hey! Dur! Kıpırdama!"

Elbette koşmaya devam ettim. Şansım varmış, şehrin üstünde öyle koyu bir sis vardı ki insan iki metre öteyi bile zor görüyordu. Sisin içinde eriyip kayboldum. Greifwald caddesine vardığım zaman ise artık ağır ağır uzaklaşabilirdim.

BİR İLLEGALİN YAŞAM KOŞULLARI

İllegal çalışma hem fiziksel hem de psikolojik olarak zorunluklar getiriyordu. Rizikoyu azaltmak için bir günde yapılacak buluşmaların sayısını olabildiğince az tutmak gerekiyordu, ama buna rağmen her gün 4-6 buluşmam vardı. Pazar günü de farketmiyordu, çalışan yoldaşlar için bu en elverişli buluşma günüydü.

Konspiratif çalışmanın düzeltilmesi ile buluşmalar arasındaki zaman aralığı 2 saate kadar çıktı. Buluşmanın kendisi ise sadece birkaç dakika sürüyordu. Gestaponun izleme ve gözetlemelerini daha kolay saptayabilmek için, buluşmaları dış mahallelerde trafiğin az olduğu yerlerde yapıyorduk. Bir sonraki buluşma ise şehrin öteki ucunda yapılıyordu. Aradaki uzun zamanı izlenip izlenmediğimizi belirlemek için kullanıyorduk. Bu ve başka konspiratif önlemlerle militanlarımız daha uzun zaman tutuklanmadan çalışabiliyor ve Gestapo'nun faaliyeti zorlaştırılıyordu.

İllegalitenin ilk yıllarında, henüz konspiratif çalışmada deneyimsizken, örneğin Berlin'in ilçe yönetimlerinde aynı zaman aralığında dört-beş kez ele geçenler oldu. Her seferinde tutuklananların yerini yeni yoldaşların almaları komünistlerin yüksek moralini gösteriyor.

İllegal çalışan yoldaşların para durumu özellikle zordu. Örneğin ilçe yönetimi üyesi olarak benim elime her hafta 5 Mark yol parası geçiyordu. Bu para değişik yerlerdeki çok sayıda buluşma için yetmiyordu. Bu yüzden günlük harcamalar için de biraz para ayırabilmek için çoğu zaman yürüyerek gidip gelmeye çalışıyor, yol parası vermiyordum. Örneğin, bir kaç hafta Niederschönhausen'de Nordend bölgesinin neredeyse sınırında oturdum. 20 fenik yol parası vermemek için oradan, çoğunlukla buluşmalarımızı yaptığımız Pankow ve Prenzlauer bölgesine kadar yürüyerek gidip geliyordum. Bu yaklaşık 8 kilometrelik bir yoldu.

Haftada 5 Mark da günlük harcamalar için veriliyordu. Parti örgütü ya da Kızıl Yardım örgütü ancak tutuklamalarla ağır yük

altına girmemişse bu parayı verebiliyordu. Bu 5 Mark ile ne giyecek bir şey almak mümkündü, ne de aşınan ayakkabılarıma pençe yaptırmak. Bununla ancak en zorunlu olan yiyecekleri alabiliyordum.

İçeceksiz, çorbasız, tatlısız basit bir öğle yemeği o zamanlar lokantada 1 Markla 1.20 Mark arasındaydı. Bu nedenle, genellikle haftada ancak üç kez sıcak yemek yiyebiliyordum. Diğer günler ise ancak kuru ekmek yiyebiliyordum.

Bana yardımcı olmak için birçok yoldaş, öğle yemeğine davet etmek, ya bir ya da birkaç hafta için yemek masrafını üzerlerine almak istiyorlardı. Her ne kadar bu dostça dayanışmayı selamlıyorsam da kısa süre sonra bu işten tamamiyle vazgeçtim. Çünkü bir seferinde bir yoldaşın evine gittim. Karısı, bana yoldaşın sabah erken saatlerde tutuklanmış olduğunu bildirdi.

O zamanlar gerçekten doyduğum çok seyrekti. Çoğu zaman karnım fena halde aç oluyordu. Oysa 18 Aralık 1934'e kadar birlikte oturduğumuz Maria durumumu kolaylaştırmak için elinden geleni yapıyordu.

Bu son derece ağır yaşam koşulları beni ne politik işimden ne de Marksizm-Leninizmi okuyup öğrenmekten geri bırakmadı. Her gün 1-2 saat okuyordum. Günlük programım şöyleydi: Normal olarak hergün 7'de kalkıyor, 7.30-7.45 sıralarında kitap okumaya başlıyordum. Bu, saat 12 ya da -eğer mümkünse- 13'e kadar sürüyordu. Bundan sonra buluşmalar başlıyordu, genellikle de akşam 21'e kadar sürüyordu. Böylece en geç gece 22'de gizli evime dönüyordum. Eğer daha önce gelmeyi başarabilirsem akşam saatlerinde de okumaya devam ediyordum.

Bu programı her zaman böyle uygulamak elbette mümkün olmuyordu. Kimi günler sabah erken saatlerde ya da öğleden önce buluşmalar yapmak gerekiyordu. Yukarıda söylediğim saatlerde hava nasıl olursa olsun, hangi mevsim içinde olursak olalım, ilk buluşmadan son buluşmaya kadar sokakta sürekli hareket halinde olmam gerekliydi. Önemli bir ilke şuydu: bir illegal eve yalnızca bir kez girilip çıkılır. Yoksa tehlike çok büyüyordu.

Marksist literatür bulmak (yurtdışından gelen illegal gazeteler dışında) benim için genellikle mümkün oluyordu. Alfred ve Anna Oelsner'in yanında yaklaşık 1 yıl kalabilme talihine sahip olduğumda, o zamanlar Moskova'da bulunan oğulları Fred'in büyük Marksist kütüphanesinden de yararlanabildim. Kitaplar evin tavan arasında gizliydi. Bunları alıp getirmek zor oluyordu ve elime ne gelirse onu okumak zorunda kalıyordum. Bu ise

sistematik bir çalışmaya izin vermiyordu. Zorunlu olarak felsefe, ekonomi-politik, tarih yapıtlarını karmakarışık, birbiri ardısıra okuyordum. Yine de bu okuma Marksist-Leninist bilgimi önemli ölçüde genişletmeme yardım etti.

İllegal çalışmanın psikolojik ağırlığı da daha az değildi. Hatta, sanırım fiziksel zorluğundan daha fazlaydı. İllegal direniş savaşımı tüm gün boyunca sürekli dikkat yoğunlaştırmayı gerektiriyordu. Aldırmazlık ve dikkat dağınıklığı kişinin hem kendisi için hem de diğer yoldaşlar için son derece yüksek tehlike demekti. Buluşmalarda tüm sokağın görüşüne, yakında bulunan kişilere dikkat etmek, yoldaşların ve sempatizanların konspirasyona doğru uymalarını denetlemek vazgeçilmez bir zorunluktu.

Asıl gelişmeler, illegal evlerde yapılan en fazla 3 kişilik toplantılar gerginliğin tepe noktasını oluşturuyordu. Buralarda politik durum, kadro sorunları görüşülüyor, gazeteler ve tek tek makaleler için taslaklar hazırlanıyor, konspirasyona uygun olarak bunların teknik hazırlıkları irdeleniyor ve illegal materyallerin nasıl taşınacağı saptanıyordu.

Yoldaşların konspiratif kurallara uymaları için eğitimleri çok büyük önem taşıyordu. Dikkati çekmemek ve alçak gönüllülük, birçok kişisel istekten vazgeçmek, özveriyle kendini adayarak görevlerini yerine getirmek, en yakınlarının yanında bile susmak tüm bunlar son derece zor işlerdi ve kendi kendini disipline sokmayı ve kendini aşmayı zorunlu kılıyordu.

Korkuyla yolunu bekleyen eşine içini dökme ihtiyacından daha doğal ne olabilir? Yine de bu son derece tehlikeli ve dikkatsizce bir davranış olur, dostlan tanıdıklarla gevezeliğin ise sözünü bile etmeye gerek yok. Özellikle illegalitenin başlangıç döneminde, rahatına düşkünlük sonucu konspirasyon kuralları sık sık çiğneniyor ve bu -az yada çok- parti gruplarının tutuklanmasına yada tehlike altına girmesine sebep oluyordu.

Örneğin bir günde 2-3 saatlik aralarla yapılması gereken ve bu yüzden de 8-10 saatlik zaman alan 4 buluşmayı birbiri ardına bir "buluşmalar zinciri" şeklinde 2 saatte yapıp bitirmekten daha rahat ne olabilir! Bunun sonucu ise gereksiz kurbanlar vermektir.

Yoldaşlar konspirasyon kurallarını hızla ve köklü şekilde öğrenmek için genellikle büyük çaba harcıyorlardı. Gestapo'nun baskısı altında çok sayıda konspiratif yöntem geliştirme zorunluluğu olduğundan, partinin en üst yönetiminden temel örgütlerine kadar yönlendirme çalışması bu alanda da güçlendirildi. Yoldaşların konspirasyon alanında eğitimi yalnızca yanlış dav-

ranışlara dikkati çekmek ya da tutuklamalardan sonra durumu değerlendirmek biçiminde olmuyor, henüz politik görevlerin hazırlığı ve örgütlenmesi sırasında gerçekleşiyordu.

Konspirasyon kurallarını öğrenmeyi başaramayan, yada disiplinsizlik yüzünden çiğneyen yoldaşların parti bağı hem partinin, hem de onların kendi çıkarları için kesildi.

Parti örgütünün güvenliği için bir savunma aygıtının faaliyet göstermesi son derece önemliydi. Bu aygıt tutuklamaların dolaysız nedenlerini araştırmaya, sonuçları değerlendirmeye ve parti örgütlerine en yeni deneyimleri sözlü ya da yazılı olarak bildirmeye çalışıyordu. Savunma aygıtındaki yoldaşlar aynı zamanda Gestapo'nun yöntemlerini, amaçlarını, önlemlerini ortaya çıkarmaya ve dahası hainlere karşı partiyi uyarmaya çalışıyordu.

Burada Gestapo'nun eline geçen yoldaşların büyük çoğunluğunun dayanıklılığını ve irade gücünü özellikle övmek gerekir. Pek çok zaman ölümle sonuçlanan en ince işkencelere rağmen boyun eğip ifade vermediler, hiçbir adresi açıklamadılar. Ve Gestapo'nun illegal örgütlerde taban edinmek için, kazanmak için çabaladığı hainler ve provakatörler haline gelmediler.

Militanlarımızın üstüne binen psikolojik yükün ağırlığı da onların görevlerinin sorumluluğuyla birlikte artıyordu. Onları yalnızca ağır zindan cezaları ya da ölüm cezası ve çoğu kez daha da korkunç işkenceler beklemiyordu. Esas sorun onların birlikte çalıştıkları diğer yoldaşlar ve yönettikleri parti örgütüne karşı sorumluluklarıydı. Bu sorun karşısında kendini düşünme neredeyse tümüyle unutuluyordu. Özellikle yalnız illegal çalışmakla kalmayıp aynı zamanda -polisçe arandıkları için- karısından çocuklarından ayrı illegal yaşamak zorunda olan yoldaşların durumları çok ağırdı. Ailesini bir kerecik, kısacık da olsa bir daha görme arzusu çoğu kez tutuklamalara yol açıyordu.

En zor sorun polise bildirim yapmadan bir evde kalabilme sorunuydu. Biz illegaller için bu ancak sempatizanların yanında mümkündü. Çünkü partide özellikle aktif çalışan yoldaşların evleri güvenlik nedeni ile daha baştan söz konusu değildi. Kalacak ev bulmak sorununun ne kadar zor olduğunu kendi yaşamımda gördüm.

Yoldaşlar bana Bornholmer caddesinde ve bundan aylarca sonra da Pappelalle'de gizli evler buldular. Birincisine geldiğim gün evin hanımı bana şöyle dedi: "Amma da şanslısın, yarım saat önce Gestapo kocamı tutuklayıp götürdü". Pappelalle'ye gittiğim zaman başıma yine aynı şey geldi.

Çoğu kez bir iki gün kalacak yer bulunca seviniyordum. Bir

seferinde bu da mümkün olmamıştı, tüm gece boyunca şehirde gezdim ve sadece ara sıra banklarda oturup dinlendim. Kuşkusuz bu son derece tehlikeliydi. Çünkü, polis hüviyet soracak olsa gösterecek hüviyetim yoktu.

Daha sonraları bazen kendi kendime sordum: "Bunca özveriyle, kişisel istekleri böylesine bir yana atmaya nasıl oldu da dünyanın en doğal şeyi gibi katlanabildim?"

Ne ben ne de diğer yoldaşlar, seve seve sinemaya giden, tiyatroya giden, dans eden birçok diğer gençten farklı değildik. Üstelik ben delicesine dans etmeyi severim. Hatta legal yaşayan yoldaşlardan, benim hangi koşullarda yaşadığımı bilmeyenler, evlerinde parti düzenleyip beni davet ettikleri zaman reddetmek benim için gerçekten çok zor oluyordu.

Yine de tüm bu fiziksel ve psikolojik ağır yüklere ve pek çok fedakarlıklara rağmen yaşantım beni son derece tatmin ediyordu. Tüm gerekli uyanıklık ve dikkatin yanısıra, biz illegal çalışan -kadın, erkek- yoldaşlar arasında kısa zamanda aynı bütünün parçaları olmanın, karşılıklı güven duygusunun güçlü bağı oluşuyordu. Bu, birbirimizin yaptığı iş ve özveri karşısında duyduğumuz karşılıklı saygıya ve birbirimize büyük değer vermemize dayanıyordu. Ortak hedefimiz ve karşımızdaki ortak tehlike bizi birbirimize kaynaştırıyordu.

En büyük sınav tutuklamadan sonra, işkenceydi. Gestapo'nun eline geçip bir tek yoldaşı bile ele vermeyen yoldaşların yiğitlik ve dayanıklılık örneği hepimiz için geçerli ölçütler oluyordu. Korkaklık bulaşıcıdır ama cesaret ve fedakarlık da bulaşıcıdır. Cesaret ve fedakarlık norm haline gelmişti. Bizi hayal kırıklığına uğratan yoldaşlar ender çıktı.

Sapla saman birbirinden çok çabuk ayrılıyordu. Savaşımı bilinçli, inanmış, partiye ve halkına sadık kalan insanlar yürütüyordu. Maria Schaefer, Marga Eliassohn, Siegmund Spielen, Franz Mett, Ernst Lange, Willi Vogt, Hilde Fenske, Gustav Elter, Carla Schönburg, Luzie, Freidel Löwenstein, Anton Ackermann, Paul Grzesenik, Franz, Wilhelm Knapp, Karl Popall, Rudolf Bergtel, Fritz Kranz, Lotti Miller yoldaşları birbiri ardına tanıdım. Bunlar ve daha başkaları benim sınıf yoldaşı kelimesinin ne anlama geldiğini daha derinlemesine kavramamı sağladılar. Her türlü fedarkarlık yapmaya değen ortak işimiz, ortak hedefimiz benim tüm kişiliğimi dolduruyordu.

Kafaca çalışma ihtiyacını giderebilmem bana büyük zevk veriyordu. Özellikle ilgimi çeken toplumsal sorunlara Marksizm-Leninizmi öğrenerek yanıt arıyordum. Bunu yaparken bilimsel

çalışma ve düşünmenin hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak büyük zevkini tattım.

İllegal çalışma yalnızca üzüntü ve yıpratıcı iş demek değildi. Elbette ki böylesine keskin savaşım koşullarında işlerin istendiği ve planlandığı gibi gitmesi seyrek olur. Bir görevin yerine getirilmesinde nesnel ve öznel güçlükler çıkar. Bu güçlükler ancak en yüksek bağlılık ve en büyük kararlılıkla yenilebilirler. En yüksek olanaklarla donatılmış ve son derece iyi örgütlenmiş bir polis örgütüne rağmen başarıyla gerçekleştirilen her eylemin sonucunda, her bir yoldaş kendi kişisel başarısını da görüyordu. İllegal direniş savaşı yüksek sınıf bilincının yanısıra, bükülmez bir irade, soğukkanlılık, ısrarlılık ve zeka gerektiriyordu.

Bu günlerdeki yaşamın kaçınılmaz çelik disipline, fedakarlıklara, kötü yaşam koşullarına rağmen çok dolu geçiyordu ve çok güzeldi. Ve bu yaşamın en zor saatlerinde bile vazgeçmek istemem. En büyük çabalarla yenilen zorluklar insanı çelikleştirir ve karakterini biçimlendirir. Bu her seferinde benim deneyimimi doğruluyordu: İnsanı yıkamayan herşey ona güç katar.

BERLİN İL YÖNETİMİ TEKNİK YÖNETMENİ

1934 Aralık ayı başında Berlin il yönetimi politik yöneticisi Anton Ackermann, ben ve İl yönetimi kadın çalışma sorumlusu Maria Scheafer arasında bir görüşme oldu ve burada Maria ile benim çalışma alanımı görüştük. Alfred ve Anna Oelsner'in evinde toplanmıştık. Toplantının sonunda Anton bana şöyle dedi: "Sana sevindirici bir haberim daha var. İl yönetimi seni 3 yıllık eğitim için Moskova'ya göndermeye karar verdi. 1935 Ocak başında yola çıkıyorsun. Senin nasıl seve seve okuduğunu biliyorum, bu yüzden yönetimin bu kararına kuşkusuz sevineceksin".

Sevincim gerçekten çok büyüktü. "Nihayet sistemli ve tehlikesiz öğrenebileceğim. Bunu her zaman ne kadar istedim! Ama böylesi bir şansı hiçbir zaman düşünmemiştim."

Bu sırada gözüme Maria ilişti. İrkilip kaldım, bana anlatılamayacak bir kederle bakıyordu.

İlk sevinç anında bunun Maria'dan ayrılmak demek olduğunu düşünmemiştim. Birden bütün sevincim uçup gitti.

Maria duygularımın nasıl birbiri ile çarpıştığını görmüştü ve konuyu değiştirdi. Bundan sonraki haftalarda ise onun benim ayrılışımdan ötürü nasıl acı çektiğini hissettim. Çünkü, belki'de bir daha buluşmamak üzere ayrılacaktık. Ama buna son derece

cesaretle, kendine hakim şekilde dayandı ve konuşmalarımızdan hiçbirinde bu konuya değinmedim. Ben de acı bir ikircim altında eziliyordum. Bir yandan parti kararına uymak benim için tartışma götürmez bir şeydi, kaldı ki okuyacağıma seviniyordum da. Öte yandan Maria'sız bir hayatı düşünemiyordum.

Olaylar tümüyle başka yönde gelişti. 1935 Ocak başında yeniden Anton Ackermann'la buluştum. Bana onu üzen bir şey var gibi görünmüştü. Nedenini sorunca şöyle dedi: "Son derece zor bir durumdayız. Gestapo teknik aygıtımızda ciddi bir gedik açmayı başardı. Birkaç yoldaş tutuklandı, kimileriyle bağ kesildi. Geri kalanlar da tehlike altında ve bu yüzden çalışmalarını sürdürmemeleri gerekiyor. İkmal ve baskı yerlerinde de durum aynı. Kullanılabilen merkezi bir ikmal yeri var. Gestapo bu yeri de biliyor ve tüm örgütü ele geçirmek için mi el sürmüyor, bundan emin değiliz. (*) Şimdi senden ricamız şu: Teknik aygıtı yeniden kurma işini üzerine al. Kanımızca bu işi en iyi sen yaparsın. Ama eski kararımızın uygulanmasında ısrar edersen okumaya gitmek elbette senin hakkın".

Teknik aygıtı en hızlı yoldan yeniden kurmanın zorunluğu benim için elbette ki açıktı. Lenin şuna işaret eder: Parti basınının çıkarılması ve dağıtımı tüm parti örgütünün işlerliği için temel bir koşuldur. Nitekim ben de yeni görevi üzerime almaya karar verdim.

İki Merkez Komitesi toplantısı arasında partinin politik yönetim organı Politik Büro'ydu. O, politik durumun gerektirdiği görevleri geliştiriyor, il yönetimleri ile olan ikişel ilişkileri ve yurtdışından getirilen materyallerle bunların gerçekleşmesini yönetiyordu.

Parti yönetimini güvenceye almak için Politbüro yurtdışına alınmıştı. Bunun yanısıra faşist Almanya'da bir ülke içi yönetimi vardı. Bu Politik Büro'nun operatif organıydı ve kısmen Politik Büro üyelerinden oluşuyordu. AKP'nin üstbölgelerini ve il yönetimlerini yönetti ve 1935 ortasına kadar varlığını sürdürdü. Kasım'dan sonra ise partinin operatif yönetimi Paris'teki yurtdışı yönetimince üstlenildi.

Berlin il yönetimi politik yönetim faaliyetini kısım danışmanları ve bölge danışmanları üzerinden ilçe yönetimlerine kadar sürdü-

---

* *Benden önce vermeye bakan Hans Mikert yoldaşın daha sonra anlattığına göre bu, evalet yönetiminin ikmal vermemiş; Chaussee caddesi 112-a'da Ruth Sachs yoldaşın evinde bulunan Berlin merkezi ikmal vermiş. 1 Ocak 1935'de Gestapo açığa çıkarmış. Hans Mikert yoldaş da 7 Ocak 1935'de burada tutuklanmıştı.*

rüyordu. Bunlar ise parti görevini mahalle yöneticilerine iletiyor ve mahallelerdeki işyeri ve sokak hücrelerindeki ve beşli guruplardaki yoldaşlarla birlikte parti kararlarını gerçekleştiriyorlardı.

1935 ortasında Berlin parti örgütünde yaklaşık 5000 yoldaş üyelik aidatı ödüyordu. Örgütlerin bir kısmının tutuklanmış, bazılarının bağlarını tümüyle kaybetmiş olduklarını ve illegalitenin getirdiği başka çeşitli güçlükleri hesaba katacak olursak, AKP'nin Berlin'deki gerçek üye sayısı 7.500 olarak hesaplanırsa abartılmış olmaz.

İllegal savaşan yoldaşlar yurtdışındaki yoldaşlardan sürekli politik yardım ve materyal yardımı alıyorlardı. Kopan bağları yeniden kurmak, Gestapo'nun parçaladığı örgütlere yardımcı olmak ve propaganda ve enformasyon materyali getirmek üzere faşist Almanya sınırlarından içeri sürekli yeni yeni danışmanlar geliyordu.

Ülke sınırlarında Almanya'nın çeşitli illeri ile sağlam bağları olan yoğun bir üsler ağı oluşmuştu.

1935 başına kadar şu yapı ortaya çıkmıştı: Prag'ta sınır büroları ana yönetimi bulunuyordu. Bu ülkede basılan "Rote Fahne" (Kızıl Bayrak), "Internationale Pressekorrespondenz" (Komintern'in organı) ve broşürler Reichenberg (Liberec), Karlsbad (Karlovy Vary) ve Pilşen (Plzen) kentlerindeki sınır bürolarından büyük tehlikeler altında faşist Almanya'ya sokuluyordu.

Ana sınır bürolarından biri Basel'deydi, buna bağlı olarak güney Almanya ve Bavyera'ya sınırdan geçiş için yerel üsler vardı. Diğer sınır geçişleri Alzas-Loren, Belçika, Hollanda ve Kopenhag' dan yapılıyordu.

İllegal savaşım, bağlantı ağını parçalayan tutuklamalar yada umulmadık şekilde ortaya çıkan politik olaylar partinin her düzeyindeki bütün yoldaşları en yüksek kişisel inisyatifini ve hızla kendi başına karar alıp harekete geçmesini gerektiriyordu. "Yukardan gelecek kararları" beklemek illegal çalışmayı ölüme mahkum eder. "Nerede bir yoldaş varsa parti oradadır ve nerede parti varsa orada çalışılır". Bu önemli ilke bu sırada özel anlam kazanıyordu.

Bu çalışma sırasında tümüyle kendi başına kalmış olan yoldaşlar kuşkusuz hatalar da yaptılar. Ancak Lenin, "iş yapmayan hata yapmaz" diye önceden belirtmişti.

Kararların soğukkanlı ve yoldaşça gözden geçirilip değerlendirilmesi, başarıların ve özellikle inisyatifli, hızlı girişimlerin övülmesi tüm yoldaşları teşvik ediyor ve onları sorumluca davranmaya cesaret etmeye özendiriyordu. Böylece yoldaşlarımız öğ-

reniyor ve hızla yeni kadrolar yetiştirmek mümkün oluyordu. Bunlar tutuklamalardan sonra tehlikeli görevi devralıyorlardı.

Berlin il yönetiminin tüm teknik aygıtı şunlardan oluşuyordu:

Bir kurye aygıtı. Bu kısımlara ve bölgelere materyal iletilmesinden sorumluydu. En az bir teksir yeri ve teksir kalıbı yazma olanağı ile yanı zamanda bir posta aygıtı. Bunun görevi, her biri Berlin'in üçte birinden sorumlu olan kısım yöneticilerine haber iletmekti. Posta aygıtı, özellikle umulmadık şekilde ortaya çıkan durumlarda il yönetimi ile kısım danışmanları arasında hızla bağ kurmak gerektiğinde, çok büyük önem taşıyordu.

İl yönetimi bir basın bülteni yayınlıyordu, bunun önemi ve değerini burada özellikle belirtmek isterim. Sorumlusu Anton Ackermann yoldaştı. Georg Henke yoldaş da basın bülteninde onunla birlikte çalışıyordu. Basın bülteni ilçelerin kendi gazetelerinde yayınlanması gereken materyali iletmekle kalmıyordu; ayrıca çeşitli ilçe ve işyeri gazeteleri düzenli olarak değerlendiriliyordu. İyi deneyimler ve aynı zamanda kötü örnekler burada genelleştiriliyor ve sonuçlar çıkarılıyordu, bu ilçelerdeki yoldaşların gazetelerini daha ajitatif ve daha etkili yapmalarına yardımcı oluyordu Pankow ve Nordring ilçe yönetiminin üyesi olarak doğrudan doğruya sorumlu olduğum için "Wahrheit" gazetesinin bu belgelerde değerlendirilmesini hep büyük bir heyecanla beklerdim.

Bundan başka kurye aygıtı, Ülke Teknik Aygıtı adını verdiğimiz aygıtın gönderdiği illegal materyalleri getirirdi. Örneğin "Rote Fahne", Internationale Pressekorrespondenz"; ve "Serçe ve Peter", "Sebze Bahçemizden", "Maenne ve Max", "Hangi Mantarlar Yenebilir?", "Yemek Tarifleri" gibi kamufle edilmiş broşürler.

"Rote Fahne" ile tüm broşürler ve diğer materyaller küçük boyda, küçük fakat okunabilir yazıyla yayınlanırdı. Yanlış hatırlamıyorsam bir "Rote Fahne" 2-3 gramdı.

1935 Ocağında teknik yönetmen olduğum zaman, Berlin parti örgütü üç kısımdan oluşuyordu. Kamuflaj nedeni ile bunlara şu isimler verilmişti : "K 5", "M 6", "S 7". Kısımlar, 9 bölge ve 31 ilçeye ayrılıyordu. 9 bölgeye üç büyük işletme yani Siemens, AEG ve BVG işletmeleri ekleniyordu ve bu işletmeler doğrudan kısım yönetmenlerine bağlıydı. Berlin teknik aygıtının üyeleri, materyali 34 ikmal yerine yada teslim etme noktasına iletiyorlardı. Üç kısımdan ikisinde 11'er birinde ise 12 bağlantı noktası vardı. Potsdam'a da Berlin teknik aygıtı bakıyordu.

Basın hizmet bülteni hazırlandıktan sonra ya da genellikle sınırdan sokulması gereken "ülke materyali" Berlin'e vardıktan sonra üç kısmın kuryelerine iletiliyordu. İki kısımın kuryesi ya-

zıları kendilerine bağlı dörder bölge kuryesine, üçüncü kısmın kuryesi de 3 bölge kuryesine iletiyordu. Bölge kuryeleri de 3'er, biri de 4 ilçe kuryesi ile bağlıydı. İlçe kuryeleri yazıları mahallelere iletiyordu. Buradan da materyal sokak ve işyeri hücrelerine varıyordu. Bu aygıt haftada iki kez çalışıyordu. Kısım kuryeleri materyallerini sabahın erken saatlerinde il yönetimi kurye yönetmeninden ya da onun yardımcısından alıyorlardı ve öğleden sonra geç vakit ben ilçelerin gönderdiği postayı kurye yöneticisinin elinden alabiliyordum.

Bunlar arasında özellikle yayınlanan gazetelerin, bildirilerin, uçtu-uçtuların, el ilanlarının ve diğer yayınların kanıtlayıcı örnekleri vardı. Bu materyali il yönetimi üyelerine veriyordum. Onlar bunu değerlendiriyor ve basın hizmet bülteni redaksiyonuna da iletiyorlardı.

Bu geri gelen postalardan şunu görüyordum: 1935 ortalarında Berlin'de merkezi materyalin yanısıra ("Rote Fahne", "Die Inprekor", "Die Internationale", kamufle edilmiş broşürler) ilçelerde, işyerlerinde ve mahallelerde yaklaşık 100 kadar teksir edilmiş gazete çıkıyordu.

Siemens, AEG, BVG ve başka işyeri parti gazetelerinin, ilçe ve mahalle gazetelerinin yanısıra hatırımda şu gazeteler de kaldı: "Kızıl İnşaat İşçisi", "Die Rampe" (Sanatçıların ve film yapımcılarının bir organı), öğrencilerin, metal işçilerinin, demiryolu işçilerinin, sporcuların ve Komünist Gençlik Örgütü'nün gazeteleri.

Örgütlerden gelen postanın yanısıra elime Berlin parti örgütlerinin durumu hakkında raporlar da geçiyordu. Bunlar oldukca açık biçimde hangi ilçelerde tutuklamalar olduğunu, bunun sonucunda kopan bağları, kayıpların boyutlarını gösteriyorlardı. Bundan başka, hangi ilçelerle bağların yeniden kurulduğunu, bunların ne ölçüde yeniden çalışabilir hale gelmiş olduklarını, bölge ve kısım danışmanlarının ve onların kuryelerinin ne durumda olduğunu da öğreniyordum.

31 ilçeden ortalama 6-8'i "açıkta" durumdaydılar. Yani tutuklamalar sonucu bağları kopmuştu. Genellikle bu sayı sabit kalıyordu. Yoldaşlar yönetimin ve parti örgütünün işlerliğini yeniden yoluna koyana kadar, bu sefer başka örgütler Gestapo'nun darbelerini yemiş oluyordu. Savaşabilir bir parti örgütünü yeniden kurmak ve tutuklamalardan sonra güvenliğini sağlamak için sürdürülen sürekli boğuşma, sorumlu militanlarımızdan herşeyden önce soğukkanlılık, enerji ve kendini tümüyle veren bir özveri istiyordu.

Teknik aygıtın yeniden kuruluşuna başladığımda bu aygıttan geriye sadece bir tek yoldaş kalmıştı. İl yönetiminin bir üyesi beni Gestapo'nun parçaladığı teknik aygıtın bu son üyesi ile buluşturdu. İllegal yaşıyordu ve ağır hastaydı. Vücudunda kalp civarında sürekli su toplanıyordu. Bu yüzden ancak ara sıra ve büyük enerji sarfederek yataktan kalkabiliyordu. Kendini biraz iyi hissederse, elde kalan son ikmal yerine gidiyordu. Oradan aldığı yasak materyal paketini kişisel bağı bulunan ilçelerden birine götürüyordu. Bundan başka bir olanağı yoktu. Kısım kuryelerinin tutuklanması sonucunda bölgelerle bağ kopmuş durumdaydı.

Fritz Kranz'dan öğrendiğime göre, bu hasta yoldaşımızın adı Walter Sevekov ya da Sebekov'du. Yanında illegal olarak yaşadığı yoldaş onun her an için ölebileceğini hesaba katıyordu. Durumu gözden geçirdiğimiz görüşmelerden birinde şöyle dedi: "Eğer böyle bir üzücü durum ortaya çıkarsa ölüyü büyük kalorifer kazanında yakmaktan başka yol göremiyorum. Bunu düşünmek bile bana korkunç geliyor".

"Umarım bunu yapmak zorunda kalmayız. Sınırı illegal geçmesi ve yolculuğu için gerekli olan herşey hazırlanıyor. Yeter ki sağlık durumu buna izin versin".

Neyse ki, Walter'in durumu biraz daha iyileşti ve "Göçmen Aygıtı'nın yardımı ile yurtdışına çıkabildi.

Bu aygıt Kızıl Yardım Örgütü militanlarından oluşuyordu. Bunların görevi tehlikede olan yoldaşları yurtdışına çıkartmaktı.

Walter Sovyet doktorlarının ihtimamlı bakımı altında SSCB'de iki yıl daha hayatta kalabildi.

Özel bir sorun henüz varlığını sürdüren merkezi ikmal yeriyle. Önceden belirtildiği gibi, Gestapo'nun bu yeri bulması olasılığı vardı. Öte yandan hasta yoldaş Walter buradan bir çok kere materyal almış ve buna rağmen ne o, ne de ilçelerde onun ilişki kurduğu kişiler tutuklanmamıştı.

İl yönetimi örgüt yöneticisi olan Edu (Paul Grzeschik) yoldaşla durumu görüştükten sonra, Walter'le birlikte merkezi ikmal yerine gitmeye karar verdim. İkmal yeri Leopold meydanında bir fabrika binasındaydı. Bina sorumlusu bir sempatizandı ve büyük bir depo yerini kullanmak için partimize vermişti.

Depoya girdiğim zaman şaşkına döndüm: 5'e 10 m. boyutundaki oda yerden tavanın yarısına kadar illegal materyal ile doluydu!

Parti örgütlerimiz bu yayınların sıkıntısını çekerken büyük miktarda yayın ulaştırma olanağı olmadan duruyordu. Depoya yı-

ğılanlar illegal yayınların hazırlanışı ve dağıtımı, partinin parçalanmış teknik aygıtının gücü konusunda bana bir fikir vermeye yetti.

Berlin il yönetimi teknik aygıtını hızla yeniden kurabilmek için, daha önce Pankow'tan Nordring ilçesine, oradan da Bölge danışmanlığına yanıma getirmiş olduğum Willi Vogt ve Gustav Elter yoldaşları buraya da almaya karar verdim.

Willi Vogt il yönetiminin çıkardığı Basın Bülteni'ni ve diğer basılı materyalin hazırlanmasını üzerine aldı. Gustav Elter de kısım kuryesi oldu. Çalışmaların ilerlemesi ile daha sonra kurye yönetmen yardımcılığına gelecekti. Kurye yönetmenliği için çok güvenilir bir yoldaş olan "Richard"ı (Fritz Kranz) görevlendirdim. Bundan önce kısım kuryesiydi ve tutuklamadan kurtulmuştu. Fritz sınıf bilinçli bir işçiydi. Görevini sakince, vazife bilinci içinde ve çok doğal bir tarzda yerine getirirdi. Willi'nin görevini sürdürmek üzere, Nordring mahalle kuryelerinden yetenekli bir yoldaş, benim eski görevimi devralan yeni bölge danışmanının yanına verildi.

Posta aygıtı için üç kurye ve üç kısım için de üç kurye daha gerekiyordu. Tüm kuryeler güvenlik gereği kesinlikle birbirinden ayrı çalışıyorlardı.

Kuryeleri gerekli sayıya yükseltmek kısım yöneticilerinin yardımı ile mümkün oldu. Zaten uzun süre tutuklama olmayan bölgelerde yedek kuryeler de vardı.

Teknik aygıtın çalışması tüm aygıtın tamamlanarak, "ayakları üzerine dikilmesi"ni beklemeden, daha bazı bölümleri işler hale gelir gelmez başladı. İlk önce Leopold meydanındaki ikmal yerinde biriken materyali örgütlere ilettik. Buna ek olarak, tutuklamalardan yara almamış işler durumda olan Ülke Teknik Aygıtı ikmal yerine başka materyaller de getiriyordu.

Kısımlarda ele geçen ikmal yerlerinin yokluğu büyük zorluklar çıkarmıştı. Bölgelerde de yeterli ikmal yerinin bulunmaması etkisini gittikçe daha fazla hissettiriyordu.

Bu nedenle, kurye yöneticisi, kısım kuryeleriyle görüştükten ve Edu'nun da onayını aldıktan sonra ikmal yerlerinin bulunmadığı yerlerde materyalin dikkati çekmeyecek şekilde tenha sokaklarda ya da bir evin zemin katında, giriş koridorunda teslim edilmesine karar verdik. Bu, bütün kuryelerin son derece dakik hareket etmesini gerektiriyordu. Çünkü rizikoyu azaltmak için saptanan buluşmada materyalin en fazla bir dakika içinde teslim edilmiş olması gerekiyordu.

Merkezi aygıt her ilçe için bir paket hazırlıyordu. Ve bunları

önce bölge paketleri sonra da kısım paketleri olarak ayrı ayrı bağlıyordu. Kurye yönetiminin kuryesi her bir kısım kuryesine kendi paketini veriyordu. Bunların içinde kısıma ait üç ya da dört paket vardı. Bölge paketlerinin içinde ise yine üç ya da dört ilçe paketi vardı. Bu çözüm başarılı oldu, hatta bu yolla rizikonun daha da azaldığı görüşüne vardık.

1935 ilkbaharında benim bilmediğim nedenlerle merkezi materyalin gelişi durdu. Anton Ackermann'a bunu bildirince bana şöyle dedi: "Belki biz kendimiz bir başka çözüm bulabiliriz. Berlin parti örgütlerinden bir grup kullanılabilir bir yol sağladı. Bavullar Çekoslovakya sınırı üzerinden geçiriliyor ve ülke içinde istasyonda teslim ediliyor. Bağlantını kuracağım yoldaş sana bagaj makbuzlarını da verecek".

Bu bavulların tren bagaj teslim yerinden alınmasının hatırı sayılır bir rizikosu vardı. Bavullar kolayca yara alabilir ve içindekiler görünebilirdi. Üstelik Gestapo'nun bagaj yerlerinde kontrol yapıp yapmadığını da bilmiyorduk.

Kurye yönetmeni ve onun yardımcısı ile görüştüm, ama biz de başka bir çözüm bulamadık. Materyal istasyonda ne ıdar uzun süre kalırsa tehlike de o kadar büyüyordu.

Kendim yerine getiremeyeceğim şeyleri yoldaşlardan da istemeyeceğimi göstermek her zaman prensibim olmuştur. Bu nedenle yayını kendim almaya karar verdim. Kurye yönetmeni ve yardımcısı beni izleyecekler, tutuklanırsam teknik aygıtı güvence altına alacak hem de benim takip edilip edilmediğimi kontrol edeceklerdi. Neyse ki herşey bir sorun çıkmadan olup bitti ve materyal Berlin parti örgütüne ulaştı.

15 gün sonra yeni bir bagaj makbuzu elime ulaştığı zaman daha iyi bir çözüm bulmuştuk. Kurye yöneticisi bir hamal tuttu, makbuzu ona verdi, onu istasyonda bekledi. Yardımcısı bavulun sorun çıkmadan alınıp alınmadığını gözledi. Kurye yöneticisi görülmeyeceği bir yerde her şeyin yolunda olduğunu belirten önceden kararlaştırılmış işareti bekledi. Ondan sonra bavulla 150 metre kadar yürüdü. Kuşku verici bir şey olmadığını anlayınca bir yoldaşa ait taksiye bindi.

Bu yeni seçeneği oluşturduktan sonra bunun uygulanışını ayrıntılı olarak izledim. Bazı aşamalarını daha iyi işleyerek değiştirdik ve rizikoyu azalttık.

Willi (Anton Ackermann) ve Edu (Paul Grzeschik) ile buluşmalarımız yalnızca dolaysız görevlerin görüşülmesi ve somut politik durumun değerlendirilmesi için yapılmıyordu. Kafamda Marksist-Leninist öğrenimimle ilgili olarak da yeni teorik sorun-

lar vardı. Anton ve Paul Lenin Okulu'nu bitirmişlerdi ve politik olarak çok deneyimli yoldaşlardı. Benim sorularıma sabırla ve etraflı yanıtlar veriyorlardı. Genellikle çok uzun süren bu görüşme ve tartışmalar benim için bilgilerimi büyük ölçüde zenginleştirmek demekti.

Faşist rejimin yerinin daha da sağlamlaştırılması, Gestapo'nun genişletilmesi ve gittikçe daha ince polis yöntemlerinin kullanılması parti örgütünün eylem yeteneğini ve vurucu gücünü sürdürebilmesi için büyük çabalar gerektiriyordu.

1935 ortalarında Berlin il yönetimi pratik çalışmayı, militanlarımızın bir yıldan daha uzun süre illegal faaliyet gösterebilecekleri biçimde örgütlemeye çaba gosterdi. Önemli bir hedef, var olan 3 kısım yerine dört kısım kurmaktı. Ayrıca, her kısmın başına üç yoldaştan oluşan, tek başına çalışabilen bir yönetim ve bunların Prag'taki ülke yönetimi ile doğrudan bağını sağlamaktı. Böylece Gestapo hiçbir zaman tüm Berlin parti örgütüne vuramayacak, ancak onun parçalarına darbe indirebilecekti.

Örgüt yapısındaki bu değişmeden sonra örneğin K 5 kısmına (bu kısmın yönetiminde Lenz, Wachtel ve Behrman yoldaşlar bulunuyordu) 732. ve 733. bölgeler aitti, bu bölgelerde ise 264' den 269'a kadarki ilçeler ve şehir dışındaki Niederbarnim ilçesi bulunuyordu, Reinickendorf (269) ilçesi yerine Spandau ilçesi bağlandı.

Bu yeni örgütlenme, bizim 1935 Ağustosunda tutuklanmamızdan sonra yoldaşlarca gerçekleştirildi ve gerçekleşmesi uzun zaman aldı. Bu değişiklik K 5'de 1936 Nisanında tamamlanmıştı.

Teknik aygıt yeniden kurulduktan sonra, taşınabilir bir verici istasyon kurmayı düşündüm. Bu alanda hiçbir teknik bilgim yoktu. Bu nedenle önce böyle bir aracın kullanımı ve yapımı için gerekli koşul ve olanakları araştırmak istedim. Kısım yönetmenlerinden birine -daha ayrıntılı bilgi vermeksizin- radyo tekniği uzmanı olan güvenilir bir yoldaş bulup benimle bağını kurmasını rica ettim.

Bana Ernst'i (Hans Fischer) getirdi, Charlottenburg, Tiergarten ve Wilmersdorf bölge danışmanıydı ve o da beni bir öğrenci ile tanıştırdı. Bundan bir kaç ay sonra tutuklanan ve 8 yıl hapse mahkum olan Hans Fischer daha sonra bana bu öğrencinin bir Macar yoldaş olduğunu anlattı. O kadar iyi Almanca konuşuyordu ki onun bir yabancı olabileceği aklıma bile gelmemişti.

Hans'ın bana iyi ve güvenilir bir adam getirmiş olduğundan emindim. Yine de kendim bir fikir edinmeye çalıştım. Bu nedenle bu yoldaşla sınıf arkadaşlarının politik görüşleri, onun yaşam

koşulları ve benzeri konularda uzun uzun konuştum. Onun çevresinde komünist olarak tanınmadığından iyice emin olduktan sonra kendisine şu soruları sordum:

"İki normal bavula sığacak, taşınabilir bir verici yapmak mümkün müdür? Böyle bir vericinin etki alanı ne kadardır? Bunları yapmak için gerekli parçalar faşist Almanya'da büyük bir rizikoya girmeden satın alınabilir mi ve maliyetleri ne kadardır. Yayın ne kadar zaman içinde açığa çıkartılır?"

Macar yoldaş şu yanıtları verdi: "Taşınabilir bir verici iki bavulda taşınabilir. Dört-beş kilometre çapında bir alana yayın yapabilir. Yayınlanacak metnin daha önceden bir plağa kaydedilmiş olması gerekir. Verici için bütün gerekli parçalar, bir lamba dışında, tehlikesiz bir şekilde bulunabilir. Lambanın ise Çekoslovakya'dan alınması gerekir. Yapımında el emeğine para ödenmeyeceği için, yaklaşık iki yüz Marka çıkar. Yayın işinin on dakika içinde bitirilmesi gerekir. Çünkü ilk on dakikadan sonra polis harekete geçebilir."

"Böylesi bir verici kurmaya ve onunla yayın yapmaya hazır mısın?" diye sordum.

"Vericiyi yaparım. Yakında Çekoslovakya'ya gideceğim, lambaları oradan getiririm. Onarım işlerinde de size yardımcı olurum. Yoldaşlara vericiyi kullanmasınıda öğretirim. Ama kendim yayın yapmak istemiyorum!"

Sonuç olarak bu konuşmanın sonuçları beni memnun etmişti. Bu işlerin acemisi olduğum için, yayın alanının darlığı beni şaşırtmıştı. Ama yine de, nüfusun iyice yoğun olduğu Berlin şehri bölgesinde böylesi bir yayının da önemli bir etkisi olabilirdi.

Güvenlik nedenleriyle yayın bir evden, sadece bir kez ve en fazla beş dakika yapılabilirdi. Bundan sonra yoldaşlar üç-dört dakika içerisinde eşyalarını toplamak ve vericiyi de yanlarına alarak yayının yapıldığı evin yakın çevresinden uzaklaşmak zorundaydılar.

Olanakları açıklığa kavuşturduktan sonra Anton Ackermann yoldaşa bir verici kurmayı önerdim ve bu konuyla ilgili sorunları dile getirdim. Anton verdiğim bilgileri büyük bir dikkatle dinledi, birkaç soru daha sordu. Sorduğu sorular özellikle, alınması zorunlu güvenlik önlemleriyle ilgiliydi.

Bir sonraki buluşmamızda Ackermann yoldaş -bu arada muhtemelen Paul Grzechik ve Franz'a danışmıştı- bu konuda onayını verdi ve bir kez daha bütün konspirasyon kurallarına uyulması gerekliliğini özellikle belirtti. Onun bu onayına dayanarak Macar yoldaşa vericiyi yapma görevini verdim. Birkaç gün son-

ra Çekoslovakya'ya gitti. Yayın gurubunun yöneticisi olarak, hatırımda yanlış kalmamışsa Ernst Lange'den önce bir süre kısım yöneticisi olan Schmidt yoldaşı öngörmüştüm. Yoldaşın politik faaliyetinden haberi olmayan karısı sık sık evden uzaklaşması nedeni ile kendisini kıskanmaya başlamıştı. Bu yüzden hem o, hem de parti için tehlikeli bir durum doğmuştu. Bu yüzden bağlar "kesilmek" zorunda kalmıştı. Şimdi, 6 ay işsiz durduktan sonra yeniden illegal çalışabilme olanağından dolayı seviniyordu. Kendisi ile görüştüğüm zaman yayın grubununu üstüne almayı seve seve kabul etti, zaten bu faaliyet onun çok zamanını almayacaktı.

Görevi kabul etmesine çok sevinmiştim, çünkü böyle tehlikeli bir görevin gerçekleştirilmesi için, akıllı, uzak görüşlü, konspirasyonda deneyimli bir yoldaş gerekliydi.

Ama benim tutuklanmamla kendisi ve Macar yoldaşla olan bağlar koptu.

Birbuçuk yıl sonra Hans Fischer yoldaşla Luckau hapishanesinde buluştuğumuz zaman, bana şöyle dedi: "Öğrenci lambayı getirdi ama sen tutuklanmıştın. Bu işe çok üzüldü çünkü aracı yapmayı çok istiyordu."

GUSTAV GESTAPO'NUN ELİNDEN KURTULUYOR

İl yönetimi kuryesi Gustav Elter tutuklanan bir kısım kuryesinin yerine görev almıştı. Bir süre için onun faaliyetini üstüne alacak ve böylece bu kısmın onbir ilçesine materyal iletilmesini sağlayacaktı. Görevi illegal materyali kurye yöneticisinden almak ve üç bölgeye iletmekti.

Alışılagelmiş kurye günlerinden biriydi. Gustav ilk iki paketi vermişti. Bir sonraki yere, Anhalter istasyonu yakınında Kreuzberg caddesindeki bir fırına gitti. Ancak fırını Gestapo gözetliyordu. Fırıncı ustası da tutuklanmıştı. Gustav herşeyden habersiz, tramvayla Wittenberg alanına, bir yan sokakta son paketini vermeye gitti. Buluşmaya kadar biraz zamanı olduğundan etraftaki vitrinlere bakıyor ve dikkatlice çevreyi inceliyordu.

Bu sırada yakınında bir kişinin onu sürekli izlediğini faketti. Emin olabilmek için birkaç sokak geçti ve sezdirmeden kontrol etti. Takip edildiğinden kuşkusu kalmamıştı. Ama Gestapo'nun adamı -başka bağların izini bulacağı umuduyla- tutuklama yoluna gitmedi-. Kuşkusuz, izlediği Gustav'ın kendisini farkettiğini anlamamıştı. Bunun üzerine Gustav Wittenberg alanı civarındaki bir durağa gitti. Geçen tramvayların numaralarına dikkat edi-

yor ve ardı ardına tramvayların önünden geçişini izliyordu. "Takipten kurtulmanın" bir yolunu henüz bulamamıştı.

Nihayet en son hattın tramvayı da geldi. Buna binmemezlik edemezdi yoksa, Gestapo kuşkulanacaktı. Gustav bindi ve kolunun altında paketi ile vagonun ön sahanlığında durdu, "refakatçısı"da arka sahanlığa yerleşti.

Yol boyunca durumda hiçbir değişiklik olmadı. Gustav diken üzerinde duruyordu. Hâlâ bir çıkar yol bulamamıştı. Son durağa yaklaşıyorlardı. Yalnızca iki durak kalmıştı! Biletçi bundan sonra tramvay ters istikamette gideceğinden sahanlık yan kapılarını değiştirmeye başlamıştı. Yoldaşın bulunduğu sahanlıktaki yan kapı önce değiştirildi. Bu anda Gustav'ın aklına bir çıkar yol geldi. Şimşek gibi yeri değişen kapıdan paketi ile birlikte fırladı ve gücünün yettiği kadar hızla koşmaya başladı.

Gestapo'nun durumu daha elverişsizdi. O takibe başlamak için vagonun diğer yanından atlamak ve bunun ardından tramvayın tüm etrafını dolanmak zorunda kalıyordu. Genç ve güçlü olan Gustav böylelikle oldukça büyük bir mesafe kazandı.

Gustav hızla bir metro istasyonuna daldı ve tam o sıra gelen bir metroya atladı. Gestapo onu gözden kaybetti. Gustav bir sonraki istasyonda aktarma yaptı ve Insel caddesine kadar gitti. Burada yeniden kontrol ettikten sonra evlerden birinin avlusuna daldı ve elindeki paketi bir çöp kutusuna attı. Bundan sonra gerekli tüm konspiratif önlemleri alarak evinin yolunu tuttu.

Birkaç gün sonra bana bu olayı anlattı. Olayın kendisinde bıraktığı büyük sinirsel gerilim nedeni ile ona bir kaç gün izin verdim. Bu bizim için kısım kuryeliğine yeni bir yoldaşı bulmak anlamına geliyordu.

LOTTİ

Lotti Miller il yönetiminin çıkardığı Basın Bülteni'nin, bildirilerin ve diğer teksir edilen materyalin teksir kalıplarını yazardı.

23 yaşında, hoş, ince, ve -bana hep öyle görünürdü- neredeyse kırılıverecekmiş gibi bir kızdı. Ona hayrandım. Bu küçücük vücutta bu kadar enerji bulunacağını hiç kimse tahmin edemezdi.

Gündüzleri işe giderdi, partinin yazı işlerini ancak akşamları, geceleri yapabilirdi. Lotti işinde son derece güvenilir ve sadeydi. Zaman zaman kendisinden istemek zorunda kaldığım çok fazla iş karşısında bile, istenileni yapmayı kabul etmediğini hiç

hatırlamıyorum.

Gecenin geç saatlerine kadar yazmak zorunda olduğu çok sayıda yazı işini ona verirken yüreğim sızlardı. Üstelik bu iş için çok miktarda güç ve zaman isteyen güvenlik önlemleri gerekliydi. Örneğin yazı makinesinin sesini yandaki ve yukardaki daireden duyulmayacak kadar azaltmak gerekiyordu. Bunun için makina bir şezlong üzerine konuyor ve etrafına sesi kesecek bir araç kuruluyordu. Bu ise normal zamankinden daha fazla fiziksel güç gerektiriyordu.

Bu genç yoldaşın kişisel bir derdi de vardı. Aylar süren birlikte çalışmamızdan sonra bana hayat arkadaşından ayrı yaşamak zorunda kaldığını söyledi. Kocası yaklaşık iki yıldan beri yurtdışındaydı. Onun peşinden Fransa'ya gitmek Lotti'nin aklına bile gelmemişti. Çünkü, tektek her bir kişiye ihtiyaç duyulan bu illegal işin zorunluluğundan kesinlikle emindi. Oysa artık kocası onun çıkışı için izin almıştı ve bizim onayımızı bekliyordu.

Lotti bizim işimiz için olağanüstü önemli, kilit bir kişiydi. O olmadan il yönetiminin çıkardığı illegal materyallerden hiçbiri çıkamazdı. Buna rağmen ona yardımcı olmak istiyordum. "Senin yerine çalışacak aynı şekilde güvenilir, her bakımdan eksiksiz ve yoldaş olarak da hiçbir yerde tanınmamış bir kişi bulabilir misin?" diye sordum.

"Evet! Birini tanıyorum. Ona kesinlikle güvenebilirsin!"

Bir sonraki buluşmamızda bu kadın yoldaşı birlikte getirdi. Ancak, 1945'den sonra bu yoldaşın onun kardeşi olduğunu öğrendim.

Bu yoldaşın parti işini bırakarak yurt dışına, Fransa'ya gitmesi kararını tek başıma veremezdim. Anton Ackermann'a bunu kabul edip etmeyeceğini sordum.

"Eğer işimizin aksamadan yürüyeceğine inanıyorsan, ben de razıyım."

Böylece Lotti yurtdışına çıkma olanağını elde etti. Ancak bundan önce tüm planlarımızı az kalsın suya düşürecek bir olay daha oldu.

Onunla buluşmaya gidiyordum. Bugünkü Dimitrof caddesine yaklaşırken, Greifwald sokağına saptım. 100 metre kadar gittikten sonra birinin beni gözlediğini hissettim. Bakınca, eskiden oturduğum Petershagen'dan bir bisikletlinin gelmekte olduğunu gördüm. Bu adamın antikomünist görüşleri olduğunu biliyordum. Üstelik, davranışlarıyla beni ikinci bir kişiye gösteriyormuş izlenimi bıraktı. Bu sıralarda faşistlerin büyük yol kavşaklarına üniformalı polisler yanında sivil polisler ya da Gestapo üyelerini

de yerleştirdiklerini ve bunların birbiriyle ilişkili çalıştığını bizim karşı-istihbarat örgütümüzden öğrenmiştim.

Bu bilgiden ve beni tanıyanların tavırlarından şunun mümkün olduğu ortaya çıkıyordu: Beni bana önce görmüş, polise haber vermiş ve bir sivil polisi ya da Gestapo üyesini üzerime salmış olabilirdi. Sakince yolda giderken bir yandan da kafamdan bu düşünceler geçiyordu. Lotti ile buluşmama daha kırkbeş dakika vardı. Yani izlenip izlenmediğimi iyice yoklayabilirdim. Greifwald istasyonunun arkasındaki tenha yollarda uzun süre dolaştım. Bunun sonunda izlenmediğimden emin oldum. Böylece Lotti ile buluşmaya gittim ve onunla seyahatine kadar gerçekleştirmemiz gereken ortak işlerimizi görüştük.

Buluşmamızın sonunda laf arasında başımdan geçen olayı anlattım. Bir süre sonra Lotti, "Bana bak biz izleniyoruz!" dedi.

Ben gülerek: "Şimdi birşey anlattık, sende hayal görmeye başladın. Buluşmadan önce çok dikkat ettim. İzleniyor olamayız".

Çok sinirli olan yoldaşların sık sık izlenmedikleri halde kendilerini izleniyormuş gibi hissettiklerini daha önce çok görmüştüm. Buna rağmen şöyle dedim: "Geriye dönüp bakmadan bana bu kişiyi tarif et". O tarif ettikten sonra kolumu onun omuzuna attım ve aşık çiftlerin her zaman yaptıkları gibi onunla şakalaşmaya başladım. Böylece hem onun güvenini artırmak hemde gerçekten peşimizde Gestapo varsa onu aldatmak istiyordum.

"Gezintimiz" sürdükçe dikkat çekmeden Lotti'nin iddiasının doğru olup olmadığını kontrol ediyordum. Çok dikkatle ve tekrar tekrar yaptığım kontrollerden sonra ona "galiba haklısın Lotti" dedim.

Yine de kesinlikle emin değildim. Lotti'den önceki kontrollerime güvenebileceğimi biliyordum. Ancak, şu da mümkündü: Gestapo beni önce bir süre gözden kaybetmiş, ama bir süre sonra ise rastlantı sonucu yeniden yollarımız birleştiği için yeniden izlemeyi başlatmış olabilirdi. Bir tutuklanma halinde nasıl davranacağımız konusunda Lotti ile anlaştık. "Şöyle diyeceğiz, birkaç gün önce bir sinemada tanıştık. Böylece sen tehlike altına girmezsin."

Nihayet peşimizdeki takipçi ile birlikte Gleim caddesine vardık. Burada iyice emin olmak istiyordum. "Şimdi sokağın köşesine kadar ilerleyeceğiz ve sonra birden fikir değiştirmiş gibi geri döneceğiz, sola dönüp keskin bir açı ile sokağı karşıdan karşıya geçerek Falk alanına doğru yürüyeceğiz. Ama herif kendinden şüphelendiğimizi hiçbir şekilde fark etmemeli" dedim.

Lotti'ye sımsıkı sarıldım ve öpmek için üzerine eğildim. Bu

sırada karar verdiğimiz gibi yaptık.

Faşist bizim birden bire geri döneceğimizi beklemiyordu ve şaşaladı. Herhalde iyi becermiştik. Kendisini henüz farketmediğimizden emin olduğu belliydi.

Döndüğümüz zaman kararsız kalarak bir an için duraklamıştı. Sonra bilinen eski bir numaraya başvurdu. Sokağı çapraz olarak yürüyerek karşıdaki bir evin kapısına yöneldi. Biz sanki hiçbir şey farketmemiş gibi yaptık ve Exer diye bilinen bugünkü stadyumun bulunduğu yere yöneldik. Spor alanlarında çeşitli sporcular çalışıyordu. Eberswaid sokağına parelel ve yaklaşık 80 metre ötede, yaklaşık 6 metre genişliğinde 300 metre uzunluğunda, iki yanında tenis kortları olan bir yol vardı. Bu yolda son derece ağır yürüyor ve sık sık durup tenis oynayanları seyrediyorduk.

Doğal olarak Lotti'den ayrılamazdım, Gestapo'dan onunla birlikte kurtulmanın yolunu bulmalıydım. Bu ise yalnız yapabileceğimden çok daha zordu. Kafam ateş gibi çalışıyor ve değişik olanakları düşünüyordu.

"Lotti giden tramvaya atlayabilir misin?"

"Hayır, şimdiye kadar hiç denemedim. Sen beni bırak ve atla."

Yalnızca olmaz anlamında başımı salladım ve başka bir çare için düşünmeye devam ettim. Hemen bir yol bulamadım. Bütün avantajımız Gestapo'nun bizim kendisini farketmediğimize kesinlikle inanmasıydı.

Gittiğimiz yol Schönhauseralle'ye çıkıyordu. Yolun son bölümünde hemen hemen hiç kimse yoktu. Oysa bizim arkamızda ve Gestapo ile aramızdaki yaklaşık 50 metrelik mesafede çok sayıda insan dolaşıyor ve oynayanları seyrediyorlardı. Birden aklıma bir şey geldi. Lotti'ye sordum: "Paran var mı? Benim cebimde yalnız iki Mark var."

"Evet! On Mark!"

"Bu yeter!" Elinden tuttum. "Haydi, ben söyleyince benimle birlikte koşabildiğin kadar hızlı koşacaksın. Schönhauseralle'ye kadar koşacağız ve sonra köşeden sağa döneceğiz, Schönhauseralle'yi aşağıya Eberswald sokağına kadar koşarak geçeceğiz ve orada bir taksiye atlayacağız."

Bütün gücümüzle koşmaya başladık. Küçük Lotti'yi elinden tutmuş arkamdan çekiyordum, o da tüm gücüyle koşmaya çalışıyordu. Gestapo bizim eylemimizi farkedene kadar önemli bir mesafe almıştık. Kaldı ki, yol üzerine çıkanlar da onun hızını çok kesiyordu. Eberswald sokağına gelince tam köşede dö-

nüverdik. Böylece Schönhauseralle'den bakınca görünmüyorduk. Sonra karşıya geçtik. Bekleyen 10 kadar taksiden birinin kapısını açarak içine atladık. Taksi şöförüne bağırdım: "Çabuk Friedrich caddesine gidelim trene yetişeceğiz!"

Arabadan geri dönüp baktığımda, arka camdan Gestapo'nun Schönhauseralle'de Eberswald sokağının köşesinde yaklaşık yirmi metre kadar uzakta durduğunu ve heyecanla sağına soluna baktığını gördüm.

Her iki yolda da insanlar doluydu, üstelik tramvay ve otobüsler gidip geliyordu. Bir de köşede metro durağı vardı. Bizim taksinin sıradan çıkıp kalkması kimsenin dikkatini çekmedi.

Friedrich caddesi istasyonunda indik, parayı ödedik ve banliyö trenine binerek Zoo istasyonuna gittik. Sonra hayvanat bahçesinin bir bölümünü dolaştık. Bütün bu olaylar sırasında Lotti çok cesur davrandı. Görünüşte çok heyecanlı olduğunu gösteren hiçbir şey yoktu. Yalnız dudaklarının kanı çekilmişti.

Tiergarten istasyonundan yeniden banliyö trenine bindik. Birkaç kez araç değiştirdik. Takipten kurtulduğumuzdan kesinlikle emin olunca Lust bahçesinde bir banka oturduk ve özgürlüğümüzü kutladık.

Lotti ile birlikteyken başıma gelen bu tür sürprizlere her zaman hazır olmak gerekiyordu. Neyse ki olaylar her zaman bu kadar dramatik geçmiyor.

Böylesi hesapdışı bir karşılaşma illegaliteye geçişimden bir kaç hafta sonra başıma gelmişti.

Petershagen'de Nazi partisinin il yöneticilerinden biri oturuyordu. Birbirimizi çok iyi tanıyorduk. Fredersdorf'taki yoldaşlara ve işçi sporculara SA ve SS üyeleri saldırdığı zaman yönetici olarak antifaşist savunma birliklerini harekete geçirmiştim. Faşistlere öyle bir ders vermiştik ki, bir daha burada terör eylemlerine girişememişlerdi.

Günün birinde bugünkü Karl-Marks-Alle'den çıkarken bu Nazi şefini iki metre ilerde karşımda buluverdim. Beni daha önce farketmediği şaşkın şaşkın yüzüme bakışından belli oluyordu. Üniformalıydı, belinde de tabancası vardı. Sakince 5 metre kadar ilerledim. Sonra dik açıyla caddeyi geçtim ve hemen karşıdaki metro istasyonu merdivenlerinden aşağı indim. İstasyonda faşist şefin beni izlemediğini tespit ettim. Herhalde çok şaşırmış ve birşeye karar verememişti ya da gerçekten ben olduğumdan emin olamıyordu.

Eski tanıdıklara rastlamamak için çok seyrek bindiğim banliyö treninde bir gün karşıma Petershagen bekçisi olan jandarma-

nın kızı oturdu. Beni hemen tanıdı, ama sesini çıkarmadı.

Bir hafta kadar sonra ona yeniden rastladım. Ama çok daha zor koşulda. Maria Märkische Müzesi Açıkhava Tiyatrosu için bilet bulmuştu. Shakespare'in "Bir Yaz Gecesi Rüyası" adlı yapıtını seyredecektik. Fakat tiyatronun faşist örgütlerden birinin denetimi altında olduğunu şaşırarak gördük. Bütün alanı iki sıra SA zinciri ile çevirmişlerdi. Şüphe uyandırmamak için bozmadan oyunu seyretmek gerekli göründü. İçeri girerek, sıraların en sağ ucunda bir yere yerleştik. Böylece her durumda daha geniş bir hareket kolaylığım olacağını umuyordum.

Oyun öncesinde huzursuz bir şekilde etraftaki SA'ları gözlüyordum. Ama, tehlikeli bir şey olabileceğini gösteren hiçbir belirti yoktu. Arkaya dönüp bir kez daha baktığım zaman gözlerime inanamadım. Yine aynı jandarmanın kızı iki refakatçı ile hemen arkamızda oturuyordu, birinin sırtında SA üniforması vardı. Kız iki adamla konuşuyordu ama ne konuştuklarını duyamıyordum. Maria ile tek kelime konuşmadan, böylece aramızda bir bağ olduğunun belli olmasını ve hem de onu heyecanlandırmayı istemiyordum.

Sonra oyun başladı. Hayatımda bir tiyatro oyununu bu kadar az seyrettiğimi hatırlamıyorum. Oyun sonsuza kadar uzuyormuş gibi geldi. Kendimi bir fare kapanına kısılmış gibi hissediyordum. Herşey kızın iyi niyetine bağlıydı. Oyun biter bitmez yerimden kalkarak sıralar arasında kalan geçide çıktım. Maria'nın da hemen kalkarak peşimden geleceğini umuyordum. Amá, o oyunu o kadar beğenmiştiki, herkesle birlikte alkışlamaya devam ediyordu. Gözucu ile jandarmanın kızına ve yanındaki iki adama bakarak amaçlarının ne olduğunu anlamaya çalıştım. O anda, kız bana bakarak gülümsedi ve hafifçe başını salladı. Bu sırada Maria da kalktı ve yavaş yavaş, ben önde o arkada diğer seyircilerle birlikte alanı saran SA zincirini geçtik.

LOTRINGEN CADDESİ TEKSİR YERİ

Willi Vogt -önceden anlattığım gibi- Basın Bülteni, bildiriler ve diğer illegal materyali hazırlamakla görevliydi. Yaptığımız işin güvenliğini artırmak için Willi, Schonhauseraile'deki mobilyalı odasından ayrıldı. Lotringen caddesinde (bugünkü Wilhelm-Pieck caddesi 99) boş bir oda tutmayı başardı. Bu oda oldukça elverişli bir konumdaydı. Zemin kattaydı. Bir dezavantajı vardı: Girişi yalnızca avludandı.

Burada bir teksir yeri kurmaya karar verdik. Burayı yalnızca ben biliyordum. Willi baskıyı yapacak ve materyali kurye yöne-

ticisine kendisi teslim edecekti.

Yeri iyice tanımak için Willi'yi ziyaret ettim. Odanın bir duvarında yandaki daireye açıldığı belli olan bir kapı bulunuyordu. Herhalde Willi'nin odası bir zamanlar yandaki daireye aitti.

Bu nedenle sunta ve kereste getirerek, ses geçirmez bir duvar yapmayı önerdim. Willi tüm bunları sağlamak için uğraşmaya söz verdi.

Günün birinde bir bildiri basma görevi aldık. Birkaç bin nüshayı bulan önemli bir sayıda baskı yapmamız gerekiyordu.

Willi baskı işini gece yapmak zorundaydı. Çünkü, iş bulma kurumu ona bir inşaatta iş vermişti. Herşeyin zamanında tamamlanacağından emin olmak istiyordum. Bildirilerin gönderileceği kurye gününde erkenden, saat 5'de eve gittim.

Bütün gece canla başla çalışmasına rağmen bildirilerin önemli bir bölümü henüz basılmamıştı. Willi'ye yardıma başladım. Saat 6.30'da Willi evden çıkarken işimiz hâlâ bitmemişti. Tek başıma Rotaprint aracının başına geçerek geriye kalan 1.000 bildiriyi basmaya çalıştım.

İlçe yönetimlerinde kullandığımız el aracına göre Rotaprint modern bir aletti. Temiz, net nüshalar çoğaltmayı mümkün kılıyordu. Ancak merdanenin gerisinden tuhaf bir uğultu çıkarıyordu. Yarım saat kadar tek başıma çalıştım. Birden sanki birisi yanımda konuşuyormuş gibi, gayet açık bir ses duydum. Ses yanımızdaki oda ile aramızda olan kapıdan geliyordu. Biri Berlin şivesiyle "Bu daha bitmeyecek mi? Bütün gece sürecek mi?" diye bağırdı.

Büyük bir korkuya kapıldım. İlk tepkim odayı kaçarcasına terketmek oldu. Ama hemen ardından kendimi toparladım ve düşündüm. Herhalde Willi sadece kapıya bir karton çakmış, ses geçmesini önleyecek gerekli önlemleri almayı ihmal etmişti. Tehlikeye alışmıştı. Ve şimdiye kadar birlikte çalışmamızın hep başarılı olması onu dikkatsizleştiriyordu. Kapının ardındaki sesin bir işçiden geldiği belliydi. Bütün gece bu tuhaf gürültüyü dinlemişti. Eğer duyduklarını polise bildirmiş olsaydı, şimdiye kadar çoktan yakalanmış olurduk. Bunları düşünerek, yavaşlatılmış bir film temposu ile çalışmaya devam ettim. Böylece uğultu neredeyse duyulmayacak hale geldi.

Bu arada saat sabahın 8'i olmuştu. Materyalin bu saatte teslimi gerekiyordu. Ama daha hâlâ birkaç yüz nüsha basmak ve basılı olanları da paketlemek gerekiyordu. Bütün bunların üstüne, mürekkep de bitti. Kurye ile buluşmayı iki saat ertelemek zorunda kaldım. Bu durumda bütün kısım kuryeleri bölge kuryelerine; bunlarda ilçe kuryelerine giderek yeni buluşmalar sap-

tamak zorundaydılar. Bu ise ek olarak yeni rizikolar getiriyordu.

8'de kurye yöneticisi ile buluştum ve ona durumu anlattım. Bundan sonra kısım kuryeleri ile buluşmaya gittik ve onlara bilgi verdik. Biriyle ben, diğer ikisiyle Fritz Kranz görüştü. Ardından yeniden Willi Vogt'un evine döndüm. Bu arada Fritz mürekkep getirdi.

Bu yüzden anlaşmayı bozmak ve Fritz'e Willi'nin adresini vermek zorunda kalmıştım. Boya getirdiği zaman bildirilerin bir kısmını paketlemiştim. Geri kalanları birlikte bastık. Birlikte paketledik.

Ara kapıdan öfkesini açıkça belli eden oda komşusundan Fritz'e söz etmedim. Onu daha huzursuz etmek istemiyordum. Zaten bu oda hoşuna gitmiş görünmüyordu. Yalnızca parmağımı dudaklarıma götürerek sessiz hareket etmemiz gerektiğini belirttim. Ama, zaman yetmediğinden paketleme işinin son bölümünde yeniden biraz gürültü yaptık. Bu kez uyarıcı bir öksürük duyuldu. Çalışmayı buna rağmen -ama bu kez daha sessiz- yavaşlatmadan sürdürdüm. Bunu görünce Fritz'de aynı şeyi yaptı.

Ona yandan bakıyordum. Kendini toplamış ve sakin bir görünüşü vardı. Tek kelime konuşmuyordu. Ama kuşkusuz, daha önce komşumuzun öfkesini ilk dile getirdiği zaman benim düşündüklerim, onun da içinden geçiyordu.

Sonunda paketleri yüklenip çıktık. Materyali kısım kuryelerine teslim ettik.

Willi Vogt'un dairesini, bu dikkatsizliği yüzünden bir daha teksir yeri olarak kullanamadık.

Tuhaf koşullar altında bastığımız bu bildiriyi yeni politik yönetmenimiz olan Wienand Kaasch ile birlikte hazırlamıştık. Bildiri bu güne kadar elimde kaldı. Metni şöyle:

"Berlinli İşçiler! Yeni bir cinayeti önleyin!

Tüm Berlin işçilerine, işçi eşlerine ve işçi gençliğe, tüm Berlin emekçilerine, tüm emekçi orta katmanlara ve ilerici aydınlara sesleniyoruz!

Sosyal demokrat sınıf yoldaşları!

SS Şefi ve Gestapo'nun başı Himmler muhalif hareketlerin kökünü kazımak üzere Adolf Hitler'den sınırsız yetki aldı. Antifaşist Almanya'nın üzerine yeni bir terör dalgası geliyor. Batıdan gelen haberlerde Alman Maden İşçileri Birliği birinci başkanı Huseman'ın tutuklandığı söyleniyor. 10 Nisan'da tutuklandığı ve 14 Nisan'da her zaman olduğu gibi kaçarken vurulduğu bildiriliyor. Hamburg'dan da devrimci bir işçinin öldürüldüğü haberleri geliyor. Bu yeni cinayetler iz bırakmadan geçiştiril-

memelidir.

Sosyal demokratlar, özgür sendikalılar, komünistler birleşmek, Himmel ve Göring'in ajanlarının silahını elinden düşürmek zorundadırlar. Ama, terör sürüyor. Kısa süre önce Berlin Gestapo'su üç dürüst sınıf savaşçısı işçiyi tutukladı:

Max Maddalena, Robert Stamm, Adolf Rempte.

Berlin işçileri eski komünist vekil Max Maddalena'yı tanırlar. Onun sendikal hareketten geldiğini, işçilerin çıkarlarının yılmaz bir savunucusu olduğunu, birçok ekonomik savaşımda en ön sırada yürüdüğünü, günlük savaşımlarda onun önerilerinin birçok kez utkuyu sağladığını bilirler. Bu nedenle faşistler ona karşı ölümcül bir nefret duyuyor. Onu mutlaka ele geçirmeye çalışıyorlardı. O, hayatını işçi sınıfının birlik cephesi için savaşıma adamıştır.

Eski vekil Robert Stamm da aynı şekilde kendi çıkarlarını bir yana iterek, tüm yaşamını emekçilerin savaşımına adamıştı. Daha genç bir işçiyken ve savaşın sonlarına doğru genç bir asker olarak işçi sınıfının savaşımına aktif ve özverili olarak katılmıştı. Daha sonra ücret savaşımlarında ve Almanya'nın batısında sınıf yoldaşlarının ortak sendikal savaşımlarında en ön sırada savaşmıştı. Bunun için faşistler onu yok etmek istiyorlar!

Adolf Rempte sıradan Hamburg'lu bir işçidir. Yıllarca sınıf yoldaşlarına günlük çıkarları için savaşımlarında yol gösterdi. Alman işçi sınıfının özverili ve savaşkan kolu Hamburg işçilerinin yetiştirdiği bir savaşçı olarak, o, işçi sınıfının çıkarlarının temsilcisi oldu. Ve bu yüzden de faşistlerin ölümcül nefretini üzerine çekti.

Berlinli işçiler! Bu tutuklama ile faşizm tüm Alman işçi sınıfına bir darbe vurmak istiyor. Daha şimdiden, bu işçi önderleri insanlık dışı şekilde dövülmüş ve tanınmayacak hale gelene kadar işkence görmüşlerdir. Onların cesaretini ve dayanıklılığını nasıl kırmak istiyorlarsa, aynı şekilde tüm işçi sınıfının, senin ve tüm antifaşist emekçilerin gururunu kırmak ve dize getirmek istiyorlar.

Cellatların elini tutun! Yeni bir cinayeti önleyin! Kanlı canavar Göring'in özel emri ile kurşuna dizilen ardıcıl işçi militanlar John Scheer, Erich Steinfurth ve Rudi Schwarz'ın başına gelenlerin sınıf yoldaşlarımıza uygulanmasına izin vermeyin.

Sosyal demokratlar, özgür sendikalılar komünistlerle ortak cephe içinde Hitler terörünün bu yeni kurbanları için savaşın! Her yerde -karanlık nedenlerle henüz gizli tutulan- bu tutuklamayı anlatın içinde bulundukları bu büyük tehlike üzerine en son

emekçiyi bile bilgilendirin. Tezgah başında ve işsizlik parası kurumunda meslektaşlarınızla bunu konuşun. Bu insanların serbest bırakılması istemini duvarlara tebeşirle yazın.
Faşist devlet aygıtını kartpostalla, mektup yazarak; telefon kulübelerinden Gestapo'yu arayarak yığınsal baskı altına alın. Tutukluların serbest bırakılmasını isteyin. Gestapo bu üç işçinin nerede olduğunu ve onlara ne yapılacağını açıklamak zorunda bırakılmalıdır. İşçilerin susması onların gizli cinayetlerini kolaylaştırır. Buna izin verilmemelidir!
İşçiler! Tutuklanan bu işçi önderlerinin 'suçu' işçi çıkarları için uzlaşmaz savaşımlarıydı. Tutuklananları korumak için Berlin emekçilerinin yapacağı en iyi şey, işyerlerinde ve işsizlik parası kurumlarında savaşımı yükselterek sürdürmektir. İşyerlerinde proletaryanın direnme gücünü gösterin. Ücretler ve akort üzerine saldırıları püskürtün. Ücretlerin yükselen fiyatlara yetişmesi için işçilerin saldırısını örgütleyin. Yükselen hisse senetlerine parelel olarak ücretlerin de yükseltilmesi için savaşımı örgütleyin. İşletme toplantılarını ve çağrılarını durumunuzu ve istemlerinizi dile getirmek için kullanın.
Sosyal demokrat işçiler ve eski özgür sendikalılar!
İşyerlerinde özgür sendikaları yeniden kurma savaşımında komünistlerle bir araya gelin. Bu, Hitler terörünün kurbanlarının kurtarılması için de bir adım olacaktır!
Bugünlerde savaş çıkarma hazırlığı kanlı bir kovuşturma dalgası şeklinde yükseliyor. Gelişmelerin hızı hakkında kimse hayale kapılamaz! Son günlerde olup bitenler, en kısa zamanda en ağır sorunların ortaya çıkmasının mümkün olduğunu gösteriyor. Bu terör dalgasını emekçilerin güncel istemleri için yığın savaşımını yükselterek kırın!
İşçiler, işçi eşleri, işçi gençlik, esnaflar, emekçiler!
Sizin çıkarlarınız için savaşanları koruyun. Gestapo'nun çalışmasını olanaklı olan her yoldan kırın, sabote edin!
Her muhbir ve Gestapo alçağından nefret edin ve aşağılayın! Çalışmalarını engelleyin, geniş yığınlar önünde onları açığa çıkarın. Evlerini saptayın. Sürekli kontrol altına alın. Faşistlerin ve onların maşalarının hazırladıkları planlardan haberiniz olursa hemen devrimci işçilere haber verin. Eğer geniş emekçi yığınları isterse Gestapo çalışamaz hale gelir! İşletmelerde en aktif meslektaşlarınızı faşistlerin eline geçmekten koruyun.
Emekçi kadın ve erkekler, tutukluların kurtarılması için daha bugünden ne yapılabileceğini düşünün!
Sosyal demokrat İşçiler! Faşizm kurbanlarına vururken eskiden

hangi parti üyesi olduğuna bakmıyor. Terörünü emekçilerin çıkarları için savaşmış olan her emekçiye aynı şekilde yöneltiyor. Komünistlerin, sosyal demokratların, özgür sendikalıların birlik cephesi teröre karşı partisizler ve muhalif Nazi işçilerle birlikte savaşmalıdır!
Max Maddalena, Robert Stamm, Adolf Rempte size sesleniyoruz:
Berlin emekçileri sizin korunmanız ve kurtuluşunuz için vargüçleri ile çalışacaklardır!
Kahrolsun halk düşmanı kan içici faşizm! Yaşasın emekçilerin savaşa ve faşizme karşı savaşımı! Yaşasın Maddalena, Stamm ve Rempte'nin kurtuluşu için savaşım!

Almanya Komünist Partisi Berlin-Brandenburg ili; Almanya Komünist Gençlik Birliği Berlin-Brandenburg ili; Almanya Kızıl Yardım Örgütü Berlin-Brandenburg ili.
Ernst Thälmann ve tüm proleter tutuklulara özgürlük!"

GESTAPONUN PENÇESİNDE

1935 Temmuz başında Berlin il yönetimi, ülke dışından gelen yeni bir yönetime yerini bırakacağı konusunda bilgi verdi. Politik yöneticimiz olan Anton Ackermann kısa süre sonra Komünist Enternasyonal'in 7. Uluslararası Kongresine delege olarak gitti.

Temmuz 1935 ortasında örgüt yöneticimiz Paul Grzeschik tutuklandı. Yıllar sonra Luckau hapishanesinde bana anlattığına göre, bu tutuklama tamamen rastlantı sonucu olmuş. Bir kadın yoldaşla olan buluşmasında kadın yoldaş beceriksizce hareket ederek bir Gestapo'nun dikkatini üzerine çekmiş.

İl ajit-prop yöneticisi Franz kısa süre sonra beni yeni politik yönetici Wienand Kaasch'la karşılaştırdı. Birkaç gün sonra Franz yurt dışına çıktı ve ben henüz onun tümüyle üzerine almamış olduğu Berlin parti örgütü bağlantılarını da devrettim. Benim seyahat tarihim de saptanmıştı. Nihayet kısa süre sonra Moskova'ya eğitime gidebilecektim.

Wienand Marksizm konusunda çok bilgili ve politik deneyimi

yüksek bir yoldaştı. Yalnız kısa süre sonra konspiratif deneyiminin hemen hemen yok olduğunu gördüm. Bu ise partinin 2,5 yıllık illegalliğinden ve faşist diktatörlüğün yerini sağlamlaştırmış olmasından sonra çok önemliydi. Ayrıca bana, bu görevin getirdiği yükleri kişisel ve psikolojik açıdan da kaldıramayacak bir yoldaş gibi göründü.

Örneğin bir buluşmada, istemeyerek de olsa, ona, buluşmaları not almaması, hele hele buluştuğu kimsenin görevini kesinlikle yazmaması gerektiğini hatırlatmak zorunda kaldım. Konspirasyon nedeni ile bu tür yazılar yazmak yasaktı. Ama, tüm bağlantı ve buluşmaları aklında tutmasının imkansız olduğunu gördüm. Bu nedenle kendisine yer ve zamanı hatırlatacak yalnız kendisinin anlayacağı türden yazılı işaretler koymasını tavsiye ettim.

Benim tavsiyeme uymadı ve kısa süre sonra bunun ağır sonuçlarını gördük. Wienand yüksek tekniker Wilhelm Knapp'la buluşması sırasında 7 Ağustos 1935'de yakalandı. Gestapo onun elindeki notlara dayanarak oldukça kolay biçimde darbeyi hedefe vurdu. 8 ve 9 Ağustos 1935'de K 5 kısım yöneticisi Rudolf Bergtel ve il yönetimi güvenlik sorumlusu Karl Popall tutuklandı. 10 Ağustos'ta 5 yoldaşın en sonuncusu olarak Gestapo beni de yakaladı.

Lichtenberg'deki Wagner alanında, -Gestaponun oraya getirmiş olduğu- Wienand'a hiçbir şeyden habersiz yaklaşıp konuşmam üzerine tutuklandım.

Herhalde, moral gücü, ben daha gelmeden, buluşma yerinden kaçmaya, böylece onu getirenlerin kendisini yaralaması ya da öldürmesini sağlamaya yetmemişti.

Wienand'ın durduğu yer kurnazca seçilmişti. Gestapo'cular kilisenin etrafındaki çalıların arasında gizlenmişlerdi. Orada onları göremezdim. Ne olup bittiğini anlamaya vakit kalmadan sırtımda iki tabanca namlusu hissettim. Ellerimi geriye kıvırdılar.

"Seni Berlin teknikçisi seni, nihayet seni yakaladık! "dedi bir Gestapo ajanı.

Daha sonra öğrendiğime göre, Wienand, buluşmaları kaydettiği kağıtta yalnızca buluşma yeri ve zamanını değil, benim görevimi de belirtmiş.

Kuşkusuz tutuklanmamda baş sorumluluk Wienand Kaasch yoldaştaydı. Ama suçun bir kısmını kendim üstlenmek zorundayım. Çünkü, buluşmada konspirasyon kurallarını çiğnedim. Saat 13'de yapılması gereken buluşmaya, 10 dakika geç gelerek affedilmez bir hata işledim.

Buluşacak kişi başka biri olsaydı buluşma yerine hiç gitmezdim bile. Çünkü başka bir yoldaş olsaydı, aramızda adet olduğu gibi, kesinlikle 1 dakikadan fazla beklemezdi. Ama, Wienand'ın konspirasyondaki deneyimsizliğini göz önünde tuttum.

Wagner caddesinin köşesine vardığım zaman, Wienand'ı tramvay durağında yüzü bana dönük beklerken gördüm. Burada ikinci hatayı işledim. Kesinlikle karar vermiştim, aynı yönde yürüyüp Wienand'ı geçecektim. Sonra onu bekleyecektim. Beni bir yan sokakta gelip bulacaktı. Kuşkusuz bu koşullarda ise beni takip etmeyecek ve ben belkide Gestapo'nun gözüne çarpmayacaktım.

Ama, gecikmeden doğan suçluluk duygusu o kadar büyüktü ki, geçecek yerde gidip ona selam verdim.

Tutuklama benim için son derece şaşırtıcı oldu. Karşı koymak imkansızdı. Bir anda Gestapo ajanları tam bir sürü halinde ortaya çıkmıştı. Daha yolda buluşmaya gelirken. bunlardan birini Normannen sokağında farketmiş ama onun bir Gestapo olduğunu tahmin edememiştim.

Her illegal çalışan yoldaşın hesaba katması gereken ve herbirimizin kurtulabileceğini umut ettiği tutuklama işte böylece benim için de bir gerçek olmuştu!

Beni Wagner alanını geçirerek Normannen sokağına getirdiler. Durumumu soğukkanlılıkla değerlendirmeye çalışıyordum. Bugün gibi hatırlıyorum, ayağımı karşı kaldırıma bastığım zaman kendi kendime şöyle dedim: Artık hayattan bekleyecek bir şeyin kalmadı! Teknik yönetmen olarak tüm Berlin parti örgütünü çözebilecekleri ve buradan "Ülke Teknik Aygıtı"na kadar dalabilecekleri kilit bir kişisin. Ağzından olanaklı olan herşeyi söküp almaya çalışacaklar.

Gestapo'nun şimdiye kadar çok duyduğum zalim işkence yöntemlerini korku içinde düşündüm.

Ve şimdi sana da aynı şeyi yaparlarsa? Hayır! Hain olmayacaksın! Dört Gestapocu beni bir evin zemin katına getirdiler. Orada üstümü aradılar.

İlk tehditleri burada duydum ve ilk darbeleri yedim. Faşistlerin tutuklamanın hemen ardından, bunun etkisinden yararlanmak ve direncimi kırmak, beni dize getirmek istedikleri belliydi.

Doğrudan tutuklama grubuna ait olan yaklaşık 15 kişi vardı. Üstümün aranmasından kısa süre sonra bir otomobil geldi. Beni otomobile atıp götürdüler. Otomobilin arkasında, iki Gestapo'nun arasında oturuyordum. Beni öyle sıkıştırmışlardı ki kıpırdıyamıyordum bile. Gestapo binasına giderken yolda Gestapolardan

biri şöyle dedi: "Şunu aklından çıkarma, bizde bugüne kadar konuşmayan olmadı. Ernst Thälmann bile konuştu."

Ernst Thälmann ve sayısız diğer yoldaşlarımın dayanıklığını iyi biliyordum. Bu nedenle bunun ardından savurdukları "bizim dilediğimiz gibi öteceksin" tehdidi, yalnızca benim iç güvenimi daha da sağlamlaştırdı.

Prens Albrecht caddesine, dördüncü ya da üçüncü kata götürdüler. Büyük bir salonda etrafımda daire oldular.

"Haydi bakalım Berlin teknikçisi, konuş!"

Cebimde 1,20 Mark, o sırada oturduğum evlere ait iki anahtar ve Carla Schönburg'dan almış olduğum öğrenci kimliğini buldular.

Elbette, Nordring ilçesinden ayrıldıktan sonra, yeni işim için gerekli olmayan tüm bağlarımı koparmıştım. Ama tutuklanmamdan bir kaç hafta önce Carla ile yolda karşılaştık. Bana kocasından ayrıldığını anlattı. Kocası şimdi annesinin yanında kalıyor ama polisteki kaydı onun yanında gözüküyormuş.

O sırada hüviyetimi gösterir hiçbir belge olmadığı için Carla'ya sordum: "Kocandan kalan bana kimlik olarak yanyabilecek, bir kağıt var mı?"

"Sanırım, üniversite öğrenci kimliği olacak."

Eğer bir aramada ele geçersem Carla benim kocası olduğumu söyleyecekti.

Şimdi ise ben Gestapo'nun elindeydim ve illegal çalışmam ispatlanabilir haldeydi. Bu Carla için tehlikeli olmuştu.

Nitekim, benim yakalanmamın üzerinden bir saat bile geçmeden Carla soruşturma odasına sokuldu. Bana yardımcı olmak için, benim kocası olup olmadığımı sorduklarında evet cevabı verdiği belliydi.

Ona durumu anlatabilmek için bağırmaya başladım: "Ama doğru değil bu! Neden bunu iddia ediyorsunuz, anlamıyorum!"

Bu sözler ağzımdan çıkar çıkmaz, öylesine dövmeye başladılar ki başka hiçbir şey söyleyemedim.

Carla'yı salondan dışarı çıkardılar. Yıllar sonra bana anlattığına göre ardından evine göndermişler ama bir süre gözetlemeye devam etmişler.

Gestapo'nun alışılmışın biraz dışında kalan bu tutumunu kendi kendime şöyle açıklıyorum: Carla çok çekici bir kadındı. Kendine güvenen, soğuk ve mesafeli bir davranışı vardı. Büyük olasılıkla Gestapo onun illegal çalışma içinde olduğuna inanamamış ve ikimiz arasında yalnızca kişisel bir ilişki bulunduğunu sanmıştı. Ben kimliği yolda bulduğumu iddia ettiğim için ve Carla'yı gözetlemektende bir sonuç alamadıkları için, Gestapo Carla'ya

daha fazla dokunmadı.

Ben toplam 10 gün Prens Albrecht caddesinde kaldım. Ancak ondan sonra Moabit sorgu hapishanesine gönderildim. Bu süre boyunca, 24 yaşında genç bir insanın nasıl özlemle ölümü isteyebileceğini öğrendim. Gestapo, tutuklamadan sonra geçen her gün, tutuklananın çevresindeki tutuklama halkasını genişletme şansının önemli şekilde azaldığını biliyordu. Tüm işkencelere rağmen, her geçen gün ise benim yüreğime su serpiyordu. Çünkü, her geçen gün yeni yeni buluşmalar yapılamıyor ve böylece yoldaşlar uyarılmış oluyordu.

Konspirasyon kurallarına uygun olarak ilk günlerde hiçbir şey söylememeye, hiçbir soruya hatta kişiliğimle ilgili sorulara bile cevap vermemeye kararlıydım. Eğer bu sorgular sırasında beni vurup öldürselerdi, annem ve babamın bile oğullarının başına ne geldiğinden haberleri olmayacaktı.

Gestapo Berlin parti örgütünün yapısını bir ölçüde bildiği için, doğal olarak bu örgütün teknik yöneticisinin de ne tür bağları olacağını biliyordu. Bu nedenle işkence ile beni ihanete zorlamak, il yönetimi politik militanlarının, teknik aygıtta çalışan yardımcıların isimlerini, ikmal ve teksir yerlerinin diğer teknik araçların yerlerini öğrenmek istiyordu.

Gestapo genellikle tutuklunun yüzüne vurarak dış görünümünde iz bırakmaktan kaçınır. Bu yüzden sorgulamada ilk yaptıkları böbreklerime, kalp bölgesine yumruklar, bacaklarıma ve kalçalarıma tekmeler indirmek oldu.

Özellikle acı veren bir işkence -anlayabildiğim kadarıyla ucunda bir bilya bulunan ve meşinle kaplı bir zincirle yaptıkları işkenceydi. Sanırım bilya tahtadandı, madeni olsa kalça kemiklerimi kırardı.

Bu barbarların karşısında tamamen savunmasızdım. Beni yakalayıp bir sandalyenin üzerine attılar ve biri bu zincirle kalçalarıma vurmaya başladı.

Acı korkunçtu ve şişen yerlere kırbaç ile vurmaya başlayınca daha da korkunçlaştı. Öylesineki derim şişmiş bir patates gibi patlamaya başladı. Ne zaman kendimden geçecek gibi olsam, soruşturma grubu şefi, "Durun! Kendine gelsin" diyordu.

Yüzüme su döküyorlar ve kendime gelince herşey yeniden başlıyordu.

Ağzımdan bir laf almış olmak için: "Senden daha başka birşey istemiyoruz! Sadece bir tek soruya cevap istiyoruz: Merkezi ikmal yeri nerede?"

Acılar dayanılmaz gibiydi. Bu ızdırap sona ersin istiyordum.

Durumu değerlendirme yeteneğim felce uğramış gibiydi. Ancak tüm enerjimi toplayarak yeniden mantıklı düşünmeyi başardım. Bu soruya cevap verirsem, Gestapo parti örgütünü hem yukarı hem aşağı doğru çözebilecekti. Üstelik ilk cevaptan sonra direncim kırılmış olacak! Bunun ardından yeni sorular yeni cevaplar gelecek. Bu cevabı vermekle durumum iyileşmez, kötüleşir. Bildiklerimin son damlasını da benden söküp almak için yeni yeni yeni işkenceler başlayacak.

Gestapo için sonuçsuz geçen her gün, onların öfkesini ve barbarlıklarını artırıyordu.

Tüm bu barbarlıklar sırasında benim durumum tuhaftı. Saatler süren sorgu, işkence ve kendimden geçip yeniden kendime gelmelerden sonra tamamen güçsüz bir fiziksel duruma gelmiştim. Küçük parmağımı bile oynatamıyordum. Ama bilincim kristal gibi berraktı. Hayatımda hiçbir zaman bu kadar açık düşünebildiğimi hatırlamıyorum. Ve iradem sarsılmaz bir haldeydi.

Son sorgulamadan sonra her akşam aşağıya indirilip hücreme atıldıktan sonra kendime yeniden soruyordum: Yarınki işkencelere dayanacak gücün kaldı mı?

Bu soruya hayır cevabı verirsem niyetim hayatıma son vermekti.

Bu elbette kolay değildi. Çünkü, bunun için gerekli tüm "araçları" hücremden uzaklaştırmışlardı, kravat ve kemerimi de almışlardı. Ama yine de istersem hayatıma son verebileceğim bilinci bana bir iç sağlamlığı veriyordu.

Aylar önce Çin üzerine bir kitap okumuştum ve buradan hiç bir araca ihtiyaç duymadan intihar etmenin bir yöntemini öğrenmiştim.

Tutuklanmamın üçüncü günü başlamıştı ve Gestapo benim direncimi kırmak için çabalarını iki katına çıkardı. İşkenceler ve sorgu hemen hemen bütün gün sürüyordu. Yazdıkları tutanak bugün eldedir ve metni şöyle:

"Berlin, 12 Ağustos 1935

1931 sonu yada 1932 başında AKP'ye üye oldum. 1928'den sonra sadece inşaat sanayii işçileri sendikası üyesiydim; daha sonra yaklaşık 1930'da inşaat işçileri birlik sendikasına üye oldum. 1932 Ağustosundan ulusal yükseliş gününe kadar AKP Petershagen yerel grup politik yöneticisiydim. Ulusal yükseliş günü başlangıcında illegal oldum, çünkü AKP üyeliğinden dolayı gözaltına alınmaktan korkuyordum. Bu zamandan beri Berlin'de illegal yaşıyorum.

Soru: 'Bu güne kadar nerede kaldınız ve hangi evde yaşadınız?'

Cevap: 'Buna cevap vermiyorum.'
Soru: 'Ulusal yükseliş gününden beri hangi illegal politik faaliyet ve görevlerde bulundunuz?'
Cevap: 'Buna her türlü cevabı reddediyorum.'
Soru: 'Lichtenberg, Wagner alanında buluştuğunuz adamı nereden tanıyorsunuz?'
Cevap: 'Buna her türlü cevabı reddediyorum.'
Hanke ifadesini imzalamayı reddediyor." (Altında Gestapo üyesinin okunaksız imzası var.)
"Soruşturma sürdü.

Berlin, 12 Ağustos 1935

Hanke (P.b.) yeniden aynı konuda sorguya çekildiğinde şunu açıkladı: '1933 Haziranından tutuklandığım güne kadar kısa aralıklar dışında Berlin'de AKP'de illegal çalışmış olduğumu itiraf ediyorum. Ne yaptığım konusunda tüm sorgulamalara karşın hiçbir açıklamada bulunmuyorum.'
Hanke'ye Wilhelm Knapp'ın fotoğrafı gösterildi.
Soru: 'Bu adamı tanıyor musun? Nereden tanıyorsunuz ve ne zaman onunla karşılaştınız?'
Cevap: 'Bu adamı tanımıyorum. Cumartesi günü, 10 Ağustos'ta, sorgulama odasında yüzleştirildiğim bu adamdı.., bu adamı tanımıyorum.'
Hanke açıkliyor: 'Önceden de belirttiğim gibi bu adamı tanımıyorum ve önceden de hiçbir zaman onunla buluşmadım.'
Hanke imza atmayı reddediyor." (IML/ZPA NJ - 8054)

Bu "tutanakların" gösterdiği gibi, Gestapo üyeleri umdukları hedeflere hiçbir şekilde ulaşamamışlardı. Bu yüzden çok şeytani bir işkence düşündüler.

Önce, beni bir ormana götürerek beynime bir kurşun sıkmakla tehdit ettiler. Bu tehditleri etkisiz kalınca, beni sorgulamaya götürdükleri zaman yaptıkları gibi kelepçelediler ve kelepçeyi kıvırarak sıkıştırdılar. Etlerim zincirle kemiklerim arasında ezildi. Bunun izleri bugün de duruyor.

Bana kemiklerim her an hemen kırılabilecekmiş gibi geliyordu.

Kendimden geçince beni daha küçük bir odaya attılar. Odanın önünde bir SS nöbet tutuyordu. Kendime gelince bu genç SS'in nasıl korku ve üzüntü ile bana baktığını gördüm.

Bir başka sabah yine hücremden alındım. Sorgulamalar yeniden başladı. Sorgulama odasına bir SS geldi. Sorgu grubu şefine "Bu nasıl biri?" diye sordu.

O öfke ile cevap verdi: "Bu domuzun ağzından bir tek kelime bile almak mümkün mü sanıyorsun?"

SS alaycı, cevap verdi: "Pekala görürüz bakalım!"

Kısa süre sonra 3 başka SS ile birlikte geldi. Beni koridora çıkardılar ve kendilerinin daha başarılı olacağını ispatlamaya kalkıştılar. Besbelli, beni yat-kalk, diz bükme, ileri-geri yürümekle konuşturabileceklerini sanıyorlardı. Beni konuşturamayınca öfkelenerek fena halde döveçeklerini biliyordum. Bu an ne kadar ileri ertelenirse acısı o kadar fazla olacaktı. Üstelik bu serserilere moral gücümü de ispatlamak istiyordum.

SS emir verdi: "Dizlerini büküp bekle", Ben cevap verdim: "Ulan götlek sen öbürlerinden daha fazla şey elde edeceğini mi sanıyorsun?"

Bu sözlerin ağzımdan çıkmasıyla üstüme çullandılar, dövdüler, tekmelediler. Kısa zamanda kendimden geçtim. Kendime geldiğim zaman iki SS beni sürükleyecek, merdivenden aşağı indirdiler. Yürüyemeyecek durumda olduğum için neredeyse beni taşıyorlardı. Tam merdivenin bitişine bir kaç basamak kala salıverdiler. Biraz ayakta durmaya çalıştım, ama ondan sonra hızla yuvarlanarak koridorun penceresine çarptım. Cam kırıldı fakat bana birşey olmadı. Doğal olarak bu onları daha çok kızdırdı ve daha fazla eziyet etmelerine neden oldu.

Bir başka sorguda beni birden bire yakalayarak pencereden dışarı sarkıttılar. Adamlardan biri bağırdı: "Sorduğumuz soruya şimdi cevap vermezsen pencereden dışarı uçarsın!" Cevap vermedim. Bunun üzerine beni öylesine dışarı çıkardılar ki, yalnızca dizlerimle pencere kenarına dayanıyordum.

Sorgu grubu şefi "Aşağıdaki betona ne biçim çarpacaksın biliyormusun, domuz!" dedi.

Yorgunluktan kapalı olan gözlerimi araladım. Gözlerim binanın duvarı ve pencereler boyunca dolaşıp avluya vardılar. Düşünüyordum: Ne olur bırakıverseler, hiç değilse artık biterdi.

Bu işkencelerden sonra daha haftalar boyunca yatarken ve otururken vücudumda dayanılmaz acılar duydum. Bütün vücudumda siyah, yeşil, mor lekeler vardı. Cildim normal rengini alana kadar 4 ay geçti.

Gerilimli, aktif bir yaşamdan koparılarak bodrumda bir hücreye kapatılmış olmak, Gestapo'nun işkenceleri kadar korkunçtu. Tutuklamanın boyutlarını bilmiyordum ve bundan çok kaygı duyuyordum. Odada düşüncelerimi gelecek sorgulardan uzaklaştırmaya yarayacak hiçbir şey yoktu. 5'inci günü yeniden sorguya götürülünce, beni götüren Gestapo'lara bana verebilecekleri okuyacak birşeyleri olup olmadığını sordum. Büyük bir şaşkınlıkla birbirlerine baktılar ve biri bana şöyle dedi: Allahın cezası,

senin başka sıkıntın yok mu?"

Uğraşacak birşey bulmak için günlük ekmek tayınının yalnız kabuklarını yiyordum. İçini bir topak halinde ayırdım. Sonra her türlü hareketin bana büyük acılar vermesine rağmen bununla bir insan başı modeli yapmaya başladım. İçinde çok açık bir kahve bulunan teneke çanağım bana aynalık görevi görüyordu. Saman yatağımdan çektiğim saman çöplerini kullanarak yüz hatlarının ince kısımlarını oluşturmaya başladım. Bununla yaklaşık üç gün uğraştım. Günün birinde beni sorgulamaya götürecekleri zaman, Gestapo'lar kapıyı aniden açıverince yapmakta olduğum insan başı modelini gördüler ve alıp götürdüler.

9 ya da 10'uncu günde her zamanki gibi sorguya sabahtan alındım. Artık bu zamana kadar bütün randevularım geçmişti. Yoldaşlarım güvenlik altındaydı ve uyarılmıştı. Sorgu sonuçlanndan Gestapo'nun neyi bilip neyi bilemediğini anlayabiliyordum. Üstelik artık başka bir operasyonla meşgul olduklarını ve artık bizim olayımızı bitirmek istediklerini farkettim.

Wiennand Kaasch'ın yanlış davranışı yüzünden Wilhelm Knapp ve Wienand Kaasch ve benle birlikte Karl Popal ve kısım yöneticisi Rudolf Bergtel de tutuklanmıştı. Wienand dışındaki bütün yoldaşlar dayanıklı çıktı. Gestapo onların üzerinden örgütümüze sarkmayı başaramadı.

Popal ve Bergtel yoldaşlar Gestapo'daki sorgulamalarında beni tanıdıklarını itiraf etmemişlerdi. Onları hiçbir zaman görmediğimi söylediğimde herhangi bir zorluk çıkmadı. Wilhelm Knapp'ı ise bana "Ülke Teknik Aygıtı" yöneticisi olarak takdim ettiler. Bu görevle mutlaka ölüm cezası tehlikesi ile karşı karşıyaydı.

Bu yüzden onu "Ülke Teknik Aygıtı'nın bir adamı" durumuna "dönüştürdüm". Ne ifade verdiğini bilmediğim için, onu kurye olarakta gösterme olanağını da açık tuttum: İl yönetimi politik yönetmeni olarak Wienand da aynı şekilde ölüm cezası ile karşı karşıyaydı. Bunun için onu il yönetimi veznedarı olarak göstermeye çalıştım. Buluşmamızın tek amacının teknik aygıtın dağıttığı materyallerin para hesabını görüşmek olduğunu iddia ettim. Wienand'ın davranış ve ifadeleri ile benim işim tespit edilmiş olduğu için Berlin teknik yöneticisi olduğumu kabul ettim.

Sonuç tutanağında Gestapo benim tutumumu şöyle değerlendirdi:

"Hanke önce günlerce her türlü ifade vermeyi reddetti. Ancak, tartışma götürmez gerçeklerle yüzleştirildikten sonra, ken-

di illegal çalışması üzerine yalnız kendi kişiliğini ilgilendiren bir itirafı kabul etti. Buna rağmen Hanke inantçı ve katı bir insan hiçbir merhameti hak etmiyor. Onda da vatana ihanet hazırlığı durumunun bütün belirtileri mevcuttur."
(aynı belge NJ - 8054)

Berlin teknik aygıtı ve "Ülke Teknik Aygıtı" benim tutuklanmamdan etkilenmedi. Aksamadan çalışmaya devam etti.

Yıllar sonra Fritz Kranz benim işime getirildiğini anlattı. Berlin il yönetimi tutuklamalar sonunda tümüyle yok edildiğinden kısım kuryeleri üzerinden kısım danışmanları ile bağ kurmuştu.

Eylül 1935'de Gestapo "Ülke Ulaştırma Aygıtı"na el atmayı başardı. Bu Berlin teknik aygıtına da darbe oldu. K 5, M 6, S 7 kısımlarının bağ noktaları devre dışı kaldı. Ve K 5 ile M 6'nın kısım kuryeleri yakalandı. S 7 kısım kuryesi, eski ikmal yerini değiştirerek yenisini kullandığı için Gestapo operasyonu sırasında ele geçmedi.

Fritz, K 5 ve M 6'nın kısım danışmanlarının yardımı ile yeni ikmal yerleri, kuryeler ve yedekler buldu. Bu nedenle materyal dağıtımı ancak çok kısa bir süre aksadı.

18 Kasım 1935'de Fritz de, M 6 kısım danışmanı Alfred Perl ile birlikte tutuklandı. Ama öylesine ustalıkla davrandılar ki, Fritz yeniden serbest bırakıldı. Alfred ise 10 yıl hapse mahkum edildi.

Bu durumda Fritz olağanüstü tehlike altında olduğundan tüm bağlarını kesmek zorunda kaldı. Ancak aylar sonra Friedrichshain ilçesi ile bağlantı kurdu ve orada bölge kuryesi olarak çalışmaya başladı. Tutuklanması ve 4,5 yıl hapse mahkum edilmesi bu görevdeyken oldu. Onunla yeniden 1937'de Luckau hapishanesinde karşılaştık.

MOABİT'DE

Tutuklanmamın 11'inci gününde Moabit sorgulama hapishanesine götürüldüm. Beni birkaç kişinin kaldığı bir hücreye koydular. Benimle aynı hücrede bir hırsız çetesinin başı vardı. Ender rastlanan bir şekilde bu adamın babası polis memuruydu. Ama oğlunu kötü yetiştirdiği belliydi. Tanıkların sayısı çalıntı malların satışını üzerine alan aracılarla birlikte 120'yi buluyordu. İlk "mahpusluk bilimi" dersimi ondan öğrendim.

Berlin şivesiyle "Herşeyden önce sakin olmak gerekir!" diyordu.

Ama bu sözünü gerçekte uygulamayı kendisi başaramıyordu. Ruh hali büyük dalgalanmalar içindeydi. Bazen çok neşeli, bazen çok melankolik bir üzüntü içinde. Tutuklu olmak ona büyük acı veriyordu. Niketim sanırım üç yıl sonra bu ruhsal bunalımlara dayanamayarak eriyip gitti.

Tuhaf görünebilir ama Gestapo'da dayandıktan sonra bu yeni çevremde kendimi oldukça rahat hissediyordum. Gerçi vücudum yine açı veriyordu ama işkencenin psikolojik ve fiziksel baskısı geride kalmıştı.

Üç hafta sonra beni tek kişilik bir hücreye aldılar. Havalandırmaya tek başıma çıkıyor ve yıkanmaya tek başıma gidiyordum. Hücremin kapısına bir levha asmışlardı: "Yalnızca gardiyan tarafından dışarıya çıkarılabilir!"

Bu önlemler eğer mahpus ölüm cezası bekliyorsa uygulanırdı. Herhalde sorgu hakimi benim belgelerimi işleme koymuş ve bu uygulamayı uygun görmüştü. Demek ölüm cezası beklemem gerekiyordu. Aralık 1935'de umulmadık şekilde AKP MK üyesi ve BVG grevi yöneticisi Kaiser yoldaş, ölüme mahkum edilmişken "affa" uğradı. Daha sonra onu Buchenwald toplama kampına attılar ve orada tifüs'ten öldü.

Ben bundan, faşistlerin cezaları sürekli olarak artırmayı geçici olarak durdurdukları ve gerek benim gerekse benimle beraber tutuklanan yoldaşların yalnızca hapis cezasına çarptırılma ihtimalinin arttığı sonucunu çıkarttım.

Tecrite alındıktan sonra bana karşı hep dürüst davranmış olan bölüm sürekli başgardiyanı bana iş teklif etti. Gerçi sorgu tutukluları için bu zorunlu değildi ama bunu isteyerek kabul ettim. Tuvalet kağıtlarını kesmek ve tuğla tozu yapmak. Her tutuklunun beyaz madeni bir çamaşır leğeni vardı ve bunu temizlenek için belli aralıklarla herkese birer kaşık bu tozdan veriyorlardı. O zamana kadar bu iş eski hücre arkadaşım hırsız çetesi reisinin göreviydi. Şimdi ise yalnızdım ve onu Luckua hapishanesine götürmüşlerdi.

10 ya da 14 günde bir eski bir leğen, tuğla ve son zamanlarda çıkmış gazete ve dergiler geliyordu.

Tuğla tozunun "üretimi" şöyleydi: Tuğlalardan birini kabın içine koyuyor ve bunu portatif masanın üzerinde duvara dayıyordum. Bir başka tuğlayı elime alıyor ve ikisini birbirine sürterek toz çıkarıyordum.Sonuçta bir miktar toz kalkıyordu ama

yinede fiziksel çalışma hoşuma gidiyordu. Dört ya da altı tuğlayı ince toz haline getirdikten sonra görevim bitmiş oluyordu.

Tuvalet kağıtlarını kesmenin de iyi yanları vardı. Böylece faşist basın organlarına bakma olanağını elde ediyordum.

Benim en fazla ilgimi çeken, faşist İtalya'nın 3 Ekim 1935'de başlayan Etyopya saldırısıydı. Doğal olarak makaleler Alman faşistlerinin görüş açısından yazılmıştı, ama bunlara dayanarak İtalyan saldırısının temel nedenleri ve sonuçları üzerine bir makale yazdım. Edindiğim bilgileri Marksistçe değerlendirmeye çalıştım.

Etyopya'ya saldırıyı büyük emperyalist devletler ilgisizlik hatta destekle karşılamıştı. Bu, faşist devletleri güçlendiriyor ve bir ikinci dünya savaşına hazırlık olarak çok önemli bir adım oluyordu. Bu emperyalist saldırganlığın karşısında tutum alan bir tek ülke vardı: Sovyetler Birliği.

Yıl sonunda bir gündü. Topladığım gazete makalelerini gözden geçiriyordum. Birden hücre kapısı açıldı.

"Günaydın! Ben hapishane papazıyım. Size ne gibi bir yardımım olabilir?

Önümde koyu renk giysili, kırk yaşlarında, orta boylu bir adam duruyordu.

"Hiç ! Ateistim ve dinsel desteğe ihtiyacım yok."

Başıyla kapıdaki tecriti belirten levhayı gösterdi. "Ne durumda olduğunuzu iyi biliyorsunuz sanırım? Ruhsal durumunuz nasıl? Yaptıklarınızdan pişmanlık duymuyor musunuz?"

Son sorudan, bu papazın faşist rejimin taraftarı olduğunu anlamıştım.

"Ruhsal durumumu soruyorsanız, bundan iyi olabilirdi. İçinde bulunduğumuz durum ve yarınlarımız insana herhalde sevinç vermiyor! Ama pişmanlık ! *Ben* nasıl pişmanlık duyabilirim ki? Burjuva demokratik hakları kaldıran ve kendileri gibi düşünmeyen onbinlerce kişiyi zindanlara dolduran faşistler pişmanlık duysun. Onların bütün politikası yeni bir dünya savaşına yöneliktir. Bu haydut sisteme karşı çıktığım için, bir de kendimi suçlu mu hissedecektim?"

Papaz bana şaşkınlıkla baktı, belli ki tepkim onu şaşırtmıştı. Belki de dinsel inancı ile faşist pratik arasındaki çelişkiler onda da ortaya çıkmaya başlamıştı. Sonunda "Tanrıdan dilerim, haksız çıkasınız" dedi. Kısaca vedalaştı ve hücremden çıktı gitti.

Moabit'teki tutukluların her beş haftada bir saçları kesilirdi.

Tecritte olduğumdan, genellikle berber nöbetçi gardiyanla birlikte hücreme gelirdi. Ama, bir seferinde beni hücreden dışarı çıkardılar. Kol demirinin açıldığını ve anahtarın kilitte iki kez döndüğünü duydum. Sonra kaba bir ses duyuldu: "Tabureyle birlikte dışarı, saç kesilecek!"

Hücremden dışarı, hücreler arasındaki platforma çıktım. Daha dışarı çıkarken ve saçlarım kesilirken, kırk yaşlarında uzunca boylu, tıknaz bir adam olan gardiyan bana sataşmaya başladı.

"Çabuk ol, yoksa bacaklarını kırarım!"

Bu laflara karnım toktu, bunlara uzun süreden beri artık aldırmıyordum.

"Niçin buradasınız?"

"Siyasiyim!"

"Siyasi! Namussuz bir haydutsunuz siz! Bir komünist domuzusunuz! Vatan hainisiniz! Kellenizi koparacaklar sizin!"

Saç kesilmesi uzayıp canı sıkılınca, berbere bağırmaya başladı:

"Çabuk olun! Bunun saçının kesilip kesilmemesi farketmez zaten! Son berberliğini cellat yapacak!"

Ne cevap veriyor, ne de başımı kaldırıp yüzüne bakıyordum. Ama kendi kendime soruyordum: Gerçekten komünistlerden böylesine nefret mi ediyor yoksa kendi aşağılık kompleksini tatmin edebilmek için mi böyle kabarıp duruyor?

Bu sorulara cevap bulacak zaman olmadı. Berberin işi bitmişti. İnadına, yavaş yavaş doğruldum. Taburemi elime alıp, gardiyanın önünden geçerek hücreme yöneldim.

Haydi! Haydi! Çabuk ol!" diye bağırdı. Sonra tabancasını çekip üzerime saldırdı.

Ben birden döndüm, biraz eğildim ve tabureyi havaya kaldırdım.

Bu tepkiyi beklemiyordu. Herhalde beni korkutmak ve gülünç bir duruma düşürmek istemişti. Ondan korkarak hücreme kaçacağını sanmıştı.

İçin için köpürüyordum. Öfke içinde bağırdım: "Haydi, al o peynir bıçağını da gel bakalım! Cesaretin varsa bir dene, korkudan donuna sıçıyorsun!"

Rengi bembeyaz olmuştu. Gözle görünür şekilde korkmuştu. Ağzından tek kelime çıkmıyor ve yerinden kıpırdamıyordu.

Birden yeniden kendime hakim oldum. Provakasyona gelme-

meliydim. Hapishane personeline saldırmanın cezası ölümdü. Gardiyanı gözden kaçırmadan geri geri giderek adım adım hücreme çekildim. Başka hiçbir kelime konuşulmadı. Sessizce kapıyı kapadı, kilitledi. İhbarda bulunmadı.

Ertesi gün adi suçlu olan meydancı, yemek dağıtımı sırasında elime gizlice büyükçe bir parça ekmek tutuşturdu. Bundan sonra da yakaladığı her fırsatta benim yemeklerimi daha iyileştirmeye çalıştı.

Bundan bir süre sonra Eyalet Mahkemesi Yöneticisi, sorgu hakimi Dr. Bork'un karşısına çıkarıldım. Yaşlı, deneyimli bir hukukçuydu. Tartışmasız şekilde faşizmin hizmetine girmişti. Sorduğu soruların anlamını ve içindeki gizli tuzakları farketmekte çoğu kez zorluk çekiyordum.

Berlin teknikçisi görevim bilindiğinden, daha önce tutuklanmış yoldaşlarla yüzleştirilebileceğimden onların ifadelerini hesaba katmam gerekiyordu. Bu yoldaşların çevresini, sorgulama ve yüzleştirme sayısını olabildiğince daraltmak için Pankow ve Nordring ilçelerindeki danışmanlık görevimden hiç söz etmedim. Berlin teknikçiliğinden önce Gesundbrunnen ilçe yönetiminde çalıştığımı, sağlık nedenlerinden bu görevime sık sık ara vermek zorunda kaldığımı söyledim. Böylelikle Bork'un kafası iyice karmakarışık oldu. Benim resmimi bu ilçeden tutuklanan yoldaşlara gösterdiği zaman ise elbette olumlu bir sonuç elde edemedi. Üstelik il yönetimi teknik yöneticilik görevime Mayıs 1935'de başladığımı iddia ettim.

Temmuz 1935'de tutuklanmış olan örgüt yöneticimiz Paul Grzeschik ile yüzleştirilmeyi gerilim içinde bekliyordum. Bu yüzleştirme hemen gerçekleşmedi. Ancak Moabit'e nakledilmemden 3 ya da 4 ay sonra Bork önüme Paul'un resmini koydu.

Alaycı alaycı "Çok iyi tanıdığınız bu adamdan bana hiç bahsetmemiştiniz" dedi. "Berlin'in politik yöneticisini herhalde tanıyorsunuz?"

Bork, beni kurnazca aldatmaya çalışıyordu. Paul Grzeschik'i il politik yöneticisi olarak göstererek, onu kurtarma kaygısı ile itirafta bulunmamı bekliyordu. "Hayır o, örgüt yöneticisiydi" dememi bekliyordu. Gerçektende bu yanıt dilimin ucuna kadar geldi, ama kendimi toparladım ve şöyle yanıt verdim: "Bu adamı tanımıyorum!"

Paul de aynısını söylemiştil

Tutuklandığı sırada Gestapo onun görevini bilmiyordu. Bunu

açığa çıkarmak için aylarca uğraşmak zorunda kaldılar.

Bork, sorgulama öncesinde psikolojik olarak çökertmek için beni daha sabahtan küçük, teneke kaplı bir hücreye naklettiriyordu. Hücrenin boyu yaklaşık 80'e 80 cm'ydi ve içinde yalnızca bir oturacak yer vardı. Bu kafeste çoğu zaman saat 14'e hatta 15'e kadar beklemek zorunda kalıyordum.

İlk saatlerden sonra bana oynamak istediği oyunu anladım. Bu yüzden bu teneke hücredeyken, tutuklanmam ve parti bağlar ile ilgili tüm sorunları düşünmeyi durdurdum ve başka sorunlarla meşgul olmaya ya da mümkün olduğunca uyumaya başladım. Büyük bir enerji harcayarak bir çok defa da bunu yapmayı başardım.

İlk sorgulamada Bork sürekli benim yanıtlarımı (eğer yanıt vermeyi reddetmemişsem) tutanağı bana karşı kullanılabilecek biçimde değiştirerek yazdırmaya çabalıyordu. Onun formülasyonlarına karşı çıkarak benim söyleyiş biçimimi kabul ettirmek için sürekli uğraşmak zorunda kalıyordum.

Bunun için ona bir ders vermeye karar verdim. Bir sonraki ve bir saat süren sorgulamada canı istediği gibi yazdırmaya bıraktım. Ama sonunda tutanağı önüme koyduğu zaman, "ben bu tutanağı imzalamam!" dedim.

Böyle bir şey ilk defa başına geliyordu. Deli gibi köpürdü. "Göreceksiniz. Cezanızı bulacaksınız! Bu tutanağınıza ayrıca ek bir not koyacağım! Bu sandalyede sizden önce kim oturdu biliyor musunuz?"

Ben omuzlarımı silkince devam etti: "Fiete Schulze!"

Fiete Schulze 18 Mart 1935'de ölüme mahkum edilmiş ve 6 Haziran'da başı kesilerek öldürülmüştü.

Bork'a en büyük zorlukları, özellikle şöyle çıkarttım: Hiçbir zaman takma isim kullanmamış olduğumu ve birlikte illegal çalıştığım yoldaşlara da takma isimlerini sormamış olduğumu ileri sürdüm. Takma isim kullanma yönteminin illegal çalışmada alışılmış bir yöntem olduğunu söylediği zaman da şöyle yanıt verdim: "Evet doğru. Ama, bana göre takma isimler de polise yardımcı oluyor. Bu yüzden de ben takma isim kullanmadım."

Bu yüzden Bork, bir takma isim yazmak yerine benim kişiliğimi etraflıca tarif etmek zorunda kaldı. Bu ise kimliğimin başkaları tarafından tanınmasını son derece zorlaştırıyordu.

Benim bu tutumuma Bork çok öfkelenerek tutanağa şunu ekletti:

"Soruşturma yargıcının notu:
Sanık Hanke, bilgi almak için yapılan sorguda takma ismin belirterek davanın açıklığa kavuşmasını besbelli önlemeye çalıştı. Bu yüzden, birlikte çalıştığı insanları da yalnızca yüzlerinden tanıdığını ve takma isimlerini hiçbir zaman duymamış olduğunu iddia etti" (Agy, NJ -8054).

Bunun yanısıra tutukluluk koşullarımı daha ağırlaştırarak benden öç aldı. Dava başlayana kadar her türlü görüşmeyi yasakladı. Annem ve babamla mektuplaşmamı da 4 sayfadan iki sayfaya indirdi.

Bork, sorguda, tanıdığım yoldaşların resimlerini gösterdikçe genellikle şöyle cevap veriyordum: "Hatırlayabildiğim kadarı ile bu insanı şimdiye kadar hiç görmedim."

Çoğu kez, öfkeyle dişlerini gıcırdatıyordu. Bir seferinde gürledi: "O sizin profesör Haile'yi iyi okumuşsunuz!"

Profesör Halle hukukçuydu ve komünistti. Weimar Cumhuriyeti zamanında "Bir İşçi Mahkeme Önünde Nasıl Davranmalı?" isimli bir kitap çıkartmıştı. Bork doğru tahmin etmişti, elbette bu kitabı okumuştum.

Günün birinde, yine sorgulama odasına alındığımda gözüme bavul yığınları çarptı. Bork bunu farketti ve laf arasında "size rakip bir firmadan!" dedi.

Bundan sonra kendisine yeni bir ilham gelmiş olacak ki, yine ben saatlerce "kafesimde" oturduktan sonra, karşısına çıkarıldığım zaman, Prag'dan Berlin'e illegal bavul nakliyatını birlikte örgütlemiş olduğumuz bir yoldaşı birden karşımda buldum.

Bu yoldaşın psikolojik olarak tükenmiş olduğunu ilk bakışta gördüm. O odadan çıkarıldıktan sonra, Bork bana sordu:

"Nasıl bu adamı tanıyor musunuz?"

Yanıt verdim "Onu bir kere bile gördüğümü hatırlamıyorum".

"Ama, bu adam sizi tanıdığını iddia ediyor! Hatta sizin kahverengi bir yazlık pardesünüz varmış!"

"Benim hiçbir zaman yazlık pardesum olmadı."

Dişlerini gıcırdatarak homurdandı: "Tam da öyle görünüyorsunuz!"

Hücreme götürüldükten sonra düşünmeye başladım, acaba bu aygıttan daha kimler tutuklanmıştı; çünkü başka yüzleştirmelerle de karşılaşacağımı hesaba katmalıydım.

Günlerce sonra yeniden sorguya alındım. Sorgu odası loştu. Yalnızca parlak bir lamba odanın bir noktasını aydınlatıyordu. Bork'un yanında, yazıhanenin başında benim hakkımda

ifade verdiğini sandığım o yoldaşla, bana sırtı dönük olan bir başkası oturuyordu. Şimşek gibi düşündüm, o zamana kadarki alışkanlıklarımın tersine "Günaydın" diye seslendim. Bununla arkası bana dönük olanın sesimi tanıyarak, psikolojik olarak kendini benimle yüzleştirmeye hazırlayacağını umuyordum.

Bir gardiyan beni odanın orta yerine dikti ve parlak bir ışık doğrudan yüzüme çarptı. Sonra, henüz tanımadığım kişiye doğru çevrildim. Yüz hatlarıma hakim olmaya çalışıyordum.

O anda grubun yöneticisini gördüm. Sakin ve kendine hakimdi. Birbirimize olağan bakışlarla baktık.

Bork sordu: "Bu adam mı?"

Buradan grup yöneticinin de diğer yoldaşla aynı ifadeyi vermiş olduğunu çıkarttım. Ama, benim sakin görünüşümü görünce kollarını masaya dayadı, başını elleri arasına aldı ve ciddi bir şekilde düşünmeye başladı. Şimdi neyin geleceğini bilmiyordum ama ona olan güvenim tümüyle geri gelmişti. Bork'u aldatmak niyetinde olduğunu anlamıştım. Durum çok çiddi olmasına rağmen bu düşünce beni neşelendirdi.

Sorgu hakimi yeniden: "Evet, ne diyorsun?" deyince, yoldaş:

"Bu adama daha yakından bir bakabilir miyim?" diye yanıt verdi.

Bork izin verdi. Yoldaş ayağa kalktı, beni inceledi, sonra: "Hayır! Benim dediğim bundan çok daha uzun boyluydu" dedi.

Yoldaş son derece zeki ve soğukkanlıydı. Her iki olasılığa da (grupla bağımı itiraf atmeme de inkar etmememe de) kendini hazırlamıştı. Diğer yoldaş beni ve benim grupla olan bağlarımı anlattığı için, yönetici yoldaş da önce aynı şeyi yapmaya karar vermişti. Ama, benim tutumumu görüp, hiçbir ifade vermemiş olduğumu anlayınca çok ustaca taktik değiştirdi. Kişileri birbirine karıştırdı ve beni tanımadığını iddia etti.

Bork bu kez öfkeyle diğer yoldaşa bağırdı "Ama siz bu adamı tanıdığınızı söylemiştiniz?"

Dimdik yoldaşın yüzüne baktım. Herhalde şimdi utanıyordu. Şimdi söyleyeceği söz bu durumda çok önemliydi. Kekeliyerek: "Herhalde yanılmış olacağım" dedi.

Başka başka kapılardan gardiyanlar bizi kelimenin tam anlamı ile kovalıyarak hücrelerimize götürdüler.

Bu soğukkanlı ve akıllıca tutumu grup yöneticisine kişisel bir başarı da sağladı. Ülke savcısı kendisi için 9 yıl ağır hapis talebinde bulunmuş olmasına rağmen, hem de Yahudi ve Po-

lonyalı olmasına rağmen sadece bir yıl hapse mahkum edildi. Cezası bittikten sonra Polonya'ya sınırdışı edildi. Grup üyesi olan diğer yoldaş ise 6 yıl ağır hapse mahkum edildi.

Daha sonra kendisi ile Luckau'da karşılaştık. Orada bana şunları anlattı: "Grup yöneticisinin adı Rosenwasser'di. Berlin üniversitesinde öğrenciydi. Profesörleri kendisini çok beğeniyor ve onu savunuyorlardı. Ceza gerektirecek hiçbir şey yapmamış olduğunu iddia etti. Gerçi Prag'da bir öğrenciden, yalnız görerek tanıdığı bir öğrenciden bagaj makbuzları almış ve bunları Berlin'de bir kişiye vermişti. Ama tüm bunları yaparken sadece eski bir sınıf arkadaşına kişisel bir iyilik yaptığı görüşündeydi."

Hücreyi temizlemek, yemek, gezmek, jimnastik, okumak ve uyumak, -tutukluluğum sırasında yaptıklarım bunlardı. Serbest saat dışında bir gardiyanın gözetimi altında tek başıma havalandırmaya çıktığımda fizik kondisyonumu muhafaza edebilmek için çok hızlı yürürdüm. Hakkım olan 20 dakika boyunca kuşkusuz en az 2,5 kilometre yürüyordum. Bundan başka hergün hücremde iki ya da üç kere yirmi kadar yat-kalk, otuz kadar da elimde tabure ile çöküp kalkma hareketi yapıyordum.

Vaktimin çoğunluğunu okuyarak geçiriyordum. Faşistler tüm ilerici kitapları kütüphaneden çıkarmışlardı ama yine de Moabit kütüphanesi çok zengindi. Kendime iki alan seçmiştim: tabiat bilimleri ve tarih. Her hafta iki kitap alıyordum. Bundan başka Fransızca dil öğrenmek için bir kitap istedim, verdiler.

Mertner yöntemi çok mükemmeldi ve hızla dilbilgisi ve kelime öğrenmeyi mümkün kılıyordu. Yalnızca, işin aktif yanı, diyalog eksik kalıyordu. 8 hafta sonra kitabın 500 sayfasını öğrenip, bitirmiştim. Bir dört hafta boyunca daha hepsini tekrarladım. Bu sırada kitaptaki 6 bin kelimeden ilk çalışmada 5 bin kadarını ezberlemişim. Geri kalan bin tanesini yazdım ve ezberlemeye devam ettim.

Başarımdan çok memnundum, kuşkusuz iki ayda 5 bin kelime hiç de kötü değildi. Fransızca dil öğreniminin yanısıra tabiat ve tarih bilimleri kitapları da okuyordum.

KAÇIRILAN FIRSAT

Birkaç hafta süren tecritten sonra kaçma yolları üzerine kafa yormaya başladım. Tutukevinin konumuna bakılırsa başarılı bir kaçış imkansız görünüyordu. Her sabah 7.30'da bir gardiyan, merdivenleri indirterek, beni hapishane avlusuna dolaş-

maya çıkarıyordu. Havalandırmaya biz tutuklular "ayı dansı" derdik, çünkü yürüyüş önceden belirlenmiş bir daire üzerinde olmak zorundaydı. Bu avlunun yanında bir avlu daha vardı, bu ikincisi "U" şeklinde bir binanın içinde bulunuyordu. "U" şeklindeki binanın bir yanında 6 metre yüksekliğinde bir duvar vardı. Duvar binanın cephesi hizasında 40-50 metre kadar devam ediyor, oradan dik bir açıyla hapishaneye ait başka bir bina kompleksine varıyordu. Bu duvarla çevrili alanda hapishaneye ait bir bahçe vardı.

Duvarın vardığı hapishane bölümünde büyük demir parmaklıklı bir pencere vardı. Pencere yerden yaklaşık 3,5 metre yükseklikte başlıyor ve üstü duvarı geçiyordu. Ölçüleri oldukça iyi hesaplayabiliyordum. Çünkü binanın cephesi tuğlayla kaplıydı. Bana yalnızca tuğla sıralarını saymak kalıyordu. Duvarcı olarak, bir sıra tuğla yüksekliğini biliyordum. Bir yerden sonra duvarın öbür yanında fakir işçi dairelerinin bulunduğu bir apartmanın depoları olduğunu hücremin penceresinden çok iyi görebiliyordum.

Ortamı iyice ezberledikten sonra şu planı kurdum: Benim "serbest saatim" başladıktan 15 dakika sonra bir gardiyan bahçede çalışacak iki tutuklu ile birlikte hapishane avlusuna geliyordu. Öyleyse onlar avluya çıkmadan önce bu duvarı aşmam gerekiyordu. Bu işi şu sıra ile yapmayı düşünüyordum:

Gardiyan beni dışarı çıkartırken en son kapıyı açtığı zaman hemen ardında duracaktım. Kapı açıldığı anda "Eller yukarı" diye bağırarak, ayakkabı boyama fırçamın yontup yuvarlaklaştırdığım sapını sol elimle sırtına dayıyacaktım. Onun ilk şaşkınlığından yararlanarak, sağ yanında duran tabancasını kılıftan çekip çıkartmak, avlu kapısını kitlemek ve bir sonra gelecek gardiyanın ancak uzun bir yoldan dolaşıp başka bir kapıdan çıkarak vakit kaybetmesi için anahtarı kilidin üzerinde bırakmak zor olmayacaktı. Bir sonraki aşamada gardiyanın elleri ve ağzını bağlayacak ve böylece onun yardım istemesini önleyecektim.

Bunun ardından gardiyanı duvara tırmanacağım yerden 30 metre ilerde bir yerde, silahımla tehdit ederek yüzü duvara dönük biçimde diz çökmek zorunda bırakacaktım. Buradan 25 metre ötede bir köpek kulübesi vardı. Bunu alıp demir parmaklıklı pencerenin altında koymak, üzerine çıkıp sıçrayarak pencereye yetişmek istiyordum. Böylece avlu zemininden 3,5 metre yükseklikteki pencerenin parmaklıklarına yetişebileceğimi umuyordum.

Bundan sonra parmaklığa tutunup gövdemi yukarı çekmek, parmaklıklara tırmanmak, buradan duvarın üzerine çıkmak, duvar boyunca yürüyerek depolardan birinin üstüne oradan da apartmanın avlusuna atlamak benim için zor olmayacaktı. Eğer apartmanın ana kapısı kapalıysa zemin kattaki dairelerden birine dalacak ve onun kapısından dışarı çıkacaktım.

İşin en rizikolu yanı pencereye tırmanma kısmıydı. Çünkü bu sırada hapishane koridorundaki nöbetçi memur beni görebilir ve içerden kolaylıkla vurabilirdi.

Girişimin başarılı olması için en önemli koşul fiziksel gücümün çok iyi olmasıydı. Bunun için serbest saatlerde küçük bir daire boyunca eskisinden de hızlı yürümeye başladım. Hücremdeki kültür fizik hareketlerini daha da sıklaştırdım ve bunlara ek olarak durduğum yerden yükseğe sıçrama çalışmalarına başladım. Gardiyanın ellerini bağlama işini de hücremdeki taburenin ayağında birçok kez prova ettim.

Her ne kadar kurduğum planı amaca yönelik biçimde tekrar tekrar düşünüyor ve onun ayrı ayrı aşamalarına tek tek hazırlanıyorsam da içimde yine de acaba bu girişim doğru mu diye bir soru da vardı. Yoldaşların böyle bir kaçışı inanılmaz bulmalarından ve tutukluluktan kurtulup yeniden ortaya çıkınca bana güvenmemelerinden korkuyordum.

Açıklık olmadığı zaman yoldaşların ne duruma düşebileceğini illegalliğim sırasında tekrar tekrar yaşamıştım. Örneğin, bunlardan biri Ernst Sasse yoldaştı. Onu kişisel olarak çok iyi tanıyordum. Çok insanın bulunduğu ve bu yüzden de buluşmalar için elverişli olmayan Alexander alanındaki bulaşması sırasında buluşacağı yoldaş tutuklanmıştı. Ernst ise bir ayağının sakatlığı nedeni ile ancak aksayarak yürüyebilmesine rağmen inanılmaz biçimde kaçıp kurtulmayı başarmıştı. Gestapo'nun elinden kendini kurtarmıştı.

Böylesi açık olmayan bir duruma düşen bir yoldaşa kişi olarak güvenilse bile, ikircimli durumlarda tüm parti örgütünün çıkarları açısından karar veriliyordu. Elbette bu yoldaşlar kendi başlarına bırakılmıyordu. Eğer kendileri razı olursa partinin yardımı ile yurtdışına çıkarılmaları sağlanıyordu.

Ama yurtdışında partisiz yaşamak istemiyordum. Hayatım bana çok lüzumsuz ve içeriksiz görünecekti. Tüm kaygılarıma karşın iyimserliğim, yoldaşları bu durum konusunda ikna edebileceğim yolundaki inancım galip geldi. İdam kararı tehdidi altında bulunmam da önemli etkendi. Bu yüzden de kararı gerçekleştirme yolunu tuttum.

Kaçma kararımı gerçekleştireceğim zamanı tespitte başka bir görüş açısı daha rol oynadı. Benim serbest saatlerim sırasında nöbet tutan gardiyan, bana karşı çok dürüst davranan ve açıkça antifaşist görüşleri olan bir adamdı.

Bir seferinde beni sorgu hakiminin karşısına çıkarmıştı. Bu durumda gardiyanın görevi sorgudan önce ceplerimi araştırmaktı. Bundan dolayı ne kadar utandığını gördüm. Özür diledi, "Darılmayın lütfen, bunu yapmak zorundayım. Bu yaptığım işin şerefli bir iş olmadığını biliyorum. Ama karım ve çocuklarım var, 12 yıl önce ordudaydım ve şimdi hiçbir işim yok".

Kaçışımla bu adamı zor duruma sokmayı, hele hele tehlikeye sokmayı istemiyordum. Bu yüzden gardiyanın değişmesini bekledim. Ama bu sırada başka bir durum doğdu.

Her zamanki gibi küçük bir daire üzerinde yürüyüşümü yaparken avlu kapısı açıldı ve bir tutuklu avlunun ortasına, neredeyse ayaklarımının önüne atıldı. Doğruldu. Bu, Friedel Löwenstein'dı. Bölge danışmanlığı görevine geldiğim zaman, Nordring ilçesi politik yöneticisi olarak görev verdiğim yoldaştı.

Serbest saat boyunca tutuklular arasında her türlü konuşma kesinlikle yasaktı ve bu tür bir yürüyüş sırasında zaten olanaksızdı.

Nordring ilçesinden daha kimlerin tutuklandığını öğrenmek için yanıp tutuşuyordum. Ertesi gün Friedel, gözetimin olmadığı bir sırada, göze çarpmayacak şekilde bana bir kağıt vermeyi başardı. Gerekirse çiğneyip yutabilmek için kağıdı hemen ağzıma attım.

Hücreme döner dönmez kağıdı hemen çıkarıp baktım. Ne yazık ki, Friedel şeffaf bir ambalaj kağıdı kullanmıştı ve güvenlik nedeniyle takma isimleri iğne ile delerek işlemişti. Kağıt ağzımın içinde yumuşamış ve yer yer erimişti. Bu durumda, ancak ajitasyon-propaganda görevlisinin ve teknik aygıttan Luzie'nin tutuklamış olduklarını öğrenebildim.

Friedel'in ortaya çıkıvermesi benim için iyi olmuştu. Belki de kaçışa o da katılabilirdi. Bu daha önce sözünü ettiğim kaygıları da azaltıyordu. Gerçi, Friedel'in demir parmaklığa tırmanabilmek için gerekli güce ve antremana sahip olduğundan şüpheliydim. Ama benim desteğimle bu işi başarabileceğine inanıyordum.

Bundan sonraki günlerdeki ortak "serbest saatlerimizde" kendisine elimden geldiğince (olanaklar sınırlı olmasına rağmen) niyetimi anlatmaya çalıştım. Anlamayı başardı ve kabul ettiğini belirtti.

Ama aniden ortaya çıktığı gibi yine aniden ortadan kayboldu. Bir daha gezilerimize gelmez oldu.

40 yıl kadar sonra Alli Eisenhändler'den öğrendiğime göre Friedel, davasında mükemmel davranmış. 12 yıl ağır hapse mahkum olmuş ve 1943 baharında Yahudi kırımı eylemleri sırasında öldürülmüş.

Friedel'in ortadan kayboluşunun ikinci günü, şaşkınlıkla yanımda benim gardiyanın yanısıra blok başgardiyanının da nöbet tuttuğunu gördüm. Bu önlemin nedenlerini anlayamadım. Yalnızca uzun süreden beri hücrenin kapısını açıp beni dışarı çıkarırken bir tuhaf bakmakta olduğunu farkettim. Belki de kapıdaki gözetleme deliğinden antremanlarımı izlemiş ve bu sırada kuşkuya kapılmıştı. İkinci bir nöbetçi önünde "gezi" sırasında kaçmak tümüyle olanaksız olmuştu.

DAVA

İddianameyi tutuklanmanın yaklaşık 10. ayında verdiler. "Ağırlaştırılmış koşullarda vatana ihanet"le suçlanıyordum. Buradan bir bölümü aktarıyorum:

"Hanke, Erich. 13. 1. 1911 Berlin doğumlu. 1928 yılından beri politik çalışma içindedir. Önce duvarcı olarak İnşaat İşkolu Sendikası üyesiydi ve 1930'da İnşaat Birlik Sendikası'na geçti. İnşaat Birlik Sendikası katıksız komünist bir örgüttür. Hanke, daha sonra Petershagen yerel grup politik yöneticisi oldu. Ulusal Yükseliş'ten sonra Petershagen'den kayboldu ve bu andan itibaren Berlin'de illegal olarak yaşadı.

Komünist ideler için sürekli illegal faaliyet gösterdi ve son olarak Berlin Teknikçisi denilen işi yaptı. Bu görevde tüm yazılı metinlerin dağıtımından yani tüm devlet düşmanı propaganda ve ajitasyon materyalinin dağıtımından sorumluydu. Teknik aygıtın ülke kuryesi ile sürekli buluşuyor ve ondan materyalin ne zaman geleceği konusunda bilgi ve direktifler alıyordu. Buna göre materyalin nakledilmesini örgütlüyor, bunların düzenli olarak örgütün değişik kesimlerine dağıtımını sağlıyordu. Ayrıca, kendi altındaki görevlilere bundan sonraki propaganda materyalinin dağıtımı üzerine direktifler veriyor ve gerekli para kaynağını sağlıyordu. Teknik aygıtın yönetimi son derece önemli bir görevdir, çünkü komünist propaganda çalışmasının temel ağırlığını devlet düşmanı yazılı materyalin ülkeye sokulması ve yığınlara dağıtılması oluşturur." (Agy., NJ-8054, Bd. 1. s.5)

Bana resmi görevli bir avukat verdiler. Bu avukat bende, cezamı gerçekten azaltmaya çalışan bir burjuva demokratı etkisi yaptı. Önce belli koşullarda cezayı hafifletici sebepler ileri sürebileceğimizi bana anlatmaya çalıştı. Çünkü benim zorunlu bir durumda olduğumu, 1933 yılında aranmakta olduğum için, illegal çalışmaktan başka yaşamımı sürdürme olanağım olmadığını söylüyordu.

Bu tür bir savunmayı kesinlikle reddettim. "İllegal çalışmamı derin bir inanç nedeni ile yaptım. Politik çalışmamı herkes biliyor. Bu nedenle de, bu yoldan kararı etkilemek olanaksızdır."

Benim bu reddeden tutumuma rağmen yine de bana yardım etmeye çalıştı. Okuduğum ilkokuldan, gece okulundan, çıraklık yaptığım işyerinden ve Petershagen'deki komşularımdan hakkımda bilgiler topladı.

Okuldaki notlarım hep çok iyi olmuştu. Gece okulunu da özel bir ödülle bitirmiştim. Konuştuğu Petershagen'liler da benim bir komünist olduğumu her zaman belirttiğimi ama politik tutumum bir yana her yerde saygı uyandırdığımı söylediler. Çıraklık yaptığım işyerinden alınan bilgiler de daha az olumlu değildi.

Duvarcılığı öğrendiğim, çıraklık yaptığım işyeri orta boyutlu bir kapitalist işletmeydi. 500 işçi çalıştırıyordu. Ama burada yerleşmiş el sanatkarlığı gelenekleri vardı. Patron çırakların eğitim ve çalışması ile kişisel olarak ilgilenirdi. Bana çok değer veriyor ve kuşkusuz kendi çıkarlarını da düşünerek parasını verip beni mimarlık fakültesinde okutmayı düşünüyordu.

Normal çıraklık öğrenimimden başka, beni tüm diğer bölümlerde de çalıştırdı. İşletmedeki memurlar beni işletmenin gelecekteki müdürü olarak görüyorlardı.

Patronun parasını ödediği bir üniversite öğrenimini bağımlı olmamak için reddettim. Benim niyetim birkaç yıl boyunca yazın duvarcı olarak para kazanıp, kışın okumaktı. Aynı hedefi güden 32 çırak daha vardı. Hep birlikte gece okulunda duvarcılar meslek okulu özel sınıfına devam ediyorduk. Berlin-Brandenburg ilinin o zamanki en yetenekli öğrencileriydik.

Ama, dünya ekonomik krizi bizim bu umutlarımızı suya düşürdü. Bu 33 yetenekli genç insandan ancak 3'ü okuyabildi. Diğerleri 1928'den 1933'e kadar 6 milyon insanı kapsayan işsizliğe düştüler.

Ben işimi kaybetmedim ama babam yıllarca işsiz kaldığı için ailemi geçindirmek zorunda kaldım.

Avukatım hakkımdaki olumlu değerlendirmeleri cezamı azalt-

mak için kullanmaya çalışıyordu.

Dava Mayıs 1936'da başladı. Yargıçla benim aramda, daha kişiliğim ve adresim ile ilgili sorular sırasında ciddi bir çatışma oldu.

Bana adresimi sorduğu zaman, bunların illegal evler olduğunu ve bu yüzden bu soruya yanıt vermeyeceğimi söyledim.

Yargıç, bunun üzerine fena halde öfkelendi.

"Daha baştan böyle başlamayın! Bununla durumunuzu sadece daha kötüleştirirsiniz!"

Komünist olarak kendi irademi bu faşist mahkemeye karşı geçerli kılmak zorunda olduğumu hissediyordum. Bu yüzden "yargıç" hitabını da bilinçli olarak bir yana bırakarak şöyle dedim: "Bu tutumunuzla beni baskı altına alabileceğinizi mi sanıyorsunuz! Bilmeniz gerekir, ben Gestapo'nun elinden geçtim ve onların elinde sizin elinizdekilerden çok daha başka tür olanaklar vardı!"

Bunun üzerine Ülke Başsavcısı yerinden sıçradı ve "oturumun derhal kamuoyuna kapalı olmasını öneriyorum" diye haykırdı.

Öneri kabul edildi. Kuşkusuz, mahkemenin kamuoyuna kapalı olması zaten öngörülmüştü. Çünkü, faşistler mahkeme sınırları içinde bile komünistlerden korkuyorlardı. Bu önlem benim tavrımla sadece hızlandırılmıştı.

Aralarında annem ve babamın da bulunduğu dinleyiciler dışarı çıkartıldılar. Şeker hastası ve neredeyse kör olan ve korku içindeki gözleriyle beni arayan annemi bu tutumumla son derece sarsmış olduğumu biliyordum. Bugün bile gözlerimin önünden gitmez. Onun bu hali beni son derece üzmüştü. Ama, bu benim tutumumu engelleyemezdi.

İşin tuhafı "halk mahkemesi" üyeleri sözlerimden dolayı bana kızmadılar. Avukatımın getirdiği materyal belli ki şu ya da bu şekilde onları etkilemişti.

Duruşmada bana şu soruyu sordular: "Kişisel olarak yükselmenin olanaklarına bu kadar sahip olan siz, buna rağmen niçin komünist oldunuz?"

Böylece bir tartışma başladı ve ben emperyalizmin tüm emekçilerin hatta tüm toplumun varlığını tehdit ettiği koşullarda bunu aşmanın ancak sosyalist bir toplum düzeni ile olanaklı olduğunu anlattım.

Elbette, bu anlattıklarımla, bu sözümona halk mahkemesinin üyelerinin fikirlerini değiştirmeyeceklerini biliyordum. Ama, yine de sordukları soruya açık bir cevap vermekten kendimi alamadım.

Benim yanımdaki diğer sanıklara karşı da küstah, kışkırtıcı ve kaba davranıyorlardı. Çünkü, bunların da inançlı komünistler olduğunu biliyorlardı. Wienand Kaasch davada pek kararlı hareket etmedi. Kararın gerekçesinde Karl Popal, Wilhelm Knapp, Rudolf Bergtel ve benim bilinçli, enerjik ve inançlı komünistler olduğumuz belirtiliyordu. Kaasch'ı belirgin bir şekilde bunun dışında bırakmışlardı. Gerçeğe bağlı kalmak için, mahkemeden sonra hapishanedeki tutumunun hatasız olduğunu belirtmeliyim.

Senato benim hakkımda, kişisel temizlik, dürüstlük, inancımda namuslu olduğumun reddedilmezliğini belirtiyordu. Bunun yanında genç yaşıma rağmen zeka ve enerjimle faşizmin tehlikeli bir düşmanı olduğum yazılmıştı.

Biz beş sanık için verilen hüküm: Toplam 56 yıl hapis ve hapisten sonra polis gözetimi.

Rahat bir nefes aldık, idam cezası verilmemişti.

Karardan bir bölümü aktarıyorum:

"I. Ağırlaştırıcı koşullarda bir vatan hainliği girişimine hazırlık gerekçesi ile şu cezalar verilmiştir:

1. Sanık Popall onbeş (15) yıl ağır hapse,

2. Sanık Bergtel sekiz (8) yıl ağır hapse,

3. Sanık Hanke on (10) yıl ağır hapse,

4. Sanık Knapp on iki (12) yıl ağn hapse,

5. Sanık Kaasch on bir (11) yıl ağır hapse mahkum edilmişlerdir.

II. Bu verilen cezalardan tutukluluk süresi çıkarılmıştır:

Sanık Bergtel, Knapp ve Kaasch için 9 ay,

Sanık Popall ve Hanke için 8 ay.

III. Sanık Popall, Hanke ve Kaasch için 10 yıl boyunca,

Sanık Bergtel için 8 yıl boyunca vatandaşlık hakları kaldırılmıştır.

IV. Sanık Popall, Bergtel, Hanke, Knapp ve Kaasch polis gözetimine mahkum edilmiştir.

V. Ele geçirilen basılı yazılar, belgeler, bavul ve çantaya el konmuştur.

(Basılı materyalin değeri 1. RM. bavul ve çantanın değeri 10. RM. olarak tesbit edilmiştir.)...

VII. Davanın masraflarını mahkumlar, mahkumiyetleri oranında üstleneceklerdir. Bunun dışındakileri devlet kasası ödeyecektir.

Hukuk adına,

Bu kopyanın doğruluğu ve kararın infaz edilebilirliği tasdik edilir.

Berlin, 11. 5. 1936
Daire Müsteşarlığı
(Agy., NJ-8054, Bd.14) Dairenin Belge Memuru olarak."

Bu "yumuşak dalga" kısa sürdü. 1936 Temmuzunda yeniden örgütlenmeden sonra Berlin parti örgütünün dörtte bir sorumluluğunu taşıyan K 5 kısım yöneticileri tutuklandılar. Haklarında idam cezası verildi. Bunun ardından karar, Lenz yoldaş için müebbet hapse, Wachtel yoldaş için 15 yıl ağır hapse çevrildi.

BERLİN-CHARLOTTENBURG ŞEHİR HAPİSHANESİ

Mahkemeden sonra, başka politik tutuklulardan oluşan büyükçe bir grupla birlikte önce Berlin-Charlonttenburg şehir hapishanesine götürüldüm. Conni Behrendt ile birlikte iki kişilik bir hücrede kalıyorduk. Conni 8 yıl ağır hapse mahkum olmuştu. Çok değerli bir yoldaş, sınıf bilinci yüksek, mükemmel bir zekaya sahip, çok değerli bir dosttu. Son derece iyi anlaşıyorduk.

Onunla birlikte İngilizce öğrenmeye başladım. Kütüphaneden "1000 kelime İngilizce" ders kitabını aldık. Ondört günde kitabı bitirdik.

Önümüzdeki uzun ceza yılları bizim keyfimizi bozamıyordu. "Bin yıllık imparatorluk"un öyle pek uzun sürmeyeceğini biliyorduk. "Uzun süre cezalı" olanlardan hiçbiri cezasının tümünü yatacağına inanmıyordu. Bütün yoldaşlar Gestapo sorgularını ve mahkemeyi atlattıkları için seviniyor ve kendilerini bir tür rahatlamış hissediyorlardı. Bizden istenen işi (şişeleri saran sepetler örme işini) biz siyasiler yerine getirmiyorduk. Ama bundan başımıza bir iş gelmedi. Örülü sepetleri kendisi teslim alan patron bundan dolayı bir ihbar yapmadı.

Charlottenburg hapishanesinin bir başka bölümünde genç kız ve kadın tutuklular vardı. Hapishaneye gelişimizden birkaç gün sonra pencereden dışarı bakarken karşı tarafta üçüncü kat pencerelerinden birinde iki kızın başını gördük. Bizimki normal pencere camıydı oysa kızların hücrelerinin pencereleri ayrıca kepenklerle perdelenmişti. Bu durum dışarıya normal olarak bakmaya izin vermiyordu. Biz alt katta, kızlar üçüncü katta olduğu için bulunduğumuz yerin eğiminden dolayı kepengin aralarından kızları gayet iyi görebiliyorduk.

Elbette hemen onlarla anlaşma ihtiyacı duyduk. Parmaklarımızla cama harfler yazmaya bunlarla kelimeler cümleler kurmaya başladık. Çizdiğimiz her harften sonra kızlardan biri başıyla anladığını işaret ediyordu. Sonra onlar, bizim sorularımıza aynı yoldan cevap vermeye başladılar.

Bu yoldan anlaşma gerçi çok zaman alıyordu ama bu bizi çok memnun ediyordu. Tutuklulardan biri üç aya diğeri altı aya mahkumdu.

Aslında yakalanmamız tehlikesi çok büyüktü. Karşımızdaki binaların en alt katında hapishane yönetimi vardı. Buradaki memurlardan birinin pencereden dışarı bakması yeterdi, bizim anlaşma çabalarımızı hemen tesbit ederlerdi. Böyle bir şey ise bize 14 gün katıksız hücre hepsi getirirdi. Ama bu işten öyle keyiflenmiştik ki böylesi bir rizikoyu göze alıyorduk.

Biraz deneyim kazandıktan sonra anlaşma yöntemlerimizi daha geliştirmeye ve rizikoyu da azaltmaya çalıştık. O akşam benim aklıma şu geldi: Hücremizde hapishane yönetmeliği bulunuyordu. Bu siyah karton kaplı bir deftercikti. Bu "yönetmelik" bize pek çok şeyi yasaklıyordu ama benim planıma çok iyi uyuyordu.

Ertesi sabah sepet örme işleri için bize verdikleri makasla gazete kağıtlarını keserek bir alfabe oluşturduk. Bunları masanın üzerine yaydık ve bunlardan cümleler kurduk. Bu alfabenin yardımı ile kolayca "telefon" edebiliyorduk. Bunun için harfleri sırasıyla hapishane yönetmeliği kitabının kabı üzerine koyarak pencereye tutuyorduk. Kızlar yazılı olanı çok iyi görebiliyorlardı.

Bu yöntemin diğer bir iyi yanı anlaşmayı çabuklaştırması hem de keşfedilme tehlikesini önemli ölçüde azaltmasıydı. Çünkü yönetmelik kabı üzerindeki harfleri şimdi hapishane yönetiminin pencerelerinden görülmesi imkansız bir açıda tutuyorduk.

Bu konuda Otto Pallapies'le az şaka etmedik. Otto, Conni' nin davasındaki yoldaşlarındandı. Bir serbest saat sırasında bize sordu: "Farkettiniz mi, hücrelerden birindeki kızlar tutuklularla anlaşmaya çalışıyorlar?"

Otto ve hücreleri bizim pencerenin yakınlarında olan tüm tutuklular saatlerce bizim "telefon görüşmelerimizi" izlemişlerdi. Ama hiçbir şeyden habersizmiş gibi davrandık. Ertesi gün Otto bize bir kez daha sordu.

"Biz İngilizce çalışıyoruz ve başka hiçbir şeye vaktimiz yok" diyerek şakayı sürdürdük.

Sonunda kızlar bizim isimlerimizi sordular, biz de "bildirdik."

Doğru anladıklarını teyit etmek için isimleri tekrar "bildirdiler".

Tabii Otto da bunu okumuştu. Ertesi serbest saatte bize şakadan çattı, "siz de arkadaş mısınız?" dedi. Bu zararsız oyun bir hafta kadar sonra sona erdi. Çünkü kızlar bir başka hücreye nakledilmişlerdi.

Annemi son kez Charlottenburg hapishanesinde gördüm. Çok hastaydı ve yediğim cezadan dolayı çok çökmüştü. Tüm gösterişli iyimserliğime rağmen bu kısa ziyaret boyunca ona, eski hayat neşesini geri vermeyi başaramadım.

Öte yandan onun tepki gösterme yeteneğinin olağanüstü hızlı olmasına şaşırmıştım. Annemin bu yeteneği ona eşlik eden sağlıklı babamınkinden çok daha iyiydi.

Bizimle beraber Charlottenburg'da bulunan Karl Popall benim ziyaretçim geldiğini öğrenince bir haber iletti. Bu haber partiye büyük zarar veren bir hain hakkında bir uyarıydı. Bu haberi dışarı çıkarmak tehlikeli bir işti, ama daha büyük kayıpları önlemek için mutlaka gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

Annem ve babamla karşılaştığımda ne öpüşmemize ne de el sıkışmamıza izin vermemişlerdi. Bu durumda sol elimin işaret ve orta parmakları arasında tutmakta olduğum küçük kağıt parçacığını onlara nasıl iletecektim? Annem babam masanın öbür yanında oturuyorlardı ve tam dik açıyla önümüzde de gardiyan oturuyordu. Görüşme sırasında benim bir göz işaretim üzerine annem dikkatini birden topladı. Sol elimi kağıdı görebileceği şekilde tuttum. Allahtan, görüşme sırasında bir başka gardiyan kapıyı açtı ve bizi gözetleyen memur ayağa kalktı. Bu andan yararlanıp mesajı anneme ilettim. Annem ve babam Maria ile bağlarını sürdürdüklerinden, o bu haberi partiye iletti ve hainin bağı kesildi.

LUCKAU'DA

Berlin-Charlottenburg hapishanesinde 6 hafta kaldıktan sonra büyükçe bir grup yoldaşla birlikte Luckau hapishanesine gönderildik.

Thomas Czech ve adını şimdi unuttuğum bir başka yoldaşla aynı hücreye konmam benim için sevindirici bir sürpriz oldu. Thomas, Nordring ilçesinde mahalle yöneticisiydi. 1934 Aralığında tutuklanmış ve -yanlış hatırlamıyorsam- 5 yıl ağır hapse mahkum edilmişti. Şimdi yeniden görüşebiliyorduk!

Hem o hem de öteki, iyi yoldaşlar, iradeli, kendilerine çok

iyi hakim olan insanlardı. Zindana atılmış üç kişi, yıllarca 2'ye 4 metre ebatlarında bir alanda üç yatak, bir masa, üç tabure ve bir dolapçık ve bir lazımlıkla birlikte yıllarca beraber yaşamak zorundaysalar bu özellikler son derece büyük önem kazanır.

Sadece şunu düşünmek yeterli: Üç insan hergün diğerlerinin gözleri önünde aynı lazımlık üzerinde ihtiyaçlarını gidermek zorundalar. Pisliğin kokusu hücrenin havasını zehirliyor. Çok sulu yemekler verildiği için her mahkum günde birkaç kez su dökmek zorunda kalıyor ve lazımlığın içindeki pisliği her seferinde tekrar tekrar altüst ediyor.

Bu durum özellikle kış aylarında daha da kötüleşiyordu. Bu aylarda havalandırma olanakları daha da kısıtlıydı. Kalorifer dairesinden de sorumlu olan başgardiyan, çoğu kez kötülük olsun diye, daha sonra savaş yıllarında ise yakacak bulunmadığından pencerenin açılmasını yasaklıyordu.

Hücredeki üç mahkum karar vermek zorundaydı: Donarak temiz hava almak ya da biraz daha sıcak bir yerde ve ağır bir koku altında yaşamak. Açlık ve bir yere kapalı kalmakda eklenince, bunlar mahkumlar için en ağır psikolojik yüktü.

Adi mahkumlar bu koşullarda çoğu kez birbirlerine hayatı cehenneme çeviriyorlardı.

Yeni hücre arkadaşlarımla selamlaştım, Thomas'la eski ortak çalışmamız üzerine bir tek kelime konuşmadık. Dört bir yanıma baktım, ömrümün birçok yılları artık burada geçecekti.

Gözüme duvarlar çarptı. Bir zamanlar bu duvarlar beyaz kireçle badanalanmıştı. Ama şimdi? Eşitsiz aralıklarla 5 ile 15 cm. mesafede kan lekeleri duvarı kaplıyordu..Thomas benim şaşkınlığımı gördü.

"Bu nereden geliyor diye şaşırıyorsun, değil mi? Bu 'modern' ceza infazının bir yan ürünü! Hücremizde tahtakurusu var! Daha doğurusu tahtakurularının hücresinde biz varız! Her akşam yüzlercesi üzerimize hücum ediyor. Biz de sadece birkaç günden beri bu hücredeyiz. Bizden önce burada adi suçlular yatmış. Onlar da sabahları duvarlarda gezinen tahtakurularını ezmekten başka birşey yapmamışlar."

Bunun ne demek olduğunu gece anladım. Korkunçtu! Ertesi sabah bütün vücudum ısırıklarla doluydu.

Cumartesi günü işin bitiminden sonra hücreyi baştan aşağı temizledik. Bu fırsattan yararlanarak tahtakurularına mücadele açtık. Her bir yatağı ve yatağın demir köşelerini muayene ettik. İğrençti: Tahtakurularının dikiş aralarına ve tahta aralık-

larına sığındıklarını duymuştum. Ama, parmak kadar demir köşebentlerin aralarına saklanabildiklerini ilk kez gördüm ve dehşete kapıldım.

Bu radikal temizlik eylemi bizi bir ölçüde rahatlattı. Ama bu ömür törpülerinden kesin kurtuluş mümkün olmadı.

"Serbest saat", 5 dakika tutan hücreden avluya çıkış ve yine 5 dakika tutan geri dönüş de içinde olmak üzere 30 dakika sürüyordu hepimiz bu dakikaları büyük bir sevinçle bekliyorduk. Hava kötü olduğu zaman dışarı çıkılmıyordu.

Temiz havada hareket etmenin zevkine hapishane yönetmenliği ve mahkumlara karşı sürekli uygulanan kötü oyunlar gölge düşüyordu. Konuşmak yasaktı. Yasağı çiğneyen mahkum ilk seferinde üç gece hücre cezası ile, daha sonrakilerde ise artarak üç,altı, ondört tam gün hücre ve katıksız hapis, giderek de su ve ekmeğide kesme cezalarına çarptırılıyordu. Daha küçük bir dairede yürümek zorunda olan hastalar ve yürüme sakatlığı olanlar dışında tüm mahkumlar büyük bir daire boyunca birbirlerinden 3 adım mesafe ile yürümek zorundaydılar. Gardiyanlar bu kurallara uyulması için büyük bir dikkat sarfediyorlardı. Buna rağmen zaman zaman haberleşmek ve ara sıra görüşmeler yapmak mümkün oluyordu.

Luckau'ya getirilişimden bir kaç hafta sonra annemin öldüğü haberini aldım. Bu benim için büyük bir darbe oldu. Çünkü annemi çok severdim. Olağanüstü iyi, pratik bir kadındı ve özverili bir anneydi.

Benim mahkum olmam onun içindeki en son direnç gücünü de kırmış, umutları ve yaşama isteği yok olmuştu.

Ölümünden birkaç gün önce bir not defterine benim için bir kaç satır yazmış. 9 yıl kadar sonra babam bu mektubu bana verdi. Besbelli ki, bu mektupla benin mahkumiyet koşullarımı daha da dayanılmaz hale getirmemek ve beni sarsıntılardan korumak istemişti.

"Benim yürekten sevdiğim oğulcuğum! Elimin gücü, gözümün ışığı yettiğince bir kez daha sana yazmak istedim. Benim durumumun çok kötü olduğunu herhalde baban sana söylemiştir. Ölürsem ne olur üzülme. Ben seni son nefesime kadar nasıl sevdiysem, sen de beni yüreğinde sakla. Babanı unutma sevgili oğlum. O da senin için çok üzüldü. Daha fazla ve daha iyi yazamıyorum. Mümkün olursa mezarımı ziyaret et. Bu kağıdı baban sana getirecektir.

Sevgili yavrum, ilerideki yaşamında sana en iyi şeyleri dilerim! Sana yol arkadaşı olarak sevgimi veriyorum.

Seni yürekten seven anneciğin"

Yalnızca tutuklanmamdan bir yıl sonra annemi kaybetmem değil Maira'dan ayrılmam da bana ağır bir darbe oldu. Onu hiç değilse bir kerecik daha görebilmek ve konuşabilmek arzusu çok büyüktü.

7. Dünya Kongresi'nden sonra yeniden Berlin'e gelen Maria hakkında annem, babam mektuplarında yazıyorlardı. Mahkumların mektuplarını vermeden önce tek tek okuyan hapishane memurlarını atlatmak için, ondan benim kızkardeşim diye söz ediyorlardı.

Böylece onun hayatı ve parti hakkında hiç değilse en önemli şeyleri öğreniyordum. Partinin durumundan söz ettikleri zaman "aile" ya da "büyük anne" sözcüğünü kullanıyorlardı. Böylece aile fertlerinin "hastalanmalarından" ya da herkesin "sağlığının iyi olduğundan" haberim oluyordu.

Mahkum olduğum zaman ilk görüşmeye -o zaman henüz Moabit'teydim- yalnız babam değil Maria da geldiği zaman çok şaşırmıştım. Görüşme izni babam ve kızkardeşim için verilmişti ve Maira kardeşimin yerine geliyordu.

Maria'nın sevgisi kadar cesareti de büyüktü. Yurtdışına çıkacağı zaman artık belirlenmişti ve beni mutlaka bir kez daha görmek istemişti.

Onu bu koşullarda görünce duygularım allak bullak oldu. Mutluluk ve sevinç, ayrılacağımız bilinci, Maira'nın kendini içine attığı tehlike, tüm bunlar beni sarmıştı. Kendime hakim olmak ve ona sanlmamak için büyük çaba sarfediyordum.

Maria bu ana kendini daha iyi hazırlamıştı. Onun duyguları da benimkilerden daha az ayağa kalkmış değildi, ama yine de bana kendine çok hakim ve hareketlerinde kendinden emin gözüktü. Gülümsedi, bakışları duygularını yansıtıyordu.

Hatta gardiyan "selamlaşmamıza" da izin verdi. Ama o beni sadece burnumdan öptü.

Gardiyan gözetim görevini pek ciddiye almıyor, her zaman adet olduğu gibi yanımızda oturmuyordu. Odanın çeşitli yerlerinde dolaşıyor, odaya giren başka gardiyanlarla konuşuyor, onlar çeşitli konularda sorular soruyorlardı. Böylece etrafa dikkat etmeden konuşabileceğimiz bir kaç dakika oldu.

"Benim tanıdıklarım çevresinden bazıları 'hastalandı'. Ben Çekoslavakya'ya gidiyorum." dedi Maria. Ve elimi tuttu.

Gardiyanın yeniden başka bir konuda dikkati dağıldı, hatta bir ara konuştuğu diğer gardiyanla birlikte koridora çıktı.

"Bir kaç yıl boyunca birbirimizi göremeyeceğiz ama seni seviyorum. Senden başka bir erkeğe bakmayacağıma emin ola-

bilirsin."

Mutlaka bunu önceden iyice düşünmüştü. Bu onun duygularına ve irade gücüne uygundu. Onun iradesi çok güçlüydü.

Bu konuşmamızdan birkaç hafta sonra Maria Çekoslovakya'ya gitti. Babam üzerinden bağlantımızı oradan da sürdürmeyi başardı. Babam benim mektuplarımın içeriğini, Maria'nın verdiği bir kamuflaj adrese bildiriyordu. Aynı adres üzerinden Maria babama yazıyordu. Luckau'daki görüşmelerde o da bana "kızkardeşimin" durumunu anlatıyordu. Görüşmeler tüm mahkumlar için 6 haftalık aralarla yapılabiliyordu. Luckau hapishanesine doğrudan gönderdiği bir kaç kartpostal ve mektup da aldım.

Maria birkaç kez Çekoslavakya'dan sınırı geçerek faşist Almanya'ya girdi ve örneğin Pirna'dan bana kartlar ve mektuplar postaya attı. Bunlar benim elime gerçekten de geçti. 2 Haziran 1937'de şöyle yazıyordu:

"Sevgili kardeşim!

Kartpostallarla gönderdiğim selamlarımı almışsındır. Mart ba şında yazdığın mektup beni çok sevindirdi, uzun zamandan beri yazdığın ilk mektuptu. Üstelik gayretle çok okuman beni çok gururlandırıyor. Böyle devam ederse profesör olacaksın. Senin '1000 kelime İngilizce' ile rekabete giriyorum, Çünkü ben de şimdi gayretle İngilizce çalışıyorum.

Sağlığım çok iyi, çok iyi görünüyorum. Büyükannem de çok iyi, çocukları neşeli ve sıhhatliler. İnsan böylesi düzenli koşullarda ve iyi bir geleceğe bakarak elbette iyi yaşar. Yakında birkaçı askere gidecek, çünkü askerlik yaşları geldi.

Tavsiyene uyup başımı dik tutuyorum. Zaman ne çabuk geçiyor, son görüştüğümüzden bu yana bir yıl geçti. Ama seni unutmadım ve çoğu zaman seni düşünüyorum. İnsan böyle bir kardeşi unutamaz da zaten! Canım sıkıldığı zaman resmine bakıyorum ve üzüntüm hemen geçiyor. İşte böyle sevgili kardeşçiğim. Baban ve ben seni unutmuyoruz, seni çok seviyoruz. Mektubumu bitirirken sana en iyi selamlar ve yürekten öpücükler gönderirim.

"Seni unutmayan sevgili kardeşciğin."

Bu mektubu okuyunca onun bana olan kişisel duygularının yanısıra göçmenlikte oldukça güvenlikli ve dayanılabilir bir hayat sürmekte olduğunuda anladım.

Tüm kapitalist ülkelere yayılmış olan göçmenlerin çoğunluğu çok kötü koşullarda yaşıyorlardı. Bu ülkelerde hükümet ve devlet aygıtındaki gerici ve faşist yanlısı çevreler onlara büyük

zorluklar çıkartıyorlardı.

Maria'nın mektubundan ayrıca, onun İngiltere'ye gitmesinin planlandığını, ülkedeki parti örgütünün önemli Gestapo darbelerine uğramadığını ve yoldaşların Franko darbecilerine karşı savaşta İspanya Cumhuriyeti'ne gönüllü olarak yardıma gitmekte olduklarını öğrendim.

Çekoslavakya'da "Südet Bölgesi" denilen yere 1938 yılında faşist silahlı kuvvetlerin dalmasından kısa süre önce Maria ile benim aramdaki bağ koptu. Bundan sonra onun hakkında hiçbir şey duymadım.

1936 yılında Luckau hapishanesinde yaklaşık 1000 kadar mahkum vardı, bunlardan dokuz yüzü aşkını siyasiydi. Bizim için elverişli olan bu bileşim yavaş yavaş adi suçluların lehine değişiyordu. Bundan sonraki yıllarda siyasi suçluların gelişi azalarak sonunda tümüyle durdu. Cezalar ağırlaştırıldığı için, hemen hemen sorumluluk taşıyan tüm politik faaliyetler idamla cezalandırılıyordu. Bu yüzden kısa sürelere mahkum olmuş az sayıdaki siyasi tutuklu bu değişikliği durduramıyordu.

Luckau hapishanesinde bulunan siyasilerin % 90'nından fazlası komünistlerdi. Bunun dışında sosyal demokratlar, Strasser'in adamları (yani Hitler ve onun kliğine karşı çıkan faşitler) ve Alman millileri vardı. Faşizme karşıkoyan yegane örgütlü politik aktif gücün komünistler olduğunu bu bileşim de gösteriyor.

Moabit ve Charlottenburg'daki "güzel zamanlar" Luckau'da bitmişti. Oradaki elverişli okuma olanakları burada yoktu, çünkü işgünü sabah 7.45'de başlayıp akşam 17.45'de bitiyordu. 6.30'dan, 7.45'3 kadar yıkanmak, yemek yemek ve hücreyi temizlemek zorundaydık.

Zamanı iyi değerlendirirsem, her gün sabahları yaklaşık yarım saat vaktim kalıyordu. Bu zaman içinde küçük bir taştahtaya sözlükten çalınmış İngilizce ya da Fransızca 30 kelimeyi yazmayı başarıyordum. İş saatinde bu taştahtayı karşıma koyuyor ve sepet örerken ya da benzeri işler yaparken kelime ezberliyordum. Sonra da tahtanın arkasında yazılı olan bir gün önceki kelimeleri tekrarlıyordum.

Bu taştahtayı hücremizin duvarına neden astıklarını bilmiyorum ama onun varlığından ötürü çok mutluydum. Çünkü, yazı yazmam yasaktı, bunun için kalem kağıt vermiyorlardı.

Akşamları yemekten sonra 18'den 20'ye kadar okumak mümkündü, yazın ise günler uzun olduğu zaman 21'e hatta en elverişli zamanlarda 22'e kadar. Yazın yeterince aydınlık oldu-

ğu zaman çoğu kez okuma zamanımı birbuçuk saat daha uzatabilmek için saat 5'de kalkıyordum.

Lukau hapishanesinde zengin, iyi bir kütüphane vardı. Tüm bilim dallarından kitaplar ve bu arada Fransızca ve İngilizce dil dersi kitapları da vardı. Her iki dilde de 8 kadar değişik yöntemli dil öğrenimi kitapları, Fransızca 108 roman ve çeşitli bilimsel eser ve yine aynı şekilde 120 İngilizce kitap vardı. Hapiste kaldığım yıllar boyunca bunları elden geçirdim. Yabancı dillerdeki kitaplar çok çeşitli bilim dallarındaydı ve pek çok da roman vardı.

Bu kitapların büyük kısmını Weimar Cumhuriyeti sırasında siyasi tutuklular getirmişti. O zamanlar kitap satın almak serbestti ve aldıkları kitapları bilinçli olarak hükümlülerin politik eğitimi amacı ile kütüphaneye hediye etmişlerdi.

Faşistler yüzlerce kitabı ayırmış ve yoketmişlerdi; bu "seçme süreci" yıllar boyunca sürmüştü ama kütüphanede hâlâ çok zengin bir bilgi hazinesi vardı ve bu her yoldaş için çok yararlı olabilirdi.

Geçmiş dönemlerde edindiğim Marksist-Leninist eğitim, burjuva bilim adamlarının kitaplarını eleştirici bir gözle inceleme olanağı veriyordu. Hapishanedeki sınırlı zamanımı bilgimi geliştirmek için kullanma olanağı tutukluğu bir ölçüde olsun kabullenmemi sağladı.

Ama şunu da belirtmeliyim ki, okuduğum kitaplar çoğu kez beni tatmin etmiyordu, hatta mutsuz ediyordu denebilir. Beş yüz ya da daha çok sayfalı koca koca kitaplar sonuç olarak pek az bir yarar getiriyordu. Örneğin, 12 ciltlik dünya tarihleri olduğunu hatırlatıyorum. Yazarların idealist tarih anlayışı birkaç değerli gerçeğin dışında benim kişisel gelişmeme hiçbir yararlı katkıda bulunmadı. Becker'in altı ciltlik dünya tarihini düşündüğüm zaman bugün tüylerim ürperiyor.

Her gün Fransızca ya da İngilizce 30 kelimeyi inekliyordum ama dil öğrenimi benim için ikincildi. Romanları da birkaç istisna dışında yalnız İngilizce ve Fransızca olursa okuyordum. Beş, altı yıllık hapisten sonra her iki dili de neredeyse anadilim gibi konuşmayı öğrenmiştim.

Okuduğum diğer konuların ağırlık noktası tabiat bilimleri, tarih, felsefe, ekonomi, ekonomik coğrafya konulu eserler ve bunların yanısıra seyahat yazılarıydı.

Daha sonra avlu işçisi olarak ondan da sonra hapishane duvarcısı olarak çalıştığım zaman serbest olduğum her dakikadan okumak için yararlanmaya çalıştım. Akrabalarıma hapis-

haneden yazdığım mektuplarda, okuduğum kitapların bir kısmından sözetmiştim. Bugün, okuduğum bu kitapların isimlerine baktığımda, o zaman yürüttüğüm zihni çalışmanın yoğunluğu karşısında şaşkınlığa düşüyorum. Ağır duvarcılık işçiliği ve savaşın başından beri doğal hâle gelen pazar günü çalışmaları sırasında, yemek yerken bile okumayı sürdürüyordum, hem de beni açlığa mahkûm edecek kadar az yiyecek yememe rağmen.

Ancak, yıllarca sürekli göz ağrısı çektim. Bunun nedeni, olabildiğince uzun süre, bu arada karanlık basarken de okuma çabamdı. Üstelik hücre tutukluluğum sırasında dışarı bakıp gözlerimi dinlendirme olanağım da yoktu.

Mahkûmların kütüphane kataloğuna bakmaları ve istedikleri kitapları -genellikle- almaları mümkün olduğundan, belli bir sistematik içinde okumak bile mümkündü. Kütüphanede çalıştırılan mahkûmlar genellikle burjuva aydınlarıydı, özellikle doktorlardı, bunların çoğunluğu kürtaj nedeni ile hapse düşmüşlerdi. Bunlar ellerinden geldiğince bize yardımcı olmaya çalışıyorlardı.

Bu elverişli koşullar bir ara kesintiye uğradı. Luckau hapishanesine bir öğretmen tuttular. Öğretmen altı aylık çalışması boyunca bize hayatı zindan etti. Politik tutuklulara kendince yararlı gördüğü kitapları seçip veriyordu. Elbette biz, "Kavgam" (Hitler) gibi faşistlerin kötü eserlerini ilk kez okumak zorunda kalıyorduk.

Bir seferinde bir hafta boyunca yirmi-otuz sayfalık küçük bir broşürden başka bir şey alamadım. Broşürü bir gecede okuyup bitirmiştim. Haftanın geri kalan kısmında hiçbir şey okuyamadım. Bu durum benim için korkunçtu. Buna çare olarak kafamın içinde çeşitli bilimsel soruları, aklıma getiriyor bu konular üzerinde yeniden düşünüyordum.

Bu faşist, hapishane öğretmenliği yeterince para getirmiyor olacak ki hapishaneden ayrıldı. Tüm mahkumlar derin bir nefes aldı; kütüphane yine eski haline geldi.

Genellikle tüm yoldaşlar pek çok okuyorlardı. Ama okuyarak açlığı unutmak herkes için mümkün olmuyordu.

Özellikle hücre hapsi sırasında okuduğumuz kitaplar üzerinde birbirimizle konuşurduk. Herkes okuduğunun içeriğini ve sorunlarını anlatırdı. Daha sonra tartışılır, faşist ya da başka gerici düşünce çizgilerinin çürütülmesi yolları konuşulurdu.

İngilizce ve Fransızca'daki hızlı ilerlemem karşısında 1939'da kesinlikle yasak olmasına rağmen Rusça öğrenmeye karar verdim.

Filolog olan Philipp Schaeffer yoldaş bana yardım etmeyi kabul etmişti. Ondan her hafta karmaşık bir yoldan kaçırılan bir mektup alıyordum. Burada bana Rusça dilbilgisini öğretmeye çalışıyor ve belli bir kelime hazinesi veriyordu.

Her pazar iş saati dışında onun mektubuna çalışıyordum. Bir yılın sonunda dilbilgisini yaklaşık öğrenmiştim ve yaklaşık 1000 kelime biliyordum. Daha sonra Philipp 5 yıllık cezası sonunda serbest bırakıldı. Neyse ki o zamana kadar âdet olduğu gibi, mahkumiyeti sonunda bir toplama kampına götürülmedi.

Schaeffer yoldaş dışarıda illegal çalışmaya yeniden başladı. Birkaç yıl sonra Schulze-Boysen-Harnack grubuna katıldı. Bu grup 1943'de ölüme mahkum oldu ve idam edildi.

Philipp'in hapisten çıkmasından sonra da Rusça öğrenmeye devam ettim. Daha sonra anlatacağım bir bağlantıyla revire bir Rusça ders kitabı getirdiler. Kitap hapishaneye gelince çok sevindim.

Tabii ki kitabı hücremde tutamazdım. İçerde bu sırada yaklaşık 8 kişi vardı. Hemen her gün aramalar oluyor ve bu sırada parmaklıklar da gözden geçiriliyordu. Ama, bir yapı işçileri kolunun yöneticisi olduğum için, yapı malzemeleri bulunan bir deponun anahtarı bende kalıyordu. Burada aletler ve inşaata ait çeşitli eşya depolanmıştı. Elbette orada da arama ihtimali vardı. Burada "zeka zulası" dedikleri türden kolayca erişilir ama kolay göze çarpmayan bir gizli yer bulmak zorundaydım.

Sonunda kitabı, içi sıvı dolu 30 litrelik bir cam damacana bulunan sepete koymaya karar verdim. Damacanayı sepetten çıkartmak büyük fiziksel güç gerektiriyordu. Aynı zamanda diğer el sepeti tutmalıydı. Kontrol sırasında gardiyanların bunu yapmaya kalkışmayacaklarını tahmin ediyordum.

Her gün Rusça kitabımdan bir sayfayı saklıyor ve kütüphaneden aldığım bir kitabın içine koyuyordum. Bu, gerekli tüm dikkat önlemleri alınarak yapılmalıydı. Hücremi kaç kez aramalarına ve okuduğum kitapları kaç kez karıştırmalarına rağmen kitaptaki okuma yerini işaretlemek için sayfa arasına koyduğum katlanmış kağıtçığı gardiyanlar her seferinde gözden kaçırdılar.

Biraz önce de dediğim gibi, bu sırada 8 kişilik bir hücrede kalıyordum ve yataklarımız iki katlıydı. Akşamları yatakta yatarken hücre arkadaşlarım kütüphaneden aldığım kitabı okuduğumu sanıyorlardı. Gerçekte ise ben yoğun şekilde Rusça çalışıyordum. Her sabah iyice öğrendiğim kitap sayfasını imha ediyor ve sonra akşam ders kitabımdan yeni bir yaprak alıp geliyordum.

Bu çalışma şeklinin dezavantajı hiçbir zaman tekrarlama yapamamamdı. Bazı şeyleri bir süre sonra unuttuğum için çoğu kez bu bana zorluk çıkarıyordu. İyi bir talih eseri olarak iyi Rusça konuşan bir Çek yoldaşım vardı, aynı inşaat kolunda çalışıyorduk. Almanca bilmediği için Rusça anlaşıyorduk. Benim dil öğrenimimden haberi olmayan gardiyanlar için onunla anlaşabilmem kuşku uyandırıcı bir şey değil tersine çok memnuniyet verici bir durumdu.

Hapsedilmenin en korkunç yanı hem zihinsel hem fiziksel faaliyetin geniş ölçüde baskı altında olmasıdır. Benim tüm çabalarım işte bunun etkilerini akıllıca ve yararlı bir yaşam biçimi ile olabildiğince hafifletmeye yönelikti.

Luckau'ya gönderildikten sonra önümde bulunan 120 ay üzerine kafa yormamaya kesinlikle karar verdim. Çünkü bazı yoldaşların her bir günü saydıklarını, çizgiler çizerek çeteleler tuttuklarını görüyor ve onların bu koşullarda daha da büyük acı çektiklerini izliyordum.

Verdiğim bu karara gerçekten de uydum. Mahkumiyeti olağan bir şeymiş gibi kabul ettim. Psikolojik durumum bazı sarsıntı anları dışında tamamen dengeliydi.

Yakalanmadan önce, insanların hapishanede tümüyle kapalı olarak yaşayabilmesi bile bana inanılmaz görünürdü. Ama bu tuhaf yaşam koşullarına alıştım ve 20 yıldan beri, hatta bir seferinde 38 yıldan beri hapiste bulunan mahkumların durumunu ilgi ile izledim.

Can sıkıntısı nedir bilmiyordum, bu eskiden tanıdığım bir durumdu, günüm çalışma ve okuma ile son derece doluydu ve, gülünç gelir ama, zaman çoğu kez kendi önüme koyduğum amaçlarıma erişmeme yetmiyordu!

İlk yıllarda mahkumiyetin bana en zor gelen yanı yorucu zihni çalışmadan sonra, kafamı dinlendirerek vücutça çalışma olanağı bulamamam oldu. Buna çare olarak biz yoldaşlar hücremizde her gün jimnastik yapıyorduk. Önemli ölçüde aç bırakıldığımız zamanlarda bile, adi mahkumlar "her hareket zararlıdır" ilkesine göre davranırken, biz elbette sınırlı da olsa, beden eğitimi çalışmalarımızı sürdürdük.

Daha sonra avlu işçisi, ve ondan da sonra duvarcı olarak çalıştırılmaya başlanınca bedensel çalışma yapamamaktan hiç bir şikayetim kalmadı.

Tutukluluğumun ilk 7 yılını, özgürlük içinde geçen 7 yılla karşılaştırdığım zaman dünya ile ilişkilerimden pek azını onların vermiş olduğunu görüyordum. Ama buna rağmen okuma saye-

sinde bana büyük sevinç ve zevk veren yoğun bir zihinsel hayat yaşadım. Sinirlerim öylesine sağlamdı ki beni bircok yoldaş kıskanırdı. Benim sakinliğime baktıkları zaman hayretler içinde kalıyorlardı. Bu yüzden bana "her zaman gülen" adını takmışlardı.

Benim sükünetimin kaynağı, şimdi özgürlüğümle ödediğim politik girişimimle iyi bir davaya hizmet etmiş olmanın bilinci ve bizim zaferimize ve en büyük askersel başarıları kazandıkları zaman bile yitirmediğim faşistlerin mutlaka yokedileceğine olan sarsılmaz inancımdı. Sükunetimin kaynağı, çok sınırlı da olsa, okuyarak mahkumiyet günlerimi yararlı bir şekilde geçirebilmenin sağladığı tatmindi.

Ama, çok büyük açlık çekiyordum. Luckau'ya nakledildiğim Haziran 1936'dan Nisan 1937'ye kadar çoğu zaman karnım tok değildi, ama gerekenden 10 kilo zayıf olmama rağmen yine de 70 kiloydum. Oysa 1938 Nisan'ından sonra kilom hızla 65 kiloya kadar düştü.

Hele akşamları verilen çorbalar tarifi imkansız şeylerdi. İsimleri de kendileri gibiydi: "Şosetozu çorbası" ve ne anlama geldiğini bilmediğim "Lorelei çorbası".

Her mahkuma eşit tayın verilmesine rağmen beslenme koşulları bütün mahkumlar için aynı olmuyordu. Benim gibi uzun boylu mahkumlar daha da fazla açlık çekiyordu. Kilonun hızla düşmesi organizmayı zayıflatıyor, bırakın daha ciddi hastalıkların ortaya çıkmasını, en ufak bir soğuk algınlığı bazen zayıf olanların ölmesine bile yol açıyordu.

Savaşın başlaması mahkumların besin durumunu daha da kötüleştirdi. Açlık sürekli bir duruma geldi.

Benimle birlikte mahkemeye çıkan yoldaşlardan biri bu çok kötü koşullardan kurtuldu. Rudolf Bergtel Şubat 1938'de, Luckau'dan bir grupla birlikte bir bataklık kampına götürüldü. Burada büyük bir fiziksel çaba harcanarak bataklık bir buçuk metre derinlikte sürülüyor ve tarımda kullanılabilir toprak yaratılıyordu. İyi bir hazırlıktan sonra Rudolf ve başka bir yoldaş son derece cesaretli bir girişimle kaçmayı başardılar. Kaçışı Schulze-Boysen grubu örgütlemiş ve gerekli parayı sağlamıştı. Heykeltraş Kurt Schumacher Rudolf'a sınırı geçirdi, İsviçre'ye getirdi. Rudolf faşizmin yenilgisini burada karşıladı.

Luckau hapishanesinde bir de "Revir" vardı. Bu kurumun başındaki gardiyan "Nitschke"ydi, soyadı kendine yakışır bir şekilde "Gökyüzüne Asılış" idi. Geçmişte Afrika sömürgelerinde paralı asker olarak çalışmıştı, bununla pek övünürdü. Herkese

gösterdiği resimlerinde Afrikalıların idam edilişleri ya da kırbaçlanışları görülüyordu. Bu cellatın elinde bulunan revirde ciddi hastalıkları bulunan mahkumların kurtulma olanakları yok gibiydi.

Revirin doktoru da farklı değildi. Bir seferinde düşmüş ayağımı yaralamıştım. Şikayetimi kendisine bildirdiğimde, dönüp bakmadı bile, pencereden dışarıyı seyretmeye devam etti. Sonra şöyle dedi: "Benim köpeğimin de ayağı yaralanmıştı!"

Böylece beni başından savdı.

Bu lafı yalnız benim hastalığımda değil, başka mahkumları "muayene" ederken de kullanırdı.

Böylece ben tedavi edilmeden topallaya topallaya hücreme döndüm. Ayağımın üstüne basamıyordum ama hergünkü serbest saatten de vazgeçmek istemiyordum. Bu yüzden ayağımı kemiğin yalnız sağ tarafına yüklenerek kullanıyordum. Bunun sonunda bir kaç ay sonra ayak topuğum tümüyle deforme oldu ve doksan derece içeri dönük hale geldi Vücudumun yarayı kendi kendine tedavi etmesi ve benim normal yürüyebilir hale gelmem tam 9 ay sürdü.

Yoldaşlar politik yaşama aktif katılıyordu. Faşist Almanya'nın artan saldırganlığını kaygı ile izliyorduk: İspanya'da faşist Franko sürülerine verilen destek, İspanya'nın iç işlerine aktif askersel karışma olayı, Avusturya'nın ilhakı, Çekoslovakya'nın istila edilmesi, Polonya'ya saldırılması ve Yugoslavya'ya karşı savaş ilan edilmesi Sovyetler Birliği'nin, faşist saldırganın dünyayı ateşe vermesini önlemek için batı güçleri ile kollektif güvenlik için bir sistem yaratma çabaları boşa gitti. ABD, Büyük Britanya ve Fransa'daki emperyalist egemen çevreler Alman faşistlerinin saldırılarını Sovyetler Birliği'ne karşı yöneltebileceklerini umuyorlardı. Böylece Alman faşistleri hem Sovyetler Birliği'ni yok edecek hem de bu savaşta son derece zayıflayacaklardı. Ondan sonra emperyalist batı güçleri kendi koşullarını onlara dayatacaklardı.

Bu durumda, Sovyetler Birliği için faşist Almanya ile bir saldırmazlık anlaşması imzalamaktan başka çare kalmadı.

Bu anlaşma, Luckau hapishanesindeki yoldaşlar arasında sert tartışmalara yol açtı. Yarı aç, faşist ceza infazının keyfilikleri, eziyetleri ile karşı karşıya olan her yoldaş, Sovyetler Birliği'nin diğer devletlerle birlikte faşist haydutların önünü kesecek güçte bir bağlaşıklık kurabileceğini umuyordu. Şimdi, tüm kalbimizle sevdiğimiz bu ülke faşistlerle saldırmazlık anlaşması imzalıyordu!

Yoldaşlarımızın büyük bir kısmı bunu önce anlayamadı. SSCB'nin bunu neden yaptığını anlatabilmek için pek çok tartışma-

lar gerekti: Güvenliği hep birlikte sağlama cabalan suya düştükten sonra, Sovyetler Birliği'nin kendi güçlerini harekete geçirebilmesi için zaman kazanması gerekliydi. Bu, tüm ülkelerin antifaşistlerinin, zindanlara atılmış antifaşistlerin de çıkarınaydı.

Edindiğimiz bilgilerin pek az bir bölümünü resmi hapishane gazetesi olan "Der Leuchtturm"dan öğreniyorduk. Bu gazete haftada bir çıkıyordu.

1939'da eski eşya değerlendirme bölümüne girmeme izin verildi. Burada çalışan üç adi suçluyu tüm önemli gazete ve dergileri toplamaya ve düzenlemeye razı ettim. Eski eşya değerlendirme bölümüne bir kaç saat için girmeyi başarınca resmi faşist basını ve Nazi eğitim broşürlerini okumak, bu materyali Marksistçe değerlendirmek ve yoldaşlara iletmek olanağı elime geçiyordu.

1936'da gelen yeni yoldaşlardan partimizin kararları hakkında etraflı bilgi edindik. Bundan sonra da enformasyon kaynağımız tümü ile kurudu.

Georg Kautz yoldaş hapishanede eletrikçi olarak çalışıyordu ve benimle aynı gardiyana bağlıydı. 1940 ortalarında cezası biterek bırakılan bir başka yoldaş aracılığıyla parti ile bağ kurmayı başardı. 1941 sonuna kadar yaklaşık bir aylık aralıklarla politik analiz ve haberler içeren teksir edilmiş materyal elimize geçmeye başladı.

Luckau semtinde adına Memur Mahallesi denilen bölgede açık bir alanda sepet örülen söğütlerin deposu vardı. Berlinli yoldaşlar, geceleri bir çayırı geçerek 3 metre genişliğindeki dikenli teli de aştıktan sonra, söğüt destelerinin içine materyali saklıyorlardı.

Söğütler sepet örme yerine gerektikçe getiriliyordu. Bu işten sepet örme işliğinin meydancısı Karl Vorberg yoldaş ve ben sorumluyduk. Zaman zaman Georg Kautz'da bize katılıyordu.

Yanımızda daima bir gardiyan bulunuyordu. İllegal yayının içine saklandığı desteyi, diğer söğüt dalı desteleri içinde bulmak ve onu hapishaneye nakledebilecek şekilde diğer destelerin arasına gardiyanın varlığına rağmen gizlemek zorundaydık. Hapishaneye giriş de daha az tehlikeli değildi. Normal olarak hapishaneye her girişte Baraj adı verilen yerde arama yapılırdı. Bu her seferinde tepki yeteneğimizi ve sinir gücümüzü yeni bir sınava sokuyordu.

Parti çekirdeğimizi Georg Hautz, Karl Vorberg ve ben oluşturuyorduk. Güvenlik nedeni ile materyali yalnız biz üçümüz okuyor ve sözlü olarak yayıyorduk.

Alois Bartoszkiewicz ile sıkı bir bağımız vardı. O bilinçli bir antifaşistti ve sepet örme işliğinde büyük bir politik etkisi vardı.

Sovyetler Birliği'ne saldırı ve başlangıçta faşist orduların hızla ilerlemesi karşısında politik faaliyetimizi yükselttik. Böylece mahkumların görüşlerini yönlendirmelerini kolaylaştırmaya ve onların moral gücünü artırmaya çalıştık. Elimizdeki illegal materyale ve resmi basın organlarına dayanarak Sovyetler Birliği'nin ve anti-Hitler koalisyonun askeri ekonomik, politik gücü hakkında doğru bir değerlendirme yapabiliyorduk.

Sovyetler Birliği halklarının bir daha kapitalist boyunduruğu kabul etmeyeceklerini çok iyi biliyorduk. Faşistler geçici olarak ülke içlerine dalsalar da sonuçta savaş mutlaka bu canilerin yenilgileri ile sona erecekti. Faşistlerin dünya egemenliğini ve kimi halkları tümüyle yoketmeyi amaçlayan hedefleri zorunlu olarak en değişik biçimlerde dirençle karşılaşıyordu.

Faşist Almanya askeri yönetiminin bu gerçekleri anlamakta tümüyle yeteneksiz olduğunu Yugoslavya'ya saldırıdan sonra bir mahkumla yaptığım görüşmede de anladım.

Konuştuğum mahkum askeri gelenekleri olan eski asil bir ailedendi. Genelkurmayda albaylığa yükselmiş, 6 dil konuşan ve geniş kültürü olan biriydi. Ama bu yeni erk sahiplerini reddettiğini gizlememiş ve bu yüzden de 6 yıl hapse mahkum edilmişti.

Yine de o, faşistlerin askeri başarılarını heyecanla selamlıyordu. Ama, benim için aynı zamanda iyi bir enformasyon kaynağıydı. Daima en iyi ve en köklü bilgileri, en yeni olayları ondan öğreniyordum.

Günün birinde bana şunu söyledi: "Yugoslavya'nın işi de bitti. Tüm Yugoslav ordusunu üç tümen askerle tarumar ettik. Şimdi bunlardan iki tümen çekip başka bir yere yollayabiliriz ve ülkenin ekonomik olanaklarını, askeri-coğrafi konumlarını kendi amaçlarımız için kullanabiliriz".

"Sen Yugoslavya'da savaş bitti mi sanıyorsun?" dedim, "Bana kalırsa asıl savaş şimdi başlıyor. Sanırım, partizanları bastırabilmek için Yugoslav ordusunu parçalamak için gerekli olduğundan daha fazla tümene ihtiyaç olacak."

Yüzüme şaşkın şaşkın baktı. Birçok politik sorunda aynı görüşte olmamıza rağmen kendisine karşı çok dikkatli davrandığımdan görüşlerimi ona görünüşte tümüyle tarafsız bir dille anlatmaya çalıştım. Yugoslavya'nın ekonomik, politik, tarihsel, coğrafi koşullarını anlattım. Faşist savaşın karakteri sorununa ise hiç girmedim, partizan savaşının hangi olanaklara sahip oldu-

ğunu gösterdim. Bu anlattıklarımı güçlendirmek için tarihsel bir örnek de verdim. Napolyon'un İspanya'da partizanlardan çektiklerini anlattım. Bunu daha kolay anlayabildi. Ama hepsine rağmen yine şöyle cevap verdi: "Bunlara inanmıyorum",

Yaklaşık 4 ay sonra bana şöyle dedi: "Doğrusu bravo, senin görüşlerinin doğru çıkacağını gösteren çok belirgin işaretler var".

Bu mahkum bu kadar geniş bilgilere sahip olmasına rağmen hayata son derece yabancıydı. Kendisi de bunu gittikçe farkediyordu. Özellikle ancak hapise düştükten sonra ilişkisi olan komünistler karşısındaki tutumu kısa sürede değişti. Örneğin, komünistlerin Clausewitz'i kendisinden daha az bilmemeleri karşısında çok şaşırmıştı.

Hemen hepsi işçi sınıfından gelen ve sınırlı bir ilkokul eğitimi görmüş olan yoldaşlarımızın toplumsal olayları, kendisinin tersine doğru olarak değerlendirebilmeleri albayın komünistlere olan saygısını giderek artırıyordu.

Sovyetler Birliği'ne saldırının ardından, kendisine cepheye gönüllü yazılmak ve "şerefli" bir ölümle şehit düşmek teklifi yapıldı. Faşistler bu kurnazca yoldan ondan kurtulmak istiyorlardı. Bunu reddetmesi kendisi için olumlu bir nottu.

"Eğer beni öldürmek istiyorlarsa, kendileri yapsınlar. İşlerini kolaylaştırmak niyetinde değilim."

Birkaç hafta sonra onu alıp götürdüler. Bir daha da onun hakkında hiçbir şey duymadım.

KOVUŞTURMA BİRLİĞİNİN ÜYESİ

Cezaevi duvarcılığım sırasında ilginç biri ile tanıştım. Beni tamirat için bir hücreye gönderdiler. İçerdeki mahkum hücreye girince bana sordu: "Beni tanımadın mı?"

Kendisine baktım ve "hayır" dedim.

"Ben seni tutuklayan kovuşturma birliğindeydim!"

Bir ahlaksızlık suçundan dolayı mahkum olmuş. Şaşkınlıkla sordum: "7 yıldan beri bir sürü insan tutuklamışındır. Nasıl oldu da beni tanıyabildin?"

"Gayet basit. Çünkü sen bizi en fazla etkileyenlerden biriydin. Biz, siz komünistlerin pek çok şeyine alışmıştık. Elimize geçen militanlarınızın tümü demir gibi yürekli heriflerdi. Bazıları bizde hepsinden fazla saygı uyandırıyordu. Bunlardan biri de sendin! Bunun için hatırlayabildim."

Sonra bana bir başka örnek verdi. Birliği bizden üç ay sonra bir başka yoldaşı tutuklamış. Bu yoldaşın sorumlu bir yerde çalıştığını Gestapo biliyormuş, ama gerçek işi hakkında somut bilgisi yokmuş. Yoldaş işkence sırasında son derece dayanıklı çıkmış.

Üçüncü gün yoldaşı yine sorgulama odasına almışlar. Yazı masası üzerinde Gestapo memurlarının kullandığı bir lastik cop varmış. Yoldaş copu masadan kaptığı gibi kovuşturma birliği şefinin kafasına üç kez vurmuş. Sonra bir Gestapo üyesinin yakından ateşlediği bir kurşunla yere serilmiş.

Yapılan kişi tarifine ve verilen tutuklanma zamanına göre, bu yoldaş Berlin ili ajitasyon-propaganda yönetmeni Franz olabilir.

Franz, önce, Temmuz 1935'de yurtdışına çağrılmıştı. Bizim tutuklanmamız üzerine MK'nin Berlin İl Yönetimi ile bağı kesilince, yaklaşık 3 ay kadar sonra, yoldaşlar onu Çekoslovakya'dan Berlin'e bağları yeniden kurmaya göndermişlerdi. Bunu 1945'den sonra öğrendim. Franz bu görevden bir daha geri dönmemiş.

BAŞGEDİKLİ

Savaş çıktığı sırada halk içindeki geniş çevrelerde hangi ruh halinin hakim olduğunu şu örnek gösteriyor: Savaşın ilk günlerinde duvarcı olarak cezaevi dışında caddede çalışıyordum ve oradan Luckau pazar meydanını görebiliyordum. Yeni askere alınanlar burada toplanıyordu. Saatlerce bir yerde durmak zorundaydılar. İsteksizlikleri 40 metre öteden görülüyordu. Bu isteksizlik yarım düzine kadar kahverengi üniformalı tip alana girince doruğuna erişti. Huzursuz bir homurtu pazar meydanını kapladı.

Ertesi gün askerler ve bagajları kamyonlarla istasyona götürüldüler. Askerlerin çoğu köylüydü. Kuşkusuz, taşıt araçlarını yüklemekte çok deneyimliydiler, yine de kamyonları çok isteksizce yüklüyorlardı. Bu adamların tutumu savaş heyecanından başka her şeyi gösteriyordu.

Ancak ilk askeri başarılardan sonra ruh halinde belli bir yükselme oldu. Polonya'ya saldırıdan sonra cezaevi yakınında bir binada çalışıyordum, bina kışla olarak kullanılıyordu. Burada duvardaki büyükçe bir deliği kapatmak ve pencere takmakla görevliydim.

Çalıştığım yerin yakınında, 5 metre kadar ötede askerlerin sürekli girip çıktığı geniş bir kapı vardı. Kapının önünde bir başgedikli duruyordu. Ve girip çıkan hemen her askere bağırıyor, güçlük çıkartıyor, onun şu ya da bu emre aykırı hareket ettiğini iddia ediyordu.

Bunları bir kaç kez kapıdan geçiriyor ve kendi görüşünce böylece "keskin" davranmalarını sağlıyordu. Sözkonusu olan insanlar olgun, deneyimli insanlardı, kendilerine bu şekilde davranılmasına ses çıkartmıyorlardı. Belli ki faşistler, askersel başarılarına dayanarak askerlerdeki itaatkarlık ve korkuyu en yüksek ölçülere kadar artırmışlardı.

Açık söylemeliyim ki, faşist ordudaki bu itaatın etkinliği beni çok üzmüş ve isyan ettirmişti. Bu başgedikli kuşkusuz Berlinli bir işçiydi. Ve onun faşist savaş politikasına hizmet eden bu heyecan ve aktifliğini nasıl zayıflatırım diye düşünüyordum.

Başgedikli bu "faaliyetinden" bıkınca bana geldi ve benim işimi izlemeye başladı. Yakınlarda üçüncü bir kimse yoktu, çünkü cezaevi yönetimi kışlada benim başıma bir nöbetçi daha dikmeyi gereksiz bulmuştu. Eğilmiş durduğum çalışma konumumu bırakıp ayağa kalktım. Başçavuşun gözlerine bakarak şöyle dedim "Amma gösteriş yapıyorsun!"

İlk anda yüzüme şaşkınla baktı, sonra gülümsedi ve Berlin şivesiyle, dostça bir sesle şöyle dedi: "Ben de sadece bir damcıyım. Ama bu reziller başka türlüsünden anlamıyor. Böyle sırtımı duvara dayayarak durumumu daha iyi kurtarıyorum!"

"Öyle mi sanıyorsun?"

Soran gözlerle şaşkınlıkla bana baktı.

"Bir kere düşün, savaş daha bitmedi ve üstelik cephede adamı arkadan da vurabilirler."

Bu sözlerimin ordunun moralini bozmak ve cezasının da idam olduğunu biliyordum. Ama onun sınıfsal duygularına bel bağlayabileceğime inanıyordum. Haklı çıktım.

"Vay anasına, işin bu yanını hiç düşümemiştim! Ama haklısın!" Kısa bir sessizlik oldu. Düşünüyor gibiydi. Sonra sordu:

"Sen neden kodestesin?"

"Siyasi! On yıl!"

"Hoş değil ama hiç değilse beynine bir kurşun yeme tehlikesi yok!"

Yanıt verdim: "Belki de haklısın ama bizi de yavaş yavaş açlıktan öldürüyorlar."

Yüzüme dikkatli baktı, sanki sözlerimin doğruluğunu sınamak istiyordu. Sonra bir şey demeden gitti. Kısa süre sonra bir ga-

zete kağıdına sarılı tayın ekmeği ve büyük bir parça sosisle geri geldi. Yakınlarda kimsenin gözetlemediğinden emin olduktan sonra yiyecekleri benim kireç teknemin yanına taşın üzerine koydu.

"Bu senin."

Bundan sonraki üç gün boyunca bana bu "tayınımı" getirmeyi unutmadı.

Sovyet ordusu hakkındaki görüşleri de ilginçti. Cephede bulunduğu sırada birliği Kızıl Ordu birlikleri ile karşılaşmıştı. Özellikle Sovyet topçusu başgedikliyi çok etkilemişti. Başçavuş şöyle diyordu:

"Sovyetler Birliği ile askeri bir çatışmaya girmeyi hiç istemeyiz."

ÇAMUR BANYOSU

Mahkumiyet koşullarını etkileyen birçok etkenler vardı: Faşistlerin mahkumların iç direncini kırma çabası, son moral güçlerini ve giderek onları fiziksel olarak yoketme çabası; faşist rejimin mahkumların işgüçlerini sömürerek kendi ekonomik güçlerini artırmak ve kendi saldırgan hedefleri için kullanmak çabası –ki faşistler bu yolda hukuk adamları arasında kendilerine maşalık etmeye hazır çok sayıda insan bulmuşlardı; devletin bu sözümona ceza infazının vahşetini kamuoyu önünde gizleme çabası; faşist infaz kurumu içinde bilinçli antifaşistlerin, ya da yalnız görevini yerine getiren fakat özel bir çaba göstermeyen insanların bulunması ve nihayet faşist Almanya'daki politik güçler oranınındaki gelişme ve hapishanedeki koşullar.

Hücre cezasında bulunan mahkumlar (bundan mahkumların büyük çoğunluğunu oluşturuyordu) çoğunlukla açlık, zulüm ve gardiyanların eziyetlerinin en fazla etkilediği kimselerdi. 9 yıl 7 aylık mahpusluğum boyunca açlık benim sürekli arkadaşım oldu.

Görece tok sayıldığımız 1,5 yılın hali şuydu:

Kahvaltıda 300 gram kuru ekmek ve yarım litre bira mayası kahvesi.

Öğle yemeğinde 1 litrelik son derece zayıf bir çorba: patates, lahana, buğday kırığı ya da en iyi durumda makarna ya da bezelye çorbası.

Akşam yemeğinde 200 gram kuru ekmek, 3/4 litre sade suya çorba ya da 200 gram ekmek, 10 gram margarin ve 30 gram "lastik" sosisi yani en ucuz et artıklarından, hiçbir değeri olma-

yan bazı etlerden yapılmış sözümona bir sosis.

Meyva türünden vitaminli yiyecekler tüm mahkumiyetim boyunca hiç verilmedi.

Açlık çok çeşitli düzeylerde olabiliyordu: yeterli gıda alamamaktan vücudun tüm gücünü kaybetmesine kadar. Savaşın başlamasından sonra özellikle hücrelerde yatan ve çalışmak zorunda olan mahkumlar arasında açlık hızla yayılıyordu.

Mahkumların küçük bir bölümü biraz daha iyi beslenebiliyordu. Bunlar yemek dağıtımı ile görevli olan meydancılar, elektrikçi, demirci, kunduracı, terzi olarak çalışan ve baş gardiyanın özel işlerine bakan mahkumlar; hapishanenin tarlasında, çiftliklerde ya da köylülerin yanında çalıştırılan mahkumlardı.

Bazı mahkumlar –daha önce uzun süre aç kalmış olduklarından– çok ağır işlere dayanamıyor ve kelimenin tam anlamı ile yokolup gidiyorlardı.

Hasta mahkumlar ağır işler altında olağanüstü eziliyorlardı. Etkili bir tıbbi yardımdan ise söz edilemezdi.

Mahkumlardan birinin başına gelenler aklımdan hiç çıkmıyor: Yaşlı, zayıf bir mahkum haftalarca karın ağrısından şikayet etti durdu. Doktora gittiği zaman, Dr. Müller "numara yapıyorsun" ve "işten kaçıyorsun" diye revirden kovdu. Böylece onu yine patates toplamaya gönderdiler. Allahın günü iki kat olmuş bir halde patates toplamaya devam etti. Bir salonda 30 mahkum bir arada yatıyorduk. Bir akşam tam işten dönmüştük ki adamcağızın durduğu yerde sağa sola savrulduğunu gördüm. Sarılıp kollarıma aldım. Kusmaya başladı ve bir kürek dolusu pıhtılaşmış kan çıkardı. Ardından öldü. Açlık pek çoğumuzu hapishane arazisinde çalışırken, işe gelip giderken yabani sarımsak toplamak ya da marul toplarken ağızlarını tıka basa doldurmak zorunda bırakıyordu. İnsan organizmasının otları hazmedemediğini anlayınca bazı mahkumlar solucanları yakalayıp yemeğe başladılar. Genç SA ve SS üyelerinin savaşın başlamasıyla askere alınması üzerine mahkumlara yapılan kötü davranışların ve eziyetlerin temel kaynağı da ortadan kalkmış oldu. Ama mahkumların durumu düzelmedi; bir yandan zorbalık ve zulüm azalırken öte yandan açlık ve işgücü sömürüsü arttı.

Faşistlerin düşüncesinin, kendilerinden başka türlü düşünenleri fiziksel olarak yoketmek olduğu biliniyor. Pratikte bunu örtbas etmeyi hiçbir zaman ihmal etmediler.

"Kısa hükümlüler" ya da cezasının son üç-dört ayı kalmış olan mahkumlar az sayıdaki dışardaki çalışma gruplarına gönderiliyordu. Buralarda ceza koşulları görece daha elverişli ve

yiyecek de daha fazlaydı.

Civar köylerdeki küçük ve orta köylüler cepheye gitmişti. Evin kadını ya da çok kez de onun babası ya da kayınpederi yalnız başlarına tüm çiftliğin işlerini çekip çevirmek zorundaydılar. Hasat zamanı bir-iki gün de olsa bir mahkum grubunun çiftliklerinde çalışması onları çok mutlu ediyordu. Bu yüzden, birkaç istisna dışında mahkumlara çok iyi davranıyorlar, onlara ayrıca besin veriyorlardı.

Temiz havada çalışma sonucu bu mahkumlar güneşten yanmış olarak cezaları bitince topluma dönüyorlardı. Böylece faşistler çok insancıl bir ceza infazı görüntüsü yaratıyorlar, keyfiliklerini, zorbalıklarını örtbas ediyor, gizliyorlardı.

Çok tanınmış bir çalışma grubu da Luckau'daki çamur banyosu çalışma grubuydu; yıllardan beri hapishane buraya sekiz seçme, güçlü mahkum gönderirdi. Bunların görevi bataklıktan çamurları çıkarmak, arabalara doldurmak ve bu arabaları 3-4 km ötedeki banyolara götürmekti. Savaş başladığından beri aynı ağır işi 6 mahkum yapmaktaydı. Çamur getirmenin yanısıra kullanılan çamurların aktığı hendekleri ve havuzları temizlemek işi de vardı.

1940 ortalarında cezaevinde duvarcılık işleri olmadığı bir sırada bir kaç haftalığına beni de çamur banyosu grubuna gönderdiler. Bu nimetin nereden gelip beni bulduğunu bilmiyorum. Bunu, herhalde inşaat grubumuzun doğrudan doğruya bağlı bulunduğu başgardiyan Flügel'e borçluydum.

Flügel eski bir çömlekçiydi. 1933'de Alman Milli Partisi'ne üyeydi ve faşizme karşıydı. Her ne kadar kafası kıralcı, geleneksel görüşlerle karışmışsa da faşist rejime karşı ortak cephe içinde savaşmanın gerekliliğinden kuşku duymuyordu. Yoldaşlarımıza, yiğit ve güçlü karakterli insanlar olarak çok saygısı vardı.

Başgardiyan da ben de ilk baştan birbirimize karşı çok dikkatli davranmıştık. Tüm politik sorunlar üzerine konuşmaya başlamadan önce uzun bir zaman geçmişti. Bazı politik sorunlarda, örneğin savaşın ilerlemesi ve son yedeklerin de seferberlik kapsamına alınması karşısında bazen öylesine öfkeleniyordu ki faşistlere bağıra bağıra küfretmeye başlıyordu. "Serseriler! eşkiyalar! Kan içiciler! Hepimizi felakete götürüyorlar! Artık, şimdi 16 yaşındaki çocukları da ateşe atıyorlar!"

Çoğu zaman ben onu: "Başgardiyanım siz de cezaevine düşmek ya da asılmak niyetinde misiniz?" diye uyararak, kendine getirirdim.

Çamur banyosu işi son derece ağır bir işti. Burada da açlık hüküm sürüyordu. Ama hiç değilse açık havada ve geniş arazide hareket edebiliyorduk.

Luckau cezaevinde yeterli nöbetçi bulunmadığından artık çamur banyosunu kiralayan kişinin hademeleri nöbetçilikle görevlendiriliyordu. Hademe bizi hapishaneden alır, çamurların alındığı yere götürür ve sonra çoğu kez saatler boyu nöbetçiliği bırakarak başka işlerle uğraşırdı. Cezaevi müfettişinin yaptığı bir denetimle bizim içinde bulunduğumuz, bu cennet gibi koşullar ortaya çıkartıldı. Ve çalışma grubumuzu hemen geri çektiler. Çamur banyosunu kiralayan Berlinli eski bir garsondu, bizi cezaevine kendisi getirdi.

Mahkumlar olarak çalışma grubunda kalmayı elbette istiyorduk. Üstelik, işletme kiracısı bize karşı genellikle dürüst davranıyordu.

Dışardaki çalışmalarım sırasında bir yardımcı nöbetçi tanımıştım. Biz siyasiler ona "Saretz Baba" derdik. Bazende "Spartakist" diye söz ederdik. Partimizin sempatizanıydı ve siyasi mahkumlarını durumlarını hafifletmek için elinden gelen herşeyi yapardı.

Kiracı "ne yapacağım şimdi, bu durumda çamur banyosunu kapatmam lazım" diye yakınmaya başlayınca ben şöyle yanıt verdim: "Ben size bir nöbetçi önerebilirim. Ama gündeliğini 12 marka çıkarmanız ve bir de öğle yemeği vermeniz gerekir. Ayrıca, biz mahkumlar için de birşeyler düşünmeniz elbet gerekir!" (Yardımcı bir nöbetçinin normal gündeliği yanılmıyorsam, 8 marktı).

Kiracı hemen razı oldu. Bize cezaevi tayınının yanısıra her gün bir yumurta vermeyi kabul etmişti. Şimdi yemeklerimizi daha da iyileştirmeyi kabul ediyordu. Bu durumda ben de ona onay verdim.

Ertesi gün grup halinde başımızda "Saretz Baba" olmak üzere cezaevinden bataklıklara doğru yola çıktık. İhtiyar yükselen ücreti ve alacağı öğle yemeğinden ötürü çok sevinçliydi. Çok yüksek olan günlük normu doldurmak zorundaydık, ama yine de bir sürü boş zamanımız kalıyordu. Kentten dışarı çıkar çıkmaz "Saretz Baba"nın kendisine çok ağır gelen Karabina'sını omuzladım.

Çalışma grubumuzun başında nöbet beklediği ilk gündü. Bana, "köyün tarihinde bu bataklıklarda, Luckau hazinesinin gömülü olduğu yazar" dedi.

Bunun üzerine şakalaşmaya başladık. Çünkü, gözalabildiğine

giden alanlar boyunca bataklığın çamurları yıllarca çıkartılmış ve şimdi bizim üzerinde çalıştığımız bölüm oldukça küçülmüştü.

Grubumuzda adi suçlu 4 mahkum, bir yoldaş ve ben vardık. Biz iki yoldaş birlikte çalışıyorduk, böylece sohbet edecek konular bulabiliyorduk. Günün birinde Polonyalı yoldaş, üst tabakaları kaldırırken küreği ile sert bir şeye çarptı, madeni bir ses duyduk. Cıvık tabakayı dikkatle temizleyince 25 santim kadar boyunda ve 8 santim kadar kalınlıkta bir toprak vazo ile karşılaştık, boynu yukarı doğru daralıyordu. Kürek darbesi ile vazonun boynu kırılmıştı. İçinde 30 kadar büyük ve 20 kadar da küçük Otuzyıl savaşlarından kalma gümüş para vardı.

"Saretz Baba" bunları müzeye verdi. Luckau'da çıkan gazetede ertesi gün manastır hazinesinin bulunduğunu yazdılar ama kimin bulduğundan sözetmediler.

Çamur banyosunun bir de parkı vardı, bunun da bakımı gerekiyordu ama bu iş için ayrılmış işgücü yoktu. Bu işlerin de yapıldığı günlerden birinde, banyonun kiracısı benim bahçıvanlık işlerinde de çok yeteneğim olduğunu gördü. Bunun üzerine çoğu kez haftanın iki günü yalnızca kaplıcanın temizliği ve güzelleştirilmesi için çalışmaya başladım.

Bu pek keyifli bir işti, izne çıkmış gibiydim. Güneşli günlerde belden yukarım çıplak olarak çalışıyordum. Bataklıklarda bize hayatı zindan eden sivrisinekler burada hemen hemen hiç yoktu. Üstelik kaplıcadaki hastalarla her iki "hizmetçi kızla" ve çamur banyosunun kalorifercisi ile görüşme olanağım vardı.

İşte ilk başladığım gün, kaplıcanın yegane erkek müşterisi ile tanıştım, bir denizciydi. Uzun bir süre geçmeden birbirimizi politik olarak çok iyi anladık. Bana nasıl yardımcı olabileceğini sorunca kendisine "şimdi ihtiyacımız olan en önemli şey yiyecek" diye yanıt verdim.

"Bu zor değil! Çamur banyosundan sonra kadınların çoğunun iştahı kaçıyor. Fazlaları bir yere toplarım onları alır götürürsün".

Sözünde durdu. Her gün kaplıca müşterilerinin yemeyip bıraktığı bir sürü şeyi toplayıp götürüyordum. Denizci 14 gün sonra tedavisini bitirdiği zaman bir başka kaplıca müşterisi, bir kadın onun görevini devraldı. Böylece bizim çalışma grubumuzun besin sorunu, harcadığımız büyük gücü karşılayacak şekilde çözülmüş oldu.

Kiracı uzun yıllardan beri tamirat yaptırmamıştı, bu yüzden bütün işletme sefil bir haldeydi. Çoğu kez araçlar bozulduğundan çamur banyoları yapılamıyor, kesikliğe uğruyordu. Sonunda kiracı beni haftada üç gün tümüyle bu bölümde tuttu. Bütün

su tesisatını ve aynı zamanda odalardaki sobaları tamir ettim.

Hizmetçi Ilse ve Lotte benimle yürekten ilgileniyorlardı. Ilse her gün bana Nazilerin resmi gazetesi olan "Völkischer Beobachter"i getiriyordu. Buna çok büyük önem veriyordum. Çünkü böylece basın hakkında az da olsa bir fikrim oluyordu. Benim besin durumumu iyileştirebilmek için her ikisi de ellerinden geleni yapıyorlardı.

Kaloriferci ile aramızda kısa zamanda çok yakın bir dostluk ilişkisi kuruldu. 1933'den önce Sosyal Demokrat Parti üyesiymiş. Faşizmin verdiği özdeneyimin de etkisi ile aramızda hiçbir politik görüş ayrılığı kalmadı. Faşistlerin o zamanlar elde etmekte oldukları askersel başarılar onun gözlerini kamaştırmıyordu.

Günün birinde bana kaçmam için yardım etmeyi teklif etti. "Bak daha 5 yıl mahkumiyetin var. Bu çok uzun yir süre. Sana bir bisiklet ve sivil elbiseler getiririm, özgürlüğüne kavuşursun!"

Teklif pek baştan çıkartıcıydı ve özgürlük arzusu dev gibi büyüktü. Hele akşamları çalışma grubumuz hapishaneye geri döndüğü zaman bu arzuyu daha da fazla hissediyordum. 1938'de kaçmamı önlemiş olan nedenler şimdi yoktu. Uzun süreli cezalara çarptırılmış yoldaşlardan bir kısmı hücrelerin dışında ya da cezaevi arazisinde çalışmaya götürülüyorlardı. Ama aklım yine de bu adamın yararlı olmayacağını bana söylüyordu. Savaş daha bir kaç yıl sürerdi, yurtdışına kaçmak bana olanaksız görünüyordu. Ve faşist Almanya'da savaş koşullarında birkaç yıl boyunca illegal yaşamak da aynı şekilde olanaksızdı. Tüm bunların sonunda sosyal demokrat yoldaşın yürekli önerisini reddettim.

Çevremizdeki halkla temaslarımda edindiğim deneyim bana çok şey öğretiyordu. Çamur banyosu içinde çalışırken, daha sonra kullanılmış kağıt toplarken, sonra bir köylünün yanında çalışırken faşistlerin komünistlere karşı kışkırtmalarının halkın önemli bir kesiminde pek fazla etki yapmadığını gördüm. Niçin mahkum olduğumu soranlara hep "siyasiyim! AKP üyesiydim" diye cevap veriyordum.

Çoğu zaman bunun üzerine bana büyük bir saygı gösteriyorlardı. Pek çokları komünistlerin niçin "akıntıya karşı kürek çektiğini", böylesine fedakarlıklara katlandığını anlayamıyordu. Ama düşmanca bir tutum yoktu, tersine çoğu kez sempati ve dayanışma duyguları vardı.

YENİDEN MAHKEMEDE

Ocak 1942'de yan kanat denilen bodrum katındaki bir gözaltı hücresine götürüldüm. Durumumu ve bu önlemin nedenlerinin neler olabileceğini düşünmeye başladım. İki olasılık vardı:

Birincisi, kısa süre önce 14 gün boyunca bir dış çalışma yerinde, mahkum olmayan bir duvarcı ile beraber çalışmıştım. Faşist yağma savaş ve Nazi Partisi NSDAP genel politikası üzerine aramızda yoğun politik konuşmalar geçmişti. Bu meslektaşım bir seferinde bana: "Bu dediklerini anlatacak olursam kelleni koparırlar" demişti. Ama böylesi bir ihanetle karşı karşıya olduğumu sanmıyordum.

Ikinci neden, cezaevi içindeki politik çalışmam olabilirdi. Dışarı ile kurulan bağ, illegal materyalin cezaevine sokulması ortaya çıkarılmış olabilirdi.

14 gün kadar sonra, cezaevi yöneticisi Wiedemann tarafından sorguya çekildim ve nedenleri öğrendim. Birkaç ay önce, 9 yıllık cezadan sonra Karl Vorberg yoldaş umulmadık biçimde toplama kampına götürülmeyerek serbest bırakılmıştı.

Bana resmi yoldan mektup yazabilmesi için aramızda bir şifre belirlemiştik. Ama bu yöntemi öylesine beceriksizce kullanmıştı ki, kontrol organlarının dikkatini çekmiş, onunda şifreyi çözmüşlerdi.

Vorberg yoldaş mektuplarında bir sıra şeyin yanısıra faşist orduların Moskova önlerindeki yenilgisini de anlatmış ve faşist orduların savaş gücü hakkına görüşler yürütmüştü. Cezaevi yöneticisinin suçlamaları karşısında ben Karl'la aramızda mektuplaşmak için bir anlaşma olduğunu anlattım. Ondan bu kadar uzun süren bir cezadan sonra bir mahkumun çalışma sürecine yeniden katılmakta ne gibi olanakları ve zorlukları olduğunu, bu durumda insanın hayatını genellikle nasıl biçimlendirdiğini sorduğumu, politik konularda birbirimize hiçbir şey yazmadığımızı söyledim.

Sorgudan sonra 4 hafta daha bodrumdaki hücrede kaldım. 14 gün kadar sonra yeniden Luckau cezaevi binasına sorgulamaya götürüldüm.

Psikolojik durumum hiç de iyi değildi. Korkunç bir açlık altında eziliyordum, sakallarım uzamıştı ve daha sonra anlatacağım hücre cezası koşulları altında yaşıyordum.

Sorgu odasına girdiğim zaman orada iki kişi gördüm. Biri yazı makinasının başında oturuyordu, öteki ise herhalde sorgu yargıcıydı.

Bu adama karşı bir anda büyük bir nefret duydum. Aşırı bakımlılığı, etrafa yaydığı parfüm kokusu beni tiksindiriyordu. Sonra sorgulama başladı. Kimliğimin, ilk mahkumiyetimin nedenlerinin ve politik örgütlere daha önceki üyeliğimin saptanmasından sonra, sorgu-yargıcı birden şöyle dedi: "Ama, siz aslında Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'nin de üyesiydiniz, değil mi? Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği üyesi olmak, silah kaçakçılığı yapmak ve silah depolamaktan dolayı 1932 Kasım'ında tutuklanmışsınız!"

Davamdan önceki sorgulamada ve dava sırasında bundan gerçekten söz etmemiştim. Demek ki, bu sırada bu konudaki dosya da gelerek resmi yollardan dosyalarıma eklenmiş.

Yanıt verdim: "1932 Kasımında tutuklandığımı biliyorsanız, bu konuyla hiçbir ilgim olmadığı için dava açılmadığını da bilirsiniz."

"Hayır, sevgili dostum! Dava açılmadıysa bunun nedeni suçunuzu size ispat edememeleridirl Ben sizin Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği üyesi olduğunuza inanıyorum!"

Bunu tekrar reddedince, o yine kendi iddiasını ileri sürdü. Sabrım tükendi: "Canınız ne istiyorsa ona inanın öyleyse!"

Ayağa fırladı, yumruğunu masaya vurdu ve bağırmaya başladı: "Ne durumda olduğunuzu bilmiyorsunuz galiba! Kellenizi kaybedebilirsiniz!"

Onun bu tepkisini görünce, aklım, "bu insanı bir de kişisel olarak kendine düşman edersen durumunu daha da zorlaştırırsın", dedi. Bu yüzden durumu yumuşatmaya çalıştım. "Kellemin tehlikede olduğunu elbette biliyorum ama sizden de hiç değilse benimle hiçbir ilgisi olmayan bir konuyu benim üstüme atmalarına razı olmayacağımı anlamanızı bekliyorum!"

Tepeden tırnağa değişmiş gibiydi. Bana öyle geldi ki, benim kararlı çıkışım onu kızdırmak bir yana tersine çok etkilemişti. Ve kabarıp bağırıp çağırması da yalnızca yapmacıktı.

Tutanağın geri kalanı boyunca bana karşı çok dürüst davrandı. Ve eski sorgu yargıcım, Ülke Mahkemesi yöneticisi Bork gibi laflarımı çevirip bana karşı kullanmaya kalkışmadı. Cümleleri, ben nasıl söylüyorsam aynen öyle yazdılar.

Şimdi, gözaltı hücresinde hangi koşullarda yaşadığımı anlatacağım. Hücre yarı yarıya loştu. Hücre kapısına bir metre kadar uzaklıkta yerden tavana kadar demir parmaklık vardı. Bu demir parmaklıkta da bir kapı vardı. Pencereye bir metre kadar uzaklıkta ikinci bir demir parmaklık vardı. İki demir parmaklık arasındaki mesafe iki metre kadardı.

Bu 2'ye 1,80 metrelik alanda taştan örülmüş ve üzerine keresteler uzatılmış bir sedir vardı. Bunun yanında da içine lazımlık geçirilmiş bir kerevet. Geri kalan alanda ancak 2-3 küçük adım atmak mümkündü. Ve burada kendimi kafese kapatılmış bir hayan gibi hissediyordum.

Hücrede kaldığım 6 hafta boyunca dışarıda eksi 20 dereceye varan soğuk vardı. Hücredeki ısı bazen öylesine düşüktü ki, testideki su donuyordu.

Sırtımdaki giysiler sık dokunmuş bir kumaştan yapılan astarsız normal cezaevi giysisiydi. Bunun altında bir gömlek, çoraplar ve ayakkabılar. Geceleri tek bir örtü ile örtünüyordum. Bu 6 hafta boyunca çoğu günler hücredeki soğuk nedeni ile sedirde uzun süre oturamıyordum. Bu yüzden iki demir parmaklık arasındaki iki adımlık yolu saatlerce gidip geliyordum.

Günlük tayınım –lazımlığı temizlemek için de kullanmak zorunda olduğum– bir testi soğuk su ve patates ezmesinden yapılma 150 gram bir çeşit "ekmek" ti.

Üç günde bir sıcak yemek veriyorlardı. Yani her zamanki normal açlık tayını. 6 hafta sonunda 57 kiloya düşmüştüm.

En kötüsü bu küçücük yerde zihinsel hareketsizliğe zorlanmaktı. Hücreye atılmamdan bir kaç ay önce, bodrumda hücrelerin tamiri ile uğraşmıştım. Bu sırada hiç de zayıf iradeli olmayan koca koca adamların bu mahkumluk koşullarında 14 gün sonunda çocuklar gibi ağladıklarını görmüştüm. Sinirlerinin tümüyle tükendiği belliydi.

Hergün gazeteden kesilmiş üç parça tuvalet kağıdı veriyorlardı. Bunların üzerindeki bir kaç satırı günde 20-30 kez okuduğum oluyordu.

Gelecek davaya sinirsel olarak çökmüş biçimde çıkmamak için mutlaka kendime bir meşguliyet bulmalıydım. Rus devrimcilerinden birinin kitabında okuduklarım aklıma geldi. Çar egemenliği altında Schlüsselburg'da kapkaranlık bir hücreye atılan bu devrimci, aklını kaçırmamak için her sabah elinde bulunan 20 toplu iğneyi hücrenin karanlığına atıyor ve bütün gün boyunca bunları yeniden arayıp bulmaya çalışıyordu. Böylece günün büyük kısmını bununla meşgul olarak geçiriyordu.

Benim ise yanımda yalnızca diş fırçam vardı. Bu yüzden hücremi santim santim iyice gözden geçirmeye karar verdim. Bu üç gün sürdü. Bunun sonucunda iki santimlik bir kurşun kalem içi ve 2 buçuk santimlik üçgen biçiminde bir teneke parçası buldum. Bundan başka benden önceki mahkumların duvarlara yazdıkları kazıntıları ve kısa cümleleri tekrar tekrar okudum.

Kurşun kalem içi ve teneke parçası benim için hazineler kadar değerliydi. Kurşun kalem içi ile, elime geçen gazete kağıtlarının beyaz kenarlarında stenografi çalışabiliyordum.

Birkaç yıl kadar önce kitap yardımı ile hücremde stenografi öğrenmiştim. Şimdi yeni alıştırmalarla hafızamı tazeliyordum. Ne yazık ki yazı bulunmayan beyaz şeritler kısa zamanda doluveriyordu.

Ya bu teneke parçasını ne yapacaktım? Bununla diş fırçamın sapını kesip ayırmaya ve iki parmağım arasında güçlükle tutabildiğim tenekeyi buna takıp bileyerek bir tür kılıç yapmaya karar verdim.

Bütün bir gün boyunca kılıcın planını duvara çizmekle uğraştım. Bundan yirmi gün boyunca ise diş fırçası sapına taktığım kılıcı biledim. Tüm bunlar sırasında bir yandan kapıdaki gözetleme deliğinden gözümü ayırmamak zorundaydım. Gardiyan yaptığım işi farkederse hem teneke hem de kılıç elimden gidecekti.

Böylece ciddi ruhsal sarsıntı geçirmeden gözaltı günlerim geçti. Ama, o ağır hücre koşulları bende kurtuluşumdan sonraki 10 yıl boyunca beni uğraştıran bir dalak hastalığına yol açtı.

6 haftalık tecritten sonra başka mahkumlarla birlikte bir hücreye kapatıldım. Burada iki mahkum vardı. Biri yabancı bir orduda paralı askerlik yapmaktan, diğeri ise kadın ticareti yapmaktan mahkum olmuştu. Her ikisi de bir yıldan beri tutukluydular ve sağlık durumları benden çok daha iyiydi. Yine de her ikisi de normal açlık tayını koşullarından perişan olmuşlardı. İnsan organizmasının nelere dayanabileceği hakkında hiçbir fikirleri olmadığı halde de bu duruma 3-4 aydan fazla dayanamayacaklarına inanıyorlardı. Günün büyük zamanında yataktan kalkmayacak kadar kendilerini güçsüz hissediyorlardı. Aslında bu yasaktı, ama gardiyanlar bu durumu bir çok mahkum yaptığı için sanırım artık kabullenmişlerdi.

Hücremdeki mahkumlara zihinlerini başka şeylerle meşgul etmeleri gerektiğini anlatmaya çalıştım. "Burada 3-4 aydan fazla dayanamayacağınıza kendinizi inandırmanız sadece sizi heyecanlandırıyor ve vucüdunuzun gücünü bu yüzden boşuna harcıyorsunuz. Bu sizin ancak ölümünüzü hızlandırır."

1937-38 yıllarındaki ilk keskin açlık döneminde insan organizması ile yoğun şekilde ilgilenmiştim. Bazı bilimadamlarının delilerin başka insanlara göre açlıktan daha geç öldüklerini tespit etmeleri özellikle ilgimi çekmişti, çünkü deliler içinde bulundukları durum üzerine kafa yormuyorlardı. Ama hücremdeki

diğer mahkumlar bu anlattığım olgulardan sonuç çıkaracak enerjiyi kendilerinde bulamıyorlardı.

Ben ise artan bedensel zayıflığıma, açlık duyguma karşı koyuyor ve davaya kadar geçecek olan zamanı nasıl kullanacağıma kafa yoruyordum. Bu sırada hücrede yapacak iş yoktu.

Hücreye atılmadan önce İspanyolca okumaya karar vermiştim, çünkü cezaevindeki İngilizce ve Fransızca kitapların hepsini okumuştum.

Ama şimdi şu sorun çıkıyordu: Acaba İspanyolca öğrenmem beni bekleyen gelecek açısından akıllıca bir iş olacak mıydı? Soruşturmalardan Karl'ın Luckau cezaevindeki politik çalışmalar hakkında ifadeler verdiğini anlamıştım. Bu büyük bir ihtimalle ölüm cezası demekti. Ama bir süre düşündükten sonra buna rağmen İspanyolca öğrenmeye karar verdim. Bunun her koşulda yararlı olduğu görüşündeydim. Kellemi kaybetmezsem bunun yararı açıktı. Kaybedersem de İspanyolca öğrenimi ile uğraşmak beni bekleyen geleceği ve açlığı unutturacak, üstelik de önümde kalan yaşam süresinde bana zihinsel bir zevk verecekti.

Böylece başka kitapların yanısıra kütüphaneden istettiğim bu dil kitaplarını da aldım. Ve yoğun şekilde çalışmaya başladım. Hücre akradaşlarım ya ilgisizce taburelerinde oturur, yataklarında yatar ya da acaba yakında yemek varmı diye kulaklarını kapıdan ayırmazlarken, ben bir taburenin üzerine çıkmış dirseklerimi hemen pencerenin altında olan bir yatağa dayamış böylece biraz daha elverişli ışık koşullarında İspanyolca çalışıyordum.

Yoğun zihinsel çalışmama ve bedensel çalışmamın çok daha fazla olasına rağmen besbelli benim kadar enerji harcamayan hücremdeki diğer arkadaşlarımdan daha fazla gücüm vardı. Böylece hem açlık duygusunu hem de beni bekleyen olayları büyük ölçüde bilincimden itip çıkarabiliyordum.

Birkaç hafta sonra tüm bunlara rağmen fiziksel bir çöküntüye uğradım. Kendimdem geçtim ve üzerinde bulunduğum tabureden yere yuvarlandım. Kendime geldiğim zaman hücre arkadaşlarım üzerime eğilmişlerdi. Birbirlerine anlamlı anlamlı bakıyorlardı. Herhalde işte onun da işi bitti, demek istiyorlardı. Ama, öyle değildi, ben yoğun şekilde çalışmalarımı yine sürdürdüm.

8 hafta kadar sonra yeniden tecrite alındım ve serbest saatlerime de tek başıma çıkmaya başladım. Bu önlemlerden beni ölüm cezasının beklediği anlaşılıyordu.

Benden başka Georg Kautz ve Alois Bartoszkiewicz de tecride alındılar. Kari Vorberg ise Luckau cezaevinde değildi. Ben

İspanyolca öğrenmeyi durdurmadan, şimdi artık davada nasıl davranacağım üzerine bir düşünce geliştirmenin de zamanı geldiği görüşündeydim. Durumum ne kadar umutsuz görünürse görünsün her olanağı kullanacak ve hayatım için savaşacaktım.

Kişisel güçlükler karşısında hayatın bir değeri olmadığını ileri süren, ölümün hayattan daha iyi olduğuna dair görüşleri savunan kimi insanlar vardır.

Bu tür tespitler bana göre sorumsuzca ve düşünülmeden ileri sürülmüş görüşlerdir. Bunlar insanın doğal reaksiyonlarına aykırıdır. Bu doğal reaksiyonlardan istisnalar ancak biyolojik nedenlerle zihinsel hataların ortaya çıktığı bu yüzden insanın varlığını sürdürme yolundaki doğal dürtüsünün zayıfladığı ya da kaybolduğu durumlarda olabilir.

Benim deneyimlerim ve yapmak zorunda kaldığım pek çok gözlem insanın yokolma sorunu ile karşı karşıya geldiği zaman tüm yokluklar ve psikolojik baskılar altında da olsa hayat boyu zindana atılmayı bile çıkar yol olarak gördüğünü gösteriyor. Kaldı ki, bu durumda bile ilerde yeniden özgürlüğe kavuşma umudu yok olmuyor.

Varlığını sürdürme ilkesi ve hayatın bir kez kayboldu mu geri gelmeyeceği gerçeği insanın hayatını sınıfının çıkarı için ya da tüm toplumun çıkarı için gerektiğinde feda edilmesi ile çelişmiyor. Yoldaşlarımız binlerce kez aşağılık bir baskı altında yaşamaktansa haksızlığa ve baskıya karşı savaş içinde dimdik ayakta ölmeye ya da hayatlarının uzun yılları boyunca özgürlüklerini feda etmeye hazır olduklarını ispatladılar.

Pek çok kitaplarda ölüm korkusu çeşitli biçimlerde tasvir edilir. İnsanın varlığını koruma yolundaki doğal dürtünün, yaşama isteğinin ve yaşama sevincinin mutlaka ölüm korkusunu gerektirdiğine ben inanmıyorum.

Beni bekleyen ölüm cezası tehlikesine karşın benim yaşama arzum çok yüksekti. Ama, belki küstahça gelecek ama ölümden, giyotinin altında varlığımın yokediimesi olayından korkmuyordum. Bu barbar faşist rejime karşı direnmenin zorunluğu benim bütün varlığımı öylesine sarmıştı ki, bunun sonuçlarına da katlanmaya hazırdım.

Faşizme karşı dizginsiz bir nefret buna ekleniyordu. Bu nefret yaşama isteğinden bile daha güçlü olabiliyor. Hücrede konuştuğum bir yoldaşım bu duyguyu şu kelimelerle ifade etmişti: "Bu faşist cinayet rejiminin benimle birlikte yok olacağından kesinlikle emin olabilsem seve seve ölüme giderdim."

Bu nefret bu sistemin maşalarına karşı da yönelikti, bu ne-

denle ölmeden önce onlardan birini de öbür dünyaya götürmeye karar verdim.

İdamın infaz koşullarını şöyle böyle biliyordum. Öğrenebildiğim kadarı ile şöyle oluyordu:

Mahkum gardiyanlarca ölüm hücresinden alınıyor ve idam odasının kapısına kadar getiriliyordu. Elleri arkadan bağlı olarak, çıplak vücuduna giydirilmiş bir idam gönleği ile idam odasına giriyordu. İki cellat sol ve sağ koluna yapışıyor ve onu savcılığın bir temsilcisinin ya da başka bir hukuksal temsilcinin önüne getiriyordu. Bu, ona kararı okuyordu. Sonra "cellat görevini yap!" sözleri ile mahkumu idam kararının infazına teslim ediyordu.

Cellatlar kurbanlarını doksan derece çeviriyor, kollarını uzatarak giyotinin altına itiyorlar. Ve cellatbaşı bir düğmeye basarak giyotini çalıştırıyordu.

Kararın okunması anını kullanmak niyetindeydim. Ellerim bağlı olacaktı ama ayaklarım serbestti. Niyetim hiç beklenmedik bir anda kollarımı tutan cellatlardan silkelenerek kurtulmak ve önümde duran hukuk temsilcisinin belden aşağısına sağ ayağımla öyle bir tekme atmakti ki onun da son saati çalsın. Bundan sonra yürek ferahlığı içinde giyotinin altına girebilirdim.

Bütün bu olayı onlarca defa tüm ayrıntıları ile kafamdan geçirdim. Ama aynı zamanda yoğun şekilde, ölüm cezasını önlemeye de hazırlanıyordum.

Bundan önceki sorgularda ne bir suç kabul etmiş, ne de bir başka yoldaşı suçlama altında bırakmıştım. Bu çizgiyi izlemeye devam etmek ve aynı zamanda mahkemeyi gerçek politik görüşüm konusunda aldatmak görüşündeydim.

Özellikle son nokta çok önemliydi, çünkü faşist mahkeme yalnız işlenmiş suçları değil politik görüşleri de cezalandırıyordu. Bu nedenle davada cezai suç işlemek için tüm önkoşulların yokluğuna işaret etmeye karar verdim. Çünkü, savaş olayları eski politik görüşlerimin realist olmadığını bana öğretti diyecektim. Görüşlerimdeki bu değişme, uzmanlık alanımda çıkardığım iyi işte de görülebilir. Bir yandan da başgardiyan Flügel'in olumlu değerlendirmesini de hesaba katıyordum. Aynı zamanda ilk kararda benim dürüslüğümün ve açıklığımın tasdik edildiğini hatırlatacaktım.

Taktiğimin temel ilkesi şuydu: Ölü bir komünist davaya hizmet edemez. *Davranışın partiye ve hareketimize zarar vermemesi şartı ile* hayatta kalmak için gereken herşeyi yapmak gerekir. Bu planı benimle birlikte sanık olan yaşlı, deneyimli işçi militan Georg Kautz'la da görüşerek onunla uyumlaştırdım, çünkü bir

sorgulamaya giderken şans eseri kısa bir süre birbirimizle konuşma fırsatı bulmuştuk.

Dava sırasında tezlerimi etkili şekilde ortaya koyabilmek için sorularla kesintiye uğramayacak belli bir zamana ihtiyacım vardı. Bunun için dava sürecini olağan biçimden çıkarmayı, senato üyelerinin soruları ve ardından sanığın cevapları biçimindeki gidişini değiştirmeyi başarmam gerekiyordu.

Bunu nasıl yapabileceğimi düşündüm. Halk mahkemesi denilen bu hakimler heyetinin rahatına düşkünlüğünden yararlanmalıydım. Duruşma kimliğimle ilgili sorularla başlıyordu. Bunun ardından suçlama ile ilgili ilk soru geliyordu. Ben daha bu ilk soruyu cevaplarken bunun sonucunda ortaya çıkacak sorulara da geçerek kendi içinde kapalı bütünsel bir konuşma yapmaya karar verdim. Senato'nun soruşturmak istediği problemlere kendiliğimden yönelerek bu fırsatı bulabileceğimi umuyordum.

Tutuklamada başka şeylerin yanısıra şu tespit ediliyordu: "Savcılığın görüşünce sanıkların hepsi 1939'dan 1942'ye kadar Luckau cezaevinde ortaklaşa kaldıkları hücrede komünist görüşlerini görüş değiştokuşu ve konuşmalarla canlı tutmak ve başka hücre arkadaşlarını komünizme kazanmak için birleşmişlerdir. Sanık Vorberg 12.4.1941'de Haldensleben'de cezasının sona ermesinden sonra, Bartoskiewicz ve Hanke ile önceden anlaştıkları bir biçimde bu ikisine kamufle edilmiş olarak ülkenin politik durumu ve doğudaki savaşın gelişimi hakkında komünist renklere büründürülmüş ve gerçeklere uymayan bilgiler vermiştir. Böyiece cezaevinde bulunan diğer sanıkların ellerine yeni propaganda materyali verilmiş ve komünist anlamda çalışmalarını sürdürmeleri sağlanmıştır. Sanık Bartoskiewicz, Hanke ve Katz bu mektupları aralarında okumuş ve içeriklerini diğer hücre üyelerine anlatmışlardır. Yazılı iddianame tüm sanıkların ceza kanununun 80. paragraf, bölüm 2, Paragraf 83 bölüm 2 ve 3, 1 numaralı maddelerine göre vatana ihanete hazırlık suçunu işlediklerini, ayrıca sanık Bartoskiewicz, Hanke ve Kautz'un ceza kanununun paragraf 83 bölüm 3, alt bölüm 3 maddelerine göre de suç işlemiş olduklarını ileri sürüyor." (Agy, NJ - 4147, s.6)

Benimle ilgili itham üç konuyu kapsıyordu: birincisi, Komünist Partisinin varlığını Luckau cezaevinde sürdürmek, ikincisi illegal yazılar hazırlamak, üçüncüsü bunların zihinsel kaynağı olmak.

Bu noktalardan yalnızca birinde suçluluğumun kanıtlanması bile ölüm cezası için yeterliydi. Tüm suçlamayı sarsmanın tek

yolu suç işlemek için önkoşulların hiçbir şekilde olmadığını ispat etmekti.

Suçlamanın temeli Karl'ın ifadesiydi. Bu ifade yalnızca ben ve diğer yoldaşlar için yarattığı korkunç tehlikeden ötürü değil, Vorberg'in böyle bir şeyi yapabilmiş olmasından ötürü de beni şaşkına çevirmişti. Bu hiçbir zaman aklıma gelmezdi. İllegal çalışmam boyunca pek çok cesur, yürekli insanlarla birlikte çalıştım. Karl bana en sakin, soğukkanlı yoldaşlardan biri olarak görünmüştü. İllegal materyali cezaevine soktuğumuz sırada en zor koşullarda bile onun davranışına hayran kalmıştım. Bunun için beni nasıl böyle bir hayal kırıklığına uğratabildiğini aklım almıyordu. Ama onun bu davranışının doğal izahını daha sonra öğrendim.

Aralık 1942'de dava başlıyordu. 7,5 yıldan beri ilk kez sivil giysiler giyindim. Ardından Berlin'e yola çıktım. Daha önce iki gardiyan hücrede bir kez daha üstümü aradılar ve vücuduma birşey saklamış mıyım diye kontrol ettiler. Bu sıra gardiyan Lindner şöyle dedi: "Anlamıyorum, sizi Berlin'e niçin gönderiyorlar. Sizi hemen şuracıkta meydanda pekala asabilirlerdi."

Bunu söyleyenin gözlerinin içine baktım. "Çok kötü yanılıyorsunuz! Emin olun yeniden geleceğim!"

Gözlerini yere indirdi, çünkü sözlerimin iki anlamlılığını çok iyi anlamıştı. Bu arada bu hukuk köleleri de faşist imparatorluğun artık yıkılmakta olduğunu seziyorlardı.

Dava günü Karl'ı aylardan sonra yeniden gördüm. Moabit, Bellevue caddesindeki sözümona halk mahkemesine götürülecektik. Nakil aracı gelmeden sanıklar yanyana küçük teneke hücrelere kapatıldılar. Hücrelerin kapı ile birlikte yalnız üç duvarı vardı ve sırtları taş bir duvara dayalıydı. Hücreleri birbirinden ayıran duvarlarda 3 cm'lik dar bir aralık vardı. Ben en dıştaki hücredeydim, yanımda Karl vardı. Ağzımı bu çatlağa dayadım. "Karl, nasıl böyle bir ifade verebildin!"

Cevap verdi: "Artık bunun hiçbir önemi yok. Faşistlerin işi yakında bitik!"

Tutuklanmasından sonra provakasyona geldiğini öğrendim. Sorguda söz faşistlerin Moskova önündeki mağlubiyetine gelince bir Gestapo üyesi "Bizim için herşeyin bittiğini sanmıştın öyle mi?" demiş. (Moskova mağlubiyetini bana gönderdiği mektubunda yazmıştı). Faşistlere karşı sınırsız nefreti ve Moskova mağlubiyetinin Kızıl Ordu'nun hızla ilerlemesinin başlangıcı olduğu umudu içinde haykırmış: "Elbette serseriler, sizin işiniz artık bitik!"

Ölüm cezası verinceye kadar mahkemenin bir yıl süreceği ondan sonrada infaza kadar daha 6 hafta geçeceği üzerine yaptığı hesaplar doğruydu. Ama askersel durumu iyi değerlendiremediğinden hesabın tümü yine de yanlış çıktı. Hesapladığı bir yıl geçmişti. Demek geriye sadece 6 hafta kalıyordu.

Kendimi tutamadım, ona şöyle dedim: "Kari ne yapmışsın? Savaş en azından birbuçuk yıl daha sürer!"

Bu anda gardiyan hücreleri açtı ve dışarı çıktık. Karl benim politik değerlendirme yeteneğime çok değer verirdi, bu yüzden davranışının sonuçlarını benim sözlerimi duyduktan sonra çok daha iyi anladı. Kuşkusuz zaten kaybolmakta olan umudunu tümüyle kaybetti. Faşizmin infazdan önce yenilgiye uğraması imkansızdı. Yüzü öncekinden de karanlıktı, yanından geçerken özür dilemek ister gibi elimi sıktı.

Mahkeme süreci o zamanın faşist hukuku için tipikti. Bizim davamıza sözümona halk mahkemesinin ikinci ceza senatosu bakıyordu. Dava, sanıklar salona girmeden başladı. Aramızda büyük mesafelerle duruşma salonu önündeki koridorda oturuyorduk. Sonra Karl içeri alındı ve önce o sorgulandı. Onun ardından Georg sonra Alois girdi ve son olarakda sıra bana geldi. Böylece içimizden hiçbirimiz daha önceden diğer sanıkların ne dediğini bilmiyorduk.

Duruşma salonundaki yerime getirildiğim zaman kendisini benim resmi avukatım olarak tanıtan bir adamın oturduğunu gördüm. Herif benim ölüme mahkum edileceğimden öylesine emindi ki, davadan önce benimle bir görüşmeye bile gerek görmemişti. Kendisine yalnızca şunu söyledim: "Ben kendimi savunurum! Bana bir iyilikte bulunun, ağzınızı açmayın!"

Avukata arkamı döndüm. Gözlerim mahkeme heyeti reisinden, reis yardımcısına ondan da savcıya gitti. Şaşkınlıkla gördüm ki, Luckau'da beni sorgulayan sorgu yargıcı burada ikinci senatonun savcısıymış.

Bu, faşistlerin kovuşturmaya ne büyük önem verdiğini gösteriyordu. Besbelli ki, başka yerlerde de cezaevlerinde, toplama kamplarında ve esir kamplarında konspiratif bağlar kurulması gözlerini fena halde korkutmuştu. Dışarda çalıştığım zamanki geçici hareket serbestliğini ben de değerlendirmiş, Fransız harp esirleriyle ve Polonyalı yabancı işçilerle bağlar kurmuştum. Önce rastlantısal olan bağlar kısa sürede örgütlü karakter almıştı. Allahtan bunlar sorguda sözkonusu olmadı.

İfadem iddianame konusunda gerçekten benim istediğim gibi oldu. İlk soruyu yanıtladım ve reis bir sonraki soruyu sormaya

hazılanırken söze devam ettim. Tam istedikleri sorunlara değindiğim belliydi. Böylece 20 dakika boyunca sözüm kesilmeden iddianame hakkındaki görüşlerimi anlatabildim. Sustuğum zaman reis "Pekala ama tam dediğiniz gibi değildi herhalde!" dedi.

Bunun ardından yargıç yardımcısı iki yüksek rütbeli SS subayından sorular gelmeye başladı. İddianamenin kanıtlarını bile bilmedikleri belliydi. Sordukları soruları istediğim yönde yanıtlamak benim için zor olmadı. Sonra Karl'a yöneldiler. Reis şu soruyu sordu: "Sanık, siz ilk kovuşturma sırasında önümüzde bulunan sanığı ağır şekilde suçlayan ve şimdiki iddianameyi doğrulayan bir ifade vermişsiniz!"

İşte burada Karl insani büyüklüğünü gösterdi. Normal olarak boğulan insan bir saman parçasına bile sarılmaya çalışır. Karl ise beni kurtarmak ve hatasını düzeltebilmek için son yaşama şansını da kesti.

"İlk kovuşturmada bunları ileri sürdüğüm doğrudur. Ama bunu sadece kendimi temize çıkarabilmek için yapmıştım. O zaman söylediklerim doğru değildi".

Böylece Georg da suçlamadan kurtulmuş oluyordu.

Mahkeme tutanaklarına Karl'ın tutumu şöyle geçti: "İlk duruşmada iddianamenin üzerine kurulduğu, kovuşturmada gösterdiği tablodan bambaşka bir tablo ortaya çıktı. Sanık Vorberg sanık Kautz ve Hanke'yi suçlama altında bırakan ve tanık ifadesiyle doğrulanmayan ilk ifadesini birinci duruşmada geri aldı. Sanık kovuşturma sırasında suçunu diğer sanıkların üzerine atmak ve kendini daha fazla temize çıkarmak için sorgu yargıcını aldatmış bulunuyor" (Agy., NJ 4147, s.17).

Sepet yapımındaki politik çalışmadan sorumlu olan Alois ile benim aramda doğrudan hiçbir bağ yoktu. Ne ben ne de Georg ifadelerimizde hiçbir şekilde Alois'i suçlama altında bırakmamıştık. Ama kendisi sorgu sırasında suçlamaları kabul etmişti.

Mahkeme sonunda alınan karar şöyleydi:

"Ceza Davası,

1.) İşçi Karl Vorberg, 24 Şubat 1912 Haldensleben doğumlu;

2.) İşçi Alois Bartoskiewicz, 6 Nisan 1897 Berlin doğumlu;

3.) Duvarcı Erich Hans Waldemar Hanke, 13 Ocak 1911 Berlin doğumlu;

4.) Elektrikçi Georg August Wilhelm Kautz, 7 Ekim 1891 Berlin doğumlu;

sanık Vorberg ve sanık Bartoskiewicz mahkeme sırasında gözaltındadırlar, diğer sanıklar mahkum durumundadırlar, va-

tana ihanet suçuna hazırlık nedeni ile toplanan halk mahkemesi ikinci senatosu ana duruşması 3 Aralık 1942'de yapıldı, duruşmaya şunlar katıldı:
Yargıç olarak halk mahkemesi ikinci başkanı Dr. Crohme, reis,
Eyalet mahkemesi şura üyesi Dr. Dengler,
SS Birlik komutanı Bauzus,
SS Grup şefi Petri,
Üst bölge yöneticisi Bodinus,
İmparatorluk üst savcısı temsilcisi olarak:
Eyalet mahkemesi şura üyesi Dr. Emmerich,
Daire resmi belgeler memuru olarak:
Sekreter Koenitz.
Mahkeme şu kararı verdi:
I. Sanık Vorberg sanık Bartoskiewicz ile birlikte cezaevinde komünist toplantılar düzenlemiş ve sanık Bartoskiewicz'in kışkırtması ile diğer sanıklara mektuplar yazmış, bunlarla mahkumların komünist tutumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Bu sanıklar vatana ihanete hazırlık suçundan ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Vatandaşlık hakları hayatları boyunca kaldırılmıştır. Mahkeme masraflarını kendilerini ilgilendirdiği kadarıyla ödemek zorundadırlar.
II. Buna karşılık sanık Hanke ve Kautz delil yetersizliği dolayısıyla beraat etmişlerdir.
Bu sanıklarla ilgili olduğu kadarı ile mahkeme masraflarını İmparatorluk kasası karşılayacaktır.

imza Dr. Crohne
hukuk adına"
(Agy., NJ - 8054, Bd. 14)

Kararın okunmasından sonra bizi ortak bir hücreye aldılar. Orada bizi yeniden Moabit sorgu cezaevine götürecek olan nakil arabasını beklemeye başladık. Böylece Karl'la rahatça konuşabildim. Bana şöyle dedi: "Georg'la senin benim gittiğim yoldan gitmek zorunda olmadığınıza çok seviniyorum. Ben yarın ölmüş olacağım"

"Neden?"

"Yanımda zehir var onu alacağım."

Şaşırmıştım. Bir an düşündükten sonra yanıt verdim:

"Hayır bunu yapmayacaksın Karl! Benim politik değerlendirmemi biliyorsun. İnfazın faşizmin yıkılışından önce gerçekleşeceği hemen hemen muhakkaktır. Ama buna rağmen bir yoldaş olarak senin görevin her olanağı kullanmaktır. Hatta infaz tarihini erteletmek için affedilme dileğinde bulunmalısın."

"Yine bugüne kadarki gibi aç kalmaya devam mı edeyim?"

"Karl, biz de açız ve üstelik açlıktan ölüp ölmeyeceğimizi de bilmiyoruz. Yine de en küçük ve en imkansız görünse bile her şansı denemelisin. Söz ver bana lütfen, giyotinin altında ölmek zorunda kalırsan bunuda bir komünist gibi yapmasını bileceksin."

Bana söz verdi ve bu görüşmemizden 7 hafta kadar sonra Brandenburg'da idam edildi.

BRANDENBURG-GÖRDEN CEZAEVİ

Mahkemeden sonra Luckau'ya değil, Brandenburg-Görden cezaevine getirildim. Faşist rejimin istikrarsızlığının giderek artması yönetici kliğin bir sıra güvenlik önemleri almasına yol açmıştı. Bunlar arasıda siyasi mahkumları belli cezaevlerinde toplamak da vardı. Böylece uzun süreli siyasi tutuklular Lukau ve diğer cezaevlerinden getirilerek Brandenburg'ta toplandılar.

Brandenburg cezaevi dört binadan oluşuyordu. Üç ve dört numaralı binalarda güvenlik nedeni ile tutuklu dedikleri bulunuyordu. Bunlar yeni suç işlememiş olmalarına rağmen Nazi'lerce yeniden tutuklanmış olan eski adi suçlulardı. Politik mahkumlara yer açmak için bunları toplama kamplarına gönderdiler. Ve kısa süre sonra orada öldürdüler.

Faşistlerin aldıkları diğer bir önlem mahkumları değişik gruplar halinde gruplandırmaları oldu. Bu iş için çeşitli komisyonlar kurulmuştu. Ve bunlar Brandenburg cezaevinde de çalışmalarına başladılar. Mahkeme dosyaları ve tek tek mahkumlarla yapılan görüşmelere göre bunların yazgısı üzerine karar veriyorlardı. Belirli bazı politik tutuklular, şiddet yoluyla suç işlemiş olanlar ve bazı seksüel suçlular bu seçme sonunda imha kamplarına gönderildiler.

Benimle yapılacak görüşme için 35 yaşlarında bir adamın karşısına çıkarıldım. Belli ki bu yeni bir Nazi numarasının ürünüydü ve tutumu benim alıştığım Gestapo üyelerinden köklü şekilde farklıydı. Davranışları hakaret edici değil, heyecansız, kuru ama buz gibi soğukkanlıydı. İnsanların hayatı üzerine karar verirken en ufak bir insani kaygu duymuyor ve korkunç bir aldırmazlık içinde hareket ediyor kanısını bende uyandırdı.

İşlediğim suçların delilleri üzerine sorular sorarken kendimi hiç de iyi hissetmedim. Bir davayı daha yeni arkada bırakmıştım ve bu Gestapo memurunun bana karşı duyacağı en küçük bir

antipati beni ölüme göndermesine yol açacaktı. Bu görüşmeden sonra birkaç hafta boyunca beni neyin beklediğini bilmeden, tedirginlik içinde yaşadım, ancak sonunda bu operasyonun kapanmış olduğunu öğrendim.

Brandenburg cezaevi, en ufak sağlık önlemlerinin bile alınmadığı Luckau cezaevi ile karşılaştırılırsa modern bir cezaeviydi. Dışardan gelen bir ziyaretçi tek tek binaların içinde gezerken, kendini neredeyse bir hastahanede sanabilirdi. Bu görünüşü tek bozan şey uzun aralarla koridorlara konmuş olan demir parmaklıklardı.

Oysa yaşam koşulları bu sırada korkunçtu. Beni 8 metrekarelik bir hücreye koydular, hücrede benden başka 3 kişi daha kalıyordu. İçerde iki katlı bir yatak, akşamları açılan portatif bir sedir, bir masa, tabure ve tuvalet vardı. Gece masa katlanıp duvara dayanıyordu. Böylece ancak bir şilte sığacak kadar bir yer açılıyordu. İşte buraya ben yerleştim. Diğer üç mahkum gece su dökmeye gitmek isteseler benim üzerimden atlamak zorundaydılar. 4 kişinin yaşadığı bu küçücük odanın havasının hele kışın nasıl olduğunu düşünebilirsiniz.

Verilen yiyeceklerin Luckau'dakinden hemen hemen hiçbir farkı yoktu. Mahkumların büyük bir kısmı (yalnızca biraz daha iyi yaşayan meydancılar hariç) açlıktan yarı yarıya ölmüş haldeydiler. O günleri hâlâ korkuyla hatırlarım: öğle yemeğinde suda haşlanmış 125 gram lahana ve dört patates veriliyordu, çoğu zaman patateslerin de ikisi-üçü tamamen kararmış ve yenemeyecek hale gelmiş oluyordu. Bu sırada boyuma göre sahip olmam gerekli ağırlıkla gerçek ağırlığım arasındaki fark 22 kiloyu aşmıştı. Vücudumun direnç gücü öylesine düşüktü ki en küçük bir soğukalma bile hayatımı tehlikeye sokabilirdi.

Ben de içlerinde olmak üzere 2 mahkum gündüzleri, bu uyuduğumuz hücrede çalışıyorduk. Her gün hücreye bir çuval dolusu yırtık, pis kana bulanmış üniforma getiriyorlardı. Bunlar doğrudan cepheden geliyordu. Bu kumaşlar yeniden kullanılıyordu, bunun için bizim parçalayıp ayırmamız gerekiyordu. Dikişleri sökerken korkunç bir toz kalkıyor, hücrede göz gözü görmüyordu. Daha birkaç ay hücrede bu şekilde çalışmaya devam edersek, bu kadar az besinle yaşama yeteneğimin kesinlikle ortadan kalkacağını anlamıştım. Ama çıkar yol bulamıyordum.

Fakat bir mucize oldu, 80 kişilik bir inşaat grubu oluşturdular; bunlar cezaevi arazisinde, ama duvarın dışındaki Arado işletmesi için bir bina yapacaklardı. Burada uçak endüstrisi için parçalar üretilecekti.

Grubun yönetimi başgardiyan Kessler'in elindeydi. Kessler'in bu konudaki tüm uzmanlığı 30 yıldan fazla bir süre önce duvarcılık öğrenmiş olmasından ibaretti. Ama yine de bilincinde zanaatçılık geleneğinden bir şeyler kalmıştı. Mesleki alanda kendisine yardımcı olması için adi suçlulardan bir mahkumu yanına almıştı.

Arado binasının yapımının savaş açısından önemli olduğu belliydi, ben binanın yapımını nasıl yavaşlatabileceğimi düşünmeye başladım. Elbette işe son derece dikkatli şekilde yaklaşmalıydım, çünkü başımdan son dava da geçtikten sonra artık faşistlerin savaş çabalarına karşı faaliyet gösterdiğime dair en ufak bir kuşku bile uyanmamalıydı.

İnşaat grubundaki az sayıda yoldaş çalışma koşulları nedeni ile genellikle birbirlerinden uzak yerlerde çalışıyorlardı. İnşaatı etkileyebilmek için kendim etki göstermem gerekiyordu. Çok güzel iş çıkararak grup yöneticisinin gözüne girmem gerekiyordu.

Adi suçlular, hatta bunların arasındaki kendilerini duvarcı ve dülger diye tanıtılan mahkumlar da genellikle bu meslekler hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Böylece ben başgardiyanın önünde çok kaliteli bir duvarcılık işi çıkartmağa başladım, bu çalışma yönteminin asıl iyi yanı gerçekten kaliteli olması için yavaş çalışmayı gerektirmeseydi. Grup yöneticisi benim çıkarttığım iş karşısında hayran kaldı. Hem bana, hem de grubun büyük bir bölümüne pek komik gelen bir şekilde, tek tek gruplara gidip bu iyi duvarcının reklamını yapmaya başladı.

Üstelik kısa süre sonra başgardiyan benim yapı tekniği hakkında da bilgim olduğunu farketti. Bunları eskiden gece okulunda öğrenmiştim. Böylece şimdiye kadarki "kalfa" Maxe ile birlikte inşaatın kısımlarının yerlerini işaretledik, birlikte iş sırasını tespit ettik ve gerekli ölçme işlemlerini yaptık.

Şimdiye kadar grup başkanının sağ kolu olan Maxe, adi suçlular arasında kullanılan deyim ile "onun ayağını kaydıracağımdan" korkuyordu. Ama kısa zamanda onunla dostça, arkadaşça bir ilişki kurmayı başardım, benim bu tür bir amacım olmadığını anladı.

O da, grup başkanı Kessler de orijinal tiplerdi. Grup başkanı genellikle kötü yürekli değildi, üstelik mahkumlarla sohbet etmekten son derece hoşlanıyordu. Uzun yıllar boyu adi suçlularla birlikte yaşama sonucu, başgardiyanın da onların ruh halini ve düşünce biçimini almış olduğunu gözlemem çok ilginç oldu. Birkaç örnek vereyim:

Birkaç hafta boyunca yakındaki bir tarladan patates "örgütlemeyi" başarmıştık. Bunun için sürünerek tarlaya gidiyorduk. Ama bu, tehlikesiz bir iş değildi. Duvarın köşelerinde bulunan gözetleme kulelerinden bunu yapmaya kalkışan mahkumlara zaman zaman ateş ediliyordu.

Bu patatesler inanılmaz bir hızla bana kaybettiğim gücümü geri verdi: Sınırsız iştahım vardı. Normal verilen yemeğin yanısıra her gün 5 kilo patatesi rahatça yiyebilirdim.

Zamanla patates pişirmekte çok ustalaştık. Kızılderililer gibi duman çıkarmadan ateş yakmayı öğrenmiştik. Nihayet günün birinde dumandan ya da birinin ihanetiyle "bizim nasıl kendi kendimizi beslediğimizi" öğrenince kızdı. Ama kızdığı, bizim cezaevi yönetmeliğini çiğnememiz olmadı. Onu asıl kızdıran şey, ona "kazık atmamız", onu "aldatmamız" oldu.

Canilerde geçerli olan bir şeref anlayışı edindiği belli oluyordu. Bizi ihbar etmedi. Bizi çalıştırmak istiyordu ve herhalde çalışabilmemiz için belli bir ölçüde yememiz de gerektiğini çok iyi anlıyordu.

Besin durumumuzu iyileştirmenin bir yolu daha vardı. İnşaat alanı yakınında bir ahır vardı. Hayvanlar için atılan yemlerin arasında bazen şansımız yaver giderse şalgam türünden bir sebze ele geçirmeyi başarabiliyorduk. Bu sebzeyi cezaevine sokarken yakalanan hücre cezasına çarptırılıyordu. En iyi durumda "yalnızca" sebzeyi elinden alıyorlardı. Sebze bir kez hücreye girdi mi onu rendeleyip adına öğle yemeği denilen sade suya çorbanın içine atıyorduk. Rendeyi boylu boyunca ortadan kestiğimiz bir konserve kutusundan yapmıştık, bir çivi ile kutu tenekesine çıkıntılar yapmıştık. Böylece küçük de olsa rende olarak kullanmaya çok elverişli bir araç elde etmiştik.

Bilmediğimiz bir nedenle başgardiyan Kessler Maxe'nin dosyasına bakmış. Bir sabah tam işe başlamıştık ki, grup yöneticisi birden tüm inşaat alanında duyulacak şekilde bağırdı "Ulan Maxe, senin ne mal olduğunu şimdi öğrendim. Tam 17 kez hüküm giymişsin ve bunlardan 5'i ağır yaralama suçundan."

Yanımda duran Maxe başgardiyana sakin sakin baktı "Ee, ne olacak? Biri bıçağı elime saplarsa elbette ben de onun ağzına saplarım! Bu sırada da ağzını yanağına kadar yırtarım!"

Bu çizdiği tabloya göre Maxe sonuçta bütün suçlar, hırsızlıklar, kadın ticareti ve ağır yaralamalardan tamamen temizlenmiş sadece koşulların bir kurbanı oluyordu.

Başgardiyan Maxe'nin izahından memnun kalmadı. Böylece saatlerce süren bir tartışma başladı. Bütün mahkumlar grubu

ilgiyle ve zevkle dinliyor, ama hiç kimse çalışmıyordu, ya da en azından hiçbir iş çıkmıyordu.

Grup yöneticisi bu işe aldırmadı bile sohbete öylesine dalmıştı ki gözü başka hiçbir şeyi görmüyordu.

Bir de şöyle bir alışkanlığı vardı: Maxe konuşurken, dilini dişlerinin arasına sıkıştırırdı. Dili ağzının sol ya da sağ yanından dışarı sarkar ve aynı anda da keskin gözlerle Maxe'ye bakar, onun sözlerinde bir çelişki yakalayıp hemen karşı çıkmaya çalışırdı.

Grup yöneticisinin bu merakı benim pek işime geldi. İnşaatın hızını yavaşlatmak için bundan yararlanmaya başladım. Belli aralıklarla Maxe'yi "ihtiyara" bir şey anlatıp, onu kızdırmaya kışkırtıyordum.

Maxe benim niyetimin ne olduğunu bilmiyor ama bu tartışmalardan pek zevk alıyordu, bunun için de dediğimi yapıyordu. Sonuçta, birçok gün 80 mahkumun işi saatler boyunca duruyordu.

İnşaatın temposunu verimli olmayan bir çalışma biçimi örgütleyerek de yavaşlattım. Örneğin, işgücünü öyle yerleştiriyordum ki, karşılıklı birbirlerini engelliyorlardı. Gelen materyal tekrar tekrar yeniden istif etmeyi gerektirecek şekilde depolanıyor ve örneğin büyük binanın tabanını yaparken olduğu gibi gereğinden çok daha fazla çimento kullanılıyordu. Tüm bunları yaparken bu direktifleri kendim vermiyor, başgardiyana yol gösteriyor, direktifleri onun vermesini sağlıyordum.

Grubumuzda bir de İspanyol vardı. İspanyolca bilmem onunla anlaşmamı sağlıyordu. Onunla konuşabilen tek kişiydim ve dolayısıyla en fazla bana yakınlık duyuyordu.

Ufak tefek, zayıf, ateşli bir gençti. Ona çoğu kez yardımcı oluyordum ama egoist ve zorba adi suçlulara karşı kendini savunmayı da çok iyi başarıyordu. Bir seferinde onu tehdit eden birinin üzerine küreği kapıp nasıl yürüdüğünü gördüm. Öyle ki, tehdide kalkışan mahkum selameti kaçmakta buldu.

Brandenburg'da adi suçlu ve mahkumlar arasında, güçlü olan haklıdır yasası hakimdi. En güçlü olan egoistlik ve zorbalıkla tüm diğerlerini bastırıp öne geçiyordu, özellikle belli avantajlar sağlamak sözkonusu olduğu zaman bu böyleydi.

Pepe ulusal devrimci savaşa katılmış, Madrid hükümetinin yanında çarpmışmış, 1939'da Franko ordusuna esir düşmüş ve 3 yıl hapiste kalmış. Sonra Almanya'ya çalışmaya gönderilmiş. "Karaborsa"dan yiyecek satın almaya kalkıştığı için Brandenburg'da hapse mahkum olmuş.

Pepe'nin çok güzel bir sesi vardı ve Franko rejimi ile alay eden düzinelerle şarkılar biliyor ve söylüyordu. Bunlar İspanya' da ilerici güçlerin elinde politik birer silahtılar.

Çalışma grubumuzda 30 kadar Yahudi mahkum da vardı. Bunlar arasında bir bilimadamı, bir sanatçı, bir orkestra şefi vardı. İnşaata başlamamızdan birkaç ay sonra bunlar grubumuzdan alındılar ve imha edilmek üzere bir toplama kampına gönderildiler.

Brandenburg cezaevi aynı zamanda idam yeriydi. İdam cezaları burada giyotinle ya da asarak ya da kurşuna dizerek infaz edilirdi. İdamlar yıldan yıla arttı ve 1945'de haftada 40-50 idama erişti. Bugün elde bulunan bilgilere göre faşist egemenlik altında yapılan idamların sayısı 2172'dir. Bunlardan 185'i adi suçlulardı.

Cezaevi marangozhanesinde tabular yapılırdı. Savaş sırasında az tahta harcamak için bir tabut tekrar tekrar kullanılırdı. Tabut yalnızca idam edilenlerin taşınmasında kullanılırdı. Birçok kez kullanıldıktan sonra tabut kurumuş kanla öylesine dolardı ki idam yerinde temizlikçi olarak bulunan bir mahkum tabutları temizlemek zorunda kalırdı. Bizim mahkumlar birliği inşaata gelirken zaman zaman bu tabut meydancısını (ona bu isim veriliyordu) "işbaşında" görürdük. Bir elinde su hortumu diğerinde keski (ağaçların kabuklarını sıyırmakta kullanılan türden bir keski) tabutları pıhtılaşmış kanlardan temizlemeye çalışırdı.

Cellatlar çoğunlukla haftada üç kez çalışırdı. İdam yeri olarak eski bir garaj kullanılıyordu, garaj beton bir caddenin yanındaydı. Bizim inşaat grubumuz akşam cezaevine dönerken beton cadde üzerinde bir düzineden fazla tabut, içindede idam edilenlerin cesetlerini görürdük. Sızan kanı akıtmak için idamların uygulandığı biokun önüne bir künk döşemişlerdi. Ama künkün tüm kanı akıtmaya yeterli olmadığı ortaya çıktı, çünkü çoğu kez kan tüm garaja yayılıyor ve geniş garaj kapısı boyunca beton yola akıyordu. Akşam karanlığında işten dönüşte bu idam yerinin önünden geçerken çoğu kez kan birikintilerine basarak gidiyorduk.

Beni inşaat grubuna aldıkları zaman büyük mesken dedikleri bir koğuşa nakledildim. Burada bir düzineden fazla mahkum kalıyordu. Koğuş doğrudan idam yerinin yanındaydı. Aramızda yalnızca kalın bir duvar vardı.

Akşam yemeği sırasında idamlar henüz bitmemiş olurdu. Ve biz üçbeş dakika arayla baltanın düşüşünü duyardık. Cellatlar bu sanatlarında öylesine bir el mahareti elde etmişlerdi ki, bu

kısa zaman içinde idam yapılıyor, cesedin elleri çözülüyor, üzerinden idam gömleği çıkarılıyor, ceset tabutun içine atılıyor ve bu tabut beton yola taşınıyordu.

Faşistler Alman halkının en cesur, en fedakar, en akıllı ve en değerli insanlarından yüzlercesini bu yolla öldürdüler. Bunların arasında cezaevinde AKP'ni sürdürmeye yardımcı olduğu için ölüme mahkum edilmiş bir yoldaş da vardı.

Ayrı ayrı binalarda somut mahkumiyet koşullarına göre yoldaşların örgütleniş ve direnişi değişik biçimler alıyordu. Yoldaşı idam günü hücresinden çıkaracakları zaman kendi yaşamına kendisi son vermeye çalıştı. Gardiyanları silkeleyip onların elinden kurtuldu, ikinci ya da üçüncü kattan kendini avluya attı. Ama aldığı yaralar öldürücü değildi. İki kolu ve iki bacağı kırılmıştı. Yoldaşı bu durumda idam odasına sürüklediler ve orada başını kestiler.

Arado binasının inşaatı sona ermeden bir süre önce şimdi Almanya Sosyalist Birlik Partisi MK Genel Sekreteri olan Erich Honecker yoldaş da inşaat yerine getirildi. Çatıcı ustası olduğu için binanın damının yapılmasında çalıştırıldı. Yoldaşlar arasında adet olduğu gibi beslenmemizi iyileştirmek için birbirimize karşılıklı yardım ettik. Daha sonra yazdığım gibi inşaat arazisi yakınındaki tarlalardan patates getirme olanağımız oluyordu. Erich çatı çalışmalarında büyük bir bidon içinde zift kaynatıyordu. Bu bidonda patatesleri de pişiriyorduk.

Patates getirmeyi başardığım zaman her şeyi hazırlıyor, onları yıkıyor, eski bir marmalat kovasına dolduruyor ve kovaya su koyuyordum. Nöbetçinin uzaklaştığı uygun bir zamanda Erich damdan aşağı bir ip sarkıtıyordu. Ben kovayı ipe bağlıyordum ve o tekrar yukarı çekiyordu. Patatesler piştikten sonra benim payımı yine kovayla aşağı sarkıtıyordu.

Günlerden birgün büyük bir sürprizle karşılaştım. Yukarıdan sallandırılan kovanın içinde beklediğim gibi haşlanmış patatesler yerine bir kağıda sarılmış olarak tuzlanmış ve soğan yaprakları ile süslenmiş bir püre buldum. Çok sevindiğim kaz kızartması bile bugün bana bu patates püresinin o zaman verdiği tadı vermemiştir!

İnşaat yerinden iki yüz metre kadar ötede cezaevinin bir bahçesi vardı. Burada mahkumlara soğan diktirilmişti ve soğanların yaprakları gübre olmak üzere biriktirilen çöplerin içine atılmıştı. Erich bu soğan yapraklarından bir kısmını ele geçirmeyi ve bir yerlerden tuz da bulmayı başarmış ve bu lezzetli yemeği hazırlamıştı.

Her zaman elimize patates geçirebilecek şans olmuyordu, çoğunlukla açlık bağırsaklarımızı kazıyordu. Günlük tayınımız olan 300 gramlık patates ezmesi ekmeğini sabahtan yiyip bitiriyor fakat açlığımızı dindiremiyorduk. En korkunçu akşamları oluyordu. "Sıcak yemek 750 gram sade suya çorbadan ibaretti, bunu su içer gibi içiyorduk. Soğuk yemek çıktığı zaman 10 gram içyağı ve 30 gram lastik sosisi veriyorlardı.

Bazen Erich ya da ben sabah verilen ekmeğin bir kısmını, küçük bir parçayı ya da öğleyin verilen patateslerden birini yemeden ayırmayı başarabiliyorduk ve akşam bunu ikimiz aramızda bölüşüyorduk.

Daha sonra ben Berlin çalışma grubuna gönderilince bir süre için yollarımız ayrıldı.

BERLİN ÇALIŞMA GRUBU

Ekim-Kasım 1943'den başlayarak Berlin ve diğer kentlerde İngilizlerin ve Amerikalıların bombardımanları hızlandı. Hemen hemen her gün 1000 ve daha çok uçaktan oluşan bombardıman filoları, kimi zaman birkaç kez şehirlerin üzerinde uçuyor ve askeri bir zorunluluk olmasa da, askeri bir yarar getirmese de, sivil halkın üzerine infilak ve yangın bombaları atıyorlardı. Her gün binlerce çocuk, kadın, ihtiyar ölüyor, oysa savaşa malzeme sağlayan fabrikalara dokunulmuyordu.

Berlin'deki hapishane ve mahkeme binalarında bombaların açtığı yıkıntıları tamir etmek için Brandenburg-Görden cezaevinde bir çalışma grubu kuruldu. Arado binasının inşaatı büyük ölçüde bitmiş olduğu için mevcut işgücünü bu çalışma grubuna vermek mümkündü.

Yoldaşlar arasında olanak olursa bu çalışma koluna katılmak yararlı mı değil mi diye tartışıldı. Bazı yoldaşlar bombardımanlara karşı tamamen korunaksız olduklarından buraya katılmanın hayatlarını tehlikeye atmak demek olduğu görüşündeydiler.

Benimle aynı görüşte olan grup ise bu gerçeği kabul ediyordu, ama cezaevinde kalma halinde rizikonun daha büyük olacağını düşünüyordu. Rejimin çöküşü durdurulmaz şekilde yaklaşıyordu ve biliyorduk ki faşistler somut koşullar izin verirse rejimin sonunda daha önce siyasi mahkumları yoketmekten bir an bile geri durmayacaklardı.

Brandenburg gibi bir cezaevinde mahkumlar müdafaasız bir şekilde cellatların eline teslim edilmişlerdi. Oldukça az sayıda

faşist bunları cezaevi avlusuna toplayıp, makineli tüfeklerle kolayca tarayabilirdi, daha sonra gerçekten de birçok kez bunu yaptılar. (Neyse ki Brandenburg'daki mahkumlar önceden ayaklanıp cezaevini ele geçirdiler ve ardından Sovyet Ordusu gelip onları kurtardı).

Çalışma kolunda ise genellikle belli bir hareket serbestisi vardı ve her ne kadar bomba saldırıları sonunda öldürülme tehlikesi daha büyükse de kaçıp kurtulmak da burada daha kolaydı.

Yoldaşlarımız ortak bir görüşte birleşemediler. Bunun üzerine kararı tek tek yoldaşların kendilerine bıraktık.

Arado inşaatının tamamlanmaya yüz tutması ile birlikte baş gardiyanın bana olan ilgisi de tabii ki azalmıştı. Benim bilgilerime artık ihtiyacı yoktu. Bunun için Berlin çalışma grubuna katılma önerimi kabul etti ve gerçekten de bu inşaat grubunda yer aldım.

İlk işimiz Moabit tutukevindeydi. 30 mahkum her sabah bir kamyonla Brandenburg'dan Berlin'e getiriliyor ve akşam geri götürülüyorduk.

Kıştı, kamyonun üzeri bir çadır bezi ile örtülmüştü. Buna rağmen ölürcesine üşüyorduk. Çünkü, sırtımızdakilerin, üstümüze giydiğimiz bir kışlık ceketin dışında, cezavevindeki giysilerimizden hiçbir farkı yoktu.

Yemek gerçi iyi değildi fakat cezaevindekinden daha fazlaydı. Hergün yola çıkarken kumanyalarımızı cezaevinden alıyorduk.

İşimiz pencerelerin yıkıldığı yerlere yenisini yapıp, cam takmak ve yer yer duvar örmekti. 8 hafta kadar sonra Brandenburg cezaevinde yeterli benzin kalmadı sanırım. Bu yüzden Moabit'e yerleştirildik ve bir daha Brandenburg'a dönmedik. Böylece hergün kamyonlarla taşınmaktan kurtulduk. Ama Brandenburg'un tersine Berlin'de geceleri hava bombardımanlarına hedef olmaya başladık.

Moabit tutukevine yerleştirildiğimizin ilk gecesi büyük bir bombardıman oldu. Bu kez ilk defa İngiliz ve Amerikalılar hava mayını denilen bombayı kullanmaya başlamışlardı. O zamanın ölçüsüne göre bunların korkunç bir gücü vardı.

Daha sonra bir gün gündüz bombardımanı sırasında böyle bir hava mayınının nasıl patladığını gördük. Bir vuruşta üç büyük Berlin apartmanını yerle bir etti. İnfilak sonucu sanki binaların temelleri yerden kesiliyormuş gibi göründü. Bunun ardından apartmanların yaklaşık 3 katı kadar büyüklükte bir ateş topu meydana geldi. Böylece infilakın yanısıra son derece

güçlü bir yangın etkisi doğdu. 12 bina daha tümüyle harabeye döndü. 15'i de içinde oturulamayacak hale geldi. Yıkıntılar daha bir süre alev alev yandılar.

İlk bombardımandan sonra başımdan daha pek çok büyük bombardımanlar geçti. Yine de Moabit'teki bu ilk saldırıyı hiç unutamayacağım. Sanırım tam uçakların yolu üzerindeydik. Uçaklar tam bizim üzerimize gelmeden dakikalarca önce gittikçe güçlenen motor seslerini ve düşen bombaların ıslık seslerini ve patlamalarını duyuyorduk. Yer sarsılıyor, bina temelinden hopluyordu. Bombalar öyle sık atılıyordu ki sanki bir çuval patates bir sandığa boşaltılıyormuş gibi gürültü çıkıyordu, ama gürültü ve sarsıntı karşılaştırılamayacak kadar daha büyüktü.

Bizim hücremizde 8 mahkum ama yalnızca iki yatak vardı. Bunlardan biri benimdi. Yastığım tuvaletin önündeki telli cama dayalıydı. Diğer yatak hemen benim ayak ucumda başlıyordu. Öteki 6 mahkum karşı duvarın yanında yer yataklarında yatıyorlardı.

Daha önceki hava hücumlarıyla zaten yıkılmış olan Moabit mahallesi o gece hemen hemen tümüyle yerle bir oldu. Bombardıman tekrar tekrar bir ateş fırtınası gibi üzerimizden geçiyordu.

Kerevetimde yatarken şiddetli bir infilakın yanımdaki cam duvarı yıkabileceğini ve bunun vücudumu keseceğini düşündüm. Bunun için karanlıkta giysilerimi giyip yatağın altına girmeye karar verdim. Ama, daha pantalonumun bir paçasını giymiştimki üzerimize bir hava mayını düştü.

Anlatsalardı inanmazdım ama bu güçlü binanın duvarları ve zemini bir kayık gibi sallanmaya başladı. Hava mayını bizim hücreden 70 metre kadar uzağa düşmüştü. Bunun arkasından 50 metre ve 40 metre yakınımıza birer mayın daha düştü. Hava basıncı öylesine güçlü olmuştu ki, tahtalarla kapatılmış olan demir hücre penceresi yerinden sökülüp havada uçtu ve karşı duvara çarptı. Ağır hücre kapısı da yerinden söküldü. Aynı zamanda kapımızın önüne iki yangın bombası çubuğu düştü. Ve alev alev yanmaya başladı. Penceremizin önüne de bir yangın bidonu düşmüş ve alevler havayı sarmıştı. Bize sanki tüm bina alevler içindeymiş gibi geliyordu. Ama ne yangın bombası çubukları ne de bidon beton üzerinde yanacak bir şeye rastlamadıklarından alevler bir süre sonra söndü.

Hapishane çok sağlam yapılmıştı. Duvarlar çok sert özel bir tuğla ile örülmüştü ve hücreleri birbirinden ayıran kalın duvarlarla binanın tümü çok sağlam bir yapı oluşturuyordu. Bu yüzden hava mayınları binayı yıkamadı. Ama dört katlı bina birinci

katın üstünden duvarın bir yerinden 10 santim yana kaydı.

Sorgu hakimlerinin ve hukuk memurlarının odalarının bulunduğu başka bir bölüm de çok hasar görmüştü. Öyle ki bunu yıkıp binanın geri kalan bölümünden ayırmak zorunlu oldu.

Ertesi gün bana binanın yıkılma tehlikesi olan bir bölümünü kapatmak için bir duvar örme görevi verildi. Başımda nöbetçi bulunmadan birkaç gün boyunca çalıştığım bu süre içinde sorgu yargıçlarının ve savcıların yazı masalarını ve odalarını istediğim gibi gözden geçirme olanağım oldu. Üç yazı masasında orduyu isyana teşvik suçlaması ile hazırlanan bir iddianamenin sorgulama tutanaklarını buldum. Bu suçlama o zaman için ölüm cezası demekti.

Rizikoyu üzerime alıp bu belgeleri yok ettim. Parçaladım ve işler durumda olan bir tuvalete attım. Masaların çekmecelerini de çekip yerlere attım. Böylece tutanakların kaybolmasının bomba saldırısının sonucu olduğu görünümünü yarattım.

Bununla suçlanan kimselerin ölüm cezasına çarptırılma tehlikesi gerçi kalkmıyordu ama biraz zaman kazanıyorlardı. Bu da faşizmin çökeceği günün gittikçe yaklaştığı bu günlerde hayat kurtarıcı olabilirdi.

Ertesi gün tümüyle yıkılmamış ama oldukça zarar görmüş bir bölümdeki odaları gözden geçirdim. Tahtalarla çakılmış bir kapıya rastladım. Kapıyı sadece bir demir tel tutuyordu. Teli açınca içerinin zifiri karanlık olduğunu gördüm.

Binanın gördüğü zararı düşünerek elektriğin çalıştığını pek sanmıyordum. Ama yine de el yordamı ile elektrik düğmesini aradım. Ama düğmeyi çevirince içerisinin ışık dolduğunu şaşırarak gördüm. Pencereler örülmüştü. Ve bütün oda boydan boya raflarla çevriliydi. Burada sorgu yargıçlarının ve savcıların kişisel dosyaları, faşist devlete "hizmetlerini" ayrıntıları ile anlatan belgeler vardı. 1945 Mayısının ilk günlerinde hemen ele geçirdiğimiz bu belgeler çok değerliydi.

Birkaç hafta sonra Potsdam Meydanı yakınlarında büyükçe bir damı tamir etmemiz gerekiyordu. İnşaat grubumuzun şefi olan SS-Merkez hücum şefi Seraphin benimle birlikte tahribatın olduğu yeri gözden geçirdi. "Ne dersiniz, sizin inşaat koiundakilerle bu damı yenileyebilir miyiz?" diye sordu.

O zaman aklıma bir şey geldi! "Elbette, ama bize bir çatıcı lazım!"

"Evet."

Ben devam ettim: "Arado inşaatı sırasında orada iyi bir usta vardı, adı Honecker."

Böylece Erich de bizim çalışma grubumuza katıldı ve orada kaldı.

İyi bir yoldaştı ve sağlam dostluk bağları bizi birbirimize bağladı. İnsanların zayıflıklarının ve büyüklüklerinin kolayca ortaya çıktığı zor yaşam koşullarında Erich Honecker yoldaşın kişiliği beni son derece etkiledi.

Mükemmel yetenekleri olan bir insandı. Alçak gönüllülük, adalet duygusu, halkın yararı için her türlü özveriye katlanma yeteneği, yüreklilik, irade ve enerji, büyük bir zeka, geniş bilgi, politik deneyim, önemli olanı önemsizden ayırma yeteneği ve azimlilik onda biraradadır. Mahkumiyet koşulları ve pek çok saatler süren tartışmalarımız sonunda iyi bir insan ve mükemmel bir komünist tanımıştım.

Erich bizim çalışma grubuna katıldıktan bir kaç hafta sonra Berlin-Lichtenberg'deki genç kadınlar hapishanesine götürüldük ve oraya yerleştirildik. Bu hapishanede gerçek suçlu hemen hemen hiç yoktu.

Özellikle üç kız aklımda kaldı. 16 yaşında bir Polonyalı, daha 14 ya da 15 yaşındayken sabotaj nedeni ile tutuklanmıştı. İkincisi 20 yaşlarında kadardı, mahkum edilmeden önce bugünkü Wroclaw şehrinin hapishanesinde gardiyanmış, mahkum kadınlara fazladan yiyecek sağladığı için ve tanıdıkları ile bağ kurduğu için "cezalandırılmıştı". Üçüncü mahkum, "savaş ekonomisi koşullarını" çiğnediği için mahkum olmuştu, çünkü karaborsadan tereyağı satın almıştı.

Genç kadınlar hapishanesinin geçici yöneticisi (babası Barnim caddesindeki kadınlar hapishanesinin yöneticisi olan) 25 yaşlarında bir kadındı. Tutumu tümüyle tam bir faşistin tutumuydu. Genç mahkumlara ölçüsüzce eziyet ediyordu. Genç Polonyalıyı onun değerlendirmesi üzerine bir toplama kampına gönderdiler, bu toplama kampından canlı kurtulduğunu sanmıyorum. Faşist infaz aleti olan bu yaratığın 1945'den sonra Batı Berlin Charlottenburg şehir hapishanesinde yeniden yönetici bir yere getirilmiş olması ilginçtir.

Bir süre sonra Barnim caddesindeki Kadın Hapishanesi'ne sürekli olarak yerleştirildik. Savaş sonuna kadar Elsholz caddesindeki ağır ceza mahkemesinde, Schöneberg idari mahkemesinde, başbakanlık binası karşısındaki adına Alman Hukuk Akademisi dedikleri yerde ve Bellevue caddesindeki "halk mahkemesi" merkezinde çalıştık.

Her gün başımızda bir nöbetçi ile metro ya da banliyö treni ile Barnim caddesinden çalışacağımız yerin yakınındaki istasyo-

na götürülüyorduk. Bu taşıt araçları bombardıman sonucu çalışamaz hale gelmişse bazen düzinelerce kilometreyi yürümek zorunda kalıyorduk.

Belleveu caddesindeki halk mahkemesi denilen yerdeki çalışmamız sırasında, sayısız idam cezasının ve yüzbinlerce yıllık hapis cezasının verildiği bu yeri bir kez daha gördüm. Duruşma salonu olarak kullanılan küçük bir bölüm hariç, binanın tüm bölümleri, daha önceki davaların bakıldığı tüm yerler bombardıman sonucunda yerle bir olmuştu. Yalnızca bodrum katları kalmıştı. Buralarda "halk mahkemesinin" belgelerinin büyük bir kısmı bulunuyordu. Diğer bir bölümü Potsdam yakınlarında bir yere götürülmüştü. Faşizmin yıkılışının hemen ardından Bellevue caddesindeki belgeleri ele geçirmeyi başardık. Potsdam'a götürdükleri belgeleri de bulmak zor olmadı, çünkü Sovyet İşgal bölgesinde bulunuyordu.

Barnim Caddesi Kadınlar Hapishanesi'den gördüklerim Brandenburg cezaevinden daha az korkunç değildir. Burası hem ceza hem de tutuk evi olarak kullanıyordu. Burada pek çok Alman, Fransız ve diğer ülkelerden antifaşist kadınlar vardı. Özellikle direniş savaşına katılmış Alman ve Fransız komünist kadınların sayısı yüksekti. Bu sırada her antifaşist direniş eylemi idamla cezalandırılıyordu. Örneğin, bir seferinde bir hemşirenin "yazık ki 20 Temmuz başarılı olmamış" demesi üzerine idama mahkum edilip öldürüldüğünü öğrendim. (20 Temmuz olayı, 1944 yılında Hitler'e yapılan bir suikasttir. *Ç.N.*)

Faşizmin yıkılışından önceki son bir buçuk yıl boyunca Barmin caddesinde sürekli olarak yaklaşık 80-100 ölüm mahkumu mahpus bulunuyordu. Yüzlercesi de her an ölüm cezası giymeyi bekliyordu. Haftada iki kez Berlin-Plötzensee idam yerine götürülüyorlardı. Ama ölüm mahkumlarının sayısı azalmıyordu. Hem her haftaki infazların hem de idam kararlarının sayısı sürekli artıyordu.

İdama mahkum olanların durumu ayrıca gece-gündüz zincire vuruldukları için daha da ağırlaştırılmıştı, zincirler yalnız öğle yemeği sırasında çıkarılıyordu. Bu kadınlar ve kızlar kendiliklerinden tuvalete bile gidemiyorlar ve ihtiyaçlarını ancak hücrelerindeki yine idam kararı bekleyen diğer iki hücre arkadaşının yardımı ile giderebiliyorlardı. Günde birkaç kez ve geceleri tekrarlanan sürekli bombardımanlar da buna ekleniyordu.

Bizim çalışma birliğimiz dışındaki tüm mahkumlar bombardımanlar sırasında hücrelerinde kalmak zorundaydılar.

Barnim Caddesi Kadın Hapishanesi'nin yakınında Friedrichs-

hain vardı. Orada hava hücumu sığınağının yanında bir de uçaksavar koruganı vardı. Hücuma geçen uçaklar uçaksavar ateşi ile karşılaşınca genellikle hızla yükselmeye çalışıyor ve bombalarını rastgele atıyorlardı. Bu yüzden sığınağın çevresinde olağanüstü geniş bir alan tahrip olmuştu.

Biz yerleşmeden önce bu kadınlar hapishanesine çok sayıda yangın bombası çubukları ve yangın bidonları düşmesinin ve dış duvarların önemli zarar görmesinin dışında ciddi bir bomba isabeti olmamıştı. Bir gün çok ağır bir hava hücumuna uğradık. Biz, tümüyle güvenliğe alınmış bir hava hücumu sığınağı olmayan bodrumlara girdik.

O gün öylesine korktum ki tüm savunma gücümü kaybettiğimi itiraf etmeliyim. Bir gün önce yaşananların sinir sistemimi altüst ettiği belliydi: Gardiyan kadınlardan birinin kızkardeşi hava hücumlarına karşı kullanılan genişletilmiş yeraltı sığınaklarından birinde öldürülmüştü ve bu gardiyan kızkardeşinin cesedini teşhise giderken beni de götürmek için izin almıştı. Ben gerekirse cesedi ortaya çıkarmak için yıkıntıları kaldırmakta yardımcı olacaktım. Sığınakta yaklaşık 80 kişi vardı. Tavan yerinde kalmıştı ama bombanın yangın etkisi öylesine güçlü olmuştu ki içerdeki insanlar sıcağın etkisi ile ölmüş ve mumyalaşmıştı. Yıkıntıları kaldırıp geçidin yolunu açtıktan sonra yaklaşık 1.40 metre boyunda kurumuş cesetlerin bulunduğu alana girdik.

Besbelli bu olay bende iz bırakmıştı. Kendimi korkaklık etme diye azarlıyordum ama bu da bir işe yaramıyordu.

Düşen bombaların gürültüsü arasında birden yaklaşan bir bombanın ıslığını duyduk. Mahkumlardan biri korku içinde bağırdı: "Bu bizim için!"

Ben her zaman tıpkı mermiler gibi bombalarda da ıslık sesi duyulursa bana rastlamayacağına inanırdım. Meğer yanılırmışım.

Allahtan üstümüzde sadece yönetim bölümleri vardı. Yüz kiloluk bir bombanın eğik bir uçuşla dış duvarı deldiğini ve dört katlı binanın üçüncü katında bir odada patladığını tespit ettik. Binanın üstümüzdeki kısmı tümüyle parçalanmış, tavanlar tahrip olmuş, ama bizim bulunduğumuz bodrumun tavanı koca koca çatlaklara rağmen çökmemişti.

Kalkan toz nefes almayı olanaksız kılmıştı. Binanın bu bölümünden pek fazla yıkıntı kaldırma gereğini duymadan çıktık.

Mahpus kadınların hücreleri bu binada değildi. Cam kırıklarının açtığı bazı hafif yaralar dışında önemli yaralar almamışlardı. Çoğu korku içinde kapıları yumruklamaya başlamıştı, bu-

nun üzerine cezaevi yönetimi mahkumları hücrelerden bodruma indirmeye karar verdi. Bunu bizim çalışma kolu yapmak zorundaydı.

Bu sırada hava hücumu bütün vahşeti ile sürüyor ve hemen yakına sürekli bombalar düşüyordu. Bizim birlikteki mahkumları el ele tutuşturup kapıları açılan hücrelerden aşağıda bodruma kadar giden bir zincir oluşturdum, böylece heyecan içindeki kadınların körlemesine biryerlere düşüp kalmasını önledik.

Sürekli bombardımanlar biz siyasilerin önüne güç bir sorun çıkartıyordu. Cezaevinde bir yangın çıkarsa ona müdahale etmemeli miydik, yoksa yangını önlemeye mi çalışmalıydık?

Yangına müdahale etmezsek mahkum kadınlar bugün olduğundan da kötü şekilde, insanlığa aykırı koşullar içinde bir araya tıkıştırılacakiardı. Bizim birliğimiz için ise bu şimdi varolan hareket serbestisini kaybedip Brandenburg cezaevine geri götürülmemiz ve böylece şimdiki durumda herhalde elimizde olan kaçacağımız zamanı tespit etme olanağını yitirmek demekti.

Bu nedenle biz üç siyasi mahkum, Erich Honecker, Gert (soyadını unuttum) ve ben rizikoyu üstümüze almaya ve yangın bombası çubuklarını ve yangın bidonlarını kaldırmaya karar verdik.

1944 başında yangın bombalarını toplamanın tehlikesi önemli ölçüde arttı. Amerikalılar ve İngilizler yangın bombası çubuklarının damlardan ve evlerin içinden dışarı atılmasını önlemek istiyorlardı. Bunun için bombalara gecikmeli payiayıcılar koymaya başladılar. Bombalar önce yanıyor ve sonra değişik süreler sonunda infilak ediyordu.

Bu nedenle yangın bombası çubuğuna özellikle patlama sırasında yaklaşmak çok tehlikeli sonuçlara yol açabilirdi. Bu rizikoyu da üstümüze almaya karar verdik. Ve bombaları atarken özellikle çabuk ve kararlı hareket etmekle bu tehlikeyi azaltmaya çalıştık.

Yürekli davranışımızın nedenlerini bilmeyen cezaevi yönetmeni bizden kendi çıkarları için yararlanabileceğini düşündü. Bir gün beni gardiyanların sığınağına yerleştirme kararı verdi. Yardımcı olarak yanıma çalışma birliğinden iki mahkum daha seçebilecektim. Böylece üç deneyimli ve yürekli adamın var olduğu koşullarda, herhalde güvenliğinin daha fazla olacağını ve bir yıkılma halinde sığınaktan daha kolay çıkabileceğini düşünüyordu.

Ben, Erich Honecker yoldaşı ve yine inşaat birliğinde duvarcı olan bir adi suçlu mahkumu yanıma aldım. Üçüncü yoldaş

Gert cezasının bitimine yakın Brandenburg'a geri gönderilmişti.

Cezaevi yönetmen muavini kadın, davranışları ile faşist cezaevi yönetiminin diğer üyelerinden açıkça ayrılıyordu, mahkumlara insanca davranıyordu. Çok dikkatliydi ama bizimle açıkça dayanışma içindeydi ve bana da bir çok kişisel kolaylıklar sağlıyordu.

Evi Barnim caddesi cezaevi binaları topluluğunda bulunuyordu ve Wein caddesine bakıyordu. İyi bir kütüphanesi vardı ve burada pek çok İngilizce ve Fransızca kitap bulunuyordu. Zamanla onun kitaplarından büyük bir kısmını kendim seçip okudum. Ayrıca bana Berlin'de resmen çıkan Fransızca bir gazeteyi de zaman zaman alıyordu. Böylece İngilizce ve Fransızca lisan bilgimi daha geliştirme olanağı elde ettim.

Şimdi anlatacağım olay da onun tutumunu açıkça ortaya koyuyor. Bir gündüz hava hücumu sırasında cezaevinin civarı ağır tahribata uğramıştı. Karşıdaki bir sıra ev özellikle Wein caddesindeki binalar saldırıdan sonra alev alev yanıyordu. Alevlerin etkisi o kadar kuvvetliydi ki yanan parçalar sürekli caddenin üzerinden uçup hapishane yönetim odalarına ve hapishane yönetmen muavini kadının evine düşüyordu. Yangının yayılmasını önlemek için bizim birliği görevlendirdiler. Beni hapishane yönetmen muavininin yanına vermişlerdi. Evindeki tek kapı ile ayrılmış odalarda duruyor ve her kıvılcımı alevlenmeden söndürmeye çalışıyorduk.

Karşıdaki evler kattan kata geçerek yavaş yavaş yanıyordu. Ev sahipleri malmülklerinden bir kısmını kurtarabilmek için çabalıyorlardı. Tam karşımızdaki bina zemin katın tavanına kadar tamamen yanmıştı. Uzun süreden beri tavan da yanıyordu ve bana göre yakında çökecekti. Evde oturanlar da bu tehlikeyi anlamış olacaklar ki, uzun süreden beri artık en alt kattan mobilya ve diğer eşyayı çıkartmak için çaba göstermiyorlardı. Çıkan duman da son derece kesifti. Birden bire dehşet içinde ihtiyar bir kadının ve hemen onun ardından da genç bir kızın kapıdan içeri daldıklarını gördüm, herhalde en alttaki daireden birşeyler kurtarmaya çalışacaklardı. Heyecan içinde yeniden çıkmalarını bekliyordum. 10 dakika sonra muavine sordum:

"İhtiyar kadınla genç kızın içeri girdiğini gördünüz mü?"

"Evet!"

"İçerde ölecekler! Her an tavan çökebilir! Beni bırakın da bu ikisini kurtarayım!"

"Hayır!"

"Fakat görüyorsunuz, ikisi de alevler içinde yanacak. Mutlaka

bayılmışlardır! Kurtulmaları imkansız!"

"Evet, ama sizin de öyle!"

Kısa süre sonra tavan çöktü. Birkaç gün sonra yangında evdeki üç kişinin ölmüş olduğunu öğrendim.

Günün birinde bir evin harabeleri arasında bir Rusça kitabı buldum. Faşistler bunu "sovyet yabancı işçileri ile konuşmak için anahtar" diye yayınlamışlardı. Bütün bu bombardımanlara rağmen Barnim caddesinde öğrenim koşulları eskiden Luckau'da olduğundan daha iyiydi. Oldukça rahatsız edilmeden hücremde dil çalışabiliyordum.

Barnim Caddesi Cezaevi'nde bize sempati duyan iki gardiyan kadın da vardı. Biri tam bir Berlin'liydi ve bu şivesinden de belli oluyordu. İdama mahkum olanların hücresinde yapılacak bir iş olduğunda her zaman elinden geldiğince beni de yanına aldırdı. Çalışma birliğinde iki Fransız vardı. Onları Fransız kadınların hücrelerine yaklaştırmamak konusunda kesin emir vardı. Ben Fransızca konuşabildiğim için Berlin'li gardiyan kadın her seferinde beni çağırırdı: "Erich sen git bir bak bakalım!"

İdama mahkum olanlardan yüzde 30 kadarının Fransız komünistleri olduğunu hatırlatıyorum, bunlar direniş hareketi içinde savaşmışlardı. Yiğit, dayanıklı ve kararlıydılar. Ama insan en umutsuz anlarda bile umudunu tümüyle kaybetmez. Girdiğim her hücrede sordukları ilk soru: "Faşistler daha ne kadar dayanabilirler?" oluyordu.

Faşizmin sonu görünmüştü ama bu idam mahkumları için yine de henüz çok uzaktı, çünkü bunlar idam kararından genellikle 6 hafta sonra cellata teslim ediliyorlardı. Ve bunların çoğunun bir iki haftası geçmişti. Onlara yeni umut veremediğim için yüreğim sızlıyordu.

Uzun süre idamlıkların Barnim caddesinden Berlin-Plötzensee'deki idam yerine nakilleri öğleden sonra yapıldı. Bir gün hapishane avlusunda kireç karıştırma bahanesi ile bulunurken, 12 kadının nasıl götürüldüğünü gördüm. Nöbetçi gözetimi altında avluya açılan bir kapıdan çıkıyorlardı. Çok güzel bir yaz günüydü. Güneş parlak, gök maviydi. Ve yanlız birkaç ince bulut vardı.

Mahkumlar on basamaklı bir merdiveni inmek zorundaydılar. Ondan sonra arabaya kadar altı metre yürüyorlardı. Hepsinin tepkileri birbirine benziyordu. Kelepçeli ellerini önlerinde tutarak yavaş yavaş basamakları iniyorlardı.

Başlarını kaldırıp güneşe bakıyor, ciğerlerine derin bir nefes çekiyorlar ve tabiatın güzelliğini son bir kez içlerine dolduru-

yorlardı. Sonra gözleri boydan boya binayı tarıyor ve karanlık hapishane avlusuna bakıyorlardı. En alt basamakta gözleri bana takılıyordu. Yüzlerinden hafif bir gülümseme geçiyor, bazıları başıyla hafifçe bana selam veriyor ya da "sağlıcakla kal" diyorlardı.

Hepsi yürekli ve kararlıydı ve bu yolu yardıma muhtaç olmadan yürüdüler. Yüreğim bir yumruk gibi büzülmüştü. Bağırmamak için tüm gücümü toplamıştım.

Ben ölüm kararı yemiş pek çok kadın yoldaş gördüm. Bu benim için her seferinde de korkunçtu ama bu anlattığım olay beni hepsinden çok sarstı. Kendi halkının ve başka halkların en iyi insanlarını yok eden faşist katillere olan nefretimi artırdı.

Nakiller daha sonra sabah 4'e alındı. Böylece kamuoyunun gözlerinden daha iyi gizlendi.

Bir sabah 4'e doğru uyandım. Açık hücre penceresinden bir ses duyuluyordu. "Friedelchen, Friedelchen."

Cevap gelmeyince ses tekrarlandı. Ses altımızdaki kattan geliyordu, idam mahkumlarının bir kısmı burada kalıyordu. Sonunda Friedel'den ses geldi. İlk seslenen şöyle dedi: "Sağlıcakla kal! Biraz önce açıkladılar, beni birkaç dakika sonra götürüyorlar".

Ölüme mahkum edilenler arasında daha çocuk yaşta kızlar, olgun kadınlar, ihtiyarlar vardı. 15 yaşında darağacına giden bir kızla konuştum, aynı şekilde idama mahkum 77 yaşında bir ihtiyar gördüm. Bu yaşlı kadın ve kocası evlerinde illegal çalışan bir direniş savaşçısını Gestapo'dan gizlemişlerdi. 1943'de güvenlik nedeni ile bu savaşçı, ihtiyarın oğlunun ailesinin ve evli kızının yanına geçmişti. Evdeki bir faşist ispiyon yoldaşın farkına varmış, 77 yaşındaki yaşlı kadınla kocasını tutuklamışlardı. Yoldaş kaçmayı başarmış. İşkenceye dayanamıyan ihtiyarlar illegal savaşçıyı her iki çocuklarının ailelerinin yanında da sakladıklarını itiraf etmişler. Bunun sonunda her iki genç çift de tutuklanmış.

İhtiyar kadınla konuştuğum zaman kendisinin dava tarihinin belli olduğunu ama kadınlarla erkeklerin davalarını ayrılmış olduğunu söyledi. Buradan kadınların idama mahkum olmayacağı anlaşılıyordu.

Kısa süre sonra dava görüldü. Öğleden sonra geri döndü. Onların yan açık hücre penceresinden görüşebilmek için, avluda kendime bir iş bulmuştum.

"Ne kadar verildi?"

"Bize üç idam kararı!"

Kısa bir aradan sonra devam etti. "Ama böylesi daha iyi, bugün kocalarımızın daha ilk duruşmada ölüme mahkum edildiğini öğrendik, karar bu arada infaz edilmiş. Biz dava daha bitmedi sanıyorduk. Çünkü ilk duruşma günü kocalarımızla görüştüğümüz zaman bize idam cezasından söz etmemişlerdi. Herhalde bizi daha fazla üzmemek için böyle yapmışlar".

Faşizmin sonu yaklaştıkça bu cani canavarlar daha da korkunçlaşıyorlardı. Sonlarını birkaç gün daha geriye atabilmek için binlerce kişiyi öldürüyorlardı.

BAŞARISIZ KAÇIŞ GİRİŞİMİ

Dış çalışma birliğinde kalan Erich Honecker ve benim için de tehlike giderek artıyordu. İmha edilme ihtimalini hesaba katmalıydık.

Erich ve ben tekrar tekrar durumu gözden geçirdik. O günlerde birlikten kaçmak oldukça kolaydı. Ama beslenme ve kalacak yer sorunu zorluk çıkarıyordu ve hava hücumları da ev sorunumuzu gittikçe daha zorlaştırıyordu.

Tehlikeyi arttıran, Berlin'in günden güne bir kaleye döndürülmesi oluyordu. Şehir bir ordu kampına dönmüştü. Ordu birlikleri ve ek güçlerle takviye edilmiş, hareket gücünden hiçbir şey kaybetmemiş polis aygıtı her yanı tutmuş, her gün düzinelerle asker kaçağını tutukluyordu.

Kent savunma bölgelerine bölünmüştü. Sokaklara barikatlar, tank engelleri, tank tuzakları ve beton sığınaklar yapılıyor, evler kalelere çevriliyordu. Ordu mensupları ve halk semt, sokak ve ev savaşlarına hazırlanmaya çağırılmıştı. Savaş yerin altında, metro tünellerinde, kanalizasyonlarda, kablo hendeklerinde de sürdürülecekti. Faşistlerin savunma planı mahalledeki her sokağı, her alanı pratikte her bir evi ve her bir köprüyü kapsıyordu. Hatta hareket yeteneğini kaybetmiş tanklar bile eğer silahları çalışır durumdaysa dört yol ağızlarına ve demiryolu köprülerinin başlarına gömülüyordu. Bu durumda bizim planımız olabildiğince uzun süre çalışma birliğinde kalmaktı, çünkü burada beslenme ve geceleme sorunu güvence altındaydı. Ama imha edilmeyi de beklemeyecektik.

Bunun için etraflı bir şekilde kaçmaya hazırlanmaya başladık. Brandenburg cezaevi bize hâlâ giysi ve ayakkabı verdiği için yoldaşların yardımı ile üzerinde sarı şeritler olmayan bir iç gömleği ve ikinci bir başlık ele geçirmeyi başardım. Ayrıca dikiş iğnesi, pek çok iplik, toplu iğne sağladım ve sivil halkın bize

verdiği sigaralardan oldukça büyük sayıda biriktirdim. Bunu para gibi değiş-tokuş için kullanacaktık. Yatağımın altında sakladığım sigaraların sayısı yavaş yavaş ikiyüze varmıştı. Ama birlik sorumlusu SS-Merkez hücum şefi Seraphin günün birinde hücrede arama yaparken sigaraları ele geçirdi.

Bu bizim için büyük bir darbeydi. Çünkü kaçtıktan sonra en büyük sorun besin sorunu olacaktı. Berlin halkı açtı ve karaborsa bir tek ekmek 200 ve bir sigara 5 Marktı. Bu durumda, Erich ve ben bu zor koşullarda kaçacak olursak 8 haftadan fazla tutuklanmadan kalmayacağımız yargısına vardık. Demek kaçış anını doğru tespit yaşamsal önem taşıyordu.

Şubat 1945'de Kızıl Ordu'nun öncü güçleri Oder nehrine vardılar ve Küstrin'in (Kostrzyn) batı yakasında bir köprü başı kurdular. Tahminimizce 4-6 haftaya kadar Kızıl Ordu, Oder'in doğusundaki faşist orduları yokedip, bize özgürlük getirecek olan Berlin taarruzuna hazırlanmaya başlayacaktı. Oder'den Berlin'in alınmasına kadar tahminimizce bir 4 hafta geçerdi. Berlin operasyonu yalnızca 16 gün sürdü ve bizim tahminimizden daha fırtınalı geçti, ama bununla birlikte savaşın gelişmesi ve varolan güçler hakkında sınırlı bilgilerimize rağmen hücuma hazırlanmadan Berlin'in alınışına kadarki toplam zamanı genellikle doğru tahmin etmiştik.

Kızıl Ordu Oder'e vardıktan sonra sinirlerimizin gerginliği son noktasına varmıştı. Her gün çalışma birliğinden kaçmanın zamanı geldi mi diye kendimize soruyor ve bir yandan da SS-Merkez Hücum Şefi'ni gözden kaçırmıyorduk. Böylece bizi cellata teslim etmeye hazırlanıp hazırlanmadıklarını anlamaya çalışıyorduk. 1945 Şubat'ının sonuna doğru kaçma niyetimiz daha da kesinleşti.

Bu sırada Barnim Caddesi Kadın Hapishanesi yönetmen muavini olan kadın bana baş savcılığın SS-Merkezi Hücum Birliği Şefi Seraphin'den politik güvenilirliğimiz için bize kefil olup olmayacağını sorduğunu söyledi. Seraphin bizim güvenilirliğimize kefil olmayı reddetmiş. Erich'e bunu anlattığım zaman "Artık hiçbir tartışmaya yer yok! Hemen kaçmalıyız!" dedi.

Faşist silahlı birliklerin askersel çöküşü yaklaşırken SS-Merkez Hücum Şefi'nin bizim mahkumlar birliğinden kurtulmak için elinden geleni yapacağı açıktı. Onun mahkumlara karşı insanlıkdışı tutumlarından kendisini sorumlu tutacağımızı çok iyi biliyordu. Bu durumda her gün, hatta her saat imhaya gönderilmeyi beklemeliydik.

Ama bu sırada durum, birlikten kaçmak için elverişsizdi. Daha

birkaç gün önce ağır bir bombardımandan sonra Magdalenen caddesindeki genç kadınlar hapishanesi çevresindeki kurtarma çalışmalarına katılmıştık. O sırada isteseydik kolaylıkla kaçabilirdik.

Ama şimdi bu bilgiyi edindiğimizde ise durum tamamen değişmişti. Barnim caddesindeki kadınlar hapishanesinde kalıyor ve oradan metroyla ya da bombardıman sonucu metro işlemez haldeyse yürüyerek ama nöbetçilerle birlikte genç kadınlar hapishanesine gidiyorduk.

Bu durumda, birlikten başarıyla kaçıp kurtulmak için koşullar çok elverişsizdi. Durum hapishanenin içinde de daha iyi değildi. İşimiz dolayısıyla cezaevi içinde rahatça dolaşabiliyorduk ama hapishane içine kapalıydık.

Tüm gücümüzle bir kaçış yolu arıyorduk. Benim aklıma şu geldi: 9 ay kadar önce bizim çalışma birliği genç kadınlar hapishanesinde çalışırken sığınak olarak kullanılan bodrum katında bir odadan dışarıya açılan bir kapı yapmış ve buna bir merdiven örmüştüm. Merdiven yandaki bahçeye açılıyordu. Duvarda açtığım kapı boşluğuna meşeden bir hücre kapısı takarak, adet olduğu gibi bunu çelik çerçevelerle sağlamlaştırmıştım.

O zamanlar kapının çelik çerçevesini takarken ·ndime kolaylık olsun diye bunu iki tuğla arasındaki mesafe ·e uyacak yükseklikte yapmıştım. Böylece kapı ile çerçeve arasında, tam menteşelerin yüksekliğinde bir boşluk ortaya çıkmıştı. Yaptığım işe o zaman bakıp şöyle düşünmüştüm: Kaçmakta deneyimli bir mahkum buradan gayet iyi yararlanabilir.

O zaman, günün birinde bu olanaktan bizim yararlanabileceğimize hiç ihtimal vermemiştim. Çalışma kolumuz çalışma yerini oldukça sık değiştiriyordu ve kaçma zorunluğu ortaya çıktığı zaman genç kadınlar hapishanesinde bulunma ihtimali pek zayıftı. Ama şimdi bu zayıf ihtimal gerçek olmuştu. Üstelik kaçmamızı kolaylaştıran bir başka olgu da tam o günlerde benim bodrumda duvar örmemdi.

Erich'in de içinde bulunduğu çalışma grubumuzun diğer bölümü ise son bombardımandan sonra zorunlu olan çatıdaki aktarma işlerini yapıyordu.

Öğle yemeği sırasında Erich'le buluştum ve ona bodrum kapısını kaldırıp açarak, oradan kaçmak fikrini açtım. Hemen kabul etti. Öğleden önce 11'de kaçmaya karar verdik. Eğer kapı menteşesi kapı ile çerçeve arasındaki boşluktan 1 milimetre daha büyükse güçlüklerle karşılaşacaktık. Aradaki mesafeyi ölçmeye çalışmıştım ama tam olarak ölçmek mümkün olmamıştı.

Bu yüzden tümüyle emin olamıyorduk. Üstelik tam Erich bana geldiği sırada çalışma kolu şefi yanıma gelebilirdi. Ya da yukarıda mahkumların yanında bulunabilir ve bu durumda Erich oradan ayrılamazdı.

Kapıyı şimdi nasıl açacaktık? Tutukluluğum sırasında pek çok adi tutuklu ile tanışmış ve onların suçları üzerine konuşmuştum. Bu yalnızca hapiste olmanın verdiği can sıkıntısını dağıtmak için değildi; böylece kadın tüccarı, dolandırıcı, hırsız, kasa açıcı olarak uzmanlaşmış bu insanların psikolojisini tanıyor ve onların suç işleyişlerinin toplumsal nedenlerini öğreniyordum.

Bunlardan belli bir türü, özellikle soyguncular ve kasa açıcılar kendi alanlarında büyük bilgi sahibiydiler. Bana kapı kırma üzerine de birçok şey öğretmişlerdi.

Şimdi bu öğrendiğimi bizi tehdit eden imhadan kurtulabilmek için pratikte kullanmam gerekiyordu. Akşam, Erich'le kaçışımızın her bir aşaması hakkında konuşmuştuk. Yattığımızda kafamızda artık herşey açıktı.

Bütün gece iyice uyumaya karar verdim. Ertesi günü sinirlerimin çok sağlam olması gerekiyordu. Yine de, uzun bir süre uyuyamadım. Yakındaki kilisenin saatinin 22'yi ve sonra 23'ü çaldığını duydum.

Düşüncelerim 9 yıl 7 ay öncesine gidiyordu. O zamanlar, şimdi saatinin vuruşlarını duyduğum bu kilisenin önünde, genç kadınlar hapishanesinin 70 metre kadar yakınında Wagner alanında Gestapo beni tutuklamıştı.

Ne tuhaf bir rastlantı. Acaba, bu tutuklandığım yer, özgürlüğüme kavuştuğum yer de mi olacaktı?

Girişimimizin başarı şansını yüzde elli olarak hesaplıyordum. Daha sonra ne olacağı hakkında hiçbir şey söylemek mümkün değildi. Ama başarmak zorundaydık! Çünkü, bu ölüm-kalım meselesi olmuştu.

Saatin gece yarısını çaldığını duymadım. Derin, düşsüz bir uykuya daldım ve ertesi sabah dinlenmiş ve güçlü olarak uyandım.

Saat 7'de işbaşı yaptık. Kilisenin saatinin 11'i vurmasını gerilim içinde bekliyordum. 11'nci vuruş henüz kulaklarımdaydı, Erich bodrum merdivenlerinden indi. Kararlaştırdığımız gibi merdivenin başını tuttu.

Aletlerimi aldım: Uzun bir keski ve bir çekiç. Keskiyi menteşelerin bulunduğu taraftan kapının altına soktum. Onun altına dayanak noktası olmak üzere çekici koydum. Böylece kapıyı menteşelerinden kaldırmak için kaldıraç ortaya çıkmıştı. Kapının

öte yanında kilit sımsıkı kapalıydı. Öyle güçlü bastırmam gerekiyordu ki, demir çerçeveli koca meşe kapı, dibi ve kapağı olmayan bir puro kutusu gibi kendi içinde olduğu gibi kaysın. Benim vücut gücüm ve kaldıracın etkisi ile kapının bir yanı gerçekten milim milim yükselmeye başladı.

Derin bir nefes aldım. Gücümün yetmeyeceği kuşkusu ortadan kalkmıştı.

Vücudumun tüm gücüyle her yüklenişimden uzun keskinin ucundaki kapı biraz daha yukarı kayıyordu. Sonuçta bir, iki, üç santimetre kaydı. Kapı neredeyse menteşelerinden çıkacaktı ki, birden takıldı ve ilerlemez oldu.

Dehşete düştüm. Yoksa kapının üzerindeki boşluk yetmeyecek miydi?

Kapıyı yukarıya kaldırmak için yeniden tüm gücümle yüklendim. Nihayet yerinden oynadı ve kapının menteşelerinden çıkmış olduğunu gördüm. Sağ elimle kapının tokmağını tutarken, sol elimle kapıyı menteşelerinden uzaklaştırdım. Sonra kapıyı çekip kilitten çıkardım. İşi sağlama bağlamak için şimdi kapıyı yeniden menteşelerine takmak istiyordum, sonra durumu gözden geçirecek ve Erich'le birlikte ortadan kaybolacaktık. 50 kg.'lık kapıyı kaldırıp menteşelerine takmaya çalıştım. Bu aşamayı önceden iyice düşünmüştüm. Daha öncekinden, daha az zor olmayacaktı. Menteşeler daha önceki zorlama sonucu eğrilmişti. Bu işi yaparken son derece sakin olmaya ve yavaş yavaş çalışmaya kararlıydım. Ancak böyle çalışırsam bu işi hızla bitirebileceğimi çok iyi biliyordum.

Gelip gidenlere gözcülük konusunda tamamen Erich'e güveniyordum. Benim işim kapıydı.

Biraz yeterli besin almış olduğumdan vücudumun gücü yerindeydi. Yine de ağır kapıyı ince kenarlarından tutmak zordu ve hele kapıyı menteşeleri üzerine oturtmak daha da zordu. Birkaç kez elimden kaydı. Ama sükünetimi bozmadım, sonunda kapı menteşelerine oturdu. Bu bana sonsuz bir süre gibi göründü. Kapıyı çektim ve Erich'e döndüm.

Zemin katta iki yönlü bir merdiven bodruma açılıyordu. Bodrumdan ilk merdiven sahanlığına kadar az sayıda basamak, buradan zemin kata çıkan bölümde ise oldukça çok sayıda basamak vardı. Merdiveni inen biri merdivenin büyük kısmından görünmüyordu. Sahanlığa inen ise görünüyordu, çünkü sahanlık çok yakındı. Bu durumda yapabileceğimiz bir şey yoktu.

Erich tam merdivenden ayrılıp bana doğru gelmek isterken ve ben de tam kapıyı çekip kapatmışken, birden bire köşeden

kadınlar hapishanesi başgardiyanı çıkıverdi. Erich'in yanından geçti ve bana sordu: "Burada ne yapıyorsunuz?"

O zamanlar gardiyanların kadın olduğu kadın hapishanelerinde baş gardiyanın erkek olması adetti. Ve şimdi bu adam karşımda duruyordu. Bildiğim kadar Seraphin ile başgardiyan Sonnabend arasında yakın kişisel ilişkiler yoktu. Ve bizim çalışma kolumuz da doğrudan genel savcıya bağlı olduğundan genç kadınlar hapishanesi yönetimi ile bizim ilgimiz yoktu. Üstelik Sonnabend, zaman zaman bizim elimize istesek kolayca kaçabileceğimiz fırsatlar geçmiş olduğunu biliyordu.

Sorusu üzerine hemen toparlandım ve yanıt verdim: "Görüyorsunuz, kapıyı kapatıyorum!"

Şaşkınlıkla yüzüme baktı, ama bu durumdan yararlanabileceğimin aklına bile gelmediği belliydi. Tersine şöyle dedi: "Ne diyorsunuz siz, kızlardan biri bodruma inecek olsa ve açık kapıyı görse! Hemen kaçıp gider!"

Bodrumun içinde bulunduğumuz bölümünün hemen üzerinde cezaevinin mutfağı vardı. Ve bodrumun bir başka bölümünde ise patatesler ve diğer besin maddeleri depolanmıştı. Bu yüzden sık sık mahkumların mutfaktan buraya indikleri olurdu. Ben yanıt verdim: "Ama, başgardiyan, biz burada oldukça kimse kaçamaz!"

"Ama ben bu kapıyı dün kendi ellerimle kilitlemiştim!"

"Muhakkak, ama herhalde kilidin sürgüsü yatağına oturmamış, dışarı gitmiş, bakın görüyorsunuz sürgü gerçekten de dışarda!"

"Sahi!" dedi, "Hapse atarlar beni yahu", anahtarı kilide soktu kilidi açtı, kapıyı kapattı ve yeniden kilitledi. Kuşkusuz bizim imhamızın öngörüldüğünden haberi yoktu. bu yüzden bu durum onda kuşku uyandırmamıştı.

Ben, Erich'e baktım. Sessizce geri döndü ve işinin başına gitti. Başgardiyan anlaşılmaz bir şeyler daha homurdandı ve sonra o da gitti.

YİRMİ DÖRT SAAT SONRA

Bodrumda yine yanlız kalmıştım. Bir yandan başımız belaya girmeden bu işten kurtulduğumuz için seviniyordum. Başgardiyan biraz önce gelseydi bu işin bizim için çok ciddi sonuçları olurdu.

Öte yandan hâlâ cezaevindeydik ve ben buradan çıkış için bir olanak göremiyordum.

Kendimi toparladıktan sonra, bodrumdan kaçışın başka olanakları var mı diye araştırmaya başladım. Ve bir olanak keşfettim. Bodrum odalarından girmem mümkün olan birinde bir bodrum penceresi vardı. Doğrudan sokağa bakıyordu ve bir demir saç, dört asma kilit ve iki demir çubukla kapatılmıştı. Elimdeki aletlerle bu kilitleri rahatça kırabilir, kapağı açabilir ve sokağa çıkabilirdim. Yalnız bu tehlikeli bir girişim olacaktı. Çünkü bodrum penceresi hemen ana girişin ve yöneticilerin odalarının yanındaydı. Yönetim odalarının pencelerinin caddeden yüksekliği yalnızca 1,30 metre idi. Bu durumda pencereden çıktıktan sonra sürünerek gitmemiz gerekecekti. Üstelik kapağı tam açtığımız sırada ana kapıdan nöbetçi personelden birinin geçmesi ihtimali de vardı.

Bütün olumlu ve olumsuz olasılıkları tarttım. Buradan kaçmak daha önce fırsatını kaçırdığımız kaçış biçimden çok daha tehlikeliydi. Ama başka olanak görmediğimden yine de bu yola başvurmaya karar verdim.

Öğleyin Erich'le yeniden konuştuk. Ona yeni seçeneği bütün avantaj ve dezavantajlarıyla anlattım. O, "sanırım ben daha iyi bir yol biliyorum. Damdan da kaçabiliriz!" dedi.

Önerisi bana pekala gerçekleşebilir göründü. Bu tehlikeli bir yoldu ama benim önerdiğim kaçış yolu daha tehlikeliydi. Her durumda, beklemektense şansımızı denemek daha doğru olacaktı. Çünkü artık kaybedecek bir şeyimiz yoktu.

İşten sonra planımızı yeniden gözden geçirdik. Görüşmelerimizi büyük bir dikkat ile yürütmek zorundaydık. Çünkü, bizim çalışma kolumuzdaki tüm mahkumlar gece aynı koğuşta kalıyorlardı.

Bundan önceki başarısızlık Erich ve benim cesaretimizi kırmamıştı. Ve bu gece de iyi uyumayı başardım.

Ertesi sabah işbaşının ardından saatten saate gerilimim yükseldi. Yine kilisenin saatinin 11'i vurmasını bekliyordum.

O gün, 6 Mart 1945 günü, SS-Merkez Hücum Şefi benim yanıma yardımcı olarak Hollanda'lı bir mahkum vermişti. Bodrumdan ayrılışımı ona izah etmek zorundaydım. Ve kendime mümkün olduğu kadar geniş bir zaman sağlamalıydım. Saat 11 olunca ona "Jan" dedim, "eğer ihtiyar gelir (Seraphin'e böyle diyorduk) ve beni sorarsa tuvalete gittiğimi söylersin".

Ve göz kırparak güldüm. O bundan mahkumlardan biriyle buluşacağım ve daha fazla zamana ihtiyacım olduğunu sonucunu çıkarmalıydı.

Sonra merdivenden tavan arasına çıktım. Damda diğer tutuk-

luların yanında SS-Merkez Hücum Şefi'ne rastlarsam sormak üzere işimle ilgili bir de soru hazırlamıştım. Tavan arasına varır varmaz, bir saniye içinde durumu gözden geçirdim. Seraphin orada değildi. Yerden kırık kremitleri toplamakla görevli mahkumlar bidon içinde yanan ateşin başında ısınıyorlardı. Güzel, güneşli ama serin bir mart günüydü.

Bütün dikkatimi önümüzdeki işe toplamış olduğum halde yine de birden aklıma böyle güzel bir günde, 6 Mart 1930'da bir gösteri yürüyüşü sırasında polisin arkadan sıktığı bir kurşunla vurulup ölen arkadaşım geldi.

Erich'e kısa bir göz attım ve hiçbir şey söylemeden bombaların etkisi ile kiremitleri uçmuş çatı tahtalarına tırmanmaya başladım. Sonra çatının tepesindeki kalas boyunca yürüyerek bitişik apartmana vardım.

Genç kadınlar hapishanesi Magdalenen ve Alfred caddeleri arasındaydı. Cephesi caddeye bakıyordu. Frankfurt bulvarı yönünde üç katlı apartmanlara bitişiyordu. Tepesindeki kalas boyunca yürüdüğüm yönetim binası yaklaşık iki kat yüksekliğindeydi. Yönetim binasının damından fakir işçi evlerinin bulunduğu apartmanın duvarı boyunca yukarıya bir paratöner teli çıkıyordu.

Yanıma bir duvarcı kovası almıştım, içinde uzun bir keski, bir duvarcı çekici, uzun bir ip ve günlük tayınım vardı.

Paratönerin yanına varınca, ipin bir ucunu belime bağladım, diğer ucu daha önceden kovanın ucuna bağlanmıştı. Sonra paratöner teline tırmanarak komşu apartmanın damına çıktım. İple duvarcı kovasını yukarı çektim. Daha sonra sokağa çıktığımızda bu bizim kamuflajımıza yarıyacaktı, sanki bir işe gidiyormuşuz görüntüsünü verecekti. Üstelik, bu aletlere ve ipe umulmadık durumlarda ihtiyacımız da olabilirdi.

Erich de hiç duraklamamıştı. Kovayı yukarı çekmiştim ki onun da paratönerin başına vardığını gördüm. O da yukarı, dama tırmandı.

Göze aldığımız tehlike çok büyüktü. Her an çalışma grubu şefi ortaya çıkabilirdi. Yirmi yedi mahkum şaşkınlık içinde bizim bu girişimimizi seyrediyor ve tek kelime söylemiyorlardı. Şaşkına dönmüşlerdi, biz de onların bu şaşkınlıklarından yararlanmayı hesaba katmıştık. Üstelik bizim dama tırmanışımız sokaktan, hapishane avlusundan ve hapishanenin tüm koridor pencerelerinden görülebilirdi.

Ben, Erich'in yukarıya kadar çıkmasını beklemeden damın tavanarası girişini aradım, açtım ve tavanarasına atladım. Ar-

kamdan Erich de geldi. Tavanarası kapısının kilitli olduğunu tahmin ediyordum. Kilidi bir çekiç darbesi ile kıracaktım. Fakat bu gerekli olmadı.

Hızla apartmanın merdivenlerinden aşağı indik ve evin çıkışına vardık. Birden önümüze 15 yaşında bir kız çıktı. Bizim bitişikteki bombalanmış bir evden geçip Alfred caddesine varmak istediğimizi anlamıştı, bize "Ama buradan geçiş yok!" dedi.

Erich "biz bakarız, sen aldırma" diye yanıt verdi.

Alfred caddesine varıp oradan Frankfurt bulvarına yöneldik. Kaçış yolumuzu önceden ayrıntıları ile tespit etmiştik. Berlin-Lichtenberg'de büyümüştüm, bu bölgeyi sokak sokak değil ev ev çok iyi biliyordum.

Ana cadde olduğu için çok kalabalık olan Frankfurt bulvarından mı yoksa Wagner alanından mı gidelim diye önceden iyice görüşüp karar vermiştik.

Hapishane gardiyanlarından çoğu çevredeki caddelerde oturuyorlardı. Bu yüzden Erich benim Frankfurt bulvan üzerinden kaçış önerimi kabul etti. Bizim en kalabalık caddeden sırtımızda cezaevi üniformaları ile kaçacak kadar cesur ve korkusuz olacağımızı kimsenin tahmin edemeyeceğini düşünüyorduk.

Kadınlar hapishanesi Frankfurt bulvarı ile Wagner alanı arasındaydı. Daha 30 adım yürüdük, yürümedik Erich birden "arkamızda bir polis var!" dedi.

Hapishane ile kilisenin arasında Lichtenberg İdari Mahkemesi vardı. Polis, herhalde bu mahkemede çalışıyordu. Başımızda nöbetçi bulunmadığını ama yanımızda duvarcı kovası taşıdığımızı görüyor olmalıydı. Bu durumda bizim yakındaki binalarda çalışmaya gittiğimizi düşünebilirdi.

Erich ve ben sanki önceden anlaşmış gibi aynı anda caddeyi çapraz olarak geçip binalardan birine girdik. Merdivenin solunda ve sağında kalın korkuluklar vardı. Bunların arkasında gizlenebilirdik. Keskiyi kovadan çıkarttım ve hazırlandım. Erich de öteki yanda aynı şekilde polisin gelmesini bekliyordu.

Ben kuvvetli bir darbe ile polisi zararsız hale getirmeye ve silahını almaya karar vermiştim. Büyük bir gerilim içinde (herhalde Erich de aynı durumdaydı) kapıdan içeri girmesini bekliyordum. Birkaç dakika geçti, benim hesabıma göre çoktan gelmiş olması gerekirdi. Erich de böyle düşünmüş olacak, dikkatle kapıya doğru ilerledi, ben konumumu korudum. Kapıdan dışarıya baktı: "Cadde boş!" dedi. Herhalde kuşku uyandırmamıştık.

Tekrar Frankfurt bulvarına yürüdük. Ama bulvara baktığım

zaman dehşet içinde kaldım.

Günlerce süren güçlü bombardımanlar bu yolun birçok bölümlerini harabeye çevirmişti. Şimdi, Frankfurt bulvarı boyunca 5'er metre arayla birkaç yüz polis ve asker caddedeki yıkıntıları temizliyorlardı. Bu durumu önceden bilseydim, sanırım bu yolu kaçış yolu olarak önermezdim. Şimdi artık duramazdık, yoksa dikkati üzerimize çekerdik. Bu yüzden ağır ağır, "kodes yürüyüşü" adı verilen yürüyüşle bulvarın orta yerinden Lichtenberg-Friedrichsfelde banlıyö istasyonu istikametinde yürüdük.

Bize kalsa ardımıza bakmadan koşmayı yeğlerdik. Çünkü her an için bizim kaçışımızın farkedilmesini ve peşimize bir avcı birliği takılmasını hesaba katmak zorundaydık.

Polisler ve askerler bize bakıyorlardı. Sırıtmaya çabalıyor ve bir şey olmamış gibi davranmaya çalışıyorduk. Polis ve askerler de sırıtıyor ve bizi engellemeden ilerlememize izin veriyorlardı. Baştan aşağı sıvaya batmış cezaevi üniforması, duvarcı kovası ve bizim sakin tavrımız sonucu bizden şüphelenmemişlerdi.

Niyetimiz cezaevinden belirli bir miktar uzaklaştıktan sonra yıkıntılardan birine dalmaktı. Ama bu beklenmedik durum, bunu imkansız kılmıştı. Nerede bir yıkıntı varsa çalışma grupları küreklerle yolları açıyor, onların ardında ise bizim rahat gizlenemeyeceğimiz zarar görmemiş evler duruyordu. Bu durumda bize Frankfurt bulvarı boyunca yürüyüp gitmekten başka çare kalmıyordu.

Siegfried caddesine varınca sola saptık. Cadde çok tenhaydı. Adımlarımızı sıklaştırdık. Yakınlarda bir yerde benim teyzemin evi olacaktı, bir kez önce Erich'i oraya yerleştirmeyi deneyecektim. 100 metre kadar yürümüştük ki karşımıza genç bir kadın çıktı. Görür görmez şöyle düşündüm: "Bu kadını bir yerden tanıyorum". O da bana şaşkın şaşkın bakıyordu. Birkaç adım geçtikten sonra, birden hatırladım.

"Ella!"

"Erich?"

Bu benim sınıf arkadaşım ve yoldaşımdı. Son olarak tutuklanmadan kısa süre önce buluşmuştuk. O zamanlar parti için illegal çalışıyordu.

Şimdi muhakkak yardım edecek birini bulduk diye düşündüm. Emin olmak için hemen birkaç soru sordum. Böylece kocasının Stalingrad'da öldüğünü, kendisinin evi bombalandığı için çocuğu ile birlikte kayınpederi ve kayınvalidesinin yanında oturduğunu ve bunlarla arasının pek de iyi olmadığını öğrendim.

Kaybedecek vaktimiz olmadığından hemen vedalaştım. Tam bu anda yanımıza bir kadın yanaştı ve şaşkınlıkla sordu: "Bu giydiğiniz ne üniforması?"

Başımızda nöbetçi ile birlikte tıklım tıklım dolu banliyö ya da metro ile işe gittiğimiz zamanlarda da bu soru ile sık sık karşılaşırdık. Çoğu kimseler sırtımızdaki cezaevi üniformasından hiçbir şey anlamıyordu. Sık dokunmuş siyah kumaştan yapılmış giysiler, pantalonda boydan boya geniş sarı bir fitil ve sağ kolda yine sarı bir şerit bunun ne olduğunu pek çok kimse bilmiyordu. Hatta birgün başıma böyle bir şey gelmişti: Yeni bir elbise almıştım ve bir polisle birlikte cezaevine dönüyordum. Zoologischer Garten istasyonundan geçerken deli bir Nazi galiba beni general sandı. Bilinen faşist selamı ile dikilip, boğazını yırtarak bağırdı: "Heil Hitler!"

Kadın bize üniformamızı sorunca, Erich hemen cevabı patlattı: "Sirkten geliyoruz!"

Durumun güçlüğüne rağmen tekrar yola çıktığımız zaman ikimiz de katıla katıla gülmeye başladık.

Yeniden dönüp arkaya baktım. Ella, hâlâ yere çakılı gibi aynı yerde duruyordu. Konuştuğumuz birkaç dakika içinde düşünecek vakit bile bulamamıştı. Ve anladığım kadarıyla Ella'da "jeton yeni düşüyordu".

10 yıl sonra Alexander alanında bir raslantı eseri Ella ile yeniden karşılaştık. O zaman sordu: "Söylesene, o gün üstünüzde olan giysiler cezaevi üniforması değil miydi?"

Teyzemin ve kocasının evi buradan yalnız 600 metre kadar uzaktaydı. Freia alanı, Wotan caddesi 8 numarada oturuyordu. Bunlardan gerçek bir yardım beklediğim yoktu. Enistem Nazi'lerden yana değildi ama büyükçe bir tehlikeyi göze alamayacağını çok iyi biliyordum. Yalnız, belki bize sivil giysiler verebilirlerdi. Üstelik şimdi caddeden hemen ayrılmak önemliydi. Ayrıca evin hâlâ yerinde durup durmadığı, akrabalarımın hâlâ orada oturup oturmadığı da pek belli değildi.

Freia alanını geçer geçmez binanın hasar görmemiş olduğunu gördüm. Kapının önünde eskiden beni çok iyi tanıyan ailelerin isimlerini okuyunca kendimi hiç de iyi hissetmedim. Enistem ve teyzem de hâlâ oradaydılar. Zili çaldım. Kapı açıldı, karşıma 14 yaşında bir kız çıktı. Şaşırmış ve hatta korkmuş gibiydi. Bu görünüşümüzle herhalde hiç de güven verici bir etki yapmıyorduk. Bu kız (sonradan öğrendiğime göre amcaoğlumun

kızıymış) son gördüğüm zaman bir yaşlarındaydı. Sakinleştirmek için hemen sordum: "Leo enişte ile Maria teyze evdeler mi?"

"Hayır."

Eve girmek böylece imkansız olmuştu. Kızın bağırmaya başlamadığından bile memnun kalmıştım. "Öyleyse onlara Erich'ten selam söyle".

Eniştem ve teyzemin evine bir daha gelip gelmeyeceğimi bilmiyordum. Onları yeğenlerinin ziyaretine önceden hazırlamak istemiştim.

ODİSEUS(*)

Bir kat merdiveni indik ve yine caddeye çıktık. Sokakta kimsecikler yoktu. Yine de bende, sanki orta yerde duruyoruz ve tüm dünya bizi seyrediyor gibi bir duygu vardı. Erich'de de aynı duygu vardı sanıyorum. Sordu: "Ya şimdi?"

Belki biraz da kendimi avutmak için yanıt verdim: "Önemli olan binadan çıkıp kurtulmamızdı!"

Önce eniştem ve teyzemin evine yapacağımız "ziyaretin" sonuçlarını beklemek istediğimden, bir sonraki adımları şimdiye dek düşünmemiştim. Bir şeyler yapmış olmak için Erich'le birlikte sağa dönüp caddeden aşağıya yürümeye başladık. 50 metre kadar yürüdükten sonra dört bir yanı kapalı bir bina bloku içinde bombalanmış bir apartman gördük. Burada gizlenme ihtimalimiz vardı, yıkıntıların üstünden aşıp hasar görmüş bir bodruma girdik.

Sığınak vazifesi gören bodrumun üç duvarı yerindeydi. Yıkılan yanındaysa neredeyse iki kat yüksekliğinde bir moloz yığını vardı. Sığınakta bir tuvalet ve bir de sandalye bulunuyordu.

Tırmanıp sığınağa inişimizi kimse görmemiştir diye umuyorduk. Erich "Bir gören olmuş ve polise haber vermişse, tam bir fare kapanındayız. Ama biri tesadüfen aşağı iner ve bizi görürse durumu kurtarmanın yolunu buluruz. Demek daha vaktimiz var."

Rizikoyu hissetmemize rağmen yine de kendimizi biraz daha güvenlikte hissediyorduk. Şimdi üzerimizdeki üniformayı, bir bakışta cezaevi üniforması olduğu anlaşılmayacak biçimde değiştirmemiz gerekiyordu. Önce, Erich'in pantolonunu sarı şerit içeri gelecek şekilde tutturmaya başladık. İş bitince Erich: "Şeriti

---

* *Odiseus: Mitolojide kahramanın başından geçen inanılmaz serüvenlerle dolu bir yolculuğu anlatan yapıtın adı (ÇN).*

tümüyle söküp çıkarsak daha iyi olacak." dedi. Hemen aramızda bir "işbölümü" yaptık. Erich dikiş dikmekten daha iyi anlıyordu. Ben ise pantalondaki şeritleri sökmek ve iğneye iplik geçirmek işiyle yetindim.

Tahminimce terzilik işi 2 saat kadar sürdü. Ama bu işin ilk düşündüğümüzden daha zor olduğunu gördük. Sarı şeritler oldukça genişti ve bunları söküp çıkardıktan sonra yeniden dikilen pantalon uzun paçalı bir don gibi bacaklarına yapışmıştı. Üstelik ipliğin kalitesi pek kötüydü. Sürekli kopup sökülüyor ve hele pantalonun iç kısmında hiç tutmuyordu. Bu yüzden tekrar tekrar dikmek zorunda kalıyorduk.

Diğer giysilerin değiştirilmesi görece daha kolay oldu. Erich'in sözümona bir kışlık ceketi vardı. Bu astarlı ince bir ceketti. Bunu tersyüz ederek astarı dışa gelecek şekilde giydi. Böylece sarı kol işareti ortadan kayboldu.

Ben cezaevi önlüğümün altına aylarca önce ele geçirmiş olduğum kolunda sarı şerit olmayan iş önlüğümü giymiştim. Şimdi cezaevi önlüğünü alta, iş önlüğünü üste giyince sarı şerit görünmez oldu. Yine o zamanlar "sağladığım" başlık üç numara büyük geldi. ama bunu da içini dışına çevirip başıma geçirdim.

Geçip karşılıklı birbirimizi seyrettik, birazcık yabancı işçilere benzediğimiz sonucuna vardık. Kamuflaj açısından bu bize elverişli göründü.

Biraz ötede, şimdiki Josef-Orlopp caddesinde eskiden benim amcaoğullarımdan biri otururdu. Şimdi ilk hedefimiz bu ev olmuştu.

Yola koyulunca sinirlerimizin gerginliği biraz azaldı. Kaçıştan sonraki en önemli işlerden birini tamamlamıştık, cezaevi üniformamızı "sivil giysilere" çevirmeyi başarmıştık. Şimdi daha özgürce hareket edebilme olanağı bana büyük bir sevinç veriyordu. Erich de aynı durumdaydı ki bana şöyle dedi: "Bence özgür dolaştığımız bu kısa süre bile, kaçışın zorluklarına katlanmamıza değdi."

Amcaoğlumu bulacağımı umduğum ev bombalanmamıştı. Acaba onu bulabilecek miyim diye merak içindeydim. İkimiz birden evin geniş girişine daldık. Girer girmez de yere çakılmış gibi kalakaldık. 10 metre ötede silahı omuzunda bir asker duruyor ve şaşkın şaşkın bize bakıyordu.

Bu bina çok eskiden bir fabrikaymış ve 1930 bunalım yılında apartmana çevrilmiş, şimdi yeniden fabrika olarak kullanılmaya başlanmış, şimdi binanın içinde askersel önemi olan bir işletme bulunuyordu.

Bu durum hiç hoşuma gitmemişti. Karabinalı askerin karşısında bu uzaklıkta tamamen savunmasızdık. Ama tehditkar bir tavır almadı. Biz de arkamızı dönüp sakin sakin binadan çıktık.

Bugünkü Josef-Orlopp caddesinden Möllendorff caddesine (Jak Düklo caddesine) yürüdük. Oradan da yeniden Frankfurt bulvarına döndük. Kısacası kaçtığımızdan beri hapishanenin bin metre kadar civarında dolanıp duruyorduk. Ama planlarımız açısından bundan başka bir yol da yoktu. Frankfurt bulvarının Möllendorff caddesi köşesinde yine bir polise rastladık.

Adımlarımızın irademiz dışında nasıl yavaşladığını farkediyordum. Bu polisin dikkatini çekmemiz ve bizden hüviyet sorması tehlikesi büyüktü. Bu sırada Erich "daha pek çok polise rastlayacağız. Ne kadar kararlı ve kendine güvenerek yanından geçersek tehlike de o kadar az olur" dedi.

Frankfurt bulvarında karşıya geçtik ve 1930'da kurşunlanıp öldürülmüş olan arkadaşımın annesinin oturduğu Gürtel caddesine girdik. Arkadaşımın ölümünden sonra beni öz oğlu gibi görüyordu ve bana ikinci bir anne olmuştu. İllegalliğim zamanımda ne zaman kalacak yer bulamamışsam, onun yanında hiç değilse bir iki gece kalabilmiştim. Ama bu evde uzun süre kalmak tehlikeliydi. Çünkü ikinci oğlu uluslararası işçi hareketinin iyi bir militanıydı ve faşistler tarafından Alman vatandaşlığından çıkarılmıştı. Şimdi eğer yaşıyorsa bize yardım edeceğini umuyordum. Bu işçi mahallesinde bize kalabileceğimiz bir yer mutlaka bulabilir ve az da olsa yiyecek sağlayabilirdi.

Fakat ev borbardımanda yerle bir olmuştu. Onun şimdi nerede kaldığını soruşturacak vaktimiz de yoktu. Daha sonra ömrünün "bin yıllık imparatorluk"tan (*) daha uzun sürdüğünü öğrendik. Faşizmin yıkılışını görmüş.

Alt-Stralau'da Markgrafen bulvarında eskiden benim bir amcaoğlum daha otururdu. Oraya yöneldik, bu apartman da bombardımanlarla oturulamayacak hale gelmişti.

Buradan Neukölln mahallesine yöneldik. Burada Erich'in bildiği iki adres vardı. Fakat evlerden biri bombalanmıştı, hasar görmemiş olan diğer binada ise kimseye rastlamadık. Böylece yolumuza devam ettik.

Artık güneş batıyordu. Saat 19'a doğru, kaçışımızdan 8 saat

---

* *Hitler kuracağı devletin bin yıl dünyaya egemen olacağını iddia ediyordu (ÇN).*

sonra Belle-Alliance alanına vardık. Alanın dört bir yanı harabeye dönmüştü.

Tuvalet ihtiyacımızı gidermek için bombalanmış binalardan temel duvarları yıkılmamış olan birine girdik. Bodrumun tavanı çökmemişti. Bir zamanlar merdivenin olduğu yerde kocaman kara bir delik vardı.

Erich aşağıya indi. Biraz sonra karanlık delikten el sallayarak beni çağırdığını gördüm. Ben de aşağıya indim.

Bodrum tümüyle yanıp kül olmuştu. Yerler ayak bileklerimize kadar külle örtülüydü. Binanın birkaç gün önce yangın bombalarıyla tahrip edilmiş olduğu belliydi. Çünkü bodrumun duvarları hâla sıcaktı. Bu sıcak odada kendimizi çok iyi hissediyorduk. Bunun için gece burada kalmaya karar verdik. Küller giysilerimizi iyice kirletiyordu ama bunun zararı yoktu. Çünkü, bu dışarıya karşı göstermek istediğimiz görüntüye uyuyordu.

Kaçtığımızdan beri 8 saat boyunca sürekli geceleyecek bir yer aramanın doğurduğu büyük gerilimden sonra dinlenme ihtiyacımız büyüktü. Bütün gün ne susuzluk ne de açlık hissetmiştik. Ama şimdi doğanın yasaları kendini duyuruyordu. Her ikimiz de günlük tayınımız olan ezilmiş patates ekmeğini yedik ve hemen deliksiz bir uykuya daldık.

Ertesi sabah Friedrich caddesine doğru yolumuza devam ettik. Benim alet kovası artık ağır gelmeye başlamıştı, bu yüzden bodrumda bıraktım.

Friedrich caddesinde gideceğimiz 3 adres vardı. Ama her üç bina da bombalanmıştı. Böylece olanaklarımız daha da daralıyordu. Semtteki sürekli kontrollerin yanısıra bunlardan bağımsız yürütülen aramaların tehditi altında yeniden Neukölln istikametinde geriye dönmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. Neyse ki bu mahallede başarılı olduk. Çaldığımız kapılardan biri açıldı. Karşımızda Erich'in eskiden tanıdığı bir kadın yoldaş vardı. Bizi umulmadık şekilde karşısında görünce çok şaşırdı. Biz durumumuzu anlattık ve yardım istedik. Gözlerinin nasıl korkuyla açıldığını gördüm. Bize yardım ederse ne büyük bir tehlikeye gireceğini çok iyi biliyordu. Yine de bize yardıma hazır olduğunu ve yoldaşlarla hemen bağ arayacağını belirtti. Elindeki yiyecek karnesi ile aldığı birkaç parça yiyecekten bize bir çorba pişirdi. Ve biz aç kurtlar gibi çorbayı içtik. Bütün öğleden sonra ve bütün akşam bizim için yardım aradı.

Yalnız yiyecek nedeni ile de olsa Erich ile birbirimizden ayrılmak zorundaydık. Benim tersime, yabancı bir kentte bulun-

duğu için önce mutlaka onu olabildiğince sağlam bir yere yerleştirmek istiyordum. Bunu bir kez başardım mı, kendi başımın çaresine bakabileceğimi düşünüyordum.

Akşam beklenen bombardıman başladı. O günlerde insan bu bombardımanların başlangıç saatine göre neredeyse saatini ayarlayabilirdi. Erich ve ben sığınağa gidemezdik. Bu, ev sakinlerinin hemen dikkatini çekerdi. Böylece mutfakta bir kömür sandığı üzerinde oturduk ve bekledik.

Neukölln o zamana kadar fazla bir bombardımana uğramamıştı, yoldaş bu yüzden şimdi artık bu mahalleye ilk bombardımanların yapılmasının beklenmesi gerektiğini söylüyordu. O akşam hava saldırısı oldukça kısa sürdü ve mahalleye hemen hiç bomba düşmedi. Yoldaş bodrumdan döndükten sonra Erich'i yerleştirmek ve yiyecek bulmak için çabalarını anlattı. Olanaklar kötü görünmüyordu ve bize büyük bir umut verdi.

Ertesi sabah bunların dışında bir başka olanağı daha denemek istiyorduk. Bizim çalışma kolumuz haftalarca Schöneberg İdari Mahkeme'deki bomba yıkıntılarını temizlemekle uğraşmıştı. Bu sırada Erich bir polis memurunun evinde çalışmıştı. Evin erkeği uzun süreden beri cephedeydi. Evin kadını akıllı, açıkgöz ve faşistlere yakınlık duymayan biri çıkmıştı. Ve günün birinde Erich'e "daha ne kadar bu çalışma kolunda kalacaksınız? Günün birinde sizi öldüreceklerini çok iyi biliyorsunuz!" demişti.

Erich dikkatlice yanıt vermişti: "Peki ne yapabilirim?"

"Bakın size bir şey söyliyeyim. Bu evde iki kişiyi barındırabilirim. İdari Mahkeme binasında sizin bulunduğunuzu kimse aklına bile getirmez. Üstelik bu sağlam bir binadır ve bomba hücumlarına karşı da bir ölçüde dayanıklıdır. Yiyecek de sağlayabilirim!"

Erich ve ben elbette çok sevinmiştik. O zamanlar topladığımız adreslere bu adresi de eklemiştik. Ve şimdi, yapılan bu tekliften yararlanmaya niyetliydik. Sürekli kontroller nedeni ile taşıt araçlarına binmek çok tehlikeliydi. Bu yüzden ertesi sabah saat 6'da yola çıkmaya ve Neukölln'den Schöneberg'e kadar yürümeye karar verdik.

Evinde gecelediğimiz kadın yoldaş avlunun arkasında bir binada oturuyordu. Avluya çıkar çıkmaz karşımıza bir adam çıktı. Sert bir sesle bize çattı: "Siz nereden çıktınız?"

Ben sordum: "Ya sen nereden çıktın?"

O yine:

"Haydi bakalım söyleyin, kimsiniz siz?"

"Haydi durma söyle asıl sen kimsin?"

"Ben sivil savunma sorumlusuyum!"

Bu yaratığa bir bakmak bile onun ne mal olduğunu anlamak için yeterliydi. Kendisine verilmiş yetkilerin keyfinden dört köşe olmuştu. Bu adam bizim için kuşkusuz çok tehlikeli olabilirdi. Gerekirse çok kararlı bir şekilde hareket etmek zorundaydık. Erich'e sonuna kadar güveniyordum, benim judo bilgilerim de bu herif için yeterdi! Düşündüm: Ya gözünü korkuturuz ya da çatışmak zorunda kalırız!

Ne tür tepki göstereceğini kestirebilmek için bütün dikkatimi toplayarak gözlerine baktım. Ve yakası açılmadık bir Berlin argosu ile "Yumurta kafalı, böyle salak salak konuşursan çeneni kitlerler!"

Bu Berlin argosunu çok iyi anladığı belliydi. Dehşetten ağzı açık kalmıştı. Tek kelime konuşamıyordu.

Suratına bile bakmadan avluyu yürüdük, cephedeki binayı geçerek caddeye çıktık. Kimse peşimizden gelmedi.

Schöneberg İdari Mahkemesi'ne kadarki 3 saatlik yürüyüşümüz olaysız geçti. Gideceğimiz daire en altta, zemin katından daha alt seviyedeydi. Önünde hemen pencere hizasında 2 metre eninde küçük bir bahçe vardı. Ve bahçe alçak bir çitle çevriliydi. Küçük çakıl taşları alarak pencereye atmaya başladık, böylece polisin karısının bizi duyarak camı açacağını umuyorduk.

Bütün çabalarımız boşa gitti. Bu durumda ana kapıdan mahkeme binasına girmek ve buradan daireye geçmekten başka yapılacak bir şey yoktu.

Erich'e "üstündeki giysilerle eve daha kolay girebilirsin" dedim.

Erich kararlıydı. Derin bir nefes aldı ve ana kapıya yürüdü, ben mahkeme binasının ucundaki bir yan sokağa dikildim, buradan giriş kapısını ve polisin dairesine açılan yan kapıyı görebiliyordum.

Erich binaya daldı. Ben yan kapının hemen açılacağını ve bu durduğum caddeden uzaklaşabileceğimi umuyordum. Fakat zaman geçiyordu. Diken üzerindeydim. Geçen zaman bana sonsuz gibi göründü. Nihayet Erich'i yeniden ana kapıdan çıkarken gördüm. İşlerin yolunda gitmediğini anladım. Caddeyi koşarak geçti. Yanımda durmadan yoluna devam etti. İlerdeki bir yan sokağa saptı. Ben hâlâ binayı ve özellikle büyük giriş kapısını gözetliyordum. Erich'i kimsenin gözetlemediğinden emin olunca ardına düştüm ve yan sokakta yanına gittim. Olanları anlattı: "Merdiveni çıkarken bizim çalışma kolundaki mahkumların hepsini çok iyi tanıyan kapıcı köşesinde oturuyordu. 'Ne istiyorsunuz'

diye sordu. Tabii onunla konuşmaya kalkışsam beni hemen tanıyacaktı. Bu yüzden dönüp bakmadan önünden geçip yürüdüm. O kulübesinden dışarı çıktı ve peşime düştü. Merdivenleri koşarak çıkıp ondan kurtulmaya çalıştım. Ama önce bunu başaramadım. Engellenmeden ana kapıdan çıkıncaya kadar epey zaman geçti. Daireye ise erişemedim tabii".

Bir umudumuz daha suya düşmüştü. Oysa bu daire bize ne kadar umut verici gözükmüştü.

İdari Mahkeme'den biraz ötede Bavyera alanı vardı. Elimizde oradan da bir adres vardı. Aylarca önce Barnim Caddesi Kadınlar Hapishanesi'nde bir mahkumla (dürüst bir genç kızla) tanışmıştım. Mutfakta çalışıyordu. Sigara tiryakisiydi ve tabii sigara içmesi yasaktı. Ona sigara sağlamaya çalışırdım, o da buna karşılık bana yiyecek verir, bununla günlük tayınımızı düzeltmeye çalışırdık. Suçu faşist ekonominin yasalarını çiğnemekti, çünkü vesikasında yazılı olandan daha fazla olarak karaborsadan tereyağ satın almıştı. Bazen çalışma kolu için mutfaktan günlük tayınımızı alırken onunla birkaç kelime konuşurdum. Bu yüzden benim Eylül 1945'de serbest bırakılacağımı öğrenmişti. Politik meselelere pek aklı ermediğinden faşistlerin beni serbest bıraktıktan sonra zorunlu bir toplama kampına göndereceklerini bilmiyordu. Kendisi Ocak 1945'de cezası biterek salıverilecekti. Herhalde hoşuna gitmişim ki birkaç gün önce şöyle dedi: "Bana mutlaka söz ver. Serbest bırakılınca beni ziyaret et!"

Elbette söz verdim, ilerdeki kaçışımız için adres topluyordum. Böylece bana her iki adresini de verdi. Ama ben yalnızca Bavyera alanındaki adresi aklımda tuttum, çünkü diğeri Berlin dışında bahçeli bir evdi ve oralara kadar uzanacak bir yolculuğun çok tehlikeli olacağını daha o zamandan biliyordum. Yalnız şehir içi taşıtları değil özellikle şehir dışı taşıtları da daha o zamandan çok sıkı kontrol altındaydı.

Erich ve ben Bavyera alanına gittik. Heyecanımız yine artmıştı. Biraz uzaktan binayı görebiliyorduk. Ama yaklaşınca bombardımanlardan içinde oturulamaz hale geldiğini gördük.

Erich'te bugünkü Lüksemburg alanında bir adres vardı. Bavyera alanından bu yeni hedefimize kadar 3-4 saat yürümek gerekiyordu. Artık yürümekten yorulduğumuzdan, tehlikeli olduğunu bile bile Zoo istasyonundan banliyö treni ile Alexander alanına gitmeye karar verdik.

Tren seyahati olaysız geçti. Ama evde kimseyi bulamadık. Birkaç saat bekledik. Alexander alanı, bugünkü Luxemburg alanı ve Linien caddesi sürekli askersel kontrol altındaydı. Üstelik ortalık kuşkusuz sivil polislerle de doluydu. Nerede bir askeri devriye görsek bombalanmış binalardan birine saklanıyorduk. Bu kaç kere tekrarlandı artık saymıyordum. Nihayet beklediğimiz kadın geldi. Erich'e sivil giysiler verdi.

Kaçışımızdan birkaç ay önce tesadüfen amcamla karşılaşmıştım. Bu sırada çalışma kolumuz Barnim Caddesi Kadınlar Hapishanesi'nden Alexander alanı metro istasyonuna doğru yürüyordu. Cadde üzerinde yürüyorduk, kaldırımda amcamın yanında geçtiğimizi gördüm. Başımızdaki nöbetçi oldukça aklı başında bir insandı. Böylece onunla iki kelime konuşmaya ve kendisinin yeni adresini öğrenmeye fırsat oldu.

Oderberger caddesinde oturuyordu. Ve şimdi bu kez oraya doğru yola çıktık.

Ciddi bir yardım beklemiyordum, çünkü yengemin herhangi bir tehlikeye girmeye razı olmayacağından emindim. Amcam iyi yürekli bir adamcağızdı, mutlaka bize yardım edecek yürekliliikte bir işçiydi. Ama içkiye pek düşkündü, bunun için gevezelik edip bizi tehlikeye sokabileceğini hesap etmek zorundaydım. Fakat şimdi hiç değilse bir geceliğine yatacak bir yer, yiyecek birkaç lokma bulmamız gerekiyordu. Çünkü akşam olmuştu ve Neukölln'de sabahtan yediğimiz sade suya çorbanın dışında birşey yememiştik.

Amcamla yengemi evlerinde bulduk. Benim çıka gelmem onlara büyük bir sürpriz oldu. Kendilerine bizi vaktinden evvel serbest bıraktıklarını söyledim. Politikadan habersiz bu iki insancık buna kolayca inandılar, üstelik amcam çok sevinmişti: "Ne kadar iyi Erich, sen duvarcısın ben badanacı, bombardımandan sonra Berlin'de bize pek çok işvar."

Ben için için gülüyordum, halbuki hiç de gülünecek bir durumda değildik. Ama ne de olsa bu gecede yatacak bir yer bulmuştuk.

Ertesi sabah Erich yine Neukölln'e gitti. Oradaki kadın yoldaşın kalacak yer ve yiyecek sorununu halletmiş olabileceğini umuyorduk. Ertesi gün için bir randevu kararlaştırdık. Ama tam bu sırada bir hava alarmı olduğu için buluşamadık ve bağımız koptu.

14 gün kadar sonra Erich yeniden faşistlerin eline düşmüş. Bu şansızlığına rağmen yine de çok büyük şansı varmış,

Brandenburg-Görde cezaevine götürülmüş. Ve ölümden kurtulmuş. Sovyet Ordusu Brandenburg'a girince onun içinde kurtuluş saati çalmış.

Erich, önceden dediğim gibi Oderberger caddesinden Neukölln'e gidince, ben de kendime kalacak bir yer aramaya başladım. Elimde bir tek adres kalmıştı ve bu benim son şansımdı.

Kaçışımızdan birkaç hafta önce Nazi'lerin deyişiyle "Alman Hukuku Akademisi" binasında, başbakanlığın karşısında çalışmıştım. Orada bombalanmış bir duvarı tamir etmiştim. Birden bire Willi Vpgt'un bana doğru yürüdüğünü görmüş, gözlerime inanamamıştım. Beni daha önce farkettiği belliydi. Yere eğik çalışır gibi yaparak ve hiç doğrulmadan sordum: "Şimdi nerede kalıyorsun?"

O da yürüyüşünü kesmeden cevap verdi: "Greifenhagener caddesi 35".

1935'e kadar olan illegal çalışmadan 2 yıl kadar sonra Luckau'da karşılaşmıştık. Willi o sırada, Gestapo onun gerçek işini bilmediği için, başka bir nedenle üç yıllık cezaya çarptırılmıştı. Cezası sonunda toplama kampına gönderilmeyip, serbest bırakılan az sayıda yoldaştan biriydi.

Şimdi elimdeki bir sürü adresten kala kala Willi'nin adresi kalmıştı. Oderberger caddesinden onun evine gittim. Amcamın evinden yalnızca birbuçuk kilometre ötedeydi. Kafamda ciddi kuşkular vardı. Acaba ev bombalanmış mıydı? Evde kimseyi bulabilecek miydim?

Apartman büyük tahribat görmemişti. Willi'nin kapısını çaldım, açıldı ve karşıma bir kadın çıktı. Onbir yıl önce onu Willi'nin nişanlısı olarak bir kez tanımıştım. Şaşkınlıkla bana baktı. "Hans sen misin? Gel içeri öyleyse!"

"Willi nerede?"

"Willi bir saat sonra öğle yemeğine gelir. Hemen yakında bir inşaatta çalışıyor."

Lotte beni bir odaya soktu. Hemen sıcak sobanın yanında bir koltuğa kendimi attım. Ev, Neukölln'deki yoldaşın ya da benim amcamın evi gibi fakir değildi. Kendimi cennette gibi hissediyordum. Bütün vücudum gevşemişti ve parmağımın ucunu bile oynatmak istemiyordum. Son ayların ve özellikle son günlerin sinirsel gerilimi şimdi kendini gösteriyordu. Olduğum yerde yarı yarıya uyur haldeydim ve olağanüstü bir rahatlık ve güvenlik içimi doldurmuştu. Willi'nin karısı hiçbir şey sormadı ve mutfakta çalışmaya devam etti.

Bir süre sonra kapı çalındı. Lotte açtı. Willi'nin selamını ve onun yanıtını duydum. Kısa bir duraklamadan sonra: "Ziyaretçin var!" dedi.

Ona sürpriz yapmanın zevkini çıkardığı belliydi. Odanın kapısını açıp beni görünce şaşkınlıktan ağzı açık kaldı. Ve sonra patladı: "Vay sen ha, Hans, nereden geliyorsun?"

Bu kadar yıldan sonra, Willi'nin o eski korkusuz, yürekli yoldaş olarak kalıp kalmadığını elbette bilmiyordum. Bu yüzden ona da cezam bitmeden salıverildiğim hikayesini anlattım.

Kendi kendime, Willi bu anlattığımın masal olduğunu anlayacak kadar aklı başındadır, diyordum. Eğer niyeti bana yardımcı olmak ve tehlikeyi omuzlamaksa konuyu kendisi açar. Yok eğer yardım etmek istemiyorsa sadece işi aptallığa vurması gerekir. Çünkü gerçekten salıverilmiş olsam tabii legal yaşayabilirim. Aynı zamanda karısını da gereksiz yere heyecanlandırmamak istiyordum.

Willi yüzüme baktı ve güldü: "Saçmalama! Hiç kimse seni salmamış! Sen kendin kaçmışsın."

Bunu doğruladım, o devam etti: "Şimdi ne yapsak? Bizim ev bombalandı. Burası benim baldızımın evi. Burada kalamazsın, üstelik karşımızdaki dairede de faşist bir k. oturuyor, daha birkaç hafta önce beni ihbar etmeye kalktı."

Eski tanıdıklardan kimse yok mu diye sordum. Hemen hiçbir bağı kalmamıştı. Tutuklamalar, savaş ve bombardımanlar durumu çok değiştirmişti. Yine de beni üç günlüğüne ihtiyar bir kadın yoldaşın evine yerleştirmeyi başardı. Mühlen caddesinde, eskiden "Die Wahrheit" gazetesini bastığımız evdi. Ama bu sırada kadının kızı büyümüştü ve damadı da beni evde tutmak istemiyordu. Bir başka girişimimiz daha boşaçıktı.

Bu durumda istemediğimiz halde Willi'nin evinde kalmak zorunda kaldım. Lotte'nin kızkardeşi Berlin dışında bir fırında çalıştığından besin sorunu büyük bir zorluk çıkartmıyordu.

İlk iki gün gündüz ve gece hava hücumları sırasında evde kaldım. Üçüncü gün Willi beni kesinlikle zorladı: "Mutlaka sığınağa inmen lazım, yoksa başına birşey gelecek. Mahallemiz yakında mutlaka büyük bombardımanlara uğrayacak, çünkü bugüne dek buralara pek az bomba düştü."

Evin sığınağına inerek Willi ile karısını daha da tehlikeye sokmak istemiyordum. Bu yüzden: "Bundan sonra bombardımanlarda caddedeki bomba oyuklarına sığınırım" dedim.

Böyle de yaptım. Willi'lerin evinden çok uzakta olmayan

Wisbyer sokağında bir bomba çukuru buldum ve birkaç bomba hücumu sırasında burada kaldım. Gündüzün bu iş daha da tehlikeliydi. Sığınağa gidecek yerde sokak ortasında bir bomba çukuruna sığınan bir insan ister istemez kuşku uyandırıyordu. Etraftaki evlerden görünmemek için uzun süre çukur boyunca ileri geri geziyor ve ancak ilk bombalar düşmeye başladığı zaman yani tüm etraftaki evlerde oturanların sığınaga indiklerinden emin olduğum zaman çukura giriyordum. Bomba çukuru fazla güvenilecek bir yer değildi. Bombardımanlarla yerle bir olmuş bir ev blokunun içindeydi. Çukurun yanında daha önceki bombalardan iyice zayıflamış iki duvar vardı. Yakına düşen bombaların basıncı ile bu iki duvarın her an üzerime çökmesi ve altında kalmam tehlikesi vardı.

Willi ile karısı benden fazla kaygılanıyorlar ve bu yüzden beni bombardımanlarda Alexander alanı metro istasyonuna onlarla birlikte gitmeye razı etmeye çalışıyorlardı. Bu bana daha da tehlikeli görünüyordu. Çünkü metro merdivenlerinde kontrol çok kolaydı. Yeniden Gestapo'nun eline düşmektense hava hücumunda ölmeyi tercih ediyordum.

Nihayet Willi son zamanlarda pek kontrol yapılmadığı haberini getirince razı oldum.

Sığınağa ilk inişimde kendimi oldukça güvenlikte hissettim. Metro tünellerine binlerce insan iniyordu. Tıklım tıklım insanlarla dolu olan koca istasyon ve demiryolu boyunca ciddi bir kontrol yapmak imkansızdı. Tek tek Gestapo ajanları ve sivil polis memurlarına karşı korunmak için ise çevrede bana kuşkulu görünen kimselerin bulunmadığı yerleri arıyordum. Hava hücumu başladığında içersi öylesine tıklım tıklım insan doluyordu ki kimse yerinden kıpırdayamıyordu. Böylece 8 gün boyunca ben her alarm verilişinde metro ile Schönhauser alanından Alexander alanına gitmeye başladım. Willi ile karısı ise artık evlerinin sığınağında kalıyorlardı.

Metroya gidip gelmek bomba çukurunda görülmekten daha tehlikeli görünmüyordu. En büyük tehlike metronun merdivenlerinde ya da daha önemlisi metro çıkışında kontrollerle karşılaşmaktı.

Metro tünellerinde çok çeşitli diller konuşan insanlar vardı. Faşistler pek çok insanı başka ülkelerden Berlin'e zorla çalışmaya getirmişlerdi. Hemen benim yakınımda her hava hücumunda Wlassow ordusunun üniformasını giymiş dört asker görüyordum. Bunlar ya göçmenlerin çocukları ya da Sovyet harp

esirleriydi. Faşistler yüzbinlerce Sovyet savaş esirini açlıktan öldürdüklerinden, Kızıl Ordu'nun eski askerleri arasından da Sovyetlere düşman olmayan kimileri açlıktan kurtulmak için Wlassow ordusuna girmişlerdi. Ama o zamanlar ben bunu bilmiyordum.

Metrodaki sığınaktaki insanların çoğu hava hücumları için kendilerine belli bir yer edinmişlerdi. Ben genellikle elektriği kesilmiş bir yüksek akım rayının üzerinde oturuyordum. Buradan yakınımda duran 4 Wlassow ordusu askerini dikkatle izliyor ve onların konuştuklarından birşeyler anlamaya çalışıyordum. Bir gün aralarında cephe haberleri üzerine konuştuklarını duydum, Kızıl Ordu'nun yaklaşmasından memnundular. Dayanamadım söze karıştım: "Peki ama niye seviniyorsunuz? Kızıl Ordu Berlin'e gelirse sizin de durumunuz pek iyi olmaz!" Bana baktılar ve gülümsediler.

Bu tesadüfi temas sanırım benim hayatımı kurtardı. Ertesi akşam hava alarmının sona ermesi üzerine tıklım tıklım bir insan yığını içersinde metro merdivenlerinden yukarı doğru çıkıyordum. Merdivenin yarısına gelmiştim, merdivenin tepesine varan Wlassow'cuların geri dönüp beni aradıklarını gördüm, göz göze gelince biri seslendi: "Polis kontrolü!"

Benim hakkımda kafa yordukları belliydi, çünkü bu sırada cepheye gitmemiş genç ve güçlü adam yoktu.

Durumum kötüydü, insanların arasına sıkışmış, adım adım yukarı itiliyordum. Neyse ki merdivenin ortalarında değil sol kenarından 2,5 metre uzaktaydım. İnanılmaz çabayla yavaş yavaş kenardaki korkuluğa varmayı başardım. Üstelik bunun olabildiğince dikkati çekmeden olması gerekiyordu. Korkuluğa erişince bütün gücümle ona yapıştım ve insan yığının yanımdan geçip gitmesini bekledim. Nihayet baskı azaldı. Merdiveni inip metroya girdim. Dikkati çekmemek için beni yukarı iteleyenlere: "Allah belasını versin aşağıda birşey unuttum" diyordum.

Gülüyorlardı: "Ya şimdi bulabileceğini mi sanıyorsun?"

Metro peronuna varır varmaz, raylara atladım ve tünele daldım. Kloster caddesi metro istasyonu istikametinde birkaç yüz metre kadar gittikten sonra bir girinti içine gizlenerek bekledim. Hiçbir şey olmayınca, iki saat sonra tekrar geri döndüm caddeye çıkmak üzere merdivenleri çıktım.

Metro istasyonlarının giriş ve çıkışlarında metro alanını caddeden ayıran demir parmaklıklar vardı. Ancak bir süre önce Alexander alanının demir parmaklığı bir bomba ile parçalanmıştı.

Parçalanan köşeyi tahtadan bir kafesle kapatmışlardı. Tahtaların arasından bir adam geçmezdi. Bunun için tahtalardan birini sökmem gerekiyordu. Bunlardan biri alt ucundan parçalanmış ve gevşemişti. Tahtayı bu yandan söktüm. Bir sonraki çivi 80 santim ötedeydi. Böylece çiviyi kolayca sökebileceğim bir kaldıraç ortaya çıkmıştı. Ancak, çiviyi sökerken hava alarmından sonraki gece sessizliğinde korkunç bir gıcırtı metro tünellerinde yankılandı. Korku içinde durdum. Ama tahtayı bir an önce söküp buradan çıkmaktan başka çare yoktu. Ne kadar çabuk başarabilirsem o kadar iyiydi. Tüm gücümle yüklendim ve tahtayı çivilerinden söktüm, açtığım delikten sürünerek çıktım.

Alexander alanından, Schönhauser bulvarı boyunca Wisbyer ile Greifenhager caddelerinin kesiştiği yere kadar yürümek son derece tehlikeliydi. Çünkü savunma hazırlığı içindeki Berlin'in bu mahallesinin tüm anacaddelerinde olduğu gibi burada da tüm yol boyunca düzinelerce barikat kurulmuştu. Barikatlarda sadece üçer metrelik geçiş aralıklan bırakılmıştı, bunlar kolayca gözetlenebilir ve kontrol edilebilirdi. Tek savunmam gecenin zifiri karanlığıydı. Şansım vardı, hiçbir kontrolle karşılaşmadan Willi'nin evine vardım. Beni büyük bir merakla bekliyorlardı. Willi ve karısı başıma bir şey geldi diye korkmuşlardı.

Ertesi sabah yeniden birkaç kez gündüz hücumu oldu. Evdekilerle karşılaşmamak için her zamanki gibi daha ilk alarm verilir verilmez, binadan çıktım. Ama evden uzaklaşınca ne bomba çukuruna inmeyi, ne de Alexander alanı metro istasyonuna inmeyi canım istemedi.

Bombardıman boyunca Wisbyer, Ostsee caddesi ve sonra da Greifswald caddesi boyunca, bugünkü Dimitrof caddesine doğru yürüdüm. Bu sırada birden, 18 Aralık 1934'e kadar neredeyse bir yıl boyunca Rastenburg caddesinde bir evde illegal kalmış olduğumu hatırladım. Şimdi bu evin çok yakınındaydım. Eski dostları ve kalacağım yer olanaklarını araştırırken, Anna ve Alfred Oelsner nedense aklıma gelmemişti.

Rastenburg caddesine sapınca binanın yıkılmamış olduğunu gördüm. Bu sırada hava hücumu bitmişti. Eve girdim, basamakları çıktım. Anna ile Alfred'in eski adreslerini değiştirmemiş olmalarını yürekten diliyordum. Üçüncü katta, onların ismini gördüm. Zili çaldım, kapı açıldı. Karşımda Anna duruyordu. 10 yıldan fazla bir süredir, birbirimizi görmemiştik. Şaşkınlıkla yüzüme baktı ve sonra: "Albert? İçeri gir!" dedi.

Bundan sonraki konuşmamızda durumumu anlattım, Anna

ve kocasının benim tutuklanmamdan haberleri olmamıştı. Karşısında görüverince benim paraşütle atladığımı sanmış. Bu evde kalmama imkan yoktu. Evde akrabaları vardı ve cepheye gitmiş olan oğullarının evi de birkaç gün önce bombalanarak yanmıştı.

Alfred henüz işdeydi. Anna beni nereye yerleştirebileceğini düşünüp duruyordu. Ona şöyle dedim: "En iyisi şehrin yakınında tek aile için bir ev olur. Orada sürekli kalabilir ve hava hücumlarında da evi terketmek zorunda kalmayabilirim."

"Bu bana çok olanaksız görünmüyor" dedi Anna. "İki tanıdığımız var. Bunlardan biri yoldaş ve Tegel'de oturuyor, diğeri sempatizan ve Lichterfelde'de kalıyor. Her ikisinin de elverişli konumlu tek ailelik evleri var. Lichterfelde'deki tanıdığımızın küçük bir bahçesi de var ama şimdi kullanılmıyor, bir de inekleri var."

"İnek bulunması iyi, sütü olur. Sanırım en iyisi bu olur. İnşallah beni kabul edecek kadar cesaretleri vardır."

"Öyle sanıyorum" dedi Anna.

Alfred işten dönünce beni sevinçle selamladı. Sonra ertesi günü 16.30'da Anhalter istasyonunda bir buluşma kararlaştırdık. Alfred oradan beni Lichterfelde'deki tanıdıklarına götürecek ve onlarla tanıştıracaktı. Büyük bir tehlike yaratmadan Willi'lerde daha fazla kalmama imkan yoktu. Şu anda bundan başka da bir imkan görünmüyordu.

Keyifli bir halde Willi'lerin evine doğru yola çıktım. Wisbyer caddesine vardım. Bu cadde güzel bir caddedir. Geniştir ve caddenin ortasında tramvay için kapalı bir demiryolu vardır. Demiryolunun her iki yanında gezi yolu ve bisiklet yolu vardır. Ben bilinçli olarak gezi yolundan yürüyordum, yol neredeyse caddenin ortasından gidiyordu ve umulmadık bir durumla karşılaşırsam burada hareket serbestliğim daha büyük olacaktı.

Willi'nin evinden 100 adım kadar uzaktaydım ki karşıdan bana doğru zincirli köpekler denilen bir bisikletli askeri inzibat birliğinin gelmekte olduğunu gördüm. En önde bir gedikli çavuş gidiyordu. Birkaç saniye sonra benim hizama geldiler. Çavuş bisikletin frenini sıktı. Durumum umutsuz görünüyordu. Bisikletli üç kişinden kaçıp kurtulmak imkansızdı. Üstelik karabinaları da vardı ve beni vurabilirdi. Sinirlerim koparcasına gerilmişti. Dış görünüşüm yine de sakindi ve aldırmaz bir bakışla çavuşun yüzüne bakıyordum.

Beni kurtaran bu oldu. Çavuş yeniden pedallara bastı ve yollarına devam ettiler.

Willi'nin evine varınca şunu kararlaştırdık: Anhalter istasyonundan Lichterfelde istasyonuna kadar gideceğim yolu Willi güvence altına alacaktı. İstasyonların kontrol altında olma ihtimali vardı. Ve Willi böyle bir kontrole takılmamı önleyecekti.

Willi'nin somut işi şuydu: Anhalter istasyonundan Lichterfelde'ye kadar trenle gidecek orada çıkış turnikesinden geçecek ve aynı yolu yürüyerek geri dönecekti. Yolda bir kontrole rastlamazsa Anhalter istasyonunda saat 16.25'de sağ elini pantaion cebine sokarak bana konuşmadan işaret verecekti. Onun evinden istasyona kadar yürüyerek gidecektim, bu tehlikeyi azaltacaktı.

Ertesi sabah önce Alfred'in evine uğradım ve Anna'dan planımızı gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğimizi sordum. O bir kez daha onayladı. Tam ayrılıyordum ki bir hava hücumu başladı ve 2 saat sürdü. Bu ihtimali hesaba katmıştım. Alfred'le 16.30'da buluşmamı tehlikeye düşüren birşey yoktu.

Alarm kaldırılır kaldırılmaz yola çıktım. Rastenburger'den Greifwald caddesine sapınca 50 metre ötedeki dört yol ağzında bir grup polisin gelip geçeni kontrol ettiklerini gördüm. Yeniden Rastenburg caddesine döndüm ve hiçbir büyükçe trafik düğüm noktasına uğramadan yalnızca yan yollardan geçerek Anhalter istasyonuna gitmeye karar verdim.

Yolda o günün büyük bir arama-tarama günü olduğunu gördüm. Her dört yol ağzında, her önemli otobüs ve tramvay durağında kontrol vardı. SS'ler, polis, ordu ve Halk Akıncıları ile tıklım tıklım dolu olan şehirde etkili kontroller yapmak kuşkusuz mümkündü. Faşistler ardı ardına, iki, üç, hatta dört gün süren büyük aramalar yapacak güce sahiptiler.

Her yan sokakta etrafı dikkatle incelemek ve gerekli olduğu şekilde dolanarak gitmek beklenmedik şekilde çok zaman almıştı. Buluşmaya zamanında varamama tehlikesi vardı.

Yakalanmadan Lichterfelde'ye ulaşma şansımı soğukkanlılıkla hesaplamaya çalıştım. Ve şu sonuca vardım: Bu ihtimal piyangoda büyük ikramiyenin çarpması ihtimalinden çok daha fazla değildi.

Sonunda polisin tutmadığı Getrauden köprüsüne vardım. Spittelmarkt'da kontrol nöbetçileri metro girişini ve tramvay durağını tutmuşlardı.

Ama bu alanı geçmek zorundaydım. Bu arada zaman o kadar azalmıştı ki, son kalan yolu tramvayla gitmeye karar verdim. Ağır ağır köprüyü geçtim ve son kozumu oynadım.

Leipzig caddesini Potsdam alanı yönünden geçecek bir tram-

vay Wall caddesinden bu yana geliyordu. Spittelmarkt'da tramvay durağında durdum. Tam nöbetçinin yakınına gelmiştim. Tramvay kalkınca koşarak nöbetçiyi geçtim ve tramvaya atladım. Umulmadık birşey oldu, kimse bana mani olmadı. Böylece Anhalter istasyonuna vardım.

Willi ve Alfred oradaydılar. İkisi birbirini tanımıyordu. Willi konuştuğumuz işaretle istasyonların kontrol altında olmadığını gösterdi. Yüreğim ferahladı. Doğrusu bunu artık pek beklemiyordum. Anhalter istasyonundan Lichterfelde'ye giden yol üzerinde bir kontrol olursa, zorunlu olarak geri dönecektim. Ama buradan yakalanmadan yeniden kente dönmem herhalde bu kez imkansız olurdu.

Anhalter istasyonunda bir bilet alıp gelen trene bindim. Alfred ve Willi belli bir mesafe ile benimle aynı vagona binmişlerdi.

Lichterfelde istasyonunda hepimiz indik. Ağır ağır istasyon boyunca yürüdüm ve tren tarifesine baktım. Bu sırada Willi merdivene gitmiş ve çıkışın serbest olup olmadığını kontrol etmişti. Eğildi ve ayakkabısının bağını bağladı, bu herşeyin yolunda olduğu işaretiydi.

Alfred benim peşimden geliyordu. İstasyondan çıkınca beni geçti, ben bir miktar arkasından onu izlemeye başladım. Willi'nin işi bitmişti. Evine döndü. Benim nereye gittiğimi bilmiyordu.

KURTARAN SIĞINMA YERİ

Yirmi dakika kadar sonra Lichterfelde'deki bahçeli eve girdik. Oelsnerlerin tanıdığı Maria cesur ve son derece kararlı bir kadındı. Durumu öğrenince beni yanına almayı kabul etti. Böylece benim için oldukça güvenlikli ve sakin bir süre başladı. Artık karnımı da doyurabiliyordum. Her gün ineğin verdiği sütün bir kısmı ile o günkü keyfimize göre yağ ya da kaymak yapılıyordu.

Maria'nın yanına çalışmak üzere genç bir Rus kızı vermişlerdi. O, kıza kendi kızı gibi davranıyordu. Bombardımanlarda iki kadın en yakındaki sığınağa gidiyorlardı, ben ise evde kalıyordum. Çevredeki tek tek birer ailelik evlere büyük ölçüde bir hava hücumu olması ihtimalini pek yüksek görmüyordum.

Evden hiç çıkmadığım için burada beni kimsenin görmesi tehlikeside fazla görünmüyordu. Hatta iyi havada duvarları kapalı olan balkona çıkıp güneş banyosu yapmak bile mümkündü.

Maria ve "kızı" bahçede hemen hemen hiç çalışmıyorlardı. Bahçe pek kullanılmaz bir haldeydi. Vaktimizi daha çok okumak, sohbet etmek ve yabancı radyo istasyonlarını dinleyip, savaşın durumunu yakından izlemeye çalışmakla geçiriyorduk.

Yaklaşmakta olan Berlin savaşı yeni tehlikeler getirecekti. Bunu görüyordum. Yalnızca doğrudan savaş eylemlerinin etkilerinden başka, bir de Maria'nın evine SS'lerin yerleştirilmesi ya da bölgenin savunma konumları kurmak amacıyla boşaltılması tehlikesi de vardı.

Özellikle son ihtimal zayıf değildi. Çünkü Maria'nın evinden fazla uzak olmayan bir yere, oradaki koruganları korumak üzere çok sayıda SS birliği getirilmişti.

Her iki durum da, yalnızca benim için değil, diğer iki kadın için de tehlikeli olacaktı.

Umulmadık bir şekilde eve birinin yerleştirilmesi halinde ortaya çıkmamak için evde saklanabilecek bir yer bulmak zorundaydım. Binanın planlarını gözden geçirdim, evin Amerikan yöntemlerine göre büyük levhalardan kurulmuş olduğunu gördüm. Benim odamın bulunduğu üst katta, odanın bir duvarı ile damın arasında 60 santim genişliğinde, eğik olarak durulabilecek ve rahatça uzanıp yatılabilecek bir boşluk vardı. Bu boşluğu kendime gizlenme yeri olarak hazırlayacaktım. Maria benim önerimi kabul etti. Böylece odamdaki bir levhayı çatıya giden duvardan sökerek boşluğun yolunu açtım, bunun önüne arkasını açılır-kapanır hale getirdiğim bir dolap koydum.

Tehlike halinde dolaba girecek, arkasını kenara itip damla aradaki boşluğa geçecek, dolabın arkasını yeniden kapatıp, duvardaki levhayı da yeniden yerine yerleştirecektim. Zorunlu olursa burada uzun süre de kalabilirdim.

Bölgeyi boşaltmaya kalkarlarsa ya da savaş eylemleri buraya varırsa, Maria bahçesini ve evini terketmek istemiyordu. Böylesi bir durum için şu önlemleri aldım: İnek damının yanındaki deponun döşemesi keresteden yapılmıştı. Kereste beton ayaklar üzerine konmuştu. Beton ayakların arasında 85'er santimlik aralıklar vardı. İki beton ayak arasındaki tahtayı bir metre uzunluğunda kestim. Bu delik giriş olarak kullanılacaktı. Sonra döşemenin altındaki toprakta 2 metre uzunluğunda, bir buçuk metre eninde ve 1,80 metre derinliğinde bir çukur kazdım. Killi toprak açtığım çukurun kenarlarına destek koymayı gerektirmeyecek kadar sertti. Çıkan toprağı gece gübre yığının içine

attım ve üstünü gübre ile örttüm. Dışardan gelecek şarapnellere karşı korunmak için, bu kazdığım çukurun sadece giriş deliği açık olan tavanını destekler, kalın demir çubuklar, saçlar, kalaslar ve kerestelerle sağlamlaştırdım. Her ihtimale karşı bu hazırladığımız sığınağın içine değerli eşyayı, örneğin çamaşırları, mücevherat, vs.yi sakladık. Ama neyse ki bundan sonraki olaylar ne hazırladığım gizlenme yerinin ne de bu sığınağın kullanılmasına gerek bırakmadı.

Cephe gittikçe yaklaşıyordu. SS, evden 500 metre ötedeki uçak sığınağındaki halkı buradan kovdu. Artık hava hücumu olduğu zaman Maria ve Rus arkadaşımız da bombardımanları evde beklemek zorundaydılar.

24 Nisan 1945'de ilk Sovyet birlikleri yakındaki bir ormandan Lichterfelde'ye vardılar. Zorunlu çalışmaya getirilmiş olan yabancı uyruklular ve bu arada bizim genç kız arkadaşımız da bu olanaktan yararlanarak Lichterfelde'den kaçtılar. Fakat sonra cephe tekrar kapandı ve faşistler bir savunma hattı kurdular.

Bundan sonraki muharebe Maria'nın bahçesinin yakınlarında oldu. SS birliklerinin bahçelerde ve evlerde yani bu arada bizim içinde bulunduğumuz evde de çarpışacağından korkuyordum. Neyse ki, askersel güçleri buna yetmiyordu. Bu yüzden muharebe genellikle yalnızca caddelerde oldu.

Böylece 4 gün boyunca biz pratikte kimsenin ele geçiremediği tarafsız bölgede kaldık. Her an SS birliklerinin eve dalıvereceklerine hazır bekliyordum. Maria hergün bahçeden dışarı çıkıyor, cephedeki ve savaştaki gelişmeler hakkında bilgi ediniyordu. Bana faşist birliklerin gittikçe arttığı haberlerini getiriyordu. Bundan, kurtuluşumuza olsa olsa birkaç gün kalmış olduğunu anlıyorduk. Ateş gece gündüz devam ediyordu. Karşıdaki hedeflere yöneltilen Pak ve Flak toplarının seslerini gayet iyi duyuyorduk.

Sanıyorum 28 Nisan günüydü, atış sesi birdenbire, bıçakla kesilmiş gibi dindi. Sessizlik bizi şaşırtmıştı. Nedenleri üzerine kafa yormaya başladık. Bu sırada pencereden üç üniformalı gördük. Verandaya girmeye çalışıyorlardı. Ama kapı kilitliydi. Pencereden bunların faşist ordusundan mı Sovyet ordusundan mı olduklarını göremiyordum. Ama görünmeden bu odadan çıkmam da imkansızdı.

Maria arka girişe gitmiş, "ziyaretçileri" orda bekliyordu. Kapının aralığından bundan sonraki gelişmeleri izledim. Gelenler Sov-

yet askerleriydi. Maria'nın elini sıktıklarını gördüm ve ben de odaya daldım. Soran gözlerle bana baktılar. Ben selamladım: "Dobro poşalovaç, tavarişi" (Rusça, „Hoşgeldiniz yoldaşlar").

Ve evden ayrıldıkları zaman çok iyi dost olmuştuk.

Alman halkının faşizmin elinden kurtuluşu ile birlikte benim de kurtuluş saatim çalmıştı. Artık istediğim gibi hareket edebilirdim.

Ertesi sabah Lichterfelde'ye gittim. Kızıl Ordu'dan askerleri gördüm. Korku içindeki fırıncı, kasap ve diğer dükkan sahiplerini dükkanlarını açmaya çağırıyorlar ve kadınlara, çocuklara, ihtiyarlara yiyecek satılmasını sağlamaya çalışıyorlardı.

Bir grup Sovyet askeri ile konuştum. Muhaberenin tüm şehirde bitip bitmediğini, böylece şehir merkezine gidip gidemeyeceğimi öğrenmek istiyordum, Ama bana muharebenin şehrin içinde devam ettiğini söylediler. Bu sırada yanıma bir Alman yaklaştı, "söylesene onlara ben de yoldaşım!"

Dönüp baktım. Bu Kari Thaisen'di. Birkaç yıl önce o da Luckau cezaevinde kalmıştı. Ona sordum: "Bildiğin başka yoldaşlar da var mı?"

Vardı. Böylece yoldaşlarla bağlarımızı kurmaya başladık. Sovyet savaş komutanı ile birlikte ağır suçlar işlemiş olan faşistlerin hakettikleri cezaları bulmalarını sağladık. Komutan parti örgütünü yeniden kurmamıza hemen izin vermedi. Bunun yerine yoldaşları ve tüm demokratik yurttaşları halka normal yaşam koşullarını sağlamak için çalışmaya çağırdı.

3 Mayıs 1945'de Lichterfelde'deki yoldaşların isteği üzerine şehrin merkezine gitmeye karar verdim. Bir yoldaş bana Rusça bir tür geçiş belgesi yazdı, bu kağıdı hâlâ saklarım. Kağıtta şöyle yazıyordu: "Erich Hanke yoldaş Komünist Partisi'nin verdiği bir görev dolayısıyla yoldadır. Ona her yerde destek ve yardım sağlanmalıdır. İmza: Komünist Partisi."

Bu elyazısı kağıtla gerçekten Kızıl Ordu askerlerinin düzinelerce kontrolünden rahatça geçtim ve hedefime eriştim.

Faşist bir savaş suçlusunun bisikletine el koymuştum. Bununla şehrin merkezine gittim. Yolda havaya uçurulmuş Teltow kanal köprüsünü tırmanarak geçmem gerekti.

Ertesi akşam Prenzlauer Berg ilçesindeyim. Kentin bu bölgesinde, eski Nordring ilçesi de bulunuyordu. Burada bir zamanlar politik yönetmenlik yapmıştım. Stolpischen caddesindeki bir dükkanı yoldaşlar üs haline getirmişlerdi. Buraya girince iki tanıdık yoldaş büyük bir sevinçle beni selamladılar. Biri

şöyle dedi: "Yarım saat kadar once Georg Kautz buradan çıktı."

Yeniden partimin yanında olduğum için mutluydum, onun varlığını yürekli fedakâr yoldaşlarımın kişiliklerinde hissediyordum. Artık yeni ve daha iyi bir Almanya için savaşımımız yeni koşullarda ve faşistler olmaksızın devam edecekti!



Lotti Miller: Berlin ilçe yönetimi teknik bölüm çalışanlarından.

Partinin teksir basma yeri









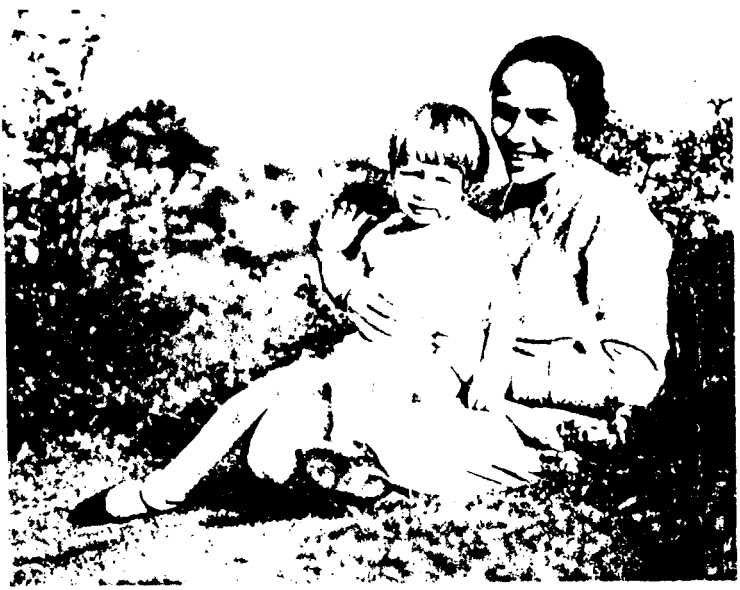
Yazarın resmi: Bu resim Gestapo tarafından ifadesi alındıktan sonra düzenlendi.

Maria Schöfer: Önce Pankov ilçesi kadın çalışması, sonra Berlin ilçe yönetiminden sorumlu.

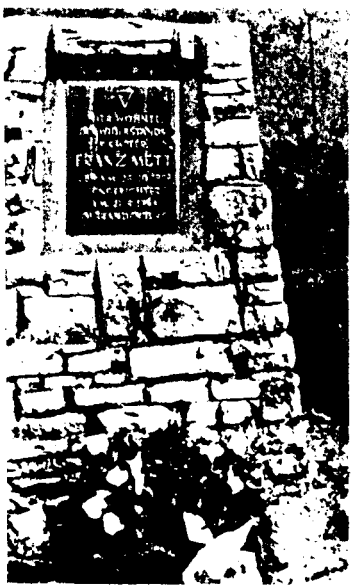
Siegmund Spieler (Siggi): Pankov ilçesi örgütlenme yönetmeni.


SONDERNUMMER
JUNI 1935
Die Internationale
Zeitschrift für Praxis und Theorie des Marxismus
Begründet von Rosa Luxemburg und Franz Mehring
Solidarität
Organ des Zentralkomitees der Internationalen Arbeiterhilfe
Herausgegeben zum VI. Internationalen Solidaritätstag
Berlin Prag Wien Zürich Saarbrücken 3. Juni 1934
Thälmann muss leben!
Die Rote Fahne
Hitler, der „Führer"
in die Kriegskatastrophe!

Partililerin büyük bir titizlik ve özenle basıp dağıttıkları yasadışı yayınlardan bazıları.



Hilde Fenske: Garbattl işletmesinde yasadışı çalışmadan sorumlu.



Franz Mett için Berlin - Mulack sokağındaki anıt mezar.



Fritz Kranz(sağdan ikinci) Berlin ilçe yönetimi teknik bölümünde kurye sorumlusu



Schönhauser'deki teksir basma yeri

Gecenin onbirinde Berlin Emniyet Müdürlüğü merkezine teslim edilmek, hele bir de tutuklama nedeni Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'ne üye olma, silah kaçakçılığı, silah depolamaksa, insana hiç de güzel bir duygu vermiyor.

9 Kasım 1932 günü işten çıkmış anamın babamın evine dönerken üç polis memuru beni karşıladı. Bir kaç gün önce bölge yöneticimiz tutuklanmıştı; şimdi de beni yakalıyorlardı.

"Ne zamandan beri Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'nin üyesisiniz? Sizin grubunuzda başka kimler var? Silahları kimden alıyorsunuz? Bunları nereye gömdünüz?"

"Yeraltı yaşamından anılar" böyle başlıyor.